

REVISTA

FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL III. . . . . I SEPTEMBRIE 1936

NR. 9.

T. ARGHEZI	Versuri	483
GH. BRĂESCU	Amintiri	491
G. BACOVIA	Versuri	511
ANIȘOARA ODEANU	Peter	512
L. IEREMIA	Spicuiți din «El Oraculo ma- nual» al lui Baltasar Gracián	543
ION PETROVICI	Rimini-San Marino-Ravena .	548
SEXTIL PUȘCARIU	Rostiri și forme șovăitoare .	566
G. CĂLINESCU	Al. Depărățeanu și Al. Sihleanu	583
D. I. SUCHIANU	Estetica Mioriței	622
EM. BUCUȚA	Scrisori trimise de Titu Maio- rescu lui Duiliu Zamfirescu	639
ȘERBAN CIOCULESCU	Caragiale și poezia	660

C R O N I C I

DESPRE AUTENTICITATE de *Vladimir Streinu* (671); CRONICI EN-
GLEZE: HOUSMAN ȘI CHESTERTON de *Dragoș Protopopescu* (675);
NOTĂ DESPRE LITERATURA DRAMATICĂ de *Mihail Sebastian* (679);
POETUL ȘI BIOGRAFUL SĂU de *Camil Baltazar* (683); JURNALUL LUI
JULES RENARD de *Edgar Papu* (686); CRONICA PLASTICĂ de *Al.
Busuioceanu* (696); ȘTEFAN LUKIAN de *K. H. Zambaccian* (701); ACTUA-
LITĂȚI FRANCEZE de *Alexandru Vianu* (704); ANALELE DE PSIHO-
LOGIE de *C. Noica* (708); ALEXANDRU VIANU de *C. P.* (711).

REVISTA REVISTELOR

NUMĂRUL — 240 PAGINI — 25 LEI

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ
ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE DIRECȚIE:

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, O. GOGA, D. GUSTI,
E. RACoviȚĂ, C. RĂDULESCU-MOTRU, I. SIMIONESCU

Redactor șef:

PAUL ZARIFOPOL
(I.I — I.V.1934)

Redactori:

CAMIL PETRESCU
RADU CIOCULESCU

R E D A C Ț I A
ȘI ADMINISTRAȚIA:
B U C U R E Ș T I I I I
39, B-DUL LASCAR CATARGI, 39
TELEFON 2-40-70

ABONAMENTUL ANUAL LEI 300
PENTRU INSTITUȚII ȘI ÎNTREPRINDERI PARTICULARE LEI 1.000
EXEMPLARUL 25 LEI

CONT CEC POSTAL Nr. 1210

ABONAMENTELE SE POT FACE ȘI IACHITA PRIN ORICE
OFICIU POSTAL DIN ȚARĂ

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

EDITATĂ DE SECRETARIATUL GENERAL
AL FUNDAȚIILOR CULTURALE REGALE

REVISTA
FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL III, No. 9, SEPTEMBRIE 1936

BUCUREȘTI
MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

IATĂ, SUFLETULE . . .

Lui Walt Whitman

Iată, sufletule, stihuri fără chip,
Fără sunet și fără de răspuns,
De pulbere și de nisip.
Primește-le, murmură-le.
Cuviincios m'apropii iar de tine
Fiindcă mă tem și fiindcă te-am văzut
Sălbatec și neliniștit.
Dau adăpost subt un acoperiș cu mine
Lui Dumnezeu și marilor minuni.
Cum aş putea să nu mă 'nfricoșez ?

Le-am rupt să curgă fără șir,
Metanii deslânate,
Horbote, petice, borangicuri, frunze.

Aș încerca să stăm din nou la șoaptă
După ce dansurile s'au oprit
Și a tăcut orchestra.
Vreau să vorbim în graiuri desfăcute
Și deslegând cuvântul de cuvinte
S'alegem înțelesurile pe sărite.

Alt'dată, am grăit în stihuri încălțate
Croite măsurat și 'mpodobite.
Am ostenit să-mi fie strânsă limba în coturni
Și vreau s'o las să umble de acum desculță.

DUREREA MEA . . .

Durerea mea de Vineri Duminica-i mai dulce
O gust mai mult când sună un clopot dintr'o turlă.
De ziua săptămânii mi-e milă și mi-e silă,
Anu-i opac și vremea s'a 'ngroșat.
Mă chiamă ora din trecutul isprăvit
Și nu e loc să ies din cea de-acum,
Prin funingini și scrum.
Timpul însă-mi este scump
Căci mi se pare că-i al meu
In vitejie și 'n înfricoșare.
Ești un erou? Ești un fugar?
Omule, purtat ca o manta, târîș.
Din șapte nasturi mai atârnă cinci.
Doi s'au pierdut,
Unul a rămas pe munte,
Altul a căzut în răpă.
Auzi-l, cade în eternitate.

TOT O SARICĂ

Tot o sarică mă încape
Gros și slab, mare și mic.
Făcându-se pentru mine pitic,
M'a bătut pe umăr Dumnezeu
Cu mâna lui femeiască.
Tu ești? m'a întrebat: te cunosc.
Nu am știut răspunde.
Eu eram? eu nu eram?
Cum putea să mă cunoască?
Mă cunoști, Doamne, din vie,
Din lume, din farmece, din schit?

O să-mi spuie altădată, Dumnezeu,
In ceasurile mici din amurg,
Când vom vorbi în patru ochi.

Dar când voi pleca într'acolo
Pot să iau cu mine
O carte groasă
Și câinele meu de acasă?

MAI MULT PĂMÂNT

Duc pământ pe tălpi
Cât cuprinde pământul.
Mi-am făcut opinci din șesuri,
Corăbii din talaze
Și din vânturi aripi.
Mai multe ape clocotesc în mine
Decât în matca mării,
Mai multe stele au sclipit,
Văzduh mai mult a fugit,
Umbră mai multă a trecut
Prin pasurile sufletului
Decât printre piscuri.

Drumețul înghețat pe creste
A fost adus pe targă.
Încălzește-i mâinile, maică,
Subt icoane,
Luminează-l cu candela.
E bine în chilia ta,
E bine în sufletul tău.

Dă-i puținică miere și-o prescură,
Ține-l o sută de ani ascuns,
S'asculte noaptea
Lângă mâinile tale îmbătrânite,
Toaca blândă de utrenii.

SINGURE VIN

Singure vin lucrurile din trecut,
Duhul lucrurilor fără ființă, fără umbră.
Vin din buruienile vremii,
Din catifeaua putregaiului,
Din iasca lui, din pluta scorburoasă,
Insoțite de zboruri de libelule.
Tristețile de demult,
Dintr'alte vieți ale vieții.
Unele mă știu, altele m'au uitat,
Mi-e frig...

Cum o chema nu mi-a spus,
Am văzut-o de sus
Încă o dată.
De două ori o am văzut,
Instrăinată.
O dată la fântâna Samaritencii,
O dată pe stradă, sub umbrelă.
Nu mai e fata sveltă cu donița pe umăr,
E un lucru, amestecat
Cu lucrurile fără umbră.

TOATE STELELE

Toate stelele care au trecut
Prin zăbranicul meu
S'au ridicat într'alte roiuri,
Intrând într'alte nopți.
Erau în plopi, s'au prins în brazi.
Erau în chiparoase, au intrat în tei.
Au fost în fântână, sunt în ceruri.
Bunădimineața, lucefăr !
Geana de argint tremură ca zaua.
Ai fost pe un pieptar de fier
Și-ai răsărit în zare.
Bunădimineața, fetelor !
O să pliviți până la scăpătat
Cu fotele întoarse peste brâu,
Stelele întârziate, încolțite în pământ.

DE PE PODUL RÂULUI

De pe podul râului
M'am uitat în unda lină,
Prin care s'a strecurat
Fumul vremii albastru.
Au trecut înnot pasările albe,
Cenușii și peștrițe,
Impinse de umbră de sălcii.
Au trecut și luntrile,
Au trecut și îngerii oglindiți.
Peste umărul meu se uita în ape
Mulțimea.
M'am ridicat: podul era pustiu.
M'am aplecat: mulțimea s'a întors.
Am vorbit și nu mi s'a răspuns.
Se uita și un copil în râu,
Uimit și el de frumusețea lui.
Vezi să nu cazi!
Vezi să nu cazi!

DORMI ?

Dormi, sufletul meu ? Te-ai culcat ?
Plouă și mi s'a urît singur.
Vreau să nu te supăr.
Te-am văzut citind la lampă
Și n'am băgat de seamă
Când ai închis oblonul din grădină
Tărcat cu dungi egale de lumină.

Am bătut încet în fereastră
Și iar am bătut, mai tare,
Și am intrat în încăperea ta.
Curată rânduială !
Cartea sta deschisă la pagina albă,
Toate paginile cărții erau albe.
Ce citeai tu într'o carte fără slove ?

Patul era nedesfăcut.
Cearșaful nou, perina proaspătă.
Unde ai plecat ?
Unde umbli noaptea singuratic ?
Încălțăminteă ți-este neatinsă,
Nu-i gunoi la tine.
Te 'mbraci cu cămașă de piatră
Și te încingi cu funie de-argint.
Tu n'ai nici sudoare,
Nici praf, nici scuiapat.

Un ac mă înglodește 'n inima străpunsă,
Medicule fără de prihană.
Sau e un cui dela Crucificat
Sau un ghimpe din cununa lui.
Vindecă-mă, suflete.
Vin' acasă, suflete.
Adu leacuri, suflete.

T. ARGHEZI

A M I N T I R I

ȘCOALA FIILOR DE MILITARI. — SCHITUL LUI TĂRĂȚĂ.
EXAMENELE DE FINE DE AN. — PĂRĂSIREA ȘCOLII

Târîș-grăpiș, am trecut când corigent, când repetent dintr'o clasă într'alta.

Pentru că mă băteam cu toți băieții din mahala, epitropul și mătușile declarară într'un glas că numai școala militară îmi va veni de hac. Nu se învață carte, ziceau ele, dar te muștruluește de-ți merge untu. În această nădejde, nu mai învățam nimic.

— De ce nu înveți, mă băiete? mă întrebă profesorul de latină.

— Eu am să intru în Școala Militară, n'am nevoie de latină.

«Nu știe, el are să intre în Școala Militară...», — strigau băieții în cor, ori când eram chemat la lecție.

Din balconul institutului, un balconaș mic, șubred, de unde pornea un jghiab răzimat de marginea unei haznale — instalațiune primitivă de tout-à-l'égout — ascultam, vara, marșul corniștilor și fereceam băieții din școala militară, care se duceau la instrucție să se joace de-a soldații, cu muzică și puști adevărate.

Am cunoscut mai târziu această fericire. N'o doresc nimănui. Ce am suferit câțiva ani de zile, ajunge — socot — să-mi răscumpăr cu prisosință, partea mea de rai. Disciplina oarbă și fără raționament era baza educațiunii, încredințată elevilor din clasele superioare și unui mănunchi de ofițeri, aleși printre cei mai energici. Trebuia să circuli cu mâinile la vipușca pantaloanelor. Nu te puteai mișca nespionat. În clasă, în dormitor, la masă, te duceai cu frontul, după laborioase alinieri, comandate pe neîntrecute, cu voci capabile de efectivul unei brigade, numai de elevii din ultimul an, care se inițiau, pe rând, în secretele

artei militare. Pedepsele curgeau ca ploaia, pentru că ai mișcat în front, pentru că ai întârziat la front, pentru că ai vorbit în front, și, slavă Domnului, azi știe orice *țivil*, în front nu se vorbește.

Zelul educatorilor, de a scoate oameni de treabă din copiii care făceau disperarea familiilor, era explicabil: programul era atât de încărcat, încât nu ne puteam întâlni decât la front. Acolo se puteau urmări greșelile. Natural, pedepsele erau variate și porneau, cum cere pedagogia, dela simplu la compus. Cea mai simplă era să stai de santinelă, echipat de război, în frig, pe sală, în fața ușii dela camera ofițerului de serviciu, pe când ceilalți dormeau duși.

Am zis că pedepsele erau gradate. Aceasta nu împiedica să fii observat cu predilecție, să iei deodată toate pedepsele de arest, închisoare și carceră pe care, ca să te conformezi pedagogiei, le executai pe rând. Sistemul era ingenios. O pedeapsă atrăgea pe alta și erau atâtea reguli, că izvorul pedepselor era nesecat.

Ieșeam din meditația de seară, istoviți și flămânzi, pentru că eram tineri, munciți ca robii și mâncam pe sponci. Stam zgribuliți de frig, cu mâinile înghețate, tunși chilug și ascultam descoperiți, în viscol, « ruga » sunată cu fâlcile umflate peste măsură, de un biet cornist, care servea țara scoțând note false dela rinichi.

Adevărata școală a disciplinei era însă în dormitor. Inchi-puiți-vă o sală lungă, cu pături uniforme și noi, inferiorii în cămăși de noapte, scurte, aliniați la marginea paturilor, alinate și ele, așteptând, înțepeniți de așteptare, cu hainele frumos păturite în palmă, inspecția caporalilor, care îți băteau pantalonii în nas, să-ți dovedească că nu i-ai scuturat, îți rupeau toți nasturii dela manta, să-ți arate că se clatină, sau îți descoseau pe de-a'ntregul un crac de pantaloni și trebuia în urmă să-l coși în târziul nopții, la lumina lămpii. N'aveai scăpare nicăieri. Nebunia disciplinei cuprinsese pe toată lumea. Ofițerii tineri în haine lucitoare erau ignoranți și brutali. Un cizmar, care întârziase să strângă din dormitor căputele ce trebuiau reparate în timpul nopții, a fost dus în pumni de locotenentul de serviciu, dela un capăt la celălalt al dormitorului, unul înaintând,

celălalt retrăgându-se cu ochii țintă în ochii superiorului, beat de furie nepotolită. A doua zi, soldatul a fost internat la infirmerie, cu fălcile umflate, bolnav — zicea doctorul — de oreion.

Vă închipuiți acum, de ce, într'o dimineață, ne-am trezit amuțiți de surprindere, lipsiți de răcnetele superiorilor, care întovărășeau de regulă semnalul deșteptării, cântat de cornist pe sală, cu ecouri infernale. O veste se strecură printre noi, grăbită ca o nenorocire: «A fugit clasa a patra !», elevii care vegheau la menținerea disciplinei cu puteri discreționare. Vă mărturisesc, spre rușinea mea și a celorlalți, ne părea rău. Ii iubeam la fel cu câinele care linge mâna ce-l lovește. De altfel eram totdeauna gata de iertare. O vorbă mai dulce, o familiaritate binevoitoare a superiorului, opreau lacrimile gata să cadă, ștergeau rușinea afrontului.

Rătăceam ca niște copii rămași de capul lor. E drept că republica n'a durat mai mult ca aceea dela Ploești. Ca și regii, superiorii nu mor niciodată. Ierarhia armatei are o parte admirabilă; fiecare inferior devine superior la rândul vechimii, la alegere sau accidental. Clasa a treia a luat locul clasei a patra. Viața militară, întreruptă un moment, își reluu firul cu impulsivitate proaspătă, sporită de ambiția noilor comandanți, care țineau să se arate vrednici de înaintașii lor.

Ne găseam pe la începutul lunii Iunie și ne pregăteam de examene, cumiințiți de grijă. Nu se mai țineau meditații și profesorii nu mai veneau la școală. Elevii, împrăștiați, citeau pe capete, refugiați în colțuri de liniște: sub scări, la mansardă, în dosul stivelor de lemne din fundul curții.

Dar evenimentul ne înfierbântase judecata. Nu se mai ținea nimeni de carte. Grupuri, grupuri de elevi discutau cu aprindere împrăștiindu-se repede când se ivea superiorul, înștiințându-se, reciproc, în caz de primejdie.

Circulau fel de fel de zvonuri. Unii susțineau că băieții din clasa a patra au trecut Prutul pe la Ungheni și s'au înrolat în armata țarului. Alții, mai bine informați, afirmau că, imbarcându-se la Constanța, au fost prinși de Turci și duși la Constantinopol. În cele din urmă, aflarăm că vitejii — îndrăzneala lor ne aiurise de admirațiune — în cap cu sergentul major, șeful promoției și băiatul comandantului școalei, erau pe drumul de

costișe ce duce la Vaslui și în București. Sculați în puterea nopții, se zicea că au sărit peste zidul care ne despărțea de palatul lui Grigore Sturza. Prințul sau beizadea Vițel, cum îl numeau ieșenii, pentru că ridica în puterea brațelor un vițel luat dela țâța vacii, cu care se exercita zilnic fără să simtă sporul greutateii, avea zic, și el un băiat la noi în școală, pe Dimitrie Sturza, după numele unuia din strămoșii lui, care trăise refugiat de mult în Spania. Băiatul aprovizionase pe evadați cu mâncare și tutun, iar prințul — afirmau cei inițiați — le dăruise cu mâna lui o pungă cu galbeni, să aibă de cheltuială. Mai târziu, ne-a spus domnul Vasile, portarul școalei, că elevii au plecat frumușel pe poarta mare, în zorii zilei, spunându-i că se duc, cum era regula, în fiecare Duminică la baie, pe plutoane cu noaptea în cap. Scopul lor era să se prezinte la București ministerului de războiu, ca să protesteze împotriva unei legi nesăbuite. Se plănuiise, în adevăr, ca absolvenții școalelor militare, să nu treacă fără concurs la cele superioare din București, urmând ca cei rămași fără loc să-și încerce norocul în alte școli, unde de altfel, nu s'ar fi putut înscrie din cauza deosebirii de program.

Când am cunoscut adevărul, sufletul nostru s'a umplut de jale. Eram indignați gândindu-ne la suferințele camarazilor noștri mai mari, care plecau voinicește, îndurând privațiuni de tot felul, expuși la cine știe ce pedeapsă, pentru ca să protesteze împotriva unei măsuri ce le amenința viitorul, care, în definitiv era și al nostru. Discutam aprinși pe grupuri. În curând grupurile se împutină ră îngroșându-se. Nu mai exista ierarhie. Un suflu de revoluție clătina mințile tuturor. Se ridicaseră oratori să arate că este o mișelie din partea noastră, să stăm indiferenți, să mâncăm cireși și bunătăți de tot felul, cumpărate peste gard dela băcănia lui Arghiropol, cu riscuri mari, e drept, dar de care camarazii noștri erau lipsiți și rățăceau, expuși să moară ca niște martiri pentru interesul nostru.

Ofițerii se sileau să împrăștie grupurile, care plecau de aici să se formeze din nou mai încolo. Comandamentele recomandaseră prudență, pentru a nu zădări spiritele. Lucrul se simțise. Disciplina întemeiată pe brutalitate, dispărea odată cu cauza care o produce. De altfel nu erau decât opt carcere și o sală de închisoare, iar noi eram mulți. Nu se poate lupta cu mulțimea,

sigură de impunitate. În cele din urmă conciliabulele încetară. Hotărâsem în secret să ne solidarizăm cu clasa a patra, să fugim cu toții. Nu știu care dintre noi afirmase sentențios că o trupă sub arme nu se poate aresta.

Se impunea, așa dar, să fugim înarmați. Era pe lângă o chestiune de demnitate, să nu semănăm — disciplina nu-și pierdea dreptul — a o ceată de derbedei, și o chestiune de prudență elementară, căci ne așteptam, Doamne ferește, la orice primejdie, bunăoară, o luptă cu trupele din garnizoană, venite în urmărirea noastră. N'aveam cartușe, e adevărat, în schimb învățasem deja atacul cu baioneta la Copou, unde umpleam câmpul cu urletele noastre victorioase, jinduți de ofițerii instructori dela dorobanții cu schimbul, care ne dădeau de exemplu cu înjurături admirative.

Aleseserăm dintre noi câțiva șefi, jurându-le solemn prin ridicare de mâini, cum obișnuiau cavalerii de Malta, că ne vom supune orbește. Atotputernici erau Gorănescu Alexandru, băiatul unui general dela Focșani, și Savel Manu, nepotul ministrului de război, făuritorul legii care ne răsculase.

Hotărârea luată, trecurăm militărește la acțiune. Trebuia să mergem în dormitoare să ne luăm armele. Camerele de dormit erau împărțite pe plutoane, despărțite printr'o sală lungă, care lega cele două aripi, încuiate din cauza evenimentelor. Trebuia, așa dar, să intrăm și să coborâm pe scara principală.

Ferestrele dela cancelaria comandantului dădeau în sala, prin care trebuia neapărat să trecem, pentru a ridica puștile dela rastele. S'a recomandat, firește, conspiratorilor, liniște și prudență, dându-li-se instrucțiuni să se plece, să se târască când vor trece pe sub ferestrele trădătoare. Unii s'au conformat, alții cei intransigenți — au trecut sfidători, agale, iuțind fără voie ultimii pași, singura dovadă de slăbiciune, care păta, oarecum, curajul lor. Fricoșii treceau furișându-se neîndemânateci, plecând capul, ridicând spinarea și mai ales pușca, pe care o țineau ca lumânarea la înviere, în loc s'o culce de-a-lungul pământului. Această defilare de țevi pe dinaintea ferestrelor sfârși prin a atrage atențiunea comandantului.

Nu i-a fost greu ofițerului trimis în recunoaștere să dea peste noi care așteptam, learcă de nădușeală, să ne strângem toți în sala de dans, de unde urma să fugim pe poartă.

- Ce căutați aci ?
- Să trăiți, don' locotenent . . .
- Marș !

Ne-am împărășiat ca potârnicile. Numai capii răscoalei veneau, ce-i drept, liniștiți în urma fugarilor, privindu-i cu dispreț, cum se grămădeau să-și lepede puștile ca să nu fie bănuți. În curte, adunară sfărâmăturile, îndemnându-le din nou la luptă. Înălțat pe o droșcă veche, Gorănescu ținu un discurs înflăcărat, arătând că :

Cei ce rabdă jugul și-a trăi mai vor
Merită să-l poarte spre rușinea lor.

Nu voiam nici unul să purtăm jugul. Am fost chiar de părere să plecăm imediat, idee care a fost combătută, arătându-se că trebuie să luăm mai întâi masa. Această părere a întrunit toate sufragiile și ne-am dus în sufragerie, înțelegi ca la sfârșitul mesii, la un semnal dat de Gorănescu, care se va ridica în picioare să ralieze pe credincioși, strigând: « Cu Dumnezeu și pentru clasa a patra, înainte ! », mulțimea să scoabore repede pe scări, condusă de mine, care în calitate de ieșean, trebuia să-i scot pe drumul cel mai scurt, afară din oraș.

La semnalul convenit, am năvălit în massă, urlând nu știu pentru ce, înfierbântați de grozăvia actului ce săvârșeam, îndreptându-ne în dezordine, gonind parcă ne-ar fi urmărit cineva, speriați de tropăiturile noastre pe șoseaua bătută în exercițiile zilnice.

Dar deodată, la colțul grădinii, ne oprirăm încremeniți, ca și cum s'ar fi sfârșit pământul. În grădina din fața școalei comandantul — colonelul Macarovici — discuta liniștit cu Ralet, vestitul profesor de matematici.

Dar șeful nu ne dete răgaz: « Inainte, băieți ! ».

După o scurtă ezitare, am pornit ca o trombă, ieșind pe poarta școalei, sub ochii comandantului, care ne privea cu brațele încrucișate, neclintit ca o statuie de piatră.

Dar Dumezeu a vrut, se vede, să arate dela început, calea greșită pe care apucam. Spusesem băieților din vreme, să apuce cum vor ieși din școală, pe prima stradă ce se ivea la dreapta.

De acolo, să scoborîm pe la Râpa Galbenă, să ajungem în șesul Bahluiului.

Rămăsesem în urmă. În fața școlii noastre se afla un pensionat de domnișoare, cu o stradă ce ducea la clădirea așezată în fundul curții, — palatul Vogoride, în care petrecusem primii ani de școală. Cuprinși de panică, fugarii se aruncară în stradă ca într'o vâltoare, de unde puteau fi scoși ca din oală. Strigam răgușit, disperat, ca unul ce mă socoteam răspunzător de catastrofă: « Inapoi, înapoi... ».

La ferestre, fetele, claie pe grămadă, fluturau frumușele, batiste minuscule. Dar cine să le bage în seamă? Pornirăm în aceeași dezordine și fugind mereu, coborîrăm pe strada Carp și de aci ieșirăm prin Râpa Galbenă, în dosul gării, afară la câmp.

Vestea se răspândise în oraș cu iuțea fulgerului. Lumea curioasă se adunase alergând, îngroșată de ceata derbedeilor care se țineau de noi. Părinți și corespondenți ne urmăreau în trăsură, implorându-și fiecare odrasla să se întoarcă înapoi.

— Grégoire, striga bătrânul cuconul Neculai G..., feciorului său, băiat întârziat, intrat în școală ca prin minune chinuit de ticuri nervoase căpătate în vițiul care vestește copilăria... Grégoire, écoute le conseil de ton père...

— Non, papa, răspunse Grégoire, care fusese crescut de guvernantă, je ne peux pas trahir mes camarades.

În sfârșit, ne oprirăm pe marginea Bahluiului. Soarele scăpătase. Suflând greu, ștergându-ne de nădușală, liberați de robia disciplinei, ne întocmirăm din obișnuință, în front. Înregistrasem defectiuni mari. Rămăsesem numai vreo patruzeci din câți plecasem. Ivirea neașteptată a colonelului în fața școlii fusese dezastruoasă. Părinții se depărtau frângându-și mâinile. Corespondenții dădeau din umeri, amenințând cu fulgerele familiei. De curioși ne cotorosirăm luându-i la goană. Apoi plecarăm în marș militar, tăcuți, fără să știm încotro mergem.

Noaptea se lăsa repede. Zoriți să ne punem la adăpost, căutam drumuri lăturalnice, ne strecuram prin văgăuni, mergând pe după dealuri, printre vii, urmăriți cu ochi bănuitori de vieri, care ne ațineau calea cu parul în mână, cu flinta la spinare. Luna se urca senină. Cerul era ciuruit de stele. Adieri ușoare de vânt ne răcoreau frunțile.

Fără îndemnul nimănu am încetinit mersul și prinserăm a cânta în cor romanța la modă:

Știi tu când te țineam pe brațe,
Când îmi jurai amor, știi tu . . .

cu voci sentimentale, cuprinși de dorinți nelămurite. Ajunsesem fără veste într'o pădure de mesteacăn. Din tufe săreau licurici desemnând în aer traiectorii scurte, luminoase. Ne oprirăm căzând în iarbă, fără a ne depărta prea mult, simțind nevoia de a fi împreună. O liniște măreață ne cuprinse, lăsându-ne robiți ca de vrajă. Lumina lunii albă, cernută prin desișul frunzelor imprima în jurul nostru horbote delicate. Arome tari de mentă, de leuștean ne ameteau, gata să ațipim, legănați de țârâitul neîntrerupt al greierilor. Un fluerat subțire, care se întări încet, treptat, desfăcându-se într'o cascadă de triluri lungi ce se rostogoleau ca niște perle, ne lăsă fără suflet, cu ochii umezi de recunoștință, încrezători în puterea Celui de sus, pe care ne bizuiam în taina sufletului nostru. Impărtașania era atât de completă, încât ne ridicarăm turburați să pornim fără îndemn, zoriți parcă să ne îndepărtăm de locul crimei, siguri că nu mai aveam nimic de așteptat.

Ieșind din dumbravă, ne-am îndreptat, spre muchia dealului, călăuzindu-ne, sătui de singurătate, de lătratul câinilor ce se auzea de departe, sperând să dăm de sat sau mai de grabă peste stână, judecând după bucii de lână albă, rămași dela oi în spiniile tufelor de porumbele. N'am mers mult. Lătratul câinilor se apropia, îndesindu-se pe același glas vestitor de oameni.

Ne-am pomenit deodată în fața unei clopotnițe împresurate cu ziduri de cetate, ce se încheiau cu o poartă mare, ca un cimitir lat, cu paftaua lui de fier învechit.

Eram bucuroși. După o scurtă plănuire, ne rânduirm în front, în fața mănăstirii. O delegație de trei plecă să bată în poartă și să ceară ospitalitate.

Cioc, cioc, cioc !

Câinii lătrau furios dând târcoale zidului.

— Cine-i ? întrebă într'un târziu o voce scârțâită de om, ce s'apropia tușind fără răgaz.

— Noi, părinte, răspunse dracul cu voce îngerească.

— Care voi?

— Oameni buni... Ce biserică e asta?

— Nu e biserică, e schit... Schitul lui Tărăță... Ce umblați noaptea pe coclauri?

— Ne-am rătăcit. Dă-ne drumul să ne culcăm.

— Da afară nu puteți dormi, că amu-i vară?

— Avem cu noi instrumente scumpe, suntem cu școala...

Și nu le putem lăsa afară să ruginească.

— Ei, dacă-i așa, stăi o leacă.

Călugărul plecă și se întoarse. Auzindu-i pașii, pentru a-l scoate din îndoială și a-l dispune în favoarea noastră, Gorănescu comandă descoperirea și unul din noi spuse rugăciunea, compusă anume de duhovnicul garnizoanei, pentru elevii școlii militare:

«Intărește, Doamne, brațul cu arma, inima cu credința, spiritul cu dreapta rațiune...».

— Sunteți mulți?

— Numai noi trei.

— Poftim făcu călugărul.

Rămăsesem cu gura căscată. Știam dela moș Simion povești multe. Mi se părea că stătusem de vorbă cu Sfântul Petru la poarta raiului.

Dar n'apucă bietul călugăr să crape poarta înnegrită de ploi și deterăm iureș, punând stăpânire pe locașul Domnului, ca niște ieniceri.

— Cheile!

— Nu dau cheile.

— Adă cheile, n'auzi?

— Zi, d'ăștia mi-ați fost.

Am baricadat poarta și am pus santinele de jurîmprejurul mănăstirii, elevi cu baioneta legată în vârful unei prăjini, căci printre noi se găseau câțiva de serviciu pe clasă, care apucaseră a fugi cu ceatironul la ei, obișnuți să-l poarte spre deosebire de ceilalți.

Consemnul era sever: să nu se deschidă nimănu, căci ne așteptam să fim urmăriți. Apoi am plecat în explorare. N'a rămas colț necercetat. Ne-am urcat în pomi, am smuls ceapă și usturoi din straturi, am dat peste stupi de albine, am încercat

bătaia clopotelor și jos într'un ciughir oval, așezate la răcoare, am descoperit o teorie de oale negre cu lapte de vacă pus la prins.

Grăbiți să comunicăm vestea, după ce ne săturasem, am căzut să-mi sparg capul, pe o scară șubredă de lemn.

Călugării se adunară și, după ce ținură sfat, veniră să se jăluiască șefilor.

— Noi v'am crezut oameni de treabă. Așa vă purtați cu slujitorii Domnului? Sunteți turci, tătari, țigani? Ori ce, Doamne iartă-mă, sunteți? Ori vreți pesemne să chem satul să vă ieie la goană?.. Ați făcut numai stricăciuni... Ce nevoie ați avut să tăiați frânghiile dela clopote?.. Ați speriat păsările, ați dezbrăcat pomii, smântâna ați luat-o...

— Cine?

— Eu să spun cine?.. Caută-l pe acel care și-o julit nasul...

Am protestat firește, asigurând starețul că nu se va mai întâmpla nimic și că vom plăti laptele și oalele sparte.

Oboșiți de drum și de zbenguială, am căzut pe jumătate adormiți în cerdacul mănăstirii, pe un strat de cartofi, întins acolo pentru însămânțare.

Nu vorbea nimeni. Unii fumau țigări făcute cu praf de tutun adunat de prin toate buzunarele și cei pătimași care n'aveau nici atât, dar nu puteau trăi — ziceau ei — fără să fumeze, se otrăveau fumând paie înfășurate în căptușeală de pantaloni, oțărindu-se ca imperatoarii, când dădeau peste cap paharul cu otravă.

Ațipisem. Eram între vis și viață, când santinela dela poartă strigă prelung, fără cusur:

— Cineee?

— Căpitanul de jandarmi.

— Inaintează la ordine și dă-ți parola!

— Deschide poarta, că-ți dau o parolă să n'o poți duce.

— Nu se poate.

— Deschide, când îți zic.

Am sărit în picioare. Șefii și parte din popor se scoborîră din cerdac și după un scurt consiliu de război, hotărîră să dea drumul căpitanului.

Ofițerul, un bărbat fercheș, comandantul jandarmilor călări, venise cu escadronul și cu ordinul să ne aducă legați.

Când i-am deschis poarta a înaintat chipeș pe un cal superb, însoțit de un vagmistru pe care nu făcea să-l întâlnești noaptea la vreun colț de pădure.

— Ce-ați făcut, măi, bată-vă norocul, ne întrebă camarade-rește căpitanul, cucerindu-ne din capul locului.

— Să facă astfel de lege !..

— Aveți dreptate.

— Spuneți și d-voastră.

— Ce mai vorbă... Decât acuma ajunge. Ați făcut demonstrație, d. general a luat cunoștință, prin urmare v'ați atins scopul... Haideti la școală.

— Nu mergem.

Poarta rămăsese deschisă. Santinela venise să se amestece și ea în vorbă. Pe când ne tocmeam strânși în jurul căpitanului, înțelegându-se amândoi din ochi, vagmistru prefăcându-se că nu-și poate stăpâni calul, pe care-l zădăra cu pintenii, ne părăsi și într'o clipă se întoarse urmat de călăreți să ne înconjoare în ograda mănăstirii.

Fu un vaier îngrozitor. Surprinși, indignați de o procedare atât de puțin compatibilă cu regulile de luptă ale muschetarilor, strigam cât ne lua gura: Inapoi !.. Rușine !.. Trădare !..

Ne refugiarăm în cerdacul mănăstirii, ridicat dela pământ și o ploaie de proiectile pe care pronia cerească ni le pusese la îndemână, începu să cadă fără cruțare pe capul năvălitorilor.

Se produse o învălmășeală indescriptibilă. Cartofii grei cădeau ca grindina. Căii se cabrau răsturnând călăreții, care se văitau de durere, iar căpitanul răcnea cât îl lua gura: « Nu dați, domnilor !.. Sunt căpitanul N.... Lovirea superiorului se pedepsește cu ocna !.. »

Dar cine-l asculta. Cartofi aveam berechet. Călugării, adunați de o parte, priveau încremeniți cum se risipește tainul lor de iarnă.

Nemai putând rezista loviturilor, pentru a feri căii, care se călcau și se loveau zvârlind cuprinși de panică, căpitanul dete ordin de retragere și rămase singur :

— În definitiv, ce vreți ?.. Că n'o să dorm aici...

Victoria ne îmbătase. Dictarăm condițiunile de pace: Escadronul să se retragă la cinci sute de metri de mănăstire.

Căpitanul să se angajeze pe cuvânt de onoare, că vagmistrul nu va mai încerca nici o surprindere.

Consimțim să ne întoarcem la școală, dacă ni se garantează că se abrogă legea fatală.

Atât noi cât și clasa a patra să fim scutiți de orice pedeapsă.

Căpitanul plecă. După ce încuiarăm poarta, am adormit visând că un jandarm călare, care semăna cu căpitanul ca două picături de apă, se plimba, săltându-se ușor, în pas spaniol, prin cerdacul mănăstirii plin de bunătați.

Dimineața ne-am sculat neodihniți, cu oasele frânte de saltea bulgăroasă pe care dormisem căinește. Rătăceam nemâncați prin curtea săracă a mănăstirii. Călugării trăiau într'o mizerie înspăimântătoare. N'aveau nimic în chiliile murdare cu paturi șubrede, acoperite cu rogojini destrămate. Pe lavițe zăceau străchini sparte și linguri de lemn, iar ei umblau în anteriori scorțoase de șiac castaniu, îmbrăcate pe pielea goală, mâncați de vermină.

Ne plimbam de colo până colo, neștiind cum să ne trecem timpul. În fine, dete Dumnezeu Sfântul, pe la zece, sosi dela școală locotenentul R., poreclit de noi « Pojarnicul », pentru că era de artilerie și purta pintenii cu durița lată cât o piesă de cinci lei, care zornăiau în urma lui, furându-ne gândul și inima. Ne era drag, pentru că vorbea scurt și liber :

— Ia veniți încoace, măi, idiotoilor...

Ne apropiarăm râzând cu recunoștință pentru familiaritatea lui ursuză.

— Am venit să vă iau la școală. Care vreți să mergeți poftim ici, care nu ieșiți pe poartă afară, ori dacă nu, rămâneți să mâncați tărățe.

Rămăsesem dezorientați. La asta nu ne așteptam. N'a ieșit nimeni pe poartă. După o codeală scurtă, am intrat în front, ca boul care pleacă capul să ia jugul, evitând de a ne privi între noi. Gorănescu, trebuie să mărturisesc, a intrat cel din urmă, ca marinarul care se salvează, după ce toți pasagerii s'au urcat în bărci.

— Ne e foame, am strigat fără mândrie.

Locotenentul n'a stat mult la îndoială :

— Ia vină 'ncoace, popă... Ceaun ai ?

— Am, da-i nișor; ce faci cu el?

— Cine are ceaun mare pe aici, pe la voi?

— Este la târlă.

— Du-te și-l adă... Ai venit?..

Peste un ceas, așezați la umbra zidului, mâncam cartofi cu sare frigându-ne buzele cu nesațiu. Apoi am trecut la front și, mai repede decât credeam, am intrat în Iași pe bariera Socolei, cu alai de copii, de birjari, de ipistați încălecați pe cai țărănești, umiliți că n'am făcut nici o ispravă. În inima târgului, o ultimă revoltă: Gorănescu ieșind din front, comandă răsunător pe strada Lăpușneanu, cu modulare de călăreț: «Ploton, staiii...».

— Ce vrei, mă boule?

— Să se retragă poliția. Noi am venit de bună voie.

— Așa e, răspundem noi în cor. Să plece găinarii.

Gardiștii s'au făcut nevăzuți. În urmă am plecat și noi, mai pocăiți, pe măsură ce ne apropiam de școală. La poartă ne aștepta lumea toată. Eram în fruntea coloanei. Ridicând capul, mi-a crăpat obrazul de rușine că am întâlnit ochii duduii Maricel, o prietenă a surorii mele, țigăncușe cu ochii verzi, cu coada pe spate, pe care îmi jurasem s'o iau de nevastă și pe care aș fi voit s'o bat pentru pofta cu care răsese când m'a zărit, mai ales că, silindu-mă să par marțial, m'am împiedicat ca un bleg în opritoarea dela poartă.

În școală, ne-au băgat în aulă. Când ne-am privit în oglinzi, ne-am dat seama de decadența noastră. Mai păstram o ultimă speranță. Așteptam să vină colonelul, pe care-l iubeam și eram nerăbdători să ne justificăm. Dar colonelul Macarovici se încadră în față, înalt, frumos și trist, încrucișă brațele, ne privi cu compătimire și zise doar atât:

« Bravo !.. Munca mea de zece ani de zile ! Vă mulțumesc ! »

Nu ne-a dat nici o pedeapsă. Dar cât a mai stat comandant, n'a mai trecut prin curtea școlii, cum eram deprinși să treacă în fiecare zi, în mijlocul nostru, să-i aținem calea, pregătindu-ne să-l salutăm care mai de care.

Elevii din clasa de patra au venit tiptil, cum plecaseră. Dimineața ne-am pomenit cu ei, dar n'a fost nici o bucurie. Nu știu pentru ce ne păreau străini. Între noi nu mai existau legăturile de odinioară. Pierise încrederea. Anul al patrulea, întors de pe drumul Vasluiului,

fu dezbrăcat de onoruri și de putere, care trecură în mâinile elevilor din clasa III-a ce le călcau pe urmă. Dar ocaziunile de a-și exercita prerogativele, pe care le considerau uzurpate, la sfârșitul anului erau rare. Ne adunam numai pentru masă. Umblam toată ziua de capul nostru. Se zvonise că profesorii vor fi foarte severi cu călugării — cum ne botezaseră pe cei care fusesem la schit. Unii învățau, nădăjduind să-și răscumpere vina. Cei care nu luaseră parte la expediție învățau de mântuială. Situația lor se consolidase prin greșala noastră. Iși comandau haine particulare, egrete lungi, galoane galbene. Cei amenințați să rămână repetenți legaseră cartea de gard.

Mă temeam numai la un singur obiect: la istorie. Luptam disperat să nu rămân repetent.

La examen materiile erau împărțite pe chestiuni, numerotate, și la fiecare număr corespundea o bilă pe care o trăgeam la noroc, din urna așezată pe catedră în fața profesorului. Urcându-mă pe scările care duceau la litografie, unde mă preparam, am găsit o bilă, o bilă de lemn ca de loton, cu numărul 17, scos în relief într'un cerc roșu. Am sărit în sus de bucurie, socotindu-l așezat acolo anume pentru mine, de mâna providenței. N'am mai citit nimic. Am plecat să răspândesc minunea, reușind ușor să-i conving, atât vorbeam de convins eu singur, că la examen îmi va cădea, cum ziceam noi, biletul 17. Nu-mi închipuiam că s'ar fi putut întâmpla altfel. În orice caz, ar fi fost de vină soarta, că nu s'a ținut de vorbă, nu eu, care abia așteptam prilejul să pun cartea în cui.

M'am repezit la chestionar. În dreptul numărului 17 era prevăzut cu litere rotunde, Războiul celor două roze, pe care l-am învățat ca pe apă și nimic mai mult.

— Ai isprăvit materia? mă întrebau îngrijorați băieții, văzându-mă că hoinăresc fără habar.

— Mie îmi cade 17.

— Dar, dacă...

— Aveți să vedeți.

— Măi...

— Imposibil.

În zilele de examen ne sculam mai de dimineață. Ne plimbam nervoși, în haine de paradă și repetam înghițind vorbele,

bolborosind, verzi la față, amețiți de citirea cu glas tare a chestiunilor la care ne credeam mai slabi sau trase între noi la sort, de probă.

— Spune repede, ce număr îmi cade ?

— Opt.— Da mie ?

— Paisprezece . . .

Și se despărțeau întorcându-și spatele, să întărească pronosticurile.

Fiind la începutul catalogului, am intrat printre cei dintâi. Fără tremur, fără emoție, am băgat degetele în urnă, cum bagă creștinul condamnat la proba supremă, mâna în cazanul cu ulei clocotit, convins de nevinovăția lui.

Am scos bila 18 și n'am știut nici măcar cum să încep, atât eram de dezorientat. Apoi invitat cu insistență, am tras alte două bile, cu același noroc.

De sigur, de bine, de rău, aș fi putut înnădi ceva. Dar eram indignat. Au recunoscut și băieții în urmă, c'am avut un ghinion formidabil.

Imi luasem grija. Rămăsesem repetent.

Din cauza dezertării la schitul lui Tărăță — așa calificau superiorii escapada noastră — nu s'a mai serbat sfârșitul de an cu solemnitatea obișnuită, cu producțiuni de gimnastică savantă, cu exerciții militare, la care azistau comandamentele, părinții și corespondenții și unde aveam și eu prilejul să arăt o dată pe an, duduului Maricel, cum știu să fac pe omul zburător.

Profesori și elevi ne-am despărțit ca pe furiș.

Vacanța cea mare am petrecut-o umblând la vânat. Intovărașiți câte trei pe o pușcă cu țeavă de doi metri, rămasă de pe vremea Turcilor, cumpărată cu patru cinci lei din Târgul Cucului, mâncând te miri ce și dormind oriunde, cutreeram meleagurile dela Cărnicieni, dela Popricani, dela Poiana Cărnului într'o cotiugă plină cu fân, eu, sedus de natură și pentru plăcerea de a mâna calul, ceilalți, deja vânători în toată puterea cuvântului. Incepând cu ciorile și vrăbiile de lângă casă, au trecut la pupeze și ghionoaie, la fluerarii, care se aventurau pe malul Bahluiului și de care se apropiau în vârful degetelor, cu pălăria în mâini, rugându-se lui Dumnezeu să nu zboare, ca să-i poată împușca de jos, mai sigur. Acum împușcau câte treizeci,

patruzeci de prepelițe, pe care, întorși în oraș cu o javră de câine după noi, le vindeam pe la birturile de lux și cu banii prinși pe ele, mâncam, după împrejurări, înghețată, douăzeci de bani porția, sau beam caimac de bragă dela simigerii, după ce vânătorii se asigurau mai întâi de praf și alice.

Am stricat repede hainele primite dela școală, pantalonii particulari și ghetetele, bătute de praf și de ploi. Nu mai puteam ieși ziua în oraș. Așteptam să se însereze, sau ocoleam pe la marginea târgului, ca să mă întâlnesc cu prietenii.

Dar zilele de vacanță trec repede și oricât ar fi de lungi cele de vară tot n'ajung.

Intr'o dimineață trecând prin hală, am văzut cotiugele scorbite dela vii, rânduite unele lângă altele, cu băncioare făcute din coajă de tei, pline cu prune, cu mere și cu struguri. August era pe sfârșite. Mi-am adus aminte de școală și mi s'a strâns inima. Am rătăcit mult, descurajat. Imagini prea bine cunoscute îmi defilau pe dinaintea ochilor. Dormitoarele cu paturile aliniat, clasele cu pupitrele aliniat, refectorul cu mesele aliniat și ele, fronturile niciodată destul de bine aliniat, apoi superiorii, necăjiți foc, prietenii care-mi luaseră înainte, inferiorii care mă ajungeau din urmă, și măhnit, iuțind pasul m'am dus acasă, fără să am nimic în gând.

Epitropul meu, magistrat sever, dejuna de vreme.

— Unde umbli?

— Am fost în târg.

— Uite ce ți-ai făcut hainele... Poimâine se deschide școala.

— Nu mă mai duc, am răspuns fără să m'aștept, dar ușurat ca de o crimă spovedită.

— Cum?

— Mă înscriu la liceu.

— Treaba ta. Cum ți-i așterne, așa îi dormi...

N'aș fi crezut să scap așa de ieftin. Am sărit câțva timp prin curte, ca să-mi liniștesc bucuria. Mă simțeam altul. În mintea mea am mulțumit lui Dumnezeu și-am jurat să fiu cuminte, să învăț lecție cu lecție, să nu mă întrecă nimeni, să fiu premiat ca să mă răzbun... Să vadă dumnealor — înțelegeam dușmanii dela școala militară — ce-au avut și ce-au pierdut.

Ducându-mă să împărtășesc, triumfător, prietenilor mei, vestea cea mare, unul din ei, cel mai bun, Ludovic, băiatul inginerului, m'a sfătuit pe loc să mergem împreună — eram de aceeași forță — să dăm concurs la școala de conductori de poduri și șosele.

— Ești, îmi spunea el, aproape ca și inginerul și după doi ani iei leafă.

Epitropul meu n'a făcut nici o obiecțiune. Se prezenta însă o dificultate: nu învățasem încă fizica și era prevăzută amănunțit în programul de examinare. Mi-am cumpărat o carte nouă și întins pe iarbă în grădină, am adormit citind preliminarele. Când m'am trezit era întuneric. Am plecat să mă întâlnesc cu tovarășii mei de joc, care ședeau departe, tocmai la fabrica de tutun, făgăduindu-mi să mă scol de noapte și să 'nvăț până la dejun. Mergând, împărțisem timpul care mă despărțea de examen — vreo cincisprezece zile — în ore de lucru și ore de distracție. A doua zi, cu noaptea în cap, am luat cartea să citesc la fereastră, începând tot cu preliminarele și-am rămas cu ochii după Black, un câine negru, care pândea pisica asediată în pomul în care se urcase, de frica lui. După ce l-am sărutat în bot, strângându-l la piept, să-l înnăbuș de drag ce-mi era, am plecat după pisică pe urmele lui, am ieșit în stradă și ne-am dus — el înainte, eu după el — până în hală, unde am hoinărit toată dimineața.

Epitropul meu — îi ziceam « bădie » — pe care nu-l vedeam decât la masă, mă întreba din când în când, fără nădejde:

— Inveți ceva?

— Daa...

— Să mergi, să-ți cumpăr haine.

Când am auzit, mi-a venit să țip de bucurie. N'am mai mâncat. I-am sărit de gât și i-am spus din toată inima:

— Las c'ai să vezi mata, ce cuminte am să fiu eu și cât am să învăț de bine.

— De, mă băiete, ești destul de mare. Ți-am mai spus: cum ți-i așterne, așa îi dormi.

Bădia nu era om rău. Mă crescuse de mic și ținea la mine. Dar era serios, zgârcit la vorbă și la pungă și tare ursuz, pentru că suferea de stomac. Soră-mea, care murise, îi lăsase doi copii, pe care nu-i trata altfel ca pe mine.

După dejun, l-am luat dela tribunal și mi-a cumpărat un rând de haine cafenii, ghetе gata, pălărie și trei cămăși cu guler. Cum m'am îmbrăcat, am pornit să m'arăt târgului. Mă oglindeam în toate geamurile, mă încheiam sau mă descheiam la haină, după cum obișnuiau civilii cu care mă întâlneam, și pipăiam mereu cravata, părându-mi-se c'am pierdut-o. Deprins să salut militărește, îmi turteam pălăria, lucru care mă umilea și mă costa foarte mult când mă întâlneam cu cineva pe care-l salutam numai ca să mă observe și care habar n'avea de mine. De când mă știam pe lume, la institut și mai târziu la școala militară, purtasem numai uniformă. A doua zi, după ce m'am udat pe cap și m'am pieptănat cu cărare, am luat, fără să știe bădia, bastonul lui de abanos și cu pachetul de haine militare la subsuoară, am plecat să le predau la școală. Plănuisem să fiu bățos, să le-o spun verde. Găsisem o frază: « Am adus hainele de tortură... Dați-le altora mai săraci cu duhul, că lor le aparțin carcerile voastre... », pe care o repetam pe toate tonurile, căutând pe cel mai demn. Dar când să intru pe poarta școalei, elevii treceau la instrucție. A fost o explozie de bucurie, pe care disciplina n'a putut-o stăpâni și la care s'a asociat și ofițerul: « Uite Brăescu... Ha, ha, ha... » Cei dinainte mă dădeau în primire celor din urmă: « Uite Brăescu... Ce faci, Brăescu?... L-ai văzut pe Brăescu?... ».

N'am avut încotro. Am stat și-am suferit întreg martiriul. Mă sileam să par nepăsător și abia îmi stăpâneam lacrămile. Inmormântasem copilăria. Am intrat în curtea școlii ca într'un cimitir.

- Acuma vii ?
- Să trăiți, don' căpitan.
- Ai adus tot ?
- Se poate ? !
- Ia vedeți...
- Odată ce vă spun eu...
- Dacă nu te-aș cunoaște...
- Imi pare rău...

Uitasem fraza ce pregătisem. M'am făcut dobitoc și idiot, până când am ieșit pe poartă.

Dela Copou se întorcea Cosma, un birjar pe care-l chemam oridecâteori cei din casă mă trimeteau după trăsura. Era un

lipovan gras, spân, cu voce ascuțită, fără vârstă, care mă lăsa să mân caii, îmi umplea buzunarele cu semințe de floarea soarelui, mă trata cu ceai, când mă duceam să-i vizitez gospodăria.

— Ce faci, prințule? Nu mai ești cazac?

— Nu.

— Cum așa?... Se poate?!

— De ce să nu se poată.

— Apăi aiasta nu-i bine.

— Eu am vrut...

— Așa... Atunci e bine. Facem o plimbare?

Ispita era prea mare. Ca fulgerul îmi trecu prin minte să ajung școala, să mă vadă băieții în trăsură, ca să le dovedesc că nu-mi pasă și că trăiesc bine.

— Du-mă până la Copou și înapoi.

— Ai parale?

— N'am, da-ți dau bățu ista.

— Ia să vedem...

— E bun... Uite ce greu e... E de abanos și cu inel de argint.

— Poftim.

Și îndemnând caii din gură, atingându-i ușor cu biciul, pornirăm huruind pe caldarâm, în goană, ca o saca la incendiu. Dar n'am mai dat băieților de urmă: apucaseră peste câmp. Dădusem bastonul de geaba.

Când m'am întors acasă, bădia, scos din fire, m'apucă dela ușă:

— Ce-ai făcut bastonul?

— Care baston?

— Care baston... Ce te faci că nu știi... Bastonul cel negru.

— Nu l-am văzut. Știi că-l țineai mata după lada de fier.

— Acolo era, da' cine l-a luat de acolo?

— Eu nu l-am luat. Ce era să fac eu cu bastonul... Parcă mie-mi trebuie baston.

— Tu l-ai luat.

— Zău că nu l-am luat... Cum eram să iau bastonul matale!

— Nu știi, să-mi cauți bastonul.

Bădia nu-mi da nici un ban. Numai de Anul Nou primeam 5 lei, pe care-i cheltuiam îndată, pe te miri ce. La cincisprezece ani rămăsesem copil. Nu cunoșteam valoarea banului. « Ce-ți

trebuie bani », îmi răspundea bădia, când, după o lungă ezitare, îndrăzneam să-i cer câte un leu . . . « Casă ai, masă ai . . . ».

În ziua când am plecat să dau examen la București, mi-a dat patruzeci de lei, să plătesc drumul și să am de cheltuială, asigurându-mă, că mă va găzdui vărul Jean, inginer, ce stătea pe strada Esculap.

Am plecat cu prietenii mei, Ludovic și Teodor, fără alt bagaj decât preliminarele, o cutie de carton cu primeneli, un pachet de tutun de clasa a doua, învelit în hârtie albastră, și un caietel de hârtie de țigară, care avea zugrăvit pe copertă, un dorobanț sprijinit în pușcă, ce călca falnic pe o țevă de tun și din care cucoanele vrednice făceau panerașe de salon legate cu lână roșie.

Nu plecasem cu trenul de câțiva ani și niciodată așa departe.

Ploua. Vremea se răcise. Când ne-am dat jos în București, unde nu mai fusesem nici unul, eram amețiți de lume, de zgomot și de fumat. După ce ne-am lustruit ghetele în fața gării, am pornit în căutarea Școalei de poduri și șosele.

GH. BRĂESCU

D I E S I R A E

Cât de strein sunt de țara mea
Și nici un dor nu mi-a rămas —
Gând rău, și 'ntunecat
Inchide al dreptății glas.

Va fi târziu în ziua-aceea...
Și bântue în calea mea,
Tăceri de vremi, sinistra foame!
Sau cântece ce plâng mereu:
— Grăbește, nu mai aștepta...

R E G R E T

De mult, de mult cunosc doi plopi
Ce-mi stau și azi în cale —
Imi place mult ca să-i privesc,
Dar mă cuprinde-o jale...

Căci parcă-mi spune-un nu știu ce...
Ca mâine poate am să mor —
Și dâșii n'or mai fi priviți
De nici un trecător...

G. BACOVIA

P E T E R

Ultima zi în Grenoble.

Nici măcar o zi. Plec la ora 6. Bagajele îmi sunt făcute de ieri. Camera e goală. Mi se pare curios că după ce am stat atâta vreme în ea, acum e iar ca în întâia zi, ca și când abia acum aș fi sosit.

Peter s'a interesat de tot ce se putea interesa: de mașină, de ora plecării trenului, de sosirea la frontieră, de valabilitatea bilețului. N'a mai plâns azi. Eri am petrecut ultima seară cu el. Peter îndrăgostit fără patetism și planuri de viitor, eu absentă. Și azi sunt tot absentă. Nu-mi vine să plâng. Mă gândesc la o viață ce va începe dincolo de călătoria asta, călătorie pe care o prevăd grea. Mă gândesc că s'a sfârșit vacanța și că, așa cum a fost, a fost frumoasă. Peste două săptămâni cel mult, am să încep să-l uit pe Peter. Și are să mă uite și el. N'am câștigat nimic și n'am pierdut nimic. Lucrurile astea se uită.

Stau la Peter în cameră. Williams n'a venit încă. Are să mă însoțească și el la gară. Peter mă roagă să-i scriu; stă răzimat de mine, pe sofa. Ii promit că am să-i scriu și că am să vin de Crăciun la Berlin. Și că are să fie bine. Până la Crăciun mai sunt trei luni, socotește el. Are ochii triști și privirea pierdută înainte, dincolo de ferestre... Ii mângâi părul și îmi spun că asta e pentru ultima oară. Ii concentrez toată atenția în palmă, ca să închid senzația asta pentru totdeauna în mine. E așa de frumos și de trist totul, mă gândesc. Kerl, stă în fața mea. Mă privește lung apoi sare lângă mine și își lipește capul de pieptul meu. Niciodată n'a mai făcut lucrul acesta Kerl. Peter a observat. Zâmbește trist: «Și Kerl își dă seama că pleci». Il bate pe spate

camaraderește: «Pleacă Dany, Kerl. Rămânem noi singuri, în camera asta unde a fost ea, pe străzile astea pe care am umblat cu ea. Săracule Kerl!».

Surâd și eu, dar curând surâsul mi se pierde.

Peter e foarte mic azi. Imi pare mai rău de el că suferă atât că plec. Nu știu cum să-l liniștesc. Ca să-și facă curaj, îmi spune cu silită veselie:

— În definitiv nu trebuie să fim triști. Peste trei luni ne vedem. Trei luni trec repede. O să ne scriem des, în fiecare zi.

Surâd și eu: «De sigur, Peter. Iți promit».

Doamne, și eu știu un lucru pe care nu-l știe Peter: că azi peste o oră și optsprezece minute, ne vom vedea pentru ultima dată în viață. Că vreau să termin, pentru că povestea asta, fără nici o șansă de sfârșit fericit într'un viitor oarecare, trebuie să se termine. Lui nu trebuie să-i spun nimic. L-ar întrista prea mult. Are să spere și după aceea mă va uita.

* * *

A venit Williams. Trebuie să plecăm. Mașina e jos.

Trecem întâi pe la mine și-mi iau bagajele. Imi iau rămas bun dela doamna Bolnot. O rog să transmită celorlalți toate cele bune din partea mea (mă bucur că nu-s aci). Imi spune că-i pare rău că plec, că a ținut mult la mine. La sfârșit mă întrebă dacă pleacă și «le petit Allemand». Când îi răspund negativ, îl compătimește ipocrit: «Ce-o să facă el acum fără d-ta!». Marcându-și rău curiozitatea: «De sigur că te iubea mult. De ce nu te-a cerut în căsătorie?!..».

Am ajuns în stradă.

Suntem în mașină. Ieșim din strada mea așa de îngustă cu case așa de înalte că niciodată nu era multă vreme luminată de soare. Fructierul din colț duce un coș cu mere înăuntru. Traversază Place Sainte-Claire trei studenți pe care îi cunosc dela cursuri. În clipa asta s'ar putea foarte bine să merg și eu pe aici agale cu Peter și cu Kerl... Văd bulevardul ce duce spre gară, pe care n'am fost decât foarte rar de când am trecut întâi, la sosirea mea în Grenoble. Văd cinematograful la care am fost întâi, să vedem «Chéri». Il privește și el. Nu ne spunem nimic... Aci e colțul

după care am ocolit în seara aceea spre Isère. A trecut vacanța asta cu căldurile ei, cu lenea ei. Acum e toamnă.

Am ajuns la gară. Am trecut prin sala de așteptare pe peron. Mai pleacă o studentă ungueroaică. O cunosc dela cursuri. E îmbrăcată ca de plimbare și va călători așa până în țara ei. O conduc trei studenți.

Mai sunt zece minute până sosește trenul. Peter își aduce aminte că nu mi-am luat rămas bun dela Kerl. «A, da...», îmi pare rău. Să-l sărute din partea mea.

Tăcem. Nu mai avem ce să ne spunem. Eu privesc peronul, stupid... Nu e nici un tren pe linie. Văd cum manevrează o locomotivă în fața noastră și îi urmăresc mișcarea roților, inscripția, fumul, apoi observ o lampă albă agățată deasupra capetelor noastre. Pe jos peronul e pavat cu patrate de piatră albă și roșie. Williams are azi cravată maron cu dungi bleu. Peter așteaptă. Umerii obrazilor îi par mai proeminenți. Schimbăm o privire cercetătoare, speriată.

— Mi se pare că vine trenul, observă Williams întinzând capul înainte.

Da, într'adevăr, trenul apare pufuind după o cotitură. Se apropie fără grabă, iar Locomotiva enormă, de un negru strălucitor, mi se pare venită pentru mine. Parcă vine încet ca să nu mă trezească, să nu mă doară. Ii spun lui Peter să ia seama de bagaje. Mi le duc, pe unul Williams, pe celălalt Peter. Eu îmi țin trench-ul pe braț și-i respir mirosul de cauciuc. Trenul e acum ca un zid negru în fața noastră.

Imi găsesc loc într'un compartiment de clasa a II-a. Compartimentele au ușă fiecare, ce dă de-a-dreptul afară. Cu mine, nu mai e decât o cucoană bătrână, în doliu.

— Cât stă trenul aici? îl întreb pe Peter.

— Incă cinci minute, — se uită la ceasul brățară.

— Din prudență am să-mi iau rămas bun dela voi de acum.

Williams s'a depărtat puțin și s'a întors cu spatele spre noi. Il sărut pe Peter lung, disperat. Și simt dinții strivindu-mi buzele. Sărutul nostru n'are nici un fel de sensualitate, s'ar fi putut înlocui cu o strângere de mână, cu împlântarea unghiilor în carne. Simt numai fizic, o necesitate de a mă agăța de Peter cum te-ai agăța de un punct fix într'un râu plin cu sloiuri de ghiață plutitoare. Apoi mă duc la Williams. Ii spun:

— Pentru că suntem prieteni, îmi dai voie să te sărut și pe dumneata (Peter mi-a spus azi după masă să procedez așa).

Ii iau capul între mâini, îl sărut pe un obraz și pe celălalt. Ii simt buzele atingându-mi fața, timid.

Mă urc în tren. Vine conductorul care trăneste ușile. Stau la fereastră. Il rog pe Peter să vină, să-i mai simt mâna odată. Doamne, de ce nu poate să-mi rămână această ultimă senzație în palmă, în mine întregă, toată viața mea de-acum înainte?!.. I-o las abia când pornește trenul. Văd capul lui Peter plecându-se în jos. Imi trag trench-ul pe cap (miroase și acum, mai tare, a cauciuc). Prin urmare am plecat. Prin urmare Peter a rămas acolo în gara Grenoble. N'am să-l mai văd niciodată. Atunci când a plecat capul în jos și m'am retras așa de brusc în compartiment, l-am văzut pentru ultima dată. Ba nu: când mi-a dat mâna, atunci i-am văzut fața, ochii, pentru ultima dată. Nu mai simt urma dinților lui, o gândesc doar. Aș vrea să-mi fie buzele rănite adânc, să mă doară, să-mi umplu batista de sânge, să simt că e dela Peter totul.

Toate astea le-am gândit într'o clipă dela pornirea trenului. Nu se poate să nu-l mai văd pe Peter măcar o singură dată. *O singură dată numai.* Ies la fereastră. In gara Grenoble oamenii se amestecă. Poate e pata aceea cenușie de acolo. Trecem pe lângă un sfârșit de stradă. La fereastra de alături, văd capul brun al ungueroaicei. Mă simt cuprinsă de spaimă ca și când aș fi orbit, și deschid ochii mari, mari de tot. Abia acum simt realitatea plecării mele. Abia acum simt că într'adevăr am plecat din Grenoble. Abia mai am timp să-mi trag trench-ul pe cap. Cu fiecare cutremurat de plâns mi se pare că trebuie să mă scurg din mine pe un drum care duce sub roțile trenului undeva în adânc, unde nu mai e nimic. Și iar renasc, cu toată puterea, cu toată luciditatea, ca alt șuvoi de plâns să mă scuture iar.

Trecem gări multe. S'a înserat și se aprind luminile în tren. A venit controlorul. Mai am cinci minute până schimb. Apoi schimb iarăși. Și iarăși. Prost itinerar mi-a făcut tata. El spune că e singurul acceptabil.

* * *

O gară mică al cărei nume nu-l mai țin minte. Am știut de mai înainte — din itinerarul trimis de tata — când va ajunge

trenul aci. M'am uitat de zeci de ori la ceas. Mult înainte, mi-am mutat bagajele la ușă — ca să nu întârziu. Trenul stătea numai un minut.

Era atât de întunec în gară, încât dacă n'aș fi știut așa de bine (l-am întrebat și pe controlor) unde e, aș fi putut să cred că s'a oprit în câmp.

Ne oprisem în spatele unui alt tren. A trebuit să trec prin acela, cu bagajele mele grele (n'am găsit nici un hamal), pentrucă nu mai voia să plece și pentrucă ar fi trebuit să ocolesc mult ca să trec pe la coadă. Abia când m'am dat jos de partea cealaltă, am văzut gara. O gară lungă și scundă ce se furișă parcă prin întuneric, cu felinarele ei agățate din loc în loc, cu lumină spălăcită, ca învăluită de ceață. Mi-am pus bagajele lângă un stâlp și am așteptat. Vedeam trenul prin care am trecut, nemișcat, departe. În fața peronului, șine lucioase. Mai departe, o lumină verde. Dincolo, în amândouă direcțiile, noaptea era așa de întunecoasă încât nu puteam să-mi închipui nimic. La ora asta Peter . . .

Nici n'am ieșit din Franța. Imi imaginez Grenoble-ul pe hartă: a rămas sus, deasupra mea. Peter . . . Peter . . . Aș vrea să-i scriu. Nu-i pe peron decât o bancă. Pe ea, soldați care moțăie. Deasupra lor un afiș cu chenar roșu, imprimat cu litere mari negre. Aș putea să mă mai întorc la Grenoble. Dar tot ar trebui să plec iar. E mai bine așa. Știi că va trece noaptea asta și ziua de mâine . . . și altă noapte și altă zi. Acasă nu mai stau mult. Plec la București. Acolo . . . nu mai știu ce va fi. Nu cunosc aproape pe nimeni și nu-i nimeni care să mă intereseze, dar asta se va schimba. E mai bine, mult mai bine așa cum e, chiar dacă în clipa asta mi se pare foarte greu de suportat.

Peter, șoptesc, te-am iubit cum n'am iubit pe nimeni. Tu n'ai să știi niciodată cât te-am iubit — că dragostea asta a fost cea mai frumoasă parte din viața mea. Șoptesc fraza asta ca pe o rugăciune, așa cum ar rosti o actriță la teatru o rugăciune. Trenul din fața mea se urnește greoi și pleacă încet, fără zgomot, parcă ar fi un decor care e tras în culise. Rămân liniile și câteva felinare roșii și verzi dincolo spre câmp. Imi reazim capul de stâlp și închid ochii. Imi pun mâna pe frunte. Imi închipui că e mâna lui Peter. Surâd și o mângâi cu fața. Deschid ochii și-mi las mâna în jos. Prin fața mea trece un om dela gară, cu un felinar. Imi

pare grotesc, cu lumina aceea care pâlpaie spânzurată de el. Parcă flacăra se uită înapoi și spune: Vezi cum mă duce! Examinez și celelalte felinare. Toate flăcările au aerul acela de persecutați. Parcă fiecare a fost smulsă și închisă acolo fără voia ei și toate se arată cu un aer stupid: Vezi ce-am pățit? — Ce să vă fac? — le spun în gând...

Observ acum că afișului de deasupra băncii cu soldați i s'a îndoit un colț, smuls din cui. Parcă se roagă și el. Parcă și lui i-e greu să mai stea atâta vreme întins în cuie... Toată gara asta mă dorește.

Și 'n timpul acesta, ceasul mare de pe peron, cu două cadrane spate în spate și cu bec înăuntru, abia a marcat cinci minute.

Mă duc în sala de așteptare. Mă așez într'un colț, scot un bloc și încerc să-i scriu lui Peter:

«Sunt în gara... Aștept să vină trenul care mă va duce mai departe. Măine în zori voi fi în altă țară. Măine seară în altă țară. Nu mai sunt nimic, Peter. Simt că mă mișc, că se întâmplă ceva cu mine, dar cu o parte din mine care nu sunt eu. Nu mai înțeleg nimic decât că nu mai pot suporta... că te iubesc... te iubesc așa cum nu mi-am închipuit niciodată să pot iubi».

Nu mai știu ce să-i scriu. Am pus stiloul în capul unui nou rând. Scriu încă odată: «Te iubesc, Peter, nesfârșit». Mi s'a strâns inima așa de tare și simt sângele circulându-mi dureros prin tot corpul. Mă dor degetele. Le țin pe masă. Sunt albe, cu unghiile murdare de tren, cu un aer de mizerie. Nu mă mai uit la ele.

Mă duc la ușă să văd cât mai e ceasul. Apoi reiau blocul și recitesc ce am scris. Adaog: «Peter, nu pot să explic nimic, dar să știi că e groaznic, groaznic totul. Nu mai pot. Te iubesc... te iubesc... te iubesc...».

Detășez foaia din bloc, o îndoii și o vâr în poșetă. Nu știu dacă am să i-o trimit.

* * *

Sunt iar în tren. Aici rămân numai jumătate de oră, și schimb iar. Trebuie să trec dintr'o parte în cealaltă a gării, printr'un gang. Iar n'am hamal. Abia-mi târăsc bagajele și ajung chiar în clipa când trenul celălalt se pune în mișcare. Dacă n'ar fi fost un domn

să-mi ajute să urc bagajele, aș fi rămas jos, pentru că treapta era extrem de înaltă, abia am urcat și eu, îngenunchind întâi pe ea.

Îmi pare aproape bine că am ajuns sus. De acum, nu mai schimb până la 2 după miezul nopții, ora când ajung la Lausanne. Prost itinerar mi-a făcut tata, stau la Lausanne dela 2 noaptea până la 7 dimineața, când plec mai departe. N'am nici timp să dorm în oraș.

Nu mai sunt într'un tren regional. Cu acesta trec frontiera spre Elveția. Compartimentul îmi pare foarte puternic luminat, după gările cu felinare palide. Canapelele sunt îmbrăcate elegant, în catifea roșie cu filet alb cu inițialele P.L.M. Sus, vederi din Franța: « Les Alpes à Belle Donne ». « La Grande Chartreuse ». Intr'un tren ca acesta am venit. Am venit cu atâtea planuri mari, surâd amintindu-mi. Stau într'un colț. Sunt singură în compartiment. Nu mai pot să plâng. Simt cum nu mai am nimic în mine, ca o casă din care s'a scos toată mobila și care așteaptă... nu știe ce așteaptă...

Mi-i somn și foame, dar nu pot să dorm de teamă să nu mă trezesc prea târziu și nu pot să mă duc să mănânc pentru că n'am cu cine să-mi las bagajele. Mi-e din ce în ce mai foame. Stau în colțul meu de compartiment îndoită.

* * *

Lausanne.

M'am așezat într'un colț, cu fața spre bufet. Nu vreau să văd pe nimeni. Iau lista. Și totuși nu-mi vine să mănânc nimic. Orice miros de mâncare m'ar dezgusta. Comand un ceai. Și iau iar blocul ca să-i scriu lui Peter. Desenez litere: « Sunt la Lausanne. Din ce în ce mai departe de tine. Ce faci tu la ora asta, Peter? Mergi cu Williams la cinematograful? In Grenoble e de sigur iar frig ca în fiecare seară și după ora zece nu mai e lume pe stradă. N'am nimic dela tine, nu mai simt nici urma ultimului sărut — nu mai păstrez nici senzația ultimei strângeri de mână. Mă simt și mai singură așa. Peter... mi-i așa de dor de tine... ».

Scot hârtia pe care i-am scris-o în cealaltă gară și am vârît-o în poșetă. Nici acolo, nici aci, nu reușesc să-i transmit nimic din ce simt acum. O îndoii și pe asta și o vâr în poșetă nemulțumită, promițându-mi să nu-i mai scriu

Imi aduce ceaiul, cu rom, cu cornuri de un frige-cald, proaspăt. Nu pot să-l beau încă: e prea fierbinte.

În fața mea, sus pe perete, un ceas cu cadran rotund alb, în ramă de lemn maron, cu cifrele scrise cu negru. Arătătorul sare minutele dintr'o mișcare. Timpul trece încet. În dreapta mea, în celălalt capăt al restaurantului, e o nuntă. Mireasa cu voal încă și o mulțime de femei și bărbați gălăgioși. Unul cu părul căzut în formă de breton și cu joben, se învârtește prin fața mesei ținând într'o mână o sticlă și 'n alta un pahar. Se mută mereu de pe un picior pe celălalt. Are pantalonii strâmți, încrețiți ca o armonică pe picioarele subțiri și strâmbe. Iși toarnă vin, care curge pe lângă pahar pe jos. Exact așa cum ar face un bețiv la teatru sau la cinematograful.

Altul, se ridică să țină un discurs și toată lumea îl privește la început cu interes, apoi nu-l mai ascultă nimeni. Oratorul se încapățânează devenind din ce în ce mai violent. Observ abia acum că e și el beat. Câțiva din jurul lui îl silesc să se așeze. El se zbate, gesticulează. I se rupe mâneca la frac...

Nu știu dacă altădată spectacolul acesta m'ar fi amuzat. Acum însă, îmi dă o poftă grozavă de plâns, așa cum îmi vine de cele mai multe ori să plâng când se face cineva ridicol. Nu știu de ce.

Chelnerul a venit să facă plata și cum n'am mai avut ce să comand m'am jenat să mai rămân multă vreme acolo. Am trecut în sala de așteptare...

Eram singură în sala mare, cu oglinzi înalte vechi încadrate în ramă de bronz cu ornamente sus. Puse față în față, trei în dreapta și trei în stânga, multiplicau sala infinit. Sute de săli goale se deschideau în dreapta și în stânga, luminate numai de luminile de pe peron. Un funcționar dela gară, făcându-i-se milă de mine, m'a închis aici și mi-a promis că vine să mă scoale la 6.

Am încercat să mă întind pe o bancă. Mă jenau hainele, pantofii, părul. Mă simțeam copleșită de mizerie. Am ațipit probabil, de câteva ori. Ramele oglinzilor, pe care le vedeam, se îmbinau cu amintiri devenite tot atât de reale ca și ramele, toate acompaniate de zgomotul monoton al roților.

... Vine cineva să-mi deschidă ușa. E Peter. «Peter!» sar de pe bancă. Peter e afară și nu poate să deschidă ușa. Are un mănunchi mare de chei, le încearcă pe toate. Nu merg. Am o

idee: sar pe fereastră. Dar, cum mă duc la fereastră, fereastra devine perete. Mă duc iar la ușă și apăs pe clanță. Ușa se deschide. Afară nu era Peter, e omul care m'a închis aici. Imi spune că el e Peter. Că nu-mi mai aduc eu aminte. Imi vorbește de despărțirea noastră din gară. Da, acum recunosc, el e Peter. Dar pentru mine Peter era altfel, și mi-e rușine față de Peter cel care e acum lângă mine, că nu pot să mă bucur de el, Peter al meu e blond — și stă răzimat de mine pe o canapea din camera lui albastră. Seara care vine de afară îi face privirea mai adâncă. Mi se pare atât de departe Peter acesta și atât de pierdut pentru totdeauna...

Mă trezesc, apoi recad în alt vis. Sunt jumătate trează. Imi aranjez eu visurile. Il chem iar pe Peter.

Il fac să apară dintr'un colț al sălii de pe o ușă nevăzută. E iar altul, Niciodată nu apare Peter. Imi vin mereu oameni care spun că ei sunt Peter. Mă fac pe mine să ies din sală, să mă urc într'un tren, să ajung la Grenoble. Nu mai regăsesc Grenoble-ul. Așa că în toate visele mele urâte, apare alt oraș, un oraș pustiu, cu case în formă de cetățui, ca zăgrăvit într'o stampă din evul-mediu. In orașul acela toți oamenii sunt bătrâni și bolnavi și soarele decolorat așa cum apare iarna când e cerul alb și jos zăpadă.

Mi se pare că sunt iar trează. Lămpile de pe peron s'au stins dintr'odată. In întunericul complet flueră o locomotivă. Strigă cineva: o voce care dă ordine. Acum încep să se încenușeze zorile. Un albastru fără lumină dincolo de el, parcă s'ar fi decolorat noaptea de o haină la prea mult spălat. Sub el, trenurile sunt negre, stâlpii peronului sunt negri și pământul cenușiu închis parcă ar fi plouat. Mă duc la ușă. In restaurant doar mai arde lumina. Un felinar trece pe peron. Aud semnalul care vestește apropierea unui tren. Doamne, să nu fie trenul meu și să fi uitat să-mi deschidă ușa.

Mi-a stat ceasul, și cred că trebuie să fie apropiată ora plecării.

Imi iau oglinda din poșetă, să mă aranjez puțin. Am foarte multe linii pe față, care se accentuează când sunt obosită. Două cearcăne sub ochi, provenite din însăși conformația feței. Două linii ce pornesc dela nări spre colțurile gurii, Altele două care pornesc dela colțurile gurii în jos. De obicei nu se observă decât cele dela nas spre gură. Acum însă, cum lumina abia ajunge aici

și cum umbrele sunt mai mari și mai negre, fața mea e toată împărțită în pete. Incerc, la întâmplare, să mi-o șterg cu apă de colonia. Mă spal și pe mâini. Mă piaptăn. Totuși, hainele care atârnă pe mine mă împiedică să mă simt reîmprospătată.

Vine și omul cu cheile pe care le întoarce în broască zornăind. Sunt liberă. Văd ceasul mare de gară luminat încă. Mai am un sfert de oră până vine trenul. Ii mulțumesc omului, îi dau un franc elvețian. Am în totul la mine cam vreo șase sute lei. Cum nu mă opresc nicăeri, cred că îmi vor ajunge.

Pe peron e un frig tăios ca iarna, și tailleurul meu de călătorie nu-mi ține cald de loc. Ar trebui să-mi îmbrac, peste el, trench-ul. Il pun și cred că arăt lamentabil. Mă duc iar în sala de așteptare; după o noapte de frământare frigul mi se pare insuportabil. Acolo e cald, numai acum îmi dau seama ce cald e.

Se apropie ora sosirii trenului. Hamalul strigat mă întreabă: « Călătoriți cu trenul de lux ? ». « Nu, cu acceleratul », îi răspund. « Dar acesta e un tren de lux, numai vagoane de dormit, — îmi spune. Acceleratul nu vine până la 7 dimineța ». « E sigur ? », întreb. « Da ». Poate că totuși nu știe, mă gândesc.

Din ceața albăstruie a dimineții, apare masiv și apăsător trenul, cu farurile încă aprinse. După somnul nopții, peronul duduie. Toate perdelele lăsate și luminile stinse. E, într'adevăr, un tren de lux. Aș putea să călătoresc cu el, dar trebuie să plătesc o diferență care e de zece ori cât banii pe care-i am la mine.

— Și, când vine alt tren ? întreb.

— La 8 dimineța.

Legăturile le aveam cu trenul acesta. Mă interesez dacă și celălalt are legături bune. Nu știe nimeni să-mi dea lămuriri. Nu m'ar jena, dar n'am decât șase sute de lei la mine și încă trei țări de traversat dela un capăt la celălalt. Decât să-mi facă asemenea încurcături, mai bine m'ar fi lăsat tata să mă interesez eu. Sunt furioasă pe el. Nu merită să mă vadă, îmi spun. Ar fi trebuit să mai rămân la Grenoble. Am renunțat la Peter ca să mă întorc mai de vreme acasă. Și tata...

* * *

Acum dimineța e limpede de tot. Gara și-a început viața de dimineță ca o casă care își deschide ferestrele. Va fi o zi senină

azi. Cel puțin așa se anunță . . . Vine soarele și aici. Vine de undeva de jos, de dincolo de linii, aurind ca o vopsea coperișurile câtorva vagoane de pe o linie moartă.

Lângă ușa dela sala de așteptare e o hartă. E atât de aproape Grenoble de Lausanne, nu știam că e atât de aproape. Și atât de lungă calea până acasă. Aproape dela un capăt la celălalt al Europei. Niciodată n'am simțit atât de clar distanțele adevărate închise în simbolul de câteva palme al unei hărți . . . Mi-a venit un gând: Dacă m'aș întoarce ?

* * *

Până acum socoteam tot ca și la Grenoble, că e mai bine că am plecat, că va trece. Nici o clipă nu m'am gândit serios la posibilitatea unei întoarceri. Mă supuneam hotărârii luate, sigură că peste câțva timp voi fi foarte mulțumită că m'am purtat așa. Am suferit reflex cum chelălăie un cățel lovit. Numai acum pentru întâia dată mi-am dat seama de proporțiile întâmplărilor din ultima vreme. Despărțirea mea de Peter mi-a apărut pentru întâia dată ca o catastrofă. În ziua care începea, în care din gară se auzea huruit și țignalul tramvaielor din Lausanne, în care prin restaurant au început să circule chelneri proaspeți în jachetele lor albe și peronul se umplea încetul cu încetul de oameni bine dormiți care începeau cu voie bună o zi nouă, situația mea de a fi aci murdară și sleită de plâns mă revolta. Mi se părea o pată, nu față de mine, ci față de tot echilibrul acestei zile. Nu știu de ce, dar mi se părea că normal ar fi fost să fiu la Grenoble cu Peter. Mi-am mărturisit pentru întâia dată sincer că nu era nevoie să plec așa de repede din Grenoble.

Dacă m'aș întoarce ?

Mă vedeam cu Peter pe străzile Grenoble-ului, cu Peter la el în cameră. Il vedeam pe Peter blond, așa cum era când și-a scos ochelarii pentru întâia dată, așa cum era când a venit trist la mine să mă invite la serată . . . pe Peter în excursia dela Belle Donne, spunându-mi: « Ești foarte rea, Dany ». Și mai ales pe Peter răzimat de mine, visător, privind dincolo de ferestre, spre seara care venea.

Dacă înainte de apusul soarelui în ziua asta, aș fi iar lângă el ? O, acum aș ști cum să petrec timpul. Imi pare rău de fiecare

clipă pe care am pierdut-o certându-ne. Nu mă interesează nici dacă am să mă mărit cu Peter sau nu, nu vreau decât un singur lucru: să fiu iar lângă el.

Am șase sute de lei la mine. Mă duc la casă să mă interesez cât costă un bilet până la Grenoble, un bilet de clasa a III-a. E chiar cât am eu la mine. Nu-mi mai rămân decât câțiva franci în plus. « Să vi-l dau? » întrebă domnul dela casă. Am ezitat o singură secundă. Atât cât m'am uitat pe fereastră și am văzut aurul dimineții din Lausanne. Dincolo, în cealaltă parte, pe peron unde plecau trenurile, mă aștepta ca o stafie plecarea mea spre țară.

— Da.

Am întins banii. Aveam biletul. L-am ținut în mână, stingerită, uitând să ies. Am ieșit de după bara de fier mai mult împinsă de cei din urma mea. Eram în situația unui condamnat care primește în ultima clipă sentința de grațiere. Am trăit atât de intens plecarea asta, că biletul pentru Grenoble nu-mi mai dădea aproape nici o satisfacție. Era 7 fără 20. Trenul spre Grenoble pleca la 8. Al meu venea la 7. M'am uitat la restul banilor. Atât cât să plătesc hamalul aci și hamalul la Grenoble. Mașina avea să mi-o plătească Peter. Nu mă mai întorceam la M-me Bolnot. Imi imaginam ce surprins o să fie Peter. Eram liniștită acum ca și când mi-aș fi făcut datoria.

Am scos pasportul să pun biletul în el. Deschizând pasportul am dat cu ochii de vize. Cea pentru Franța: Bună pentru intrat și ieșit din țară. Dacă nu mai e valabilă acum? Dacă nu mă lasă să intru la frontieră și nici bani nu mai am să mă întorc la Lausanne. De unde aveam biletul valabil mai departe?!.. Vine hamalul meu să-mi ia bagajele. Îl întreb, dar îmi spune că nu știe, să mă duc să-l întreb pe șeful stației. Nici acesta nu știe. Spune să mă duc la poliție. E aproape de gară: numai vreo 8-10 minute.

E șapte fără un sfert. Mă vedeam iar, brusc, aruncată în starea de mai înainte. Niciodată, nici mai târziu nici mai înainte, nu mi-am pierdut mintea ca atunci. Nu știu ce-am crezut când am început să fug pe strada ce ducea spre oraș, o stradă care urca. Mă uitam la ceas: 7 fără zece. Și continuam să fug... cu poșeta strânsă la piept. Era 7 fără șapte minute. Nu mai aveam nici măcar timp să las brațele descurajată în jos. În aceeași pornire, am început să fug înapoi...

Am ajuns pe peron în ultimul moment. Abia am avut timp să-mi urc bagajele și să arunc un franc hamalului. Imi mai rămăneau doi franci și un bilet de clasa a III-a, pentru Grenoble, inutil.

* * *

De acum înainte, călătoria a fost ca una din acele zile cu soare alburii, mai mult ceață luminoasă decât soare, care încremenește în aer ca o perdea în fața cerului și înnăbușe. Tot: lacurile Italiei, cerul ei prea înalt, munții calcaroși, oboseala mea, erau pline de atmosfera asta.

N'am mai schimbat până la Triest. N'am mâncat decât un singur corn, pentru că n'aveam bani să cumpăr altceva. De altfel, nici nu-mi era prea foame.

Am cunoscut o familie de Italieni care aveau un câine alb ca și cel dela His Master's voice, un câine fenomen: zicea «ma-ma...».

Dela Triest, s'a urcat o fată, româncă. O fată care descinde din familia unui cronicar. Am cunoscut-o noaptea. Am călătorit o zi întreagă cu ea și ne-am despărțit la Timișoara. N'am mai întâlnit-o de atunci. Mi-a dat adresa, dar nu m'am dus s'o văd. Mi-a povestit că a fost logodită la 15 ani cu un om de treizeci. Părinții s'au opus, dar ea a plecat cu el. Pe drum a avut un accident de automobil. Ea a fost rănită ușor la mână, iar el a murit în fața ei. A murit cu atâta liniște pe față, fără să mai fi putut să-i spună nici un cuvânt. A fost bolnavă câteva luni de nervi. După aceea s'a consolată. A început să-l uite.

Ii spun și eu de Peter. Imi dau seama că îi povestesc naiv. Surâde protector. Eu nu pot să-i povestesc nici o tragedie.

Ii povestec despre biletul pentru Grenoble. Ii spun că nu mai am bani. Se oferă să mă împrumute. Mă invită să mănânc cu ea. Spune că se supără dacă o refuz. N'o refuz, nu — dar nu mi-e foame. Ii spun că sunt bolnavă. Beau numai apă. (De fapt n'am nimic, dar m'aș simți umilită să primesc.)

* * *

Dimineața, la Jimbolia, mă așteaptă tata.

* * *

Sunt de șase zile acasă. Peter mi-a promis că are să-mi scrie încă în ziua plecării mele. Eu i-am trimis dela Timișoara foile

de bloc pe care i le-am scris. A trebuit să-i cer bani pentru mărcii lui tata și să-i spun pentru ce. Cred că m'a văzut când am scris adresa. M'a jenet puțin să-l amestec între mine și Peter.

Am primit abia ieri un jurnal de mode: Chiffons, pe care îl rugasem eu să mi-l cumpere pentru că nu apăruse încă la plecarea mea. Mi-aduc și acum aminte de copertă, era beige și pe ea desenată o femeie îmbrăcată într'o rochie brique cu intercalații orizontale de astrahan negru. Înăuntru, Peter alesese trei rochii pe care le găsea potrivite pentru mine: una de catifea neagră numai volane mari de sus până jos, alta în mătase tot neagră cu mâneca lungă și un fel de bolero, al treilea model era un palton negru simplu, cu un guleraș mic de breitschwanz. (Peter mi-a spus de multe ori la Grenoble că femeile distinse se îmbracă numai în colori foarte închise și mi-a atras atenția că o bluză din foulard alb cu triunghiuri roșii pe care o purtam eu cu niște foi albe, e « legère » — sau nu știu cum... în fine un lucru pe care mama lui nu l-ar purta.)

M'am dus la croitoreasă să-mi comand rochia neagră — dintr'un crêpe-de-Chine subțire, cu toate protestările mamei: la 19 ani o rochie neagră fără nimic alb la gât?..

Eram contrariată că Peter nu mi-a scris nimic altceva. Nu puteam să-mi explic în nici un fel de ce nu mi-a scris. Prea părea emoționat în gară.

De când m'am întors acasă, tot ce gândesc și tot ce fac e în legătură cu Peter. Încă din întâia zi, l-am întrebat pe tata dacă mă lasă de Crăciun la Berlin. Mi-a răspuns că « vom vedea » și că am cheltuit prea mult în vară, iar afacerile au început să meargă destul de prost. « Totuși nu spui categoric « nu »? — Tata a ridicat ochii mirați de deasupra actelor (eram la el în birou) și mi-a răspuns să-l las în pace că n'are timp pentru mine.

Am trecut în camera mamei. Am găsit-o lucrând o pernă chelim. Am întrebat-o pe ea ce crede: dacă tata are să mă lase sau nu. Mi-a răspuns fără să ridice ochii. La început același lucru ca și tata. Apoi — poate săcâită — mi-a spus: Dacă totul va merge bine, s'ar putea să te lase.

Am socotit cât mai am până plec. Acum îmi fac rochia neagră numai pentru Peter. Și încă una de seară. Îmi pare rău că nu am alt palton. Trebuie să-l vopsesc în negru pe cel de anul trecut și să-i

pun astrahan. Azi mi-am cumpărat o pălărie neagră cu pană albă care dă un aer mai serios. Mama îmi spune că e prea de cucoană. Mă uit foarte mult în oglindă și nu mai sunt tristă, când mă pregătesc pentru Crăciun. Dar, îndată ce am un moment liber, mă cuprinde un sentiment pe care nu l-am mai încercat niciodată până acum. E un sentiment care seamănă probabil cu cel pe care îl încearcă un om când se întoarce acasă după ce a dus la cimitir pe cineva care i-a fost foarte aproape. Noaptea, în fiecare noapte, am visuri ca și cel din Lausanne. Mă trezesc plângând și gemând: Nu se poate! Nu se poate... Astă-noapte m'am întors la Grenoble. Mi-a apărut alt oraș, alt Peter, și orașul și Peter pretindeau că așa au fost totdeauna. Am crezut. Și am plâns toată noaptea pentru Peter cel blond pe care îl căutam eu și pe care nu puteam să-l găsesc niciodată pentrucă nu exista. I-am vorbit mamei de el. Nu i-am spus tot, i-am spus numai ce credeam eu că i se poate spune. Mi-era rușine de mine cum măsluiam tot. (Dacă m'ar auzi Peter!) Obișnuită să-i vorbesc toată ziua de el, mama m'a întrebat odată dacă e bogat. I-am răspuns jenată: Te rog, mamă, nu vorbi așa... Mama n'a înțeles niciodată ce a spus rău în asta.

Azi m'am dus la proba rochiei. Croitoreasa m'a întâmpinat spunându-mi să vin după masă. A adăogat: «A, era cât p'aci să uit, aveți o scrisoare în jurnal. Era lipită pe dinăuntru copertei. A găsit-o o fetiță azi dimineață».

S'a dus foarte încet să mi-o aducă. I-am smuls-o din mână și am plecat în fugă. Nu m'am oprit până acasă. Acolo m'am închis în camera mea și am citit-o.

Era o scrisoare de douăsprezece pagini de coală, scrise mărunț. Peter îmi scria că abia la plecarea mea și-a dat seama cât de mult am însemnat pentru el, că nu poate trăi fără mine, că are nevoie de certitudinea că voi fi totdeauna lângă el. Te rog mult, Dany, dacă mă iubești și tu la fel, să te căsătorești cu mine. A subliniat fraza de trei ori. (La a treia linie penița i s'a împiedicat în hârtie și a împroșcat cerneală). Peste un an, el termina. Eu în timpul acesta trebuia să învăț nemțește. Să-i comunic lui tata și va vorbi și el cu părinții lui. Ii lipsesc mult. A început, în ziua când îmi scrie, un nou roman. Ar fi așa de frumos — spunea — să fie roman-cier, să aibă viața lui liberă. Să călătorim tot timpul. Romanul cel

nou e despre Grenoble, despre noi. Imi mai povestea cum s'a întors cu Williams acasă, triști amândoi. Kerl se uita la el întrebător. Intr'o zi a trecut pe lângă casa lui M-me Bolnot cu Kerl. Când a ajuns în dreptul ușii, Kerl a început să se smucească și să-l tragă.

Măine pleacă într'o excursie în munți și are să-mi scrie și de acolo.

Peter scria aproape indescifrabil, mult aplecat spre dreapta, cu mari distanțe între grupurile de litere și fără să lase spațiu spre marginile hârtiei. Scria spontan, așa cum vorbea. A încheiat scrisoarea cu doisprezece « Te iubesc nesfârșit ». I-am numărat mai târziu, când m'am liniștit. Acum, după ce am citit scrisoarea, m'a năpădit un plâns nervos. I-am sărutat fiecare pagină în parte cu mimica pe care aş fi avut-o dacă Peter ar fi fost de față. Am ridicat de jos un colț al hârtiei, pe care îl rupsesem și-l aruncasem în grabă, și l-am vârât și pe el în plic. Cu scrisoarea strânsă la piept, m'am trântit pe divan cu fața în jos. Mă cutremura plânsul ca un puhoi care nu-și găsește loc destul să se reverse. M'am întins pe covor. Mi-am lipit scrisoarea de buze și am rămas câtva timp așa. M'am sculat brusc, pentrucă am auzit pași în camera vecină.

Toată ziua am recitit scrisoarea. Lui tata nu i-am spus nimic. Nici mamei, decât că mi-a scris Peter. Seara i-am răspuns. Am scris până după miezul nopții. I-am răspuns că « nu » — că e mai bine să rămânem cu o amintire frumoasă. O căsătorie între noi ar putea să fie un epilog « prozaic » al dragostei pe care am început-o așa de frumos. I-am spus că dacă aş fi acum la Grenoble, n'aș mai avea rezervele pe care le-am avut (eram sinceră când am scris-o).

* * *

A doua zi am primit o cartă postală. Peter mergea la Expoziția Colonială. A trecut pe la Dijon. Imi vorbea de o dimineață cenușie, de câmpul trist dinaintea răsăritului soarelui, de singurătatea, de dragostea lui.

Primeam aproape în fiecare zi câte o scrisoare dela Peter și îi răspundeam regulat. Tata a observat. I-am spus că e un coleg

dela Grenoble care mă iubește... M'a privit ironic, cum mă privește de obicei când îi ajung la urechi asemenea lucruri.

Peste alte câteva zile am primit o scrisoare scrisă pe tot felul de hârtii și cu fotografii dela o excursie în munți. În multe, Peter zâmbea, ceea ce m'a decepționat puțin. Eu mi-l imaginam trist tot timpul. Era și Williams cu el, și Willy, un neamț drăguț și sportiv, cu părul aproape alb și cu ten bronzat. Nu le-am arătat nici pe acestea nimănui. Mamei i-am arătat numai una, a doua zi, unde îl găseam pe Peter mai matur. Mi-a spus totuși că e copil.

Dragostei noastre (pentru că acum o numeam «dragoste» fără nici o ezitare și-i subordonam toate celelalte «dragoste» însemnate în caiet — dându-le titlul de simple «flirt»-uri), după părerea mea, nu i se potrivea decât un singur desnodământ fericit: să ajungă Peter șofer de taxi și să mă mărit cu el. Altfel era prea complicat, Eram prea neînsemnată pentru el. Peter să se căsătorească cu o fată așa cum și-o imagina el când ne chinuiam descriindu-ne fiecare soțul și soția cuvenită. Mi-aș fi luat prea multă responsabilitate. Poate ar regreta-o într'o zi...

Între timp, jurnalele aduceau știri alarmante despre situația politică din Germania. Se vorbea de un eventual război civil. În cazul acesta, Peter ar fi devenit șofer de taxi. Mărturisesc că m'am bucurat. Și că orice ameliorare mă întrista adânc.

Peter îmi scria în fiecare zi, fără să fi primit încă scrisoarea cu «nu»-ul meu. După zece zile, mi-a răspuns și la asta. Căuta din nou să mă convingă și își susținea «teza» cu argumente numeroase. Erau unsprezece... N'am mai avut timp să-i răspund de acasă pentru că plecam chiar în dimineața aceea.

* * *

La București, singură într'o cameră la «Union», i-am răspuns. Am început să-i scriu dela ora 9 seara și am terminat după miezul nopții. I-am spus că accept să mă mărit cu el.

A doua zi, mi-am găsit cameră. Era o toamnă frumoasă și caldă. Mi s'a părut îmbietoare camera ce dădea, cu o ușă cu perdele, de-a-dreptul într'o grădină bine îngrijită, cu straturi de flori și bănci. Proprietara, o văduvă de colonel, moldoveancă, ținea cu orice preț să se facă agreabilă și din cauza asta era puțin cam obositoare. Mi-a spus dela început să nu-i aduc băieți și

î-am spus să fie liniștită pentrucă sunt logodită și logodnicul meu nu e aci. S'a convins în câteva zile că i-am spus adevărul, pentrucă primeam în fiecare zi câte o scrisoare dela Peter, de multe ori chiar două pe zi. El începuse să-mi trimită tot felul de fotografii de ale lui de când era mic (Peter mic, era cel mai frumos copil pe care l-am văzut vreodată; blond, cu părul tuns ca la fetețe, buclat tot și cu zâmbet blând și trist; ochii îi erau ca și acum, gravi, lucizi), de ale mamei lui, de ale tatălui lui.

Ieșeam foarte puțin în oraș. Stăteam acasă, în cameră cu ferestrele deschise spre grădină, sau în grădină, și mă jucam cu Hector, câinele mare alb, cuminte și dornic de tandrețe al gazdei.

Intre timp, l-am întâlnit într'o seară pe Nelu, «flirt»-ul meu de anul trecut. Terminasem de atunci. Cu melon, umeri foarte lași și talie foarte strânsă, mai purta un palton negru și șal alb. M'a condus până acasă și pentrucă era încă de vreme, m'a rugat să mai rămân cu el. Ne-am plimbat prin cartierul parcului Ioanid. Erau frunze pe jos, casele ascunse printre copaci cu frunzișul galben. Nelu îmi explica diferitele stiluri de case. Cu toate că nu-l mai văzusem trei luni, mi se părea că îi auzisem vocea în fiecare zi. Mi-am adus aminte de tot ce a fost înaintea lui Peter și de tot ce ar mai fi putut să mă aștepte.

Doamne, ce nepotrivit era chipul lui Nelu cu melonul și cu aerele lui. Nelu avea nouăsprezece ani ca și mine. Era ca și mulți dintre proaspeții studenți cărora le place să facă mult caz de mondenitatea și maturitatea lor. Mergea la toate ceaiurile, cunoștea toate jazz-urile și cântecele noi și număra printre flirturile lui câteva «miss»-e (pe atunci era voga «miss»-elor).

I-am povestit despre Peter. Imi aduc aminte că am trecut în clipa aceea pe lângă o casă înaltă cu geamurile luminate toate, în așa fel parcă ar fi fost o casă de carton cu găuri în loc de ferestre și cu un singur bec înăuntru. Nelu a tăcut. Am ajuns la poartă. Imi părea rău că îl las să plece așa. I-am pus mâna pe obraz și nu s'a ferit. M'a privit doar lung, așa cum mă privea totdeauna înainte de a ne fi despărțit (o, dacă ar fi știut cum mă plictisea privirea asta). Mi-am lăsat mâna să lunece în jos, pe reverul paltonului. Nelu mi-a prins-o. S'a apropiat de mine. M'am ferit:

— Trebuie să intru, Nelule. La revedere...

Nu voia să plece din fața porții. L-am rugat. În cele din urmă, jumătate în glumă, i-am spus: În definitiv, dacă îți face plăcere, rămâi să mă păzești. Și am intrat. În cameră, mi-a părut rău că intrasem. Imi părea rău și de Nelu, dar n'aveam ce să-i fac. Are să-i treacă. După cinci minute, când am ieșit să mă uit la stradă, plecase.

* * *

Rar am văzut un lucru mai trist decât camera mea iarna. Și venea un frig prin ușa cu un singur rând de geamuri ce da spre curte, pe care nu-l micșora întru nimic focul din teracotă. Venea de afară servitoarea cu viscolul în spate, aruncând jurnale în calea ei, ca să nu umple covorul și parchetul de apă. Și asta, de zeci de ori pe zi. Lângă sobă, aerul frigea. Cum te depărtați, se răcea brusc. Serile erau nesfârșit de lungi. Nu mai aveam ce să-i scriu lui Peter. Ii spuseseam tot ce puteam să-i spun. Nu trăiam decât pentru ziua când am să-l revăd.

Nu știu de ce, de câteva zile am început să tușesc și să am temperatură. Doamna I. îmi aducea ceaiuri, totuși starea mea s'a înrăutățit. Trebuia să plec de aici. I-am dat o telegramă lui tata. A venit alarmat, am fost la doctor: aveam o leziune la plămânul drept.

Noutatea asta m'a dezagregat complet. Eram sigură că am să mor. I-am scris lui Peter câteva scrisori disperate. După aceea am plecat acasă.

* * *

A fost o epocă atât de urită, încât mi-i greu să-mi amintesc de ea. Mai erau câteva săptămâni până în Crăciun. Stăteam acasă fără să fac nimic, decât să-i scriu lui Peter scrisori disperate. La început, scrisorile lui veneau cu încurajări. Un avantaj tot avea boala mea: acum puteam să-l rog pe tata să mă trimită la aer undeva în Cehoslovacia. Cu toată sărăcia noastră de acum (prin oraș se spunea că banca e pe punctul de a da faliment și toată lumea voia să-și retragă banii), o sumă de treisprezece mii s'ar putea strânge. Stând acasă, făceam economie. Nu-mi mai fac nimic. Am vopsit în negru o rochie de crêpe-de-Chine roșu, pe care o purtasem în vară cu un guleraș și mâneci scurte de danteluțe

albe — și i-am făcut o combinație cu un voile beige pe care-l aveam. Peter îmi indicase o stațiune de sporturi de iarnă unde să ne întâlnim. Nu era nevoie să cheltuesc făcându-mi costum de sky, mi-a spus. Nici el nu-și aduce. Nu vine să facă sport, vine numai ca să mă întâlnească.

Mi-a fost ușor să observ în ultimile scrisori ale lui Peter, o mică schimbare în felul de a judeca. Îmi spunea într'una că viitorul nostru îl vede în cele mai negre colori, pentru că situația în Germania devine din ce în ce mai nesigură (uitasem — am constatat — de vremea când dorea să fie un șofer de taxi și să mă mărit cu el). În alta, mi-a spus că a cunoscut, la un bal diplomatic la Berlin, o fată superbă, o prințesă turcă. Era vestită pentru frumusețea ei și toți bărbații îi făceau curte. Totuși, se pare că l-a preferat. În loc să stau acum lângă cea mai frumoasă femeie din lume, spunea, prefer să stau singur acasă și să-ți scriu ție. Și tu, nu știi să-mi scrii decât scrisori triste. A adăogat: eu te iubesc foarte mult, dar să știi că bărbaților nu le plac femeile bolnave.

* * *

Când am plecat spre Spindlermühle viscolea afară. Mi-a fost tot timpul frig în tren. Și mai ales din Cehoslovacia, printre vagoanele de sportivi veseli, cu poull-overe și șepci colorate, mă simțeam, în paltonul și pălăria mea neagră, rătăcită ca o cioară.

* * *

Ca de obicei, de acasă mi s'a dat un itinerar greșit. A trebuit să schimb dela Praga la Spindlermühle — distanță de 140 km.— patru trenuri. Cum ceasul mi se stricase și nu știam nici unde să schimb și nici limba n'o cunoșteam ca să întreb, a trebuit să fiu legată tot timpul de asta, lucru ce m'a împiedicat să-mi fac alte gânduri în legătură cu Peter.

Toți munții erau acoperiți cu zăpadă. Pe câmp zăpada se întindea nepătată până în zare, unde se urca pe coasta dealurilor. Fumul trenului se 'mprăștia alburii pe cerul alburii și el. Spre seară, totul a devenit albastru, cu lumini răzlețe roșii prin el. Apoi câmpul s'a făcut cenușiu închis. Numai lângă linie, ferestrele luminate se reflectau roz. Skiorii urcau în fiecare gară. Fetele erau blonde, nefardate și vesele. Băieții cu umeri largi și cu pipă.

Când am ajuns la Spindlermühle, era noapte. Vagonul meu era mai la urmă. M'am uitat la gara mică, săracă și întunecată. Mi-am luat cufărul și am coborât. După câțiva pași, a apărut în fața mea Peter. M'a sărutat grăbit — cu buzele și fața reci, mi-a luat cufărul și am pornit spre peron. Pe drum mi-a spus că a sosit chiar acum și el, cu un prieten chinez — Yu, « un om foarte simpatic, am să-l cunosc ».

Pe peron, lângă un perete, l-am cunoscut pe Yu. Nu semăna de loc cu chinezii pe care îi cunoscusem în Franța. Era mult mai înalt și mai puternic decât Peter. Față de orientat cu pomeții ieșiți și cu ochi puțin oblici, dar foarte discret; părea mai mult unul dintre acei Europeni care au un vag aer exotic. Am observat două perechi de sky-uri. Nu i-am spus nimic lui Peter, dar mi-am adus aminte că îmi scrisese că vine numai să mă întâlnească pe mine, nu ca să facă sport. În autobuz, ne-am așezat în fund. Yu simula că se uită pe fereastră, deși afară nu se vedea nimic.

— Acum pot să te privesc, a surâs Peter — și mi-a luat mâna tandru. Ești tot atât de drăguță cum te știam, a conchis puțin cam prea binevoitor.

L-am văzut și eu : nu știu de ce între timp îl închipuiam mai mic. În hainele de sport, Peter părea foarte puternic. S'a mai îngrășat la față și, nu știu dacă din cauza asta, avea un aer mult mai matur și mult mai puțin romantic. În locul unui Peter blond care își răzima capul de umărul meu, am găsit un Peter sportiv, tare. Asta m'a făcut să mă întreb dela început, dacă n'am făcut rău că am venit îmbrăcată în negru și fără costum de sky.

— Spune-mi ceva, a continuat Peter tot așa de binevoitor.

Eram, nu știu de ce, intimidată. I-am spus: « Nu știu ce aș putea să-ți spun ». A trebuit să-mi școt batista din poșetă. L-am simțit pe Peter privind-o. « E tot poșeta de astăvară », m'am simțit datoare să-i explic. « Nu mi-am mai cumpărat alta ». « E foarte frumos că faci economii », a răspuns Peter foarte convins. I-am fost recunoscătoare, ceea ce nu m'a împiedicat să mă simt jenată. Poșeta mea se deschidea în formă de plic. Era pe deasupra neagră, dar cum o deschideai dădeai de un fel de imitație de antilopă albastră din care se fac cordoanele ieftine, care se roșesc pe la colțuri, și se decolorase. Avea oglindă pe vremuri fixată în dosul capacului dela plic. Se spărsese în vară și se vedea, din gaura din care am scos cioburile, o bucățică de jurnal.

Autobuzul ne-a lăsat în centrul Spindlermühle-ului. A trebuit să căutăm mult până am găsit două camere. Foarte incomod aranjate: ca să iasă din camera lor, Peter și Yu trebuiau să treacă printr'a mea.

* * *

Seara, după masă, am stat de vorbă cu Peter. Mi-a spus că mă iubește mult, dar că nu mai e sigur dacă vom putea să ne căsătorim sau nu. N'a vorbit încă tatălui lui; n'am idee ce sever e. Nici eu nu vorbisem acasă, așa că n'are nici o importanță, i-am răspuns calm.

L-am simțit iar lângă mine, așa cum îl dorisem atâta timp, dar — nu știu de ce, din nimic ce s'ar fi putut preciza, absent. I-am spus, retrăgându-mă brusc:

— Peter, tu nu mă mai iubești.

Peter s'a ncurcat, s'a uitat într'o parte, apoi a plecat ochii în jos, evitându-mi privirea.

— Nu, nu-i asta, Dany. Te iubesc, dar...

Am simțit că devin palidă, parcă mi-ar fi tras cineva o palmă. Mi-am stăpânit vocea:

— Imi ascunzi ceva, Peter...

— Ai ghicit, a recunoscut privind-mă în ochi, hotărît să fie sincer.

— Vrei să-mi spui? am întrebat fiindu-mi ciudă că mi-i vocea așa de slabă.

Peter s'a gândit o clipă, s'a jucat cu abat-jour-ul veilleuzei, apoi a întors capul spre mine silindu-se să zâmbească.

— Nu-i nimic, Dany. Am să-ți spun altădată.

A încercat să mă sărute. Mi-a admirat umerii. Mi-a spus să am încredere în el.

Mi-au dat lacrimile. Mi se părea, ca în visuri, că Peter cel pe care îl am acum lângă mine nu e același cu acela pe care l-am cunoscut și îl iubesc eu. Ajunsesem la un moment dat să fiu atât de sigură de asta, încât am întors capul spre el și l-am privit atent și cu teamă, ca pe un străin.

După ce a plecat, am rămas mult timp trează și m'am gândit și am plâns, ca după un om mort.

* * *

A doua zi dimineața, Peter a venit la mine vesel, aducând zăpadă pe haine. Mi-a pus mâinile pe gât. Eram ghiață.

— Eu am fost să fac sport încă dela opt, nu sunt leneș ca tine, mi-a spus răsând. Apoi, serios: Nu, zău, ar fi timpul să te îmbraci.

Mi-am luat niște foi, un poull-over și paltonul meu negru. Am surprins, când mi-am îmbrăcat paltonul, privirea posomorită a lui Peter. Când a observat că mi-am întors capul spre el, a surâs:

— Ce frumoasă blană ai, Dany !

Era imposibil să nu fi observat că paltonul meu vopsit are aerul foarte vechi.

Am ieșit. Peter a fost de părere să-mi dea un basc al lui. Așa, mă înșelam că am alură mai sportivă.

În drum, am întâlnit o mulțime de fete blonde, cu bujori de frig în obraz, cu ochii albaștri și surâs fraged. Peter le remarcă. El își pusese sky-urile de acasă. Yu trăgea după el o săniuță închiriată dela villă. Era și Yu în costum de sport. Eu între ei cu șoșoni negri căroră le ridicasem bentița de catifea de sus ca să nu intre zăpada. Peter trebuia să coboare cu sky-urile, Yu și cu mine cu săniuța.

M'am întristat. Mă simțeam foarte prost. Imi dădeam seama că toate fetele ce treceau pe lângă noi și schimbau surâsuri cu Peter erau mult mai drăguțe decât mine.

Peter a observat, nereușind să-și marcheze bine plectiseala:

— De ce faci mutra asta, dragă? Ce ai ?

— Nimic, Peter. Imi pare rău că te-am ascultat și nu mi-am făcut costum de sky.

— De ce? Doar suntem împreună tot timpul . . .

— Tu mi-ai spus că nu faci sky . . . am replicat timid.

De aci am început să ne certăm. Peter m'a învinuit că sunt egoistă, că îi pretind să stea tot timpul acasă. Eu i-am adus aminte de Grenoble, când stăteam cea mai mare parte din timp în camera lui și nu mi-a spus niciodată că îl plectisește. I-am spus că mă iubește mult mai puțin decât atunci și nu s'a apărut. Mi-a spus că am făcut foarte rău că i-am scris scrisorile acelea « sinistre », că trebuia să-mi dau seama că în același timp a întâlnit atâtea femei frumoase care erau vesele și pline de viață . . .

— Prin urmare mă iubești mai puțin ? l-am întrebat.

Peter a tăcut.

Urcam acum. Pe alocuri, zăpada îmi ajungea peste dunga șoșonilor. Ajunsă înăuntru se topea, ceea ce era foarte dezagrabil. Nu mai puteam să suport. I-am spus că mă întorc la villă. N'am primit să vină Yu cu mine.

Printre sportivele svelte și frumos îmbrăcate, m'am simțit tot timpul ca o servitoare umilă.

Cu Peter și Yu m'am întâlnit abia în sufragerie. Au vorbit tot timpul englezește, lucru ce m'a făcut să mă simt și mai străină de Peter și m'a intimidat.

* * *

După masă, Peter mi-a spus:

— Știi că Yu a fost de părere că nu ne potrivim de loc. I-am plăcut foarte mult la început (și să știi că Yu e foarte pretențios). Dar azi ai făcut o impresie foarte proastă cu plecarea ta.

Yu scria la altă masă. Peter mi-a spus că Yu îi scrie logodnicei lui. E o chinezoaică foarte frumoasă, de vreo optsprezece ani. N'a văzut-o de zece ani. S'au îndrăgostit unul de altul din scrisori. Peste doi ani Yu speră să se întoarcă în China și să se căsătorească. Se iubesc foarte mult. Ea i-a scris o scrisoare cu sânge. Face versuri, e fină, plăpândă.

Yu e foarte neliniștit acum, n'a mai primit de vreo cinci luni nimic dela ea. (Mai târziu, a aflat că a murit în timpul unui bombardament, în războiul chino-japonez). Uite, chiar acum se ridică să vadă de poștă. Așa face în fiecare zi — întreabă de zeci de ori. N'are răbdare să i se aducă.

Yu n'a primit nici azi nimic. În schimb i-a adus corespondența lui Peter. Peter a privit scrisorile pe rând. Pe una, cu plic albastru, lung, a vârit-o în buzunar, neglijent. Le-a citit pe celelalte în fața mea, apoi și-a cerut scuze și s'a dus sus. Am mers și eu. Am intrat în camera lui fără să bat în ușă. A vârit repede o hârtie în buzunar. Mi-a surâs:

— De ce nu m'ai așteptat jos? De ce ai privirea asta de victimă? Am rămas serioasă;

— Peter, vreau să-ți vorbesc.

M'am așezat pe colțul patului. Peter și-a scos din buzunar pipa, și-a umplut-o cu tutun și se înfuria că nu vrea să se aprindă.

Apoi a renunțat. Intre timp energia cu care venisem s'a muiat și nu mă mai simțeam decât foarte nenorocită și cu chip de plâns. Mă durea în gât.

— Peter... vreau să fii sincer. Ai venit să citești aici o scrisoare pe care o aveai dela o femeie...

Peter a sărit:

— Nu-i adevărat.

— Ba e adevărat, Peter. Puteai să-mi spui. Sau... nu știu de ce a trebuit să te ferești de mine. Eu nu ți-am cerut niciodată nimic. Un singur lucru: să fii sincer. Dacă nu mă mai iubești, spune-mi-o. Am să mă întorc la mine acasă. Are să-mi treacă...

Peter nu părea de loc înduioșat. S'a sculat și a plecat lăsându-mă singură în cameră. Am stat mai mult timp. Când m'am dat jos, nu erau acolo nici el, nici Yu, și mi s'a spus că au plecat împreună să facă sky.

Seara, am mers la dans. Mi-am pus rochia neagră pe care mi-o indicase Peter. Am așteptat să mă vadă. M'a privit admirativ: « Ce drăguță rochie ai !. » fără s'o recunoască. I-am atras atenția că mi-a ales el modelul. « Când ? » m'a întrebat mirat. « Uitasem complet ».

Am dansat cu Yu și am atras atenția. Eu dansam destul de bine, iar Yu avea aerul destul de exotic și dansa desăvârșit. Peter a remarcat o fată blondă, înaltă și slabă, cu părul tuns băiețește și nefardată. M'a întrebat dacă îi dau voie să danseze cu ea. L-am văzut în timpul dansului vorbindu-i insistent.

* * *

A doua zi, Peter a recunoscut că scrisoarea era dela Musmè, turcoaica de care îmi spusese și mie. L-am întrebat dacă îl iubește și mi-a răspuns că da. El... o iubește? Nu știe... dar crede că nu. E frumoasă? Admirabilă. Mi-a vorbit de rochiile ei de seară, de mersul ei, de rasa ei... În aceeași zi, am descoperit, pe un dicționar german-francez, numele ei scris pe marginea foilor, acolo unde își scriu de obicei elevii numele. I l-am arătat: « asta însemnează că te preocupă ! ». — « L-a scris ea », mi-a răspuns Peter rece. — « Cum a ajuns la ea ? ». « I l-am împrumutat... Ah, dar ești imposibilă. Dacă îmi vorbești atâta de ea, am să ajung să cred și eu că o iubesc. E cea mai mare imprudență pe care poate

s'o facă o femeie... In definitiv,— a adăogat după câteva clipe,— am să-ți citesc scrisoarea ei, să vezi că nu-i nimic ».

Stăteam lângă el și fără să vreau i-am citit sfârșitul. Era scrisă în nemțește. Incheia « deine kleine Mutti ». L-am întrebat pe Peter ce însemnează asta, cu inima oprită. E vorba de mama mea, a răspuns Peter... « Dar tu mi-ai spus că mama ta e înaltă ». « Nu, te înșeli... E mică de tot... ». « Ma petite maman » era expresia pe care Peter mi-o spunea de zeci de ori pe zi la Grenoble și apoi în scrisori. Și la fel i-a spus și lui Musmè... Nu eram geloasă de loc. Eram în schimb copleșită... Se făcea întuneric în cameră. Peter a renunțat să-mi mai citească scrisoarea. Fără să-mi spună un cuvânt, a coborât jos, lăsându-mă singură.

* * *

Seara mi-a spus:

Când a coborât a stat de vorbă cu Yu. Yu l-a sfătuit să-mi vorbească. Da, într'adevăr, în timp ce-i scriam scrisorile acelea în care îi spuneam că sunt bolnavă, a cunoscut-o pe Musmè. Tânără, frumoasă, feciorelnică. A fost întâiul om care a sărutat-o. I-a spus că îl iubește. Inchipuie-ți: într'o cameră cu draperii grele de catifea, într'un amurg, o femeie fină, feminină, care cântă la pian. După ce isprăvește, îți ia mâinile, te privește... abia îi distingi ochii în întuneric. Îți spune că te iubește. Cum să rezisti?

Pe mine... Nu, mă iubea și pe mine. Dar nu trebuia să-i scriu așa. In orice caz, recunoaște că nu mă merită. Că nu mi-ar putea promite că n'are să mă înșele, cel puțin așa platonice. De aceea nu vrea să-mi strice viața și nu mai poate să se căsătorească cu mine.

Il întreb dacă o mai iubește și acum. Imi răspunde: « Acum s'a terminat. A plecat din Berlin. Tatăl ei era atașat militar și a fost rechemat ». După asta, rămâne gânditor. Il rog să mă lase singură.

Imi surâd trist și vag ironic... In lumina slabă, odaia pare foarte sărăcăcioasă. Și e frig. Sun să mai aducă lemne. Mă uit la paltonul meu și la pălăria neagră cu pană albă din cuier. Ce sărăcăcioase sunt și ele, și de prost gust. Dacă aș fi avut costum de sky! Dacă aș fi știut să skyez...

De sigur Musmè era foarte frumoasă în amurgul acela, în camera cu draperii grele de catifea albastră și cu pian...—mă gândesc... Peter nu e vinovat. Nu e nimeni vinovat.

* * *

Am serbat reveillon-ul în restaurantul unde se dansa de obicei. O seară bună. Peter era neobișnuit de tandru și atent. Când s'au stins luminile, m'a sărutat. A băut ceai mult.

Când ne-am întors acasă, a rămas câțva timp în camera mea. L-am auzit pe Yu bătând în perete. Peter s'a dus să vadă ce-i. A revenit zâmbind amuzat: « Yu m'a chemat să-mi spună să iau seama, că am băut și aș putea să nu mă mai controlez și să se întâmple ceva în seara asta ». Văzând că tac « dar să fii liniștită, știi cât sunt de lucid ».

— De ce ți-e chiar acum atât de frică să nu se întâmple nimic ? l-am întrebat.

— Pentrucă nu vreau să-ți stric viața, mi-a răspuns simplu.

Nu i-am răspuns. L-am lăsat să mă sărute având tot timpul impresia că m'am avântat într'o aventură îndrăzneță cu un om cu totul străin. Mi s'ar fi părut tot așa de natural să fie în locul lui Peter oricare din bărbații pe care îi cunoșteam.

Peste câțva timp s'a dus să se culce. L-am rugat să rămână cu mine. Nu puteam să dorm și aveam nevoie de prezența fizică a cuiva. Peter mi-a spus pe jumătate adormit, că i-e somn și dacă adoarme odată îi e greu să-și întrerupă somnul și să treacă dincolo.

L-am lăsat să plece. Am auzit cum a închis ușa. Apoi o clipă de tăcere... După aceea, câteva fâșâituri de sky apropiindu-se. Erau locuitori ai viliei Rautendelein care se întorceau acasă.

Afară era lumină ca ziua. Zăpada strălucea și reflecta lumină și în cameră, o lumină albă, ce avea în ea nu știu ce nuanță de singurătate cosmică. Azi e 1 Ianuarie 1933, m'am gândit. Și am rămas cu privirea pironită în tavan, până m'a durut și am închis ochii, trăgându-mi plapoma peste cap.

* * *

A doua zi am mers cu Peter și Yu la o serbare, « Lumpenbal » la St. Peter — un mic grup de ville la 3 km. de Spindlermühle. Trebuia să ne travestim. Yu s'a îmbrăcat într'o cămașă

de satin negru ca ale fasciștilor, luată dela o pijama a lui Peter. Mătasa lucioasă neagră, care pe Yu — mult mai puternic decât Peter — stătea întinsă, îi scotea în evidență brutal puternic, mușchii tari și armonioși ai brațelor și, de sub gulerul strâns pe gât, capul îi apărea mai exotic. Avea ceva de prinț indian de pe ecran. Eu m'am îmbrăcat într'o fustă dungată în alb și albastru, foarte creață și cu o bluză de « broderie anglaise » albă, împrumutate dela servitoare. Cum fusta era foarte largă, talia îmi apărea și mai subțire, iar bluza cu mânecile ei bufante, încrêțită în jurul gâtului, mă îmbrăca grațios. Peter era nemulțumit. A schimbat câteva rânduri de haine, nereușind să-și combine un costum după plac. A rămas să-și pună o basma la costumul de sky. L-a silit până și pe Yu să se dezbrace de cămașă. A încercat-o, dar nu i-a venit bine. La un moment dat, ne-a spus că nu mai merge. Ne privea pe Yu și pe mine cu ciudă. Mie îmi părea bine. Simțeam un fel de satisfacție de colegă rea. Peter venise dela Berlin cu câteva rânduri de haine care-i veneau foarte bine și am avut ocazia să-l văd de câteva ori foarte încântat de el. Acum îl vedeam necăjit copilărește și mă simțeam mult mai puțin intimidată.

La serbare, Yu și cu mine am făcut senzație. Am fost aplaudată în timpul dansului. Simțeam toate capetele întorcându-se după noi. Intr'o pauză, a venit o fată la noi la masă. Mi-a vorbit franțuzește: tatăl ei ar dori să mă invite la un dans. Peter mi-a făcut semn că pot să primesc. În timp ce dansam cu Yu, am văzut-o la o masă. Era cu un băiat de vreo cincisprezece ani, foarte liniștit — probabil fratele ei — cu un domn de vreo patruzeci și cinci de ani cu păr alb la tâmple, care mă privea cu ochi de somnambul, și o cucoană brună — probabil vopsită — cu părul foarte îngrijit aranjat, care se vedea că ține să placă încă. Mă urmărea și ea, binevoitoare. Dar, nu știu de ce, mi s'a părut că văd în privirea ei ceva imens de trist. I-am spus lui Peter. El de altfel era supărat. Mi-a spus că dacă dansez cu domnul acela el pleacă. A trebuit să mă scol și să mă duc spre masa lor. Lucru ce în semiobscuritatea cu mesele înțesate una într'alta, cu serpentine peste tot, a putut trece neobservat. Fata s'a sculat și a venit spre mine. I-am spus că logodnicul meu s'a supărat. Imi pare rău, dar nu pot să-mi țin promisiunea.

Succesul meu — pentru că seara aceea a fost un succes — mi-a dat un surâs poate puțin cam prea sigur de mine, care l-a întârâtat pe Peter. A dansat și el de câteva ori cu mine, dar, cum mă obișnuisem să dansez cu Yu, mă împiedicam tot timpul. O oarecare ostilitate a lui Peter față de mine mă făcea să nu mă simt apropiată fizic de el.

Când am revenit la masă, a propus să ne întorcem acasă fiindcă e obosit. Yu n'a protestat. În timpul în care rămăsese singur, a început să se gândească probabil iar la logodnica lui, pentru că acum era absent. A avut un schimb de cuvinte cu Peter, în englezește, pe care nu l-am înțeles. După aceea, nu m'a mai invitat la dans și am acceptat să plecăm.

Afară am constatat că ni se furaseră săniuțele. A trebuit să ne întorcem pe jos și cum panta înghețase din cauza frigului nopții, am mers mai mult lunecând. Tot timpul drumului, Peter mi-a făcut morală. Yu tăcea.

Afară înghețase și șoșonii mei lunecau. Totuși, însuși necazul lui Peter nu făcea decât să-mi mărească satisfacția. Nu putea să-și ascundă ciuda când îmi spunea: « Crezi că e mare lucru să ai succes la Spindlermühle?! Și crezi că poate să mă impresioneze, după femeile frumoase și luxul pe care l-am văzut la Berlin?! Parcă ai fi o mică actriță în turneu... ».

Acasă, s'a culcat imediat, ostentativ.

* * *

Eram de o săptămână la Spindlermühle. De ieri, zăpada a început să se topească. Yu a plecat azi dimineață, cu toate că era vorba să plece odată cu noi. Nu știu cum și-a motivat plecarea. Ne-am despărțit, fără să încercăm să ne surâdem: vacanța asta era iremediabil ratată, o știam amândoi.

Skyorii stăteau toată după-masa în restaurantul villei. Skyurile răzimate de peretele din afară mascau fereastra până la jumătate și făceau și mai întuneric înăuntru.

Tot Spindlermühle-ul era plin de zloată care luneca. A căzut și zăpada de pe crengile brazilor de pe munți, care tot timpul încântaseră privirea ca turnați în porțelan alb stilizat. Acum erau negri, de un negru ud și aburit de ploaie. Treceau norii fumurii atât

de jos parcă erau fum dela tren. Fără să se fi simțit vre-o boare de vânt, zburau și pe cer grăbiți și dezorientați.

Am fost cu Peter pe drumul din spre St. Peter. Am vorbit despre plecarea lui Yu și despre certurile noastre. Peter era grav, gânditor. Dar tot îndepărtat de mine. Peste câteva zile trebuia să plecăm și noi. I-am spus că am făcut o greșală că n'am adus și eu costum de sky și a recunoscut. Mi-a spus că în viitor să nu-l mai ascult pe el, să fac cum cred eu că e bine. La un moment dat, m'a luat de braț silindu-mă să mă opresc. Eram în afară de Spindlermühle, între munți, pe malul râului pe care începea să plesnească gheața udă ca o oglindă spartă. Am vrut să mă reazim de un copac și mi-a căzut ploaie în cap. Peter voia să-mi arate muntele și cerul din fața noastră. Era într'adevăr o priveliște ciudată. Brazii negri, deasupra cărora se destrămau și se încolăceau norii, aveau un aer neliniștit ca 'n preajma unui eveniment hotărîtor. Și norii aveau ceva de « viu » în frământarea lor. Peter mi-a povestit o legendă germană cu nume onomatopeice, nume de eroi ce cuprindeau în ele însele ceva din trista sonoritate a negurilor. Mi s'a părut atunci că văd pe cer, nu umbra nelămurită, ci contururi de armate moarte, rătăcindu-și singurătatea deasupra noastră. M'am înfiorat și i-am strâns brațul mai tare. L-am rugat să ne întoarcem.

Ne-am oprit în drum la restaurantul în care se dansa. Era multă lume; îmbrăcați încă în costume de sky, așteptau toți, încrezători, o nouă zăpadă.

* * *

A doua zi a început să ningă iar. Dar sportivii se întorceau în restaurant descurajați. Zloata de eri înghețase și stratul nou de zăpadă era prea subțire. Riscai să-ți frângi gâtul. Am stat iar aproape tot timpul în casă, așteptând să plecăm. Peter a primit iar o scrisoare cu plic albastru.

După ce a citit-o, m'a întrebat dacă am ceva împotriva să plecăm în 6 Ianuarie în loc să plecăm în 9. I-am spus că nu. Dar de ce? Mi-a scris sora mea să ne întâlnim. E cu mama, la vreo douăzeci de kilometri de aici. Scrisoarea cu plicul albastru era exact ca și cel pe care-l primise săptămâna trecută. Am surâs, ca să nu-mi spună că am iar aer de martiră. Dar surâsul meu i s'a

părut probabil prea trist, pentru că a remarcat, ca un fel de concluzie a unei îndelungi meditații: «Nu merge de loc cu noi, dragă...».

* * *

Cred că atât Peter cât și eu așteptam ziua plecării cu multă nerăbdare. Ne-am făcut socotelile prost, pentru că ne-am trezit la plecare cu câteva coroane abia — pentru tot restul drumului. Eu aveam biletul pentru întors, dar el a trebuit să și-l cumpere.

În așteptarea trenului, am intrat în restaurantul mic al gării. Peter a luat un bulion — era ora mesei — eu un ceai. S'a purtat drăguț cu mine, dar în felul în care s'ar purta un doctor cu un pacient. Avea ochelari, dar nu mai părea mic. Îi simțeam ochii scrutând de dincolo de sticle. Un lucru pe care l-am remarcat: Peter la Grenoble nu mai purta ochelari de loc în fața mea. În schimb la Spindlermühle i-a avut aproape tot timpul. Mi-a spus că e foarte miop, mai miop decât la Grenoble. Am vorbit foarte puțin. Curând a venit trenul meu.

Ne-am despărțit silindu-ne să ne surădem. M'am grăbit să mă duc la geam. Peter intrase deja în restaurant. Era de altfel foarte frig și nu era nimeni pe peron.

Am plecat. Peste toț pe câmp rămăseseră mari pete de pământ. Nu mai era zăpadă moale și mângâietoare cât vedeai cu ochii, ca atunci când am venit. Coperișurile ieșeau negre — și călătorii se urcau plini de noroi pe galoși.

Îmi venea să surăd. Un surăs jenat de om care cade în plină lume, pe când se credea mai demn. Nu mai puteam să mă gândesc la Grenoble. M'am gândit doar, în treacăt, la Peter cel blond de altădată, cum te-ai gândi la o carte pe care ai citit-o de mult și ai găsit-o foarte bună și peste care dacă ai mai da din întâmplare ți-ar face multă plăcere.

Tata m'a așteptat la Curtici. I-am spus că a fost frumos, că mă simt mult mai bine. L-am întrebat cu foarte mult interes de casă, de mama, de Bobby, cățelușul meu neastâmpărat. Mi-a spus că acasă ninge continuu de când am plecat, că s'a strâns atâta zăpadă pe marginea trotoarelor, încât abia mai vezi vis-à-vis.

SPICUIRI DIN «EL ORACULO MANUAL» AL LUI BALTASAR GRACIÁN¹⁾

III

— Nu-ți deschide inima, nu-ți trăda gândurile.

Prețul succesului îl face stima cu care oamenii privesc nou-tatea. Nu-ți va fi de folos dar, și nici plăcere nu-ți va aduce să joci un joc pe față. Nu-ți da mereu părerea: acesta-i mijlocul de a ține spiritele încordate mai cu seamă în chestiunile care prin importanța lor fac obiectul atenției generale. Procedul naște credința că în toate se ascunde un mister; iar secretul stârnește venerația.

Evită vorba prea limpede când vrei să te explici; de asemenea în conversații. Nu totdeauna e bine să arăți ceea ce-ți stă pe suflet.

Tăcerea este sanctuarul prudenței. Nnicând hotărârea fățișă nu a fost apreciată. Cel ce se pronunță se expune censurii și dacă nu reușește rămâne de două ori nenorocit. Se impune dar să imităm procedul Celui de sus care stăpânește omenirea învăluind-o în incertitudine.

— 24 —

— Infrânează-ți imaginația.

Adevăratul mijloc pentru ca să viețuiești mulțumit și de toată lumea socotit înțelept este sau să o corectezi sau să-ți folosești

---

¹⁾ Baltasar Gracián născut în Spania la Catalayud în anul 1601. La 18 ani intră în ordinul iezuiților. Din cauza spiritului său îndrăzneț este închis. Evadează și trăește într'o lume rafinată: la curtea lui Philippe IV, la Saragossa, unde predică, la Huesca și Valencia. În acest timp publică operele sale, toate de îndrăzneță independentă. Exilat la Tarazona, moare la 1658.

închipuirea cu cruțare. Altminteri ea își arogă asupra-ne o domnie tiranică, ba, depășind limitele rațiunii, ajunge într'atât de mult stăpână, încât viața ne este fericită sau nenorocită deopotrivă cu deosebitele gânduri pe care ea ni le inspiră. Căci pe seama unora dintre noi căroră nu le înfățișează decât necazuri, ea ajunge provocată de a lor nebunie, călăul pașnicului lor trai, iar pe seama altora pe care-i îmbie doar cu plăceri și măririi, își face de glumă bucurându-i doar în vis. Iată dar ceea ce e în stare să aducă imaginația de îndată ce frâul rațiunii nu o stăpânește.

— 26 —

— Să știi afla slăbiciunile altora.

Aceasta-i arta de a putea mânuii voințele și aduce pe oameni la scopul de tine propus. Nu hotărîrea, ci mai de grabă îndemânare se cere pentru ca să găsești poarta pe unde să poți pătrunde în inima fiecăruia. Căci nu există voință care să nu fie dominată de o pasiune și această pasiune diferă după cum sufletele oamenilor se deosebesc între ele.

Idolatria este omenească: unii se închină onoarei, alții interesului, iar cei mai mulți plăcerilor. Indemânarea este să cunoști la perfecție acești idoli spre a pătrunde slăbiciunea celor ce-i adoră. Atunci se poate spune că posezi cheia voinței altuia. Cercetează până la cauza determinantă a pasiunii. De obicei nu vei întâlni înălțimi, ci — mai ales — josnicii. Căci în această lume este mult mai mare numărul dezechilibraților decât al celorlalți. Dar mai întâi vezi de cunoaște bine adevăratul caracter al persoanei și apoi pipăe-i pulsul. Atunci vei fi câștigat — de bună seamă — partida.

— 31 —

— Cunoaște pe fericiți pentru a te folosi de ei și pe nenorociți spre a-i ocoli.

În deobște nenorocirea este o față a nebuniei; de aceea nu există contagiune mai primejdioasă decât aceea a nenorociților. În consecință, chiar celui mai neînsemnat rău tu nu-i deschide ușa, căci alte rele trage totdeauna după el, ba chiar pe acele mari care pândesc din ascunzișuri.

La joc, adevărata știință este să te știi feri. Coloarea care se 'n-vârtește — chiar ultima de jos — mai mult înseamnă decât cea mai de sus culoare a partidei precedente. Iar dacă te 'ndoiești de un lucru, nimic nu-i mai cuminte decât să recurgi la sfatul înțelepților: mai curând sau mai târziu vei afla calea cea bună.

— 81 —

— Din când în când reînnoește-ți reputația.

E privilegiul pasării Phoenix.

Perfecțiunea devine motiv de uzură, iar faima ei calcă pe aceeași urmă.

Deprinderea macină admirația. Pe aceasta din urmă o vezi mai totdeauna câștigată de o noutate mediocră spre paguba celei mai strălucite reputațiuni, dar care a început să îmbătrânească. Se impune dar să-ți primenești spiritul, să renaști în valoare și avere — cu un cuvânt întru totul — ca să apari mereu într'o refăcută frumusețe, după cum soarele care schimbând atât de des orizontul și tărâmurile, ne lipsește când se culcă — făcându-ne să-l dorim, pentru ca atunci când se înalță într'o nouă splendoare să-l putem cu atât mai mult admira.

— 82 —

— Nu adânci — prea mult — nici binele, nici răul.

Un înțelept a cuprins înțelepciunea în maxima următoare: Nimic peste măsură.

Justiția aplicată cu prea multă precizie degenerează în injustiție.

O portocală prea tescuită mustește zeamă amară. Chiar în fericire nu trebuie să mergem până la limită. Spiritul, și el, se macină dacă încercăm să-l ascuțim neîncetat. Căutând să mulgem tot laptele, vom avea sânge în doniță.

— 129 —

— Niciodată, nu te plânge.

Întotdeauna lamentările ruinează creditul. Ele trezesc mai degrabă dorința altora de a ne umili, decât compătimirile consoatoare. Celui care ne ascultă, deschid gândul de a proceda cu noi

aidoma celor de care ne-am plâns; căci injuria pe care el o cunoaște acum că ne-au adus-o alții îi va servi lui drept scuză.

Sunt unii cari jeluindu-se de ofensele trecutului prilejuiesc pe cele viitoare; iar în locul leacului și mângâierii așteptate culeg doar hazul, ba pe deasupra și disprețul lor.

E cu mult mai fericită politica de a-ți face cunoscut obligațiile ce le ai față de anumite persoane cu scopul de a îndemna și pe altele să te facă obligatul lor. Vorbind adesea despre favorurile acordate ție de către personaje acum absente, înseamnă că dorești să le obții pe ale prezenților; înseamnă să vinzi creditul unora, celorlalți.

— 182 —

— Omul pașnic e omul vieții îndelungate.

Pentru ca să poți tu vieții lasă în pace viața celorlalți; cei pașnici nu numai că trăiesc, ei domnesc.

Să știi să vezi și să ascuți, dar să știi să taci. O zi trecută fără frământări aduce o noapte de somn.

A trăi mult și în mulțumire înseamnă a trăi cât doi, înseamnă a gusta fructele păcii lăuntrice. Are totul numai acela care privește nepăsător la ceea ce nu-l privește. Căci nimic mai nesăbuit decât să punem la inimă ceea ce nu ne atinge, închizându-ne astfel sufletul la cele ce ne-ar interesa.

— 246 —

— Nu da satisfacție celor care nu ți-o cer.

De o oferi prea mare chiar celor ce-o pretind, e faptă vinovată.

Cerându-ți iertare înainte de vreme înseamnă să te acuzi.

Sângerându-te în plină sănătate înseamnă să faci semn celor rele și boalelor să vină.

O scuză anticipată poate dezvălui o nemulțumire care dormea. Prudent este dar să nu pari a fi băgat de seamă bănuiala celui alt, căci ar însemna să-l cercetezi dacă nu are împotriva-ți pricini ascunse. Se impune — mai degrabă — să cauți să-i lecuești bănuiala printr'o purtare sinceră și onestă.

— 260 —

— Cu trup și suflet al nimănui nu vei fi și până n'tratât nimeni nu-ți va putea aparține.

Nici sângele, nici prietenia, nici obligația cea mai strictă nu-s îndestulătoare pentru acest scop. Căci deodată apare un interes care ne mână să înfrângem sentimentele și voința noastră. Legătura cea mai strânsă face loc abaterilor chiar fără să rănească legile celei mai afectuoase prietenii. Amicul păstrează totdeauna oarecare secrete și chiar fiul ascunde câte ceva tatălui său. Sunt lucruri pe care le tănuiești unora și bucuros ai voi să le faci cunoscute altora, și dimpotrivă. Astfel omul își deschide sufletul sau și-l tănuiește pe de-a'ntregul, după cum face deosebire între cei cu care vine în legătură.

LUCREȚIA IEREMIA

RIMINI-SAN MARINO-RAVENA

NOTE DE DRUM

Tot ce-aș fi putut să prevăd despre iadul unei călătorii cu trenul, într'o după amiază a lunii lui Cuptor, rămâne hotărât îndărătul a ceea ce este și a ceea ce îndur pe parcursul dela Bologna la Rimini, unde am ținut să ajung pe lumină. Arșița s'a încuibat în canapelele compartimentului, al căror postav ustură prin haine. Cu toate că n'a rămas fereastră care să nu fie deschisă până la limita extremă, și cu toată colaborarea neobosită a evantaliurilor de circumstanță, întocmite din foi de gazetă, sau din basmale fluturate, boarea este iluzorie, iar răcorirea un vis. Batistele obosite încep să renunțe la speranța lor fantezistă, reluându-și rolul pe care îl pot îndeplini mai lesne, acela de-a șterge frunțile și obrazii, de nădușala veșnic reînnoită. Noroc că până la Rimini nu sunt decât vreo patru ore, — iar ideea scurtimei drumului constituie desigur un element de consolație și de rezistență.

În despărțitura vagonului unde m'am suit, sunt încă trei persoane, afară de mine și soția mea. De partea ferestrei, o italiancă de vârstă mijlocie, cu fiul ei adolescent, — iar de partea coridorului îngustat și mai tare de pasagerii aliniați și cu capetele scoase afară, șade un domn ca la patruzeci de ani, tuns la piele, plinuț, cu fața congestionată, purtând, drept unic vestmânt, o cămașe de mătase gălbue, iar pe genunchi un teanc de ziare, din care nu va fi lipsit nici unul din acele care se puteau cumpăra.

Trenul părăsise gara din Bologna și acum alerga spre țărmlul Adriaticei, pe care însă nu-l atinge, tăind de-a-dreptul îngusta bandă despărțitoare, ci îndrumându-se oblic și apropiindu-se de

el pe nesimțite, printr'o ușoară convergență care se încheie abia la Rimini.

De o parte și de alta a trenului sunt peisaje deosebite: spre dreapta, linia de înălțimi a Apeninilor care se deapănă pieziș și dânsa, ajungând marea la Ancona, iar la stânga monotonia unui șes, care fuge nesfârșit în zare, cu tendința parcă de a se scufunda.

De-a-capul îmi fixează privirea spre domnul în cămașe, care își răsfoiește febril provizia de gazete, trecând grăbit dela una la alta. Toate foile din ziua aceea aduceau vești inedite despre împotrivirea Angliei și a Japoniei la expansiunea italiană în Abisinia. Călătorul din fața mea nu citea decât știrea în chestiune, indefinit și identic reprodușă de toate ziarele. Il vedeam cum mocnește, cum ochii îi fulgeră și sprâncenele i se încruntă. Era parcă o oală cu vapori, la care aștepti să zboare capacul... și iată că explozia se produce sub forma unei apostrofări tumultoase, pe care o dezlănțue fără a privi special pe nimeni și fără a se adresa nimănui dintre tovarășii compartimentului, ci amenințând cu pumnul un invizibil adversar. După o tiradă furibundă, de care eu, străinul, nu puteam fi decât uimit, pe când ceilalți doi italieni dela fereastră păreau a privi lucrurile fără multă mirare, personajul și-a încheiat discursul-monolog, cu schițarea în aer a două serii de gesturi contondente, — una destinată Englezilor, iar alta Japonejilor — lovituri, chipurile îndreptate către acea parte a corpului unde de obicei se pedepsesc copiii cu consimțământul însuși al pedagogiei...

De sigur firea poporului nostru nu este obișnuită cu asemenea exaltări, care să se traducă în solilocuri sonore și teatrale. De aci consternare spontană în fața unei atari exhibiții care la noi ar fi semnul neîndoios al smintelii, dar care aici era pur și simplu un caz de exuberanță etnică. Italianul este expansiv, vorbește cu ușurință, și când n'are cu cine vorbi, vorbește și singur. Ai zice că la dânsii cuvântul nu este un mijloc de comunicare, ci, mai presus de toate, o modalitate de ușurare sufletească. După cum pe străzile Parisului nu surprinde absolut pe nimeni o pereche de tineri care se sărută, tot așa nu produce nici o mirare în Italia omul care vorbește singur. Pentru un italian, felul domol al românului ar putea să însemne deficit de vitalitate, după cum la prima vedere pentru noi, italianul autentic pare ieșit din țâțâni. Ipoteză

ce se înlătură totuși repede, cum am înlăturat-o eu în cazul furiosului călător, care, odată potolit prin corecția pe care o aplicase în mod aerian, a devenit omul cel mai cuminte de pe lume și plin de bunăvoință prevenitoare față de străinul care trecea pe acolo pentru întâia dată și avea trebuință pe alocuri de unele lămuriri.

Cu toate surprizele unor atari izbucniri și-a altora similare, simpatic popor mai rămâne fratele nostru mai mare din peninsula Italică, situându-se așa de departe de orgoliul anglo-saxon ca și de rezerva distantă a altor popoare ale Occidentului !

Nu mai era prea departe de Rimini, când acel pe care îl crezusem o clipă nebun, îmi atinse brațul pentru a-mi arăta de partea colinelor, un munte cu muchii artificiale, create prin turnurile de pe creastă, care desăvârșesc și singularizează aspectul acelei înălțimi.

— Acolo e Republica San Marino, enclavă minusculă, dar absolut independentă de Statul italian. Cât stai în Rimini să te duci numai decât s'o vizitezi . . .

Am luat act de recomandație și abia am mai avut răgazul unui schimb limitat de cuvinte, că aerul se primenește cu unele efluvii marine, în timp ce șesul se tivește c'o dungă îngustă de sineală . . .

Intram în gara dela Rimini, unde m'am bucurat, iarăși la scorbire, de ajutorul amabil și plin de inițiative al curiosului și impetuosului tovarăș de compartiment.

* * *

Localitatea Rimini, în al cărei nume parcă deslușești un sunet estompat de fanfare, se compune din două părți distincte: vechiul oraș care nu atinge țărnul și stațiunea — relativ nouă — care s'a întocmit de-a-lungul plajei, bogată în întinderi de nisip.

Am încă timp, până la scăderea luminei, să parcurg dela un capăt la altul cheiul lung al stațiunii, cu balustradă nou-nouță și lampadare mărețe, dar fără trecut. Vile puține și locuri virane câte vrei, — mărturisind că stațiunea e în formație încă. Până ajung la « punctus terminus » unde voi găsi o casină banală și terasele unui hotel de lux, mă uit la marea ușor învălurată, închisă

la orizont de bărci cu pânze, care-și profilează în legănare triunghiurile albe pe fondul cerului senin, iar lângă țarm puzderie de chipuri arse, hârjonindu-se pe plajă, în tricouri sumare și vârgate. E neagră ca funinginea pielița celor mai mulți și privind întinsa exhibiție de capete și de picioare, aș fi zis că s'a produs — în așteptarea revanșei iminente — o invazie abisiniană pe solul italian...

Mă întorc la hotelul meu pe altă stradă, paralelă cu cheiul, dar mai veche decât dânsul, după cum o destăinuește linia de vile, fără intervale deșerte, sau parcurile bine dezvoltate ce-au avut firește timp la îndemână. Fereastra camerei mele, la etaj în fața mării, cuprinde o vastă panoramă, cu litoralul până la Ancona, și stau un ceas întreg față cu feerica imensitate, care îți grăește sufletului, fără vorbe lămurite, dar cu elocință și înțeles...

Cu cât puterea zilei slăbește, apa mării își întunecă albastrul ei spălăcit. Valurile se reped mai harnice spre țarm, iar crestele de spumă se mai înmulțesc și ele.

Lumea de pe plajă se rărește și dânsa, pentru ca încetul cu încetul să se curme orice însuflețire.

Acum tinerețea din stațiune se pregătește pentru petrecerile de seară, când familiaritatea încheșată pe nisipul mării se va continua în dansuri expresive pe terasele diverselor hoteluri. Inserarea sporește buchetele de lumini ce se aprind din distanță în distanță, pe litoralul bogat în stațiuni și debarcadere, dar marea încă se vede bine până la atingerea ei cu cerul, deși în ipostaza aceasta pustie, se apropie din ce în ce mai tare de un fundal de teatru, de marea zugrăvită de un meșter, bine înțeles cu toate garanțiile perspectivei...

Caut să fac comparație între o mare pictată pe o pânză și aceasta care există adevărat, și trebuie să ajung la paradoxul că cea dintâi e mai *reală* față de ochiul nostru, întrucât o vedem așa cum este în sine, pe când pe ceastălaltă o percepem unindu-se cu cerul, ceea ce este o iluzie patentă. Marea pictată reproduce iluzia noastră — înfrățirea cu cerul la orizont — pe când marea reală o naște. De fapt fiecare ne deșteaptă altceva decât este: zugrăveala ne sugerează iluzia infinitului, pe când marea adevărată ne produce amăgirea atingerii cu cerul...

Se înnoptează temeinic și în curând belșugul luminilor de pe cheiu se profilează pe o beznă nedefinită, care ar putea să fie și apă și uscat. Marea aproape nu se mai zărește, destăinuindu-se exclusiv prin senzații sonore, asemănătoare cu huetul unei imense roate de moară, — sau poate mai exact cu acel al unei fabrici cu motoarele în funcțiune.

Imi sfârșesc ziua de sosire, cu o nouă raită pe chei, unde rar mai întâlnești umbre întârziate, și cu spectacolul prelungit al perechilor dănțuitoare, pe terasa celui mai mare hotel. Până să-mi ocup locul într'un fotoliu de trestie, în galeria privitorilor privilegiați, fac un stagiu democratic pe o bancă din grădina hotelului, unde două alte persoane discutau politica zilei. De fapt una se mărginea să asculte expozeul plin de comică suficientă al celeilalte, și să dea din cap admirativ. Incetul cu încetul, aflu situația lor socială, pe care am bănuț-o modestă dela început: domnul care aranja politica mondială cu o precizie uluitoare era grădinarul-șef al hotelului, iar cealaltă persoană era soția lui, atașată la bucătăria aceleiași exploatare. Biata femeie, ce s'arăta în deajuns de obosită, ținea totuși să pară atentă și să aprobe când și când, în timp ce tovarășul ei o introduce în tainele cele mai complicate ale politicii externe, rezolvind toate enigmaticele cu mână de maestru. Pot spune că am asistat la o reprezentație în aer liber a lui « Conu Leonida » în chiar țara lui « Galibardi », cu unele ajustări reclamate și de actualitatea evenimentelor, și de climatul Sudului, și de meseria eroilor... Dar câtă savoare avea spontaneitatea dialogului, din care dispăruse orice urmă de meșteșug și în care perlele de gândire curgeau din abundența unei competențe, plină de încredere în sine!

Când ședința politică a început să lăncezească — prin rezolvirea meșteră a mai tuturor temelor — am suit scara hotelului și m'am instalat să privesc la dans. Trupurile care în timpul zilei se acoperă așa de puțin, renunțând la orice fel de etichetă, acum se întreceau în eleganța îmbrăcămintei, la orânduirea părului, la sclipirea pantofilor... O singură notă care face punte între nudismul zilei și luxuria serii: lipsa ciorapului la femei, care-și arată, toate, gleznele goale, între poala rochiilor superbe și argintul pantofului de bal.

Ca să dau spiritului completă vacanță, urmăresc înseilarea intrigilor sentimentale și constat fără zăbavă că cel mai prețuit element al societății era un tânăr francez — probabil dela legăție — pe care toate italiencele îl râvnesc cu ochii și par deosebit de bucuroase când le invită la joc. Dânsul își dă perfect de bine seamă și își ia mereu ținuta omului sigur de izbândă. Micuța orchestră repetă neobosită cadența acelorași arii, iar defilarea circulară a perechilor, din ce în ce mai dese și mai învălmășite, îți obosește luarea aminte. Gândul ar vrea să zboare slobod, detașându-se de înconjurime, — și parcă indiferent de jertfele materiale cu care m'am transportat aici, se întoarce spre probleme intime, pe care le pot frământa oriunde și numai cu sufletul meu. Aproape că mă separ cu totul de priveliștea ochilor, — numai plămânii îmi mai păstrează încă, în această înstrăinare, o vagă conștiință a brizei marine, care îmi umple pieptul, tonic și răcoros . . .

A doua zi de dimineată, cu toată pavăza obloanelor, mă deșteaptă câteva raze furișate, care-ți dau deplin măsura văpăii din care s'au desprins. Trebuie să-ți păzești deodată ochii la deschiderea fereștii, așa e lumina soarelui de puternică și de albă. Oche-larii fumurii pe care îi luasem cu mine își vor primi aci cea mai justificată folosință.

Cu toată dorința vie de-a umbla pe lângă țârm, trebuie să renunț la gândul unei plimbări pe cheiul mării, deschis vraise la bătaia soarelui pe care n'o împiedică nimic. Apuc pe strada paralelă, și dânsa destul de însorită, dar care totuși pe lângă grilajuri mai îngăduie și pete răzlețe de umbră, pe care poți sări, întocmai ca pe o punte de bolovani, în unele vaduri ale torenților. Dar pentru cine nu merge la scăldat și pe plajă, cea mai bună soluție de plimbare matinală, în asemenea condiții toride, rămâne vizitarea orașului Rimini, cu mai multe posibilități de umbră și de adăpost, și în spre el îmi îndrept pașii, traversând șinele drumului de fier, care constituie limita stațiunii și linia ei despărțitoare de ulițele vechiului oraș. O impresie de dărăpănare, de provincie sărmană, se desface din cutreerarea acestui mic amalgam de stradele și de case, legat totuși de gloria lui Cesar și mai târziu de isprăvile lui Malatesta.

În afară de piața Cavour, o prescurtare suficient de reușită a pieții Nettuno din Bolonia, cel puțin în privința unora din clădiri, — în afară deci de această incintă, încadrată de teatrul Vittorio Emanuele, pe care parcă îl văd gol în permanență, de Palatul Arengo și Pallazzo d. Podestà — cu largi ferestre și crenele amândouă, nu mai găsești în tot Rimini nici o mângâiere a ochilor, afară de câteva monumente răzlețe, acestea de sigur însemnate. Incep cu Castelul Malatesta, unde legenda așează — între altele — și suferințele Franciscăi da Rimini, căsătorită din eroare cu fratele iubitului ei, în loc de acesta din urmă, pe care a stăruit să-l adore mai departe, plătind scump, împreună cu dânsul, răzbunarea soțului ultragiatic. Castelul întipărit în toate ungherele de crime a fost construit în secolul al XV-lea de Gismondo Pandolpo Malatesta și astăzi e transformat în închisoare, ceea ce mai ales dovedește cât de ușor poate evolua spre temniță un sumbru castel medieval. Cu toate că interiorul lui e încă în funcțiune, pe dinafară are însă aspect de ruină, cu nici o parte întregă, cu orice contur fragmentar.

Ziduri odioase și barbare, proprii să simbolizeze cruzimile ducilor Malatesta, dar cătuși de puțin calificate să exprime dragostea lor de artă, împerechiată straniu, ca mai la toți condotierii Renașterii, cu setea lor de sânge și lipsa de scrupule morale. Dela sensibilitatea estetică la fapta creștinească și generoasă, există drum neted, dar cotit, și o întregă serie de oameni nu vor să înainteze până la încovoierea drumului, spre a vedea cum se leagă capetele, deși în linie dreaptă nu se zărește dela unul la celălalt.

Ar fi de pomenit mai departe Arcul lui August, o poartă triumfală destul de bine păstrată și podul lui Tiberiu (început pare-se tot de August), care încalecă aproape de marginea orașului, râul Marecchia. Podul e tot așa de trainic ca în ziua când a fost pus în funcțiune, cu toate că atât piatra dalelor cât și parapetele balustradei au început să-și frângă linia, cu unele strâmbări caracteristice bătrâneții.

Piața Iuliu Cesar, cu statuia lui în centru, amintește punctul de plecare al carierei ilustrului erou, căci zice-se, aici și-ar fi luat zborul ascensiunii sale de vultur.

Dar netăgăduit că principalul monument al localității rămâne «Tempio Malatestino», renumita biserică din vremea Renașterii,

care a absorbit pe o alta mai veche, îmbrăcând-o în marmură artistică, lucrată din ordinul lui Malatesta, în cel de al XV-lea veac.

Mormântul ctitorului e aproape de intrare, după cum ceva mai departe acel al soției sale. Dar farmecul de căpetenie al acestui splendid edificiu îl fac cele două rânduri de coloane exterioare, care creează arcade laterale, unde sunt așezate, în vederea trecătorilor, sicriile de piatră ale unor morți iluștri. Se citează cup recădere îndeobște acel al lui Gemistos Plethon, faimosul filosof bizantin, refugiat, după cucerirea imperiului de Turci, în această Italie divizată, dar care nu aștepta decât o stimulare pentru a învia din cenușă cultul cugetării antice și forța ei de fermentare...

Iscoditor și entusiast, ajuns la o vârstă de patriarh, grecul acesta îmbibat de filosofie platonice, a creat o Academie în Florența, de unde s'a pornit mai cu seamă filosofia Renașterii. Mormântul său în biserica lui Malatesta, — alături de alți filosofi reuniți de celebrul condotier, — este mărturia puternicilor aspirații ideale, din sufletul acestui tiran, fără să fi izbutit să împlânzească o cruzime, care făcea cu schimbul în pasta ființei sale, unde se reinstala întregă după ceasul senin al conversațiilor filosofice.

Proape de prânz, vizitarea orașului e terminată și abia aștept să mă strecur prin arșiță, în hallul cu lespezi răcoroase și cu porțierele lăsate al hotelului unde am descins.

* * *

Un autocar, plin numai pe jumătate, mă duce spre republica San Marino, unde, cu toată apropierea de Rimini, ni se rezervă grație altitudinii, două-trei ore de climat suportabil, chiar în cea mai incendiară porțiune a zilei. Stătulețul acesta își are din evul mediu neatârnamea, de când și-o aveau identic și alte cetăți italiene, fără s'o fi putut indefinit menține ca acesta, care s'a strecurat prin veacuri și printre evenimente ajungând în aceeași formă până în zilele noastre. Este aproape un miracol păstrarea bieteii insule disparente, într'o mare de valuri naționaliste, care vuiu de crezul unității italiene.

O suprafață de 60 kilometri pătrați alcătuește întreg teritoriul acestei republici originale, cuprinzând aproximativ cele două

versante ale muntelui Titano pe care se găsește cățărătă, ca și cum ar fi ținut să răpească Italiei, la nivelul câmpiei, cât mai puțină întindere. Se pare că Napoleon I, în răsturnările lui de hotare, i-a propus cândva o sporire de teritoriu, pe care această republică, în prudența ei, a refuzat-o. Căci nu se știe dacă n'ar fi plătit cu existența o astfel de creștere efemeră, atunci când dușmanii cuceritorului învins au măturat mai toate creațiile sale. În orice caz, o cauză importantă care a ajutat menținerea acestei enclave cam absurde, a fost de sigur și micimea ei, care îi dă aer de jucărie și de amuzament.

Astăzi pare că nu se gândește nimeni să-i smulgă o independență, așa de lesne de înlăturat, iar dela ospitalitatea pe care i-a dat-o cândva lui Garibaldi, refugiat și urmărit de adversari, țărișoara aceasta nici n'a mai supărat pe nimeni și nici n'a mai fost de nimeni supărată.

Autocarul nostru suie voinicește serpentinele muntelui, procurându-ne continuu acea lărgire plăcută de viziune, care întinde orizonturile, scufundă văile, apropie norii și acordă masivelor înconjurătoare, fără a le smulge măreția, un oarecare aspect de camaraderie.

Parcă aș mai fi vrut să se prelungească drumul, mai ales că farmecul crescând al peisajului, nu-mi lăsa pentru moment prea multă plăcere să mă înfund în ulicioare și să vizitez clădiri. Dar, fără să fi ajuns chiar pe culmea muntelui, am sosit în locul de unde mașinile nu mai urcă și unde autocarele așteaptă pe vizitatori. Șoferul ne acordă trei ore încheiate și ne arată cu degetul direcțiunea celor dintâi pași, după care ne vom orienta dela sine, prin dedalul de stradele în pantă, pare-se nu tocmai complicat.

Apucăm pieptiș pe o ulicioară, dealtfel destul de răcoroasă, care ni se spune că duce în piațeta cu cele mai însemnate edificii și cu principalele autorități. Până atunci suntem îmbiați cu stăruință să cumpărăm țigări, sau cărți de joc, cărți poștale cu ilustrații din republică, timbre cu marca ei deosebită: *trei turnuri pe o stâncă*.

O altă oprire ne este prilejuită de niște mari afipte, întinse pe ziduri. Este textul unui mesaj amical către republica San-Marino, din partea principatului de Monaco, tot un stat anacronic, cam de aceleași dimensiuni liliputane, — o maimuțăreală

de salut între copii, fie c'au scăpat de supravegherea părinților, fie că se joacă de-a omul mare sub ochii lor amuzați. În definitiv, cu cine să stea de vorbă San Marino, dacă nu cu Monaco? Cui să jure fidelitate și față de cine să-și afirme pretențiile de Stat? Cui să se adreseze, fără teamă, de a vedea înflorind un zâmbet în colțul gurii celuilalt? Organisme politice, fericite, care pot face în șagă politică externă și care desolidarizate de marile ambiții lacome, sunt păzite și de riscul marilor împărății, — ba chiar și de destinul altor state mai modeste, dar care n'au răgazul să glumească, cu toate că ele sunt bucuroase să dea pace absolut la toată lumea... Puțin comice în aparență, aceste enclave cu structură de stat independent apar privite altfel, mici insule elisee, în cuprinsul satanic al omenirii, rămasă în fond sălbatecă și rea.

În timp ce reflectam în chipul acesta, umbra ulicioarei e curmată de un val de lumină. Ajunsesem în piațeta Centrală. Un frumos dreptunghi, cu lespezi netede și regulate, mărginit de Palazzo del Governo, de Dom, de Clădirea Poștei, iar într'o parte deschisă, de-o balustradă îngrijită, de unde poți privi superba panoramă a munților.

Palatul guvernului e lesne deschis vizitatorilor, arătându-ni-se îndată o vastă sală elegantă cu șaiszeci de fotolii, în care se așează membrii Consiliului general, forul suprem al Republicii. Două jețuri mai monumentale sunt rezervate celor doi «Capitani regenti» aleși pe șase luni dintre membrii Consiliului, reprezentând conducerea, sau cum s'ar zice, președinția acestei republici. Într'o sală anexă, busturile regelui Umberto și al reginei Margherita, bineînțeles fără nici o pretenție de suveranitate, ci ca un simplu omagiu amical. Poate de asta s'au ferit să instaleze și bustul regelui actual, care ar fi creat mai lesne confuzia unei dependențe de Italia, pe care cetățenii republicii o tăgăduesc și o resping în termenii cei mai hotărâți. În schimb, am văzut portretul ducelui Mussolini, bineînțeles tot ca oaspete, — dar din care se deslușește parcă o penetrație italiană, mai de voie, mai de nevoie. Acum îmi amintesc că am văzut pe cea dintâi uliță, un sediu de legiune fascistă, cu insignele respective la un balcon, ceea ce ar însemna radiația spirituală a unei doctrine prestigioase și acaparante, poate preludiu al altor schimbări, — deși mi se spune în urmă, că legiunea

nu este a cetățenilor republicii, ci a supușilor italieni, care locuiesc ca streini pe teritoriul ei. Oricum, unui stat așa de minuscul atâta îi mai trebuie: o puternică colonie a unei țări puternice, care o înconjură de toate părțile și care, pe deasupra, mai este și de aceeași naționalitate!

Dela palatul guvernului trecem nemijlocit în Dom, unde putem admira în firide pe cei doisprezece apostoli, completați cu cele patru virtuți sub formă de zeițe antice. Amestecul specific italian al sfinților creștini, cu idolii păgânismului, unificați în aceeași splendoare de perfecție fizică, amestec care și-a sărbătorit apogeul în epoca Renașterii,— îl constatăm și în această biserică, unde Sf. Ion e frumos și mândru ca un Apollo, și unde în genere cele două serii de sculpturi nu par de loc eterogene, constituind mai degrabă o falnică serie unică.

Din Dom se trece printr'o scăriță într'o sumbră încăpere, unde aflăm o scobitură în stâncă, cu pat și perină de piatră,— asemănătoare cu acelea ale lui Daniil Sihastru de lângă mănăstirea Putna,— și unde legenda fixează locuința de schimnic a lui San Marino, patronul și întemeietorul cetății cu același nume. La ieșire cercetez o clipă și clădirea Poștei, unde aflu că prin excepție poșta și telegraful stau sub administrația Statului italian, care și-a înfipt astfel stâlpii în acest rotocol de țară neatârnată, sub o formă benignă, care totuși poate pregăti alta mai radicală...

În sfârșit, suntem îndemnați toți vizitatorii, să continuăm suirea pe munte, la început pe străzi regulate, mai pe urmă pe un drum de țară presărat cu bolovani. Ar fi vorba să urcăm la cele trei turnuri, care au procurat emblema republicii, cu cingătoarelelor de ziduri vetuste, cuprinzând toată creasta muntelui. Dar cei mai mulți excursioniști se opresc sub un fel de tonelă, pitoresc așezată aproape de culme, unde se servesc limonăzi și vin Moscato, nectarul prețuit al regiunii,— loc atrăgător în spre care se întorc și acei care s'au dus mai departe, fără a găsi însă lucruri de valoare, pe care să ai dreptul a le regreta. Așezat sub adăpostul de verdeț al elementarii instalații, îmi las multă vreme neatins paharul, simțind inutil să mai sporesc o beție, efectuată și fără contribuția alcoolului, de minunata priveliște a înconjurării. Se poate privi de o potrivă, de o parte și de alta a muntelui, fie spre șirurile de înălțimi care nu se mai tupilează unele după altele, ci se văd în

cete superbe de giganți, fie de partea mării, ce apare de sus ca o dungă vânăță, ca un brâu de umezeală întins pe temelia cerului, care-și înalță bolta de un albastru alburiiu. În deosebi de partea mării o ceață ușoară tinde a se instala, ameuțind contururile și așa încurcate de distanță, dar lăsând totuși destulă imensitate și destul orizont, pentru a-ți pierde sufletul, sărman captiv al lutului, în spațiile nemărginite care îl cheamă cu făgăduințe fără a-i spune cum și unde...

* * *

Drumul dela Rimini la Ravena merge paralel cu Adriatica și în destulă apropiere de țarm, fără a da însă ochii cu dânsul niciodată. Plecăm curând după amiază — ziua următoare — în aceleași condiții de zăpușeală, dar care nu modifică programul societății de turism. Peisajul e în genere plat și monoton. În dreptul localității Cervia, iarba se rarește, iar pământul se face alb ca de o apă săpunită. Ne găsim într-o regiune de sare, depozitată puțin mai departe de linia șoselei, sub formă de movile albe, care îți par dela distanță corturile unui bivuac. Nu departe de Ravena, începe a se depăna o lungă pădure de pini. E singura parte pitorească a ținutului, iar șoferul ne dă lămuriri despre adâncimile misterioase ale acestei « pinede » căreia îi privim doar fațada, unde ne întâmpină arbori cu trunchiuri golașe, cu coroane de frunze sus în vârf, fie în formă de umbrelă, fie în formă de pâlnie sau de umbrelă stricată ale cărei sârme au fost întoarse de vânt.

Ravena se vede în zare. Mult înainte de a ne apropia de zidurile ei, ne întâmpină în preajma șoselei, o biserică măreață, care deși detașată de edificiile orașului, e socotită tot ca făcând parte din tezaurul de monumente al Ravenei. Mașina zboară înainte, întrucât în planul vizitării, biserica aceasta celebră — San Apollinare — e rezervată nu începutului, ci încheierii.

Cu cât trec de bariera orașului, cu atât impresia de ansamblu este mai jalnică. Ce-a mai rămas din fosta capitală a imperiului roman de apus, din orașul care a înlocuit dela o vreme Roma, — rând pe rând, reședință de împărați, de regi, de exarhi, de eroi, și de genii?! . Târgoviște sau Suceava noastră, la care te întristează păragina de astăzi, față de trecutul lor măreț și glorios,

sunt parcă reabilitate de privilegiștea Ravenei, dărăpănate și pustii. Multe străzi sunt fără trotuar; centrul pavat cu piatră bulbucață, — iar ulițele periferice, cu gropi și hârtoape, ca prin târgurile noastre decăzute. Până și marea, care îi uda odată zidurile împrejmuitoare, aducându-i respirație largă și prosperitate, s'a depărtat de dânsa cu vreo 10 kilometri. N'a putut astfel rămânea nici port comercial și nici baza unei stații balneare, ca Rimini. Rar o fostă capitală de împărăție atât de adormită și de puțintică în actuala ei înconjurime nisipoasă; rar o privilegiște de oraș mai urît și mai mort, mai ales până nu-i descoperi câteva monumente răzlețe, cele mai multe înghemuite și dosite în colțuri fără perspectivă, sau încorporate în proprietăți particulare, unde te afli la discreția stăpânului, să-ți descuie porțile, dacă vrea.

Mașina stopează într'o piață, unde îți încurcă drumul mormane de dărâmături. Administrația a făcut exproprieri și hecatombe de clădiri, pentru a degaja mormântul lui Dante și a-i da puțința să apară mai de departe. Lucrările sunt în curs de execuție, sporind mizeria orașului, osebit de ce mai adaogă la confuzia clipei, vârtejurile de gunoaie, pe care le ridică un vânt stârnit dintr'odată, în legătură cu amenințarea iminentă de ploaie a unui văzduh înouurat fără veste.

Ne căutăm un adăpost, măcar pentru o bucată de vreme, în timp ce stropii de ploaie aruncă cele dintâi rotocoale umede, în colbul uscat al pieței. Ropotul pe care îl așteptăm să se închege, întârzie însă tot mai tare, până când ajungem a crede că nici n'are să mai vie. Parcă vântul a împrăștiat o parte din pâcla întunecată și fără s'avem iarăși o înseninare, s'a subțiat și s'a albit simțitor cupola norilor, îndepărtând deocamdată orice temere. Bura a încetat și dânsa, așa că ne putem mișca în voie, ba chiar cu avantajul unei răcoriri plăcute, care s'a înfiripat fără să mai fie trebuință de revărsarea cataractelor cerului.

Căutăm la început mormântul lui Dante — după unele îndrumări confuze — în chiar biserica S. Francesco, ațintindu-ne ochii pe lespezi sau urmărind temelia pereților, pardosită de cripte. Dar mi se atrage atenția, de un localnic îndelung așteptat, că mormântul lui Dante nu este în interiorul bisericii, ci lângă ea, așezat dela început sub portice și apoi ulterior introdus într'o cămăruie a cărei cheie se găsește la un paznic, ce nu-ți stă oricând

la îndemână. Încă un simptom de abandonare, care deosibește Ravena de orice alt centru italian, este și faptul acesta, că straja monumentelor e încredințată la persoane care mai au și alte ocupații, încât posibilitățile vizitării sunt cam în funcție de noroc. În orice caz, mausoleul lui Dante până în sfârșit ni se deschide și pătrundem în strâmta încăpere, cu emoțiunea spontan deșteptată de amintirea unui nume așa de glorios, de care a auzit oricine, cu toate că în ceata noastră, vor fi fost puțini care să fi citit « Divina Comedie » și să se fi interesat realmente de această măreață sinteză a științei și a convingerilor medievale. Mă prind că pentru cei mai mulți dintre tovarășii mei de vizitare, numele lui Dante se îmbina mai înainte de orice cu al Beatriciei, alcătuiind o romantică pereche de felul lui Romeo și Julieta, Faust și Margareta, Tristan și Isolda și așa mai departe. Dar oricum, mișcată pare toată lumea și mândră de a păși în această incintă, pe care o sfințesc rămășițele unuia dintre cele mai perfecte exemplare, pe care le-a produs omenirea în silințele sale de a se depăși.

Din nou afară, descoperim un alt șirag de sarcofage, care vor fi fost cândva așezate de-a-lungul acelorași portice, dar care în ambianța dărâmarilor și a reparațiilor, par mai de grabă zvârlite într'o curte devastată de moloz. N'aș putea să spun nici acum, când păstrez amintirea săriturilor noastre obligatorii peste mormane de sfărâmaturi, dacă sarcofagele acelea de formă romană, fuseseră sau nu dislocate dela orânduirea lor firească.

Ravenna este în special vestită prin câteva biserici creștine din al V-lea și al VI-lea veac, deci din vremea creștinismului inițial, reprezentat de regii barbari care se substituiseră jumătății apusene a imperiului roman, precum și prin unele lăcașuri de închinare, de formă și strălucire bizantină, din vremea când împărații răsăritului nădăjduiau să refacă unitatea imperiului, măcar prin cuprinderea acestei Ravene, simbol al puterii romane de odinioară. În galeria suvenirelor somptuoase îmi va rămânea veșnic în minte, rivalizând cu orice altă clădire celebră, mândra colecție de biserici, din Ravenna stoarsă de viață: San Vitale, San Apollinare din interiorul orașului, precum și perechea lui foarte asemănătoare, denumită tot San Apollinare, dar rămasă singuratică, departe de marginea Ravenei, de care o lega portul de mare, astăzi ras cu

desăvârșire, după ce marea gonită de aluviuni nisipoase, s'a strămutat în depărtări... Pe din afară San Vitale — cu care începem cercetările — nu înfățișează cine știe ce luxurianță: un fel de rotondă, aproape fără caracter bisericesc, de n'ar fi denunțarea formei ferestrelor și crucea suită în vârf. Dar ce splendoare în interiorul care supraviețuește falnic tuturor vicisitudinilor cetății decăzute, și care îmi aduce aminte de-o strofă de mult reținută din Théophile Gautier:

Tout passe. — L'art robuste
Seul a l'éternité,
Le buste
Survit à la Cité.

Ai putea să iei lăuntrul acestei biserici, cred unică în toată Italia, drept sala festivă a unui palat regesc. Podele de mozaic, o horă de coloane împodobite, pe care se proptesc arcuri elegante, ce sprijină la rândul lor o splendidă cupolă. Rotonda încăperii se întinde dincolo de circumferența coloanelor, pe care o încadrează concentric, divizându-se în două etaje, fiecare cu un rând de arcade, despărțite printr'un balcon, în care ai putea să așezi eventual orchestra, dar care era destinată — pare-se — la serviciul divin, femeilor, ce ascultau slujba, separate. Căci numai când te uiți printre gene, și neglijezi detaliile, poți lua interiorul acesta, drept o sală profană, de petrecere împărătească. Altfel profuzia de îngeri și de sfinți, în sculptură sau în mozaic, îi restabilesc repede caracterul religios, — deși îți pare puțin improprie pentru o oficiere după datini cunoscute, fie ele apusene, fie ale bisericii de răsărit.

În vecinătatea lui San Vitale, o grotă de azur artificială: mausoleul Galla Placidia — împărăteasă din al V-lea veac — cu trei sarcofage goale. Tapisată cu mozaicuri albastre de o dulceață excepțională, — de asta am și denumit-o grotă de azur, — îți mai reține ochii prin picturile murale inserate în albăstrimea fondului și care cu toate intențiile lor religioase, te strămută în mijlocul vieții pastorale, unde căprioarele își stămpără setea la șipote și ciobanii își mână turmele la păscut...

Isprăvim cercetarea din cuprinsul orașului, mai întâi vizitând baptisteriul — care a evoluat dintr'o veche baie romană, ulterior

adaptată scâldătoarei simbolice a botezului, și amenajată într'un edificiu creștin prin aplicarea de mozaicuri cu scene biblice — iar apoi mergând la biserica San Apollinare cel nou, unde se păstrează moaștele sfântului. Exteriorul bisericii este simplu și flancat de un turn nesfârșit, care procură ambianții un vag aspect de fabrică părăsită. Dar și aci te încântă interiorul dreptunghiular, cu câte douăsprezece coloane de fiecare parte, cu splendide mozaicuri paralele și corespunzătoare: pe dreapta un lung convoi de sfinți care se închină Mântuitorului, iar pe stânga o cohortă de sfinte, ce se prezintă Fecioarei Maria, care primește alaiul de pe un tron asemănător cu acel al dumnezeescului ei fiu.

Înainte de-a părăsi centrul orașului pentru vizitarea monumentelor mărginașe, suntem duși pentru puțină odihnă în careul de cafenele al pieței principale. Am fost bucuros să pot găsi și în această Ravenă pustiiată, un colț de oarecare eleganță, încadrat de edificii « renaissance » care te înconjură cu acel farmec de artă specific italiană, grație căreia ți se șterge impresia de « provincie » chiar în orașele mărunte. Atâta că până am ajuns aci, ni se întipărise o imagine prea adâncă de toropeala și anemina Ravenei, pentru a o anula acuma între zidurile acestei piețe, care avea destulă lume, dar mai mult indolentă și visătoare...

Autocarul ne scoate pe bariera orașului pentru a se opri o clipă la mormântul regelui ostrogot Teodoric. Cunoșteam dintr'o fotografie înfățișarea acestui mausoleu original, pe care i l-a construit fiica sa, regina Amalasuuntha, cântată de poetul nostru Coșbuc, într'o baladă cu versuri cursive, proprii de recitat cu vocea tare, dar fără cadența și împerecherile speciale, ce caracterizează poeziile acestui autor.

Iată că la o cotitură apare monumentul, cu silueta lui de castel de ape,— un cilindru de piatră întunecată cu o cupolă turtită și cu scări de acces, ca niște aripi imobile. Monumentul e înglobat acum în grădinița modestă a unui gospodar, pe care o traversăm călăuziți de copila care ne descuiase poarta.

Mausoleul acesta, în genere bine conservat, are două caturi distincte. Cel de jos, care pe vremuri se găsea la nivelul pământului, acum este în parte scufundat așa cum sunt și forurile din Roma, față de suprafața actuală a solului. S'au făcut trepte pentru

a te coborî la intrarea etajului de jos, precum s'au construit și scări de piatră, pe dinafară, pentru a pătrunde în rotonda catului de sus. Ni se spune că rămășițele marelui rege au fost de mult spulberate din inițiativa bisericii, care vedea într'însul un creștin schismatic, părtaș al doctrinei lui Arie și, prin urmare, nevrednic de nici o îndurare. Parcă scade deodată interesul pentru mormântul acesta, unde a *fost*, dar nu mai este și astăzi cenușa celui îngropat. În lăcașurile destinate omului viu, se vine de sigur cu altă mentalitate. Ți place să vizitezi locuința unui personaj celebru, chiar dacă el nu mai există, pentru aceea că a fost cândva. Dar când e vorba de morminte, acestea implică păstrarea veșnică a rămășițelor, iar groznița goală te lasă mai rece, chiar dacă ți se spune că ea n'a fost totdeauna așa...

În mijlocul rotondei de sus se află instalat, ca un sicriu descoperit, o mare cadă de piatră brună, care poate să fi fost baia regelui însăși. Avut-a ea vre-o legătură cu cadavrul depus aci, sau dacă nu, ce rost să aibă în locul acesta? — iată întrebări la care ni s'au dat lămuriri confuze, de ciceronii improvizați.

Mai mult a insistat conducătorul asupra unui lucru sigur și firește minunat. Tavanul cupolei a fost tăiat într'o singură piatră uriașă, așa că întreaga lui suprafață nu are nici o înnădire. Cu această impresie de uimire admirativă, ne despărțim de monumentul acesta falnic, dar curios, și ne îndrumăm către ultima vizitare: a celuiilalt San Apollinare,— biserica dinafară de oraș.

Până să ne apropiem de acest edificiu, prin fața căruia trecerăm și la sosire, înregistrăm parcă o schimbare în temperatura zilei, osebbit de întunecimea sporită, care anticipează ora amurgului. Norii par să se îngroașă iarăși, dar mai ales se 'nvârtoșește vântul, care-ți taie obrazii, îți umflă hainele și-ți amenință pălăria.

Il simțim biciuitor, mai ales în spațiul pe care îl străbatem dela mașina oprită în șosea, până la ușa bisericii, pe care o găsim închisă. Un clopot de care tragem scoate un cap de păzitor dintr'o ferestruică laterală, și curând putem pătrunde înăuntru, la adăpost de suflările aprige ale furtunii dezlănțuite.

În interior asemănările cu celalt San Apollinare sunt frapante. Aceeași formă dreptunghiulară, cu câte doisprezece stâlpi de fiecare parte. De asemeni câte două rânduri de ferestre la spatele coloanelor și deasupra lor. Sunt totuși și unele diferențe. La biserica

aceasta acoperișul are formă de circumflex,— pe când dincolo acoperământul e plan și refăcut de curând. Apoi La San Apollinare din oraș, s'au adăogit mai târziu altare laterale, absente la ortodocși, și astfel lipsă la vechea biserică nediferențiată. Cât privește galeria de mozaicuri, la aceasta din urmă, cele două cortegii paralele de sfinte și sfinți sunt înlocuite de medalioane cu toți arhiepiscopii Ravenei. La o margine, în aceeași artistică întocmire de mozaicuri, ne mai întâmpină aicea icoana vechei Ravene, cu mărețe ziduri de cetate, a căror temelie e spălată de valurile mării. Câtă melancolie nu inspiră această imagine fericită, care nu se mai suprapune peste jalea orașului de astăzi, părăsit de mare, de locuitori, și probabil pe vecie de istoria universală!

La ieșire, paznicul ne asigură, arătându-ne pereții exteriori ai clădirii, că pe vremuri fuseseră complet îmbrăcați cu marmură, dar că Malatesta a pus s'o ridice, pentru a-și acoperi cu dânsa catedrala dela Rimini, pentru care nutrea ambiții personale și hrănea un orgoliu nemăsurat.

Intoarcerea la Rimini s'a făcut întovărășită de același vânt usturător, care pustiiă întinderea câmpiei și frângea arborii pinei. Aproape de casă, în fundul unui luminiș îmi apăru o mare nouă, sub forma unui tăpșan, cu ștergare albe întinse la uscat. Era iluzia depărtării, pricinuită de brazdele de spumă care vârgau, din ce în ce mai îmbulzite, suprafața verde a mării agitate. Până seara, Adriatica lua aspectul clasic al mării băntuite de uragan...

Les vagues se cabraient comme des étalons
Et dans l'air secouaient leur crinière sauvage

. . . . .

Et ce n'était au loin qu'aboiements furieux
Rugissements, clameurs de la mer écumeuse.

I. PETROVICI

ROSTIRI ȘI FORME ȘOVĂITOARE

Am primit deunăzi următoarea scrisoare:

Stimate Domnule profesor,

«Suntem mai mulți elevi în clasă, care ne-am împărțit în două tabere, din cauza divergenței de păreri ce s'a iscat între noi; am cerut și domnilor profesori respectivi părerea și unii din dumnealor au fost pentru, alții contra. De aceea am îndrăznit să vă supăr și să vă rog a binevoi să vă dați părerea, pentru a ne lămuri.....

Venind într'o zi vorba despre *nume* și *pronume*, mulți dintre noi au numit «pronumele» pe care-l ia copilul la naștere, drept *nume*, iar numele de familie drept *pronume*. De exemplu: Popescu Vasile. Care este numele și care este pronumele?»

De sigur că o nedumerire asupra sensului exact al unui cuvânt nu este un lucru rar. Ceea ce e mai puțin obișnuit, este faptul că profesorul universitar și academicianul însărcinat cu redactarea Dicționarului limbii române, căruia i s'a adresat elevul de liceu din Ploești, ca la o instanță supremă, n'a fost în stare să-i dea un răspuns precis. Din simplul motiv că uzul e șovăitor. Ceea ce e «pronume» în școală e «nume» la armată sau la oficiul stării civile, și invers.

Intr'un studiu care va apărea în volumul VIII al «Dacomaniei», am căutat să arăt că există un paralelism perfect între istoria poporului român și dezvoltarea limbii lui. Stadiul actual al limbii noastre prezintă și el unele aspecte care concordă cu felul cum se înfățișează viața noastră publică. Această asemănare își are rădăcinile în însăși structura noastră etnică. Acum, când

mișcărilor rasiste au actualizat problema specificului etnic și când atâți gânditori sunt preocupați și la noi să-l lămurească, ar fi interesant să se caute reflexele lui și în limbă.

N'o putem face la acest loc. Totuși ne vom ocupa de un aspect al acestei probleme.

Dacă, în cazul lui Popescu Vasile, unii considerăm că « pronumele » ¹⁾ e Vasile, iar alții că Vasile e « numele », o facem fiindcă ne luăm fiecare după capul nostru și ne-am deprins să vorbim după cum ni se pare nouă că e mai bine sau mai comod, fără să ținem seamă de cel ce ne ascultă. Tot așa facem în viața noastră publică. Din cauza individualismului nostru exagerat, moștenit din moși-strămoși, nu suntem dispuși să sacrificăm nimic din libertatea noastră personală pentru binele colectiv și nu recunoaștem autoritatea nimănui.

De sigur că și alte limbi — chiar cea franceză — au cunoscut odinioară stadii de nesiguranță, ca limba română. În șovăirile de rostire și de forme gramaticale nu trebuie să vedem nimic specific poporului român. Ceea ce ne caracterizează e altceva. Și adică faptul că în stadiul actual al civilizației, în care totul tinde spre standardizare, când toate limbile popoarelor apusene apar organizate, graiul nostru are încă aspectul pitoresc al unei păduri pe care grădinarul-gramatic n'a schimbat-o încă într'un parc. « Gramaticalizarea » limbii este un postulat al societății moderne, care cere ca singurul mijloc pe care-l are omul spre a împărtăși semenilor săi gânduri, sentimente și îndemnuri, să fie cât mai uniform și neechivoc.

Limba română și-a păstrat încă prospețimea pentru care Francezii sau Italienii ne invidiază cu drept cuvânt, dar are și o lipsă de claritate supărătoare și este adesea mai ambiguă decât se potrivește cu stadiul civilizației pe care l-am ajuns.

Precum în politică și în raporturile noastre sociale, după unirea neamului, n'am ajuns încă să ne organizăm, și suportăm, fără să reacționăm, toate relele ce izvorăsc dintr'o administrație

---

¹⁾ Chiar forma acestui cuvânt e echivocă și greșită. *Pronume* înseamnă « pentru » nume. Când în loc de *Ion zic el*, pentru acest *el* se potrivește termenul de « pronume ». Numelui de botez care se așează de obicei « înaintea » celui de familie, ar trebui să-i zicem *prenume*, precum i se zicea în latinește (*praenomen*) și ca în franțuzește (*prénom*).

destrăbălată,— tot astfel ne-am deprins, în graiul nostru, atât de mult cu situațiile nelămurite și echivoce, încât nu există o trebuință reală de a le pune capăt.

A întrebuița o construcție sintactică greșită sau a face greșeli de ortografie este, la alte popoare, cea mai patentă dovadă de incultură, sancționată aspru, nu numai în școală, ci și în officii. La noi, dimpotrivă, nu numai că fiecare vorbește și scrie după cum îl taie capul, dar chiar cel ce ar vrea să vorbească și să scrie bine nu are un povățuitor sigur după care să se poată orienta.

Prin noua reglementare a *ortografiei* din partea Academiei Române, scrierea limbii noastre a devenit mai ușoară decât a celor mai multe limbi. Grea este de fapt *ortoepia*, adică rostirea corectă a cuvintelor, pe care cea mai înaltă instituție culturală a țării noastre n'a reglementat-o încă.

În ce măsură mare limba noastră e șovăitoare, cu privire la rostire și la unele forme gramaticale, ne-am convins, când, împreună cu colegul Teodor Naum, ne-am hotărât să scriem un *Indreptar* ortografic, însoțit de un glosar în care am adunat rostirile și formele recomandabile.

Pot afirma fără exagerare că tot al zecelea cuvânt al limbii noastre pune o problemă ortografică, ortoepică sau gramaticală. De multe ori pregătirea noastră filologică ne-a permis să distingem ceea ce e dialectal sau regional de ceea ce e literar; alteori am putut recomanda formele « bune » în baza bogatului material de fișe extrase pentru dicționarul Academiei din cei mai de seamă scriitori; rămâneau totuși o mulțime de cazuri în care nici noi, filologii, nu știam ce e « literar » și în care scriitorii noștri mari se contraziceau. Adesea găseam la același autor două forme diferite. Caracteristic e următorul fapt. Întrebând pe colegii dela Academie, dacă trebuie să accentuez: *viu dela hotelul Splendid la Académie* sau *dela Splendid la Academie*, răspunsurile au fost împărțite; între ele se cuprindeau și cele două variante ce mai erau posibile: *dela Splendid la Académie* și *dela Splendid la Academie*.

Trebuind totuși să recomandăm formele bune, am alcătuit o listă a cazurilor mai grele și am trimis-o în câte un exemplar celor doi scriitori consacrați și membri ai Academiei Române, a căror autoritate în materie de limbă literară n'o poate contesta nimeni, I. Al. Brătescu-Voinești și M. Sadoveanu. Răspunsurile lor

au fost aceleași în câteva cazuri; în majoritatea lor, ele erau însă diferite. Deși știam că Sadoveanu, ca toți scriitorii mari ai Moldovei, a înțeles să renunțe la « moldovenismele » sale de dragul unității limbii literare, totuși ne-am zis că, fără să-și dea seama, el întrebuițează adesea formele dialectului său, pe care și colegul Naum, moldovean și el, le credea cele bune. De aceea am trimis aceleași liste de cuvinte la alți trei colegi, profesori universitari, pe care îi știam că scriu o limbă românească frumoasă și îngrijită, munteni toți trei: I. A. Rădulescu-Pogoneanu (din Buzău), C. Marinescu (din Muscel) și P. Grimm (din București). Răspunsurile acestora sunt în multe cazuri identice cu cele date de Brătescu-Voinești, ceea ce arată că formele recomandate de Sadoveanu (și Naum) sunt într'adevăr moldovenisme în limba literară. Foarte adesea însă cei patru munteni se deosebesc între sine. Unii din ei recomandă aceleași forme ca Sadoveanu. Alteori Brătescu-Voinești și Sadoveanu merg împreună, deosebindu-se de toți sau numai de unii din ceilalți trei. De reținut e și faptul că destul de des șovăirile nu sunt aceleași la verbele simple și la cele compuse cu prefixe sau la cuvinte care fac parte din aceeași categorie gramaticală.

Am crezut că publicarea acestei liste de rostiri și forme șovăitoare — în care nu intră cazuri banale ca *pâine* sau *pâne*, *cismă* sau *cizmă*, etc.— poate fi interesantă, nu numai ca o ilustrare a celor spuse mai înainte, ci și pentru toți cei ce au un interes pentru limba lor maternă.

Am împărțit materialul în patru categorii: 1) șovăiri cu privire la *accent*; 2) la anumite sunete (*fonologie*); 3) la diferitele tipuri de declinări și conjugări, la formarea pluralului sau a genitivului și dativului, la verbele neregulate (*morfologie*) și 4) la câteva cazuri de *derivațiune*.

Scurtările Br.-V., S., R.-P., M. și Gr. după formele citate arată că ele au fost recomandate de Brătescu-Voinești, Sadoveanu, Rădulescu-Pogoneanu, Marinescu și Grimm.

ACCENTUL

In cuvinte vechi și populare cei anchetați sunt unanimi în recomandarea accentuărilor: acólo, câtvá, dihór, mátur (și premátur), obârșie, óină, préot, scárnav, și forma de conjugare sântem (sântem).

Divergență de păreri găsim lá :

- arșiță Br.-V., M., R.-Pog.— arșiță S., Gr.
 eu bléstem S.— eu blestém M.— (amândouă R.-P.)
 botfóri R.-P., Gr.— bótfori Br.-V., S. (M. a auzit în Moldova
 bótfori).
 dumíc R.-P., M.— dúmic Br.-V., Gr., S.
 episcóp Gr.— episcop Br.-V., S., M.— (amândouă R.-P.)
 epitróp Br.-V., Gr., M.— epítrop S.— (amândouă R.-P.)
 letopisét Br.-V., Gr., M.— letopíseț R.-P., S.
 mângáiu Gr.— mângáiu și mângái R.-P.
 mirós Br.-V., Gr., M., R.-P. (care specifică: « míros în Mol-
 dova ») — míros S.
 ostróv Br.-V., R.-P., S.— óstrov Gr., M.
 Priér S.— Prier Br.-V. (nu răspunde R.-P.; nu știe Gr., M.)
 primăváră Br.-V.— primăvară S., Gr., M., R.-P.
 rázmiriță Gr.— rásmiriță M.— rásmiriță S., R.-P. rázmiriță Br.-V.
 rovină Gr., S.— róvină Br.-V.
 trándáv Gr., M.— trándav Br.-V., S.— (amândouă R.-P.)
 vultúr Br.-V.— vúltur S., R.-P., M., Gr.
 zugráv Br.-V., R.-P., M., Gr.— zúgrav S.

În *neologisme* toți au accentuările: bazilică, diplomă, maritim, máximă, mimóză, mumie, néutru, placíd, precípit, reciproc, spécimen.

Se deosebesc la cuvintele :

- ambrozíe Br.-V., R.-P.— ambrózie S., M., Gr.
 apendíce S., Gr.— apéndice Br.-V., R.-P., M.
 barbár Br.-V., R.-P., M., Gr.— bárbar S.
 castór Br.-V., R.-P., M., Gr.— cástor S.
 ceremoníe R.-P., M., Gr.— ceremónie Br.-V., S.
 colibrí S., M.— colíbri Br.-V., R.-P., Gr.
 cratér S., R.-P., Gr.— cráter Br.-V., M.
 legitím Br.-V., R.-P., M., Gr.— legítim S.
 miozotís Br.-V., R.-P., M., Gr.— miozótis S.
 napoleón R.-P., Gr., M. (care adaogă: dar și « un napóleon de
 aur ») — napóleon Br.-V., S.
 omnibús Br.-V., S., Gr.— ómnibus R.-P.
 penuríe Br.-V., S., R.-P.— penúrie M., Gr.
 precaút (precaúție) Br.-V., R.-P.— precáut S., M., Gr.

profesor Br.-V., Gr.— profesor S., R.-P., M.

satír și satíră Br.-V., M., Gr.— sátír și sátíră S., R.-P.

simból Br.-V., Gr.— símbol S., M.— (amândouă R.-P.)

únic Br.-V.— únic S., R.-P., Gr., M.

Deosebire se face de toți la imóbil (casă) și imobíl (adj.). Cât despre baterie pe care-l accentuează astfel Br.-V., S. și R.-P., îl admit cu acest accent și M. și Gr., însă numai în înțelesul de « subdivizie a unui regiment de artilerie », pe când cu sensul de « băutură de vin cu sifon servită într'un vas anume », îl accentuează batérie.

FONOLOGIA

Cele mai multe divergențe de rostire a anumitor sunete se datoresc șovăirii în încadrarea materialului lingvistic în categoriile existente sau unor tendințe generale ce n'au ajuns încă să se cristalizeze în legi fonologice. Pe de altă parte avem o mulțime de neologisme pe care unii le asimilează mai mult decât alții cuvintelor vechi ale limbii.

Spre a nu face prea multe subîmpărțiri, dăm împreună cuvintele vechi și neologismele

a și *ă*: armatură Br.-V., R.-P.— armătură S., Gr. (M. face deosebire între armatură, termen militar, arătând « totalitatea armelor unei unități » și armatură, termen de arhitectură, însemnând « piese de întărire a unui obiect »),

celalalt S. — celălalt Br.-V. (« dar zic: cellalt »), Gr., R.-P., M.

o cota-parte Br.-V., R.-P.— o cotă-parte S., M., Gr.

painjenîș S.— păienjiniș Br.-V., Gr.— păienjenîș R.-P., M.

pascalie Br.-V., S., R.-P., Gr.— pascălie M.

trada (extrada) S.— trăda (extrăda) Br.-V., R.-P., M., Gr.

Alte exemple se găsesc mai departe, când va fi vorba de formarea pluralului.

ă și *â*: mănăstire Br.-V., S., R.-P.— mănăstire M., Gr.

măzgăli R.-P.— măzgăli Br.-V., M., Gr.— măzgăli S.

păcălesc Br.-V., R.-P., M., Gr.— păcălesc S.

pârâu (pârăuaș) S.— pârâu (pârâiaș) Br.-V., R.-P., M., S.

pârpăli Br.-V., R.-P., M., Gr.—pârpăli S.
 păsat S., Gr.—păsat Br.-V., R.-P., M.
 păstârnac S., R.-P., Gr.—păstârnac Br.-V., M.
 tâlmăcesc Br.-V., S., M., Gr.—tâlmăcesc R.-P.
 (Toți recomandă: sărman).

a și *e*: fantazie S., R.-P., Gr.—fantezie Br.-V., M.
 paranteză Br.-V., Gr.—parenteză S., R.-P., M.
 preponderant R.-P., Gr.—preponderent B.-V., S., M.
 preponderanță Gr.—preponderență Br.-V., S., R.-P., M.
 parcurge Br.-V., S., M., Gr.—percurge R.-P.
 provansal Br.-V.—provensal Gr.—provențial S., M.
 (R.-P. nu răspunde).

ă și *e*: călușăresc M., Br.-V. (scris, probabil greșit: călușaresc)—
 călușeresc R.-P., Gr.—(S. admite amândouă formele).
 cartușărie Br.-V., P.—cartușerie R.-P., Gr. (M. nu cu-
 noaște cuvântul).
 cenușăreasă Br.-V., S., M.—cenușereasă R.-P., Gr.
 chisăliță Br.-V., S., R.-P., M.—chiselită Gr.
 gemăt Br.-V., S., R.-P.—gemet M., Gr.
 împărechea (păreche) S.—împerechia (pereche) Br.-V.,
 R.-P., M., Gr.
 lăscaie Br.-V., M., Gr.—lescaie R.-P., lețcaie S.
 mușățel Br.-V., R.-P.—mușețel M., Gr., S.
 năvădesc Br.-V., R.-P., M.—nevedesc S.
 parfumărie Br.-V.—parfumerie S., M., Gr., R.-P. (care
 observă « direct din franțuzește ; -ărie ar fi admisibil
 numai dacă am avea în românește parfumari, dela
 care ar putea deriva »).
 părete S.—perete Br.-V., R.-P., M., Gr.
 păsări Br.-V., M., Gr.—pasări R.-P.—paseri (cu sin-
 gularul pasere) S.
 sămințe M., Gr.—semințe Br.-V., S., R.-P.
 spăria S.—speria Br.-V., R.-P., M., Gr.
 străin Br.-V., S., M., Gr.—strein R.-P.
 țăpoi Br.-V., S., Gr.—țepoi R.-P., M.
 țăpușă S., Gr.—țepușă Br.-V., R.-P., M.
 vatemî Br.-V., Gr.—vatămî S., R.-P., M.

â (*î*) și *i*: întitula Br.-V., Gr.—intitula R.-P., M.

strâmt (strâmtez) Br.-V., S., M., Gr.—strimt (strimtez) R.-P.

Pentru gerundiile al căror *-ând* urmează după o palatală, toți recomandă forma concediind, tot așa conciliind; numai Br.-V. are concediind, dar conciliând.

e și *i*: competență R.-P., M.—competință Br.-V., S., Gr.

despera Br.-V., R.-P., M.—dispera S., Gr.

demisiona R.-P., S., M., Gr.—dimisiona Br.-V.

despreț (desprețui) R.-P.—dispreț (disprețui) Br.-V., S., M., Gr.

dumeri S.—dumiri Br.-V., M., Gr., domiri R.-P.

nemeri Br.-V., S., R.-P., M.—nimeri Gr.

ostatec M.—ostatic Br.-V., S. (R.-P. nu răspunde).

păianjen R.-P., M., painjen S., păianjeniș; (la singular:

păianjăn) R.-P.—păianjin Br.-V.—păienjeniș R.-P.,

M.—painjeniș S.—păienjiniș Br.-V., Gr.

(o acțiune) pendentă R.-P.—pendinte Br.-V., S., M., Gr.

rezemătoare S., R.-P., M.—răzimătoare Br.-V., Gr.

șorecel S.—șoricel Br.-V., R.-P., M., Gr. (dar numai: șoricesc, și la S.)

reazem R.-P. (care admite și reazim)—reazim Br.-V. M., Gr.—razim S.

tendență R.-P.—tendință Br.-V., S., Gr., M.

termen Br.-V., S., M.—termin Br. V.—termen sau.

termin R.-P. (toți însă spun: eu termin, pentru verb)

Toți scriu adică, distila, pistol, priveghia.

ea și *a*: searbăd R.-P., M., Gr.—sarbăd S.

seamă Br.-V., R.-P., M., Gr.—samă S.

reazim Br.-V., M., Gr., R.-P. (care are și reazem)—razim S.

ea și *e*: deapăn R.-P.—depăn Br.-V., S., M.—depen Gr.

geamăn S., R.-P.—gemăn Br.-V., Gr., gemen M.

leapăd R.-P., M.—lepăd Br.-V., S.

reavăne (plur. lui reavăn) Br.-V., reavene S.—revene R.-P.

seamăn R.-P., Gr.—semăn Br.-V.—samăn S.
treapăd R.-P.—trepăd Br.-V., M., S.

o și *oa*: evocă Br.-V., R.-P., Gr.—evoacă S., M. (?).
invocă R.-P., Gr.—invoacă Br.-V., S., M.
patriotă (compatriotă) R.-P., Gr.—patrioată (compatrioată) Br.-V., S., M.

Toți recomandă: desvoltă, importă, monotonă, dar perioadă.

o și *u*: abundent S.—abundent Br.-V., R.-P., M., Gr.
aoleu Br.-V., Gr.—aoleo R.-P., M.—auleu S.
bocluc S.—bucluc Br.-V., R.-P., M., Gr.
culoare Br.-V., S., R.-P.—culoare M., Gr.
domiri R.-P.—dumiri Br.-V., M., Gr., dumeri S.
fonciar M.—funciar Br.-V., S., R.-P., Gr.
moșoroiu Br.-V., R.-P.—mușuroiū S., M., Gr.
mosafir R.-P.—musafir Br.-V., S., M., Gr.
novelă R.-P.—nuvelă Br.-V., S., M., Gr.
ridicol S.—ridicul Br.-V., Gr. (dar la toți miracol, însă vehicul).

sombriu Br. V., Gr.—sombriu S., R.-P., M.
șomoioage (plural) Br.-V., R.-P., M.—șumuiage S.
Toți scriu cornorat (încornorat), dar colțuros (colțurat),
cotropi și micșora.

Alte forme cu *vocale* șovăitoare:

alunec Br.-V., R.-P., M., Gr.—lunec S.
anafură Br.-V., R.-P., Gr.—nafură S. (în înjurături,
și în Muntenia, nafură M.)
consimțământ Br.-V., M.—consimțământ S., R.-P., Gr.
drăgăstos Br.-V., R.-P., M., Gr.—drăgostos S.
îmblăcii R.-P., M. (?), îmblăcie S.—umblăciu Br.-V.
lacrimă Br.-V., S., M., Gr.—lacrămă R.-P.
măcieș Br.-V., S.—măceș R.-P., M.
merituos Br.-V., S.—meritos R.-P., M., Gr.
mânărcă Br.-V., R.-P., M.—mânărcă S., Gr.
nămol Br.-V., S.—nomol R.-P., M., Gr.
porumbiel Br.-V., R.-P., M., Gr.—porumbel S.
pricopsesc Br.-V., S.—procopsesc M.—amândouă R.-P.
—pricopsesc, dar în glumă: procopsesc Gr.

sălbăticesc Br.-V., R.-P., M., Gr.—sălbătăcesc S.

ușarnic Br.-V., R.-P.—ușernic S. (nu răspunde M. și Gr).

Pentru *neologismele* cu vocale străine limbii noastre, avem șovăire la:

birou Br.-V., S., R.-P., Gr.—biurou M.

birocrat Br.-V., S., Gr.—biurocrat R.-P., M.

Toți recomandă scrierea șomeur, coafeuză (dar: coafor R.-P.) și liqueur (numai M. preferă licheor).

Pentru consonanta franceză *gn* avem scrierile:

lornetă S.—lornietă Br.-V., Gr.—lorgnetă R.-P., M.

vinietă Br.-V.—vignetă S., R.-P., M. (Gr. nu răspunde).

Cu privire la neologismele compuse cu prefixul *des-* și *dis-* urmate de vocală, numai Brătescu-Voinești propune scrierea cu *s*, toți ceilalți pe cea cu *z*, deci dezacord, dezamăgi, dezaproba, dezarma, dezavantaj, dizolva, etc. Numai pe dizordine îl scrie și Br.-V. cu *z*, iar pe disident și R.-P. cu *s*, pe când M. admite deopotrivă disident și dizident.

Pentru alte șovăiri de *consonante* las să urmeze exemplele în ordine alfabetică, fără deosebire între cuvinte vechi și neologisme:

agăț Br.-V., R.-P., M., Gr.—acăț S.

avocat Br.-V., R.-P., M., Gr.—advocat R.-P.

buget Br.-V., S., R.-P., Gr.—budget M.

colastră Br.-V., M.—corastră R.-P.—coraslă S.

competitor Br.-V., S., R.-P., Gr.—competitor M.

conrupe Br.-V., S., R.-P., Gr.—corupe M.

dans Br.-V., M., Gr.—danț S. (R.-P. face deosebirea între dansurile dela oraș, cu derivatul dansa, și dansurile populare cu verbul a dăntui).

genunchiu Br.-V., S., Gr.—genuchiu R.-P., M.

minge Br.-V., S., M., Gr.—mince (alături de minge), R.-P.

monedă Br.-V., S., R.-P., M.—monetă Gr.

mușchetar Br.-V., S., M., Gr.—muschetar R.-P.

preferanță Br.-V., R.-P.—preferans S.

puhav Br.-V., R.-P., Gr.—puhab S. (M. și Gr. nu răspund).

pusnic Br.-V.—pustnic S., R.-P., M. (Gr. nu răspunde).

rozmarin Br.-V., S., Gr.—rosmarin R.-P.

- sanghin Br.-V., sangvin S., R.-P., M., Gr.
 saramură Br.-V., Gr.—salamură S.
 smucesc Br.-V., R.-P., M., Gr.—smuncesc S.
 spangă Br.-V., R.-P., Gr.—șpangă S., M.
 ștevie Br.-V., R.-P., M., Gr.—stevie S.
 tigvă Br.-V., R.-P., Gr.—tidvă S., M.
 tratat Br.-V., S., M., Gr.—tractat R.-P.
 turbura Br.-V., S.—turbura R.-P., M., Gr. (totuși mai
 târziu răspunde turbur numai R.-P., pe când M. și
 Gr. dau forma tulbur; toți răspund: tulpină și
 sgriburesc).
 uimă Br.-V., M.—udmă S., R.-P. (Gr. nu știe).
 ulcior (vas)—urcior (la ochiu) Br.-V., S., M., Gr.—
 urcior (în amândouă sensurile) R.-P.
 vestmânt (investmânta) Br.-V., S., Gr.—veșmânt (în-
 veșmânta) S., R.-P.

MORFOLOGIE

Schimb de declinare (metaplasme):

- mugure Br.-V., R.-P., M., Gr.—mugur S.
 tutore S., R.-P., M., Gr.—tutor Br.-V.
 Toți dau: bulgăre, fagure, nasture.

Schimb de gen (și în același timp de declinare):

- ciorchină Br.-V., S., R.-P., Gr. M.—zice: ciorchine,
 dar preferă: ciorchină.
 conclavă Br.-V., Gr.—conclav S., R.-P., M.
 idiomă Br.-V., S., R.-P.—idiom M.
 sistem S., R.-P., M., Gr.—Br.-V. zice: sistem filozo-
 fic, dar: fără nici o sistemă.
 tranșee Br.-V., S., R.-P., Gr.—tranșeu M.
 tureată Br.-V., S., M.—tureac R.-P. (Gr. nu răspunde).
 Toți (afară de R.-P., care nu întrebuițează cuvântul)
 dau: « la finele lunii ».

PLURALUL

Șovăire între *-e* și *-i*:

- bărăci Br.-V., S., Gr.—barăci M.—barace R.-P.
 buruieni Br.-V., S., M., Gr.—buruiene (și buruieni) R.-P.

- buzunare Br.-V., R.-P., M.—buzunări S.
 căpcane Br.-V., capcane R.-P., M., Gr.—căpcăni S.
 căzărmi Br.-V., S., cazărmi M., Gr.—cazarme R.-P.
 ciocolate Br.-V., R.-P., M., Gr.—ciocolăți S.
 ghionoi Br.-V., M., Gr.—ghionoaie R.-P.
 logici, retorici Br.-V., S., Gr.—logice, retorice R.-P., M.
 monede S., R.-P., M.—monezi Br.-V.
 opcine S., R.-P., M.—opcini Br.-V. (M. și Gr. nu-l
 cunosc).
 părăgini Br.-V., paragini S., păragini Gr.—paragine
 R.-P., M.
 Paște Br.-V., R.-P., M., Gr.—Paști S.
 plăpămi Br.-V., plăpumi Gr.—plapume M., plapome S.
 pravile Br.-V., R.-P., M., Gr.—pravili S.
 răpi Br.-V., S., Gr., R.-P., M.—(cei doi din urmă dau
 și) rāpe.
 salate Br.-V., R.-P., M., Gr.—salăți S.
 sarcini Br.-V., S., M., Gr.—sarcine R.-P.
 sarici S., M., Gr.—sarice R.-P.
 țepușe R.-P., M.—țāpuși Gr.
 termene M.—termini Gr. (Br.-V. distinge între: jude-
 cătorul i-a acordat două termene și: exprimă-te în
 termini cuviincioși).
 năpastă cu plur. năpaste Br.-V.; năpaste cu plur. năpăști
 S., R.-P.

Șovăire între -e și -uri:

- brăie (tot așa frăie) S., R.-P., M., Gr.—brāuri (frāuri)
 Br.-V.
 colportaje S., R.-P., M., Gr.—colportajuri Br.-V.
 giuvaiere Br.-V., M.—giuvaeruri S., R.-P., Gr.
 hogeacuri R.-P., M.—ogeacuri Br.-V.—hogege S.
 jivine S., R.-P., M., Gr.—jivini Br.-V.
 limonāzi Br.-V., S., M.—limonade R.-P., Gr.
 mārāmi Br.-V.—marame R.-P.
 obiceiori Br.-V., S., Gr.—obiceie (alături de obiceiori)
 R.-P. (dar numai: câte bordeie, atâtea obiceie Br.-V.,
 S.).
 omnibusuri Br.-V., S.—omnibuse R.-P., S.

ovăzuri Br.-V., R.-P., M., Gr.— ovese S.
 pardesiuri Br.-V., S., Gr.— pardesie M.— (amândouă R.-P.)
 pastrame Br.-V., R.-P., Gr. (« dar nu-l întrebuițez »: M.) — păstrămuri S.
 piane Br.-V., R.-P., M., Gr.— pianuri S.
 suveniruri Br.-V., S., Gr.— suvenire R.-P., M.
 La acestea se mai adaogă: vremuri Br.-V., M., Gr.—
 vremi S., R.-P.

PLURALE NEREGULATE

căpistere Br.-V., S., M.— căpisterii Gr.— căpisteri R.-P.
 cocori Br.-V., M., Gr. (sub influență literară uneori și cocoare R.-P.) — cocoare (și cocori) S.
 mesteceni S., R.-P., M., Gr.— mestecăni Br.-V.
 șai Br.-V., șei (și șele) M., S.— șele R.-P., Gr.
 Dela cod, Br.-V. face pluralul coduri, ceilalți: codice; dela plod, pluralul este ploduri S., R.-P., Gr., dar în sensul de « copii mici », plozi Br.-V., M.; dela grâu, pluralul e grâne Br.-V., R.-P., M., Gr., numai S. formează grăie; dela uliu, pluralul e ulii Br.-V., R.-P., M., Gr., numai S. are uli. Dela zale, întrebuițat mai ales la plural, singularul e za Br.-V., S. zea Gr., zală M. și zauă R.-P. Dela oboiu, numai M. dă pluralul oboaie, ceilalți nu știu cum se formează.

In privință formală, avem, pentru substantivele și adjectivele terminate în *-scă* și *-șcă* pluralele:

(mișcări) bruște Br.-V., S.— brusce M., Gr.— brușce R.-P.
 (comedii) burlește Br.-V., S.— burlesce Gr.— burlesci M.— burleşci R.-P.
 freșce Br.-V., M., Gr.— fresce S., R.-P.
 găști Br.-V., S.— găsci M., Gr. (?) — gasce R.-P.
 moluște (dela sing. moluscă) S., (dela singularul molusc) Br.-V.— molusce R.-P.
 odaliște Br.-V., S.— odalisce M., Gr.— odalișce R.-P.

Pentru prefacerea lui *a* al tulpinei în *ă* la feminine cu pluralul în *-i*:

desăgi (dela sing. desagă) Br.-V.—desagi (dela sing. desagă sau desag) S., M.—dăsagi (dela sing. dăsag) Gr.

mătăanii Br.-V., R.-P., M., Gr.—metanii S.

mărgini Br.-V.—margini S., R.-P., M., Gr.

Dela chel, pluralul chei Br.-V., M.—cheli S., R.-P., Gr.

Dela ambigenele în *-iu* avem:

limbagii Br.-V.—limbaje R.-P., M., Gr.—limbajuri S.
nesații Br.-V., R.-P.—nesațiuri S. (M. și Gr. nu întrebunțează pluralul).

Dela acvariu, toți dau: acvarii. Comentariu cu pluralul comentarii e dat numai de R.-P.; Br.-V., S. și M. dau comentariu cu pluralul comentarii, iar Gr. comentariu-comentare și comentarii.

Dela cestălalt pluralul e: cestălalți Br.-V.—ceștialalți S., R.-P., Gr.—ceștialalți M.

GENITIVE ȘI DATIVE ȘOVĂITOARE

băbachii (bunichii) Br.-V., R.-P.—babacii Gr.—babacului S. (M. răspunde: « moldovenism pe care nu-l întrebunțez; Muntenii ar zice: al babachii, Moldovenii: al babacăi »).

(gerul) Bobotezii Gr.—Bobotezei S., R.-P., M.

(gustul) brăgii Br.-V.—bragii R.-P.—bragei S.

(desimea) ceței Br.-V., S., R.-P., M. (care formează pluralul: cețe și cețuri) — ceții Gr. (care nu știe cum e pluralul).

(efectul) rouei Br.-V.—rouăi Gr.—rouii M., S.

Dela nimeni, gen. -dat. e la toți: nimănu, dar S. admite și forma nimăru.

Câteva cazuri speciale:

roșu S., R.-P., M., Gr.—roșiu Br.-V. (Forma roș n'o dă nimeni); femininul e la toți: roșie).

case noi, noile case Br.-V., M., Gr.—case nouă, casele cele nouă S., R.-P.

însăși are la plural: însele Br.-V., R.-P.— înșile S.—
însăși M.

Schimb de conjugare:

ar apărea Br.-V., S., R.-P., Gr.— ar apare S.

aparține S., M., Gr.— aparține R.-P. (amândouă Br.-V.)

încartiruesc Br.-V., S., R.-P.— încartirez Gr.— (amân-
două M.)

încleiat Br.-V., S., Gr.— încleit M.

întreținere Br.-V., S., Gr.— întreținere R.-P.

precede Br.-V., M.— preceda S., R.-P., Gr.

referi (dar: el se referă) Br.-V., Gr.— refera S., M.—
(amândouă R.-P.); toți dau însă prefera, rezolva.

Terminația -ez o întrebuițează toți la: autorizez, desfățez,
lăcrimez (lăcrămez), surexcitez. Șovăire avem la:

consacru Br.-V., R.-P., M., Gr.— consacrez S.

înfuriu M., infurii Br.-V., S.— înfuriez Gr.— înfuriu și
înfuriez R.-P.

îngenu(n)chez Br.-V., S., M., Gr.— îngenuchi (dar și
îngenuchez) R.-P.

prădez (să prădeze) Br.-V., Gr.— prăd (să prade) S.—
prad (să prade) R.-P., M.

turbez Br.-V., R.-P., M., Gr.— turb S.

strâmbă numai S.; ceilalți fac deosebire între mă
strâmb și strâmbez o vargă.

Când înainte de *-ez*, se găsește, în neologisme, un *c* sau
un *g*, avem: decalchez, interoghez, intoxichez la
toți, dar transizez Br.-V., S., M., Gr. alături de:
transig R.-P.

Pentru cele în *-esc*, avem:

slobod Br.-V., S.— slobozesc Gr.— (amândouă R.-P.) †

ogoesc Br.-V., M., Gr.— ogoiu S., R.-P.

Pentru verbele care schimbă la prezent pe *a* din tulpină în *ă*,
avem la toți: adăp, agăț (acăț), înfăș (desfăș), desfăț, dar:

adăst Br.-V., S., M., Gr.— adast R.-P.

destrăm Br.-V., S.— destram R.-P., M., Gr.

săp Br.-V., S.— sap R.-P., M., Gr.

sar S., R.-P., M., Gr.— săr Br.-V.

VERBE NEREGULATE

- eu azvârlu, el azvârlă Br.-V.— eu azvârlu, el azvârle R.-P.— eu
 asvârl, calul asvârle M.— eu svârl, el svârle S.
- tu te cațeri, să se cațere Br.-V.— te cațări, să se cațare R.-P.,
 Gr.— te cațări, să se cațere S.
- să compuie Br.-V., Gr.— să compună S., R.-P., M. dar: să dis-
 puie (expuie) Br.-V., S., Gr.— să dispună R.-P., M.
- să crape Br.-V., R.-P., M., Gr.— să crăpe S.
- tu cureți Br.-V., M.— tu curăți S., R.-P., Gr.
- mă deduiu Br.-V.— mă dăduiu M.
- împresór Br.-V., M., Gr.— împrésur S.— (amândouă R.-P.).
- încónjur Br.-V., S., M., Gr.— încónjur, încúnjur și înconjór R.-P.,
 să înfășure S., Gr.— să înfășoare Br.-V., M.— să înfășure, rar:
 să înfășoare R.-P., dar: desfășur S., R.-P., M., Gr.— desfășór
 Br.-V.
- interviu, să intervie Br.-V.— intervin, să intervină S., R.-P., M.—
 intervin (dar: viu), să intervie Gr.
- (caili îi) mân, mâi, să mâie Br.-V., S. mân, mâi, să mâne M.—
 mân, mâni, să mâne Gr.— mân (rar: mâiu), mâi, să mâne
 (rar: să mâie) R.-P.
- (peste noapte) mâiu, tu mâi, să mâie M., Gr.— să mâie S.— mân
 (rar: mâiu), mâi, să mâne), (rar: să mâie) R.-P.) — mânez,
 mânezi, să mâie Br.-V.
- să miște (muște) Br.-V., S., M., Gr.— să mișce (mușce) R.-P.
- el miroase, ei miros (imperativ), miroase! Br.-V., R.-P., Gr.—
 ei miroase S.
- să obție Br.-V.— să obțină S., M.— (amândouă R.-P.)
- să prevină S., R.-P., M.— să previe Br.-V., Gr.
- să plouă Br.-V., R.-P., M.— să ploaie S.— (amândouă Gr.)
- a rămânea, să rămâie S.— a rămânea, să rămână R.-P.— a rămâne,
 să rămâie Br.-V.— a rămâne, să rămână M.
- să răpuie Br.-V., S., Gr.— să răpună R.-P., M.
- să reție Br.-V., Gr.— să rețină S., R.-P., M.
- să revie Br.-V., Gr.— să revină S., R.-P., M.
- rezem, rezemi, rezemă Br.-V.— reazem, rezemi, reazemă R.-P.—
 rezem, rezemi, reazemă M.— razim, razimi, razimă Gr.
- sughit (înghit) Br.-V., R.-P., M., Gr.— sughiț (dar: înghit) S.

țin, să ție Br.-V., S.— țiu, să ție Gr.— țiu, să țină M.— țiu, să ție și să țină R.-P.

trimet Br.-V., S., R.-P., Gr.— trimit și trimet M.

urlu Br.-V., R.-P., M., Gr.— url S.

să vie Br.-V., S., Gr.— să vină M.— (amândouă R.-P.)

eu vreau, tu vrei, ei vor, să vrea Br.-V.— vreau, vrei, ei vreau, să vrea M., Gr.— vreau, vrei, ei vreau sau vor, să vrea R.-P.— vreau, să vrei S.

Pe trebuie îl întrebuințează R.-P. unipersonal; Br.-V. face deosebire între sensul germanului « müssen »: eu trebuie să fac, și « brauchen » eu îi trebuesc; S. întrebuințează și unipersonalul trebuie, dar și: eu trebuesc, să trebuiască.

DERIVAȚIUNE

La derivate cu diferite variante de *sufixe* avem:

contrariu Br.-V., R.-P., M.— contrar S., Gr.

orar Br.-V., S., Gr.— orariu M.— (amândouă R.-P.)

oscilatoare Br.-V., Gr.— oscilatorie S., R.-P., M.

obligator Br.-V., Gr.— obligatoriu S., R.-P., M.

păstaie Br.-V., R.-P., M., Gr.— păstare S.

pătlăgea Br.-V., M.— pătlăgică S. (care pentru Br.V.- este diminutivul dela pătlăgea) — amândouă R.-P.

tăiș Br.-V., R.-P., M., Gr.— tăiuș S.

tăvălug Br.-V., R.-P., M.— tăvăluc S., Gr.

toporiște Br.-V., R.-P., Gr.— toporișcă M.— toporăște S.

vătraiu Br.-V., R.-P., M., Gr.— vătrar S.

SEXTIL PUȘCARIU

AL. DEPĂRĂȚEANU ȘI AL. SIHLEANU

Depărățeanu a rămas în amintirea generațiunilor care l-au urmat ca un poet ridicul prin neologismele lui, ale cărui poezii merită a fi citate doar prin aerul lor comic de parodie:

Și bellă, grațioasă, ca astra tremurândă
Ce spuntă 'ntâi pe ceruri, era Ella de blândă.
Din ochii ei azurul tot sufletul răpea,
Din buză-i toată vorba, « amor, amor » zicea.

Adevărat este că, oricâtă seamă am ține de epoca de prefacere a limbii în care scria, franțuzismele și italianismele lui sunt prea multe pentru o operă poetică. Unele din ele, ale tuturor sau numai ale lui, au pătruns în limba română, dar sunt potrivite sau în sfârșit îngăduite prin uz mai ales în proză: *victimă, banchet, festin, insolent, insolență, pudoare, oroare, felonie, impotent, teribil, a lapida, sombru, grațios, azur, imaculat, seraf, infimă, indiscret, furtiv, a consola, inconsolabil, svelt, oprimat, inconstant, constanță, ambulant, buchet, auster, inaccesibil, edemic, stupid, solid, inform, a emana, sorginte, verodă, a moraliza, a adora, supliciu, profund, tenebros, obscur, ignorant, confuz, haos, van, a permite, avid, livid, fee, a releva, a ordona, escadron, abondență, intens, splendid, splendoare, a aspira, imens, solitar, mister, matinal, celest, patern, langoare, a consuma, a inunda, împur, demn, generos, savoare, suav, agil, gentil, candid, candoare, a se insinua, pietate, a se extazia, a inventa, fervoare, inefabil, august, a transfigura, a venera, profanațiune, traficant, matroană, miserabil, infam, incredibil, infidel, funcțiune, brav, a celebra, a deghiza, resignare, ocult,*

a conserva, efemer, a accepta, a agrava, impur, rebel, devastare, a insulta, a combina, a transporta, lament, reverber, abuz, proiect, a vulnera, periculos, succesiv, a grupa, santinelă, a se agita, capabil, prob, rumoare, licoare, a detesta, leal, son, a considera, a vexa, sempitern, imposibil, fantastic, fantomă, penibil, contrast, clement, integru, ingrât. Este aci tot vocabularul ziarului modern din care și literatura, cu socoteală, se poate hrăni. Depărățeanu mai aduce însă alte neologisme pe care limba română nu le-a putut mistui: *antru* (peșteră, it. *antro*), *fatigat* (obosit, fr. *fatigué*), *fie* (fiică, fr. *fille*), *aflicțiune* (măhnire, fr. *affliction*), *vot* (jurământ, it. *voto*), *grimoriu* (carte de magie, fr. *grimoire*), *a incatena* (a în-lănțui, it. *incatenare*), *catenă* (lanț, it. *catena*), *relică* (moaște, fr. *relique*), *a spunta* (a răsări, it. *spuntare*), *velă* (pânză de corabie, it. *vela*), *rosar* (mătani, fr. *rosaire*, it. *rosario*), *bellă* (frumoasă, fr. *belle*, it. *bella*), *poetă* (poet, it. *poeta*), *rigoare* (asprime, fr. *rigueur*), *verdură* (verdeață, fr. *verdure*, it. *verdura*), *mund* (lume, fr. *monde*, it. *mondo*), *nonetă* (călugăriță, fr. *nonnette*), *vermeliu* (roșu, fr. *vermeil*), *a voltigea* (a flutura, fr. *voltiger*), *nacră* (sided, fr. *nacre*), *a era* (a rătăci, fr. *errer*, it. *errare*), *eclatant* (strălucitor, fr. *éclatant*), *nemic* (dușman, it. *nemico*), *persemănat* (smălțat, fr. *parsemé*), *a trema* (a tremura, it. *tremare*), *a secunda* (a urma, fr. *seconder*), *vil* (josnic, fr. *vil*, it. *vile*), *curbat* (încovoiat, fr. *courbé*), *a se erigea* (a face pe, a se ridica, fr. *s'ériger*), *ubliete* (temniță, fr. *oubliettes*), *trapă* (chepeng, fr. *trappe*), *blem* (galben, fr. *blême*), *a demânda* (a cere, fr. *demande*, it. *domandare*), *a profuma* (a parfuma, it. *profumare*), *a abora* (a avea groază de, fr. *abhorrer*, it. *aborrere*), *folastru* (nebunatoc, fr. *folâtre*), *gută* (picătură, fr. *goutte*), *futur* (viitor, fr. *futur*, it. *futuro*), *gueră* (război, fr. *guerre*, it. *guerra*), *famă* (veste, it. *fama*), *a ama* (a iubi, it. *amare*), *donzelă* (fată, it. *donzella*), *orid* (groaznic, it. *orrido*), *penă* (pedeapsă, it. *pena*), *nuvelă* (știre, fr. *nouvelle*), *fedea* (credință, it. *fedé*), *altier* (mândru, fr. *altier*), *content* (mulțumit, fr. *content*, it. *contento*), *pansiv* (gânditor, fr. *pensif*), *turbilon* (vârtej, fr. *tourbillon*), *dardă* (săgeată, fr. *darde*), *a darda* (a săgeta, fr. *darder*), *angustie* (strâmtoare, it. *angustia*), *nivos* (înzăpezit, it. *nevoso*, lat. *nivosus*), *agios* (tabietos?, it. *agio* + *os*), *capelură* (plete, it. *capelli* + *ura*, fr. *chevelure*), *a vacila* (a șovăi, fr. *vaciller*, it. *vacillare*), *fortună* (avere, fr. *fortune*, it. *fortuna*), *a supplica* (ruga, it. *supplicare*), *stupefact*

(uluit, it. *stupefatto*), *campană* (clopot, it. *campana*), *cabaret* (crâșmă, fr. *cabaret*), *vatul* (poetul, lat. *vates*, it. *vate*), *a adorna* (a împodobi, it. *adornare*), *carnefice* (călău, it. *carnefice*), *a brila* (a străluci, fr. *briller*, it. *brillare*), *de'nalt paragi* (de neam mare, fr. *de haut parage*), *atentă* (așteptare, fr. *attente*), *anchietate* (neliniște, fr. *inquiétude* + *anxiété*), *tempeastă* (furtună, it. *tempesta*), *nauta* (corăbierul, it. *nauta*), *aură* (adiere, it. *aura*), *divă* (dumnezeiască, it. *diva*), *dolent*, *dolinte* (îndurerat, fr. *dolent*, it. *dolente*), *infortun* (nenorocire, fr. *infortune*, it. *infortunio*), *alma natură* (natura sfântă, lat. it. *alma*), *minister* (însărcinare, it. *ministerio*), *damă*, *madamă* (doamnă, fr. *dame*, *madame*), *damoazelă* (domnișoară, fr. *demoiselle*), *turnele* (fr. *tournois*), *uzurier* (cămătar, fr. *usurier*), *falenă* (fluture de noapte, it. *falena*), *tenebra* (întunecime, fr. *ténèbres*, it. *tenebre*), *damnație* (osândă, fr. *damnation*), *creanțier* (datornic, fr. *créancier*), *infatigat* (neobosit, fr. *infatigable*), *a abruti* (a prosti, fr. *abrutir*), *stelă* (stea, it. *stella*), *flamă* (flacăra, fr. *flamme*), *a resplende* (a străluci, it. *risplendere*, fr. *resplendir*), *resplendent* (strălucitor, it. *risplendente*), *a penetra* (fr. *pénétrer*, it. *penetrare*), *mortal* (om muritor, it. *mortale*), *serv* (slugă, it. *servo*), *servantă* (slugă, fr. *servante*), *selbă* (pădure, it. *selva*), *pardon* (iertare, fr. *pardon*), *a redora* (a auri din nou, fr. *redorer*), *grație* (iertare, fr. *grâce*, it. *grazia*), *sângenar* (crud, fr. *sanguinaire*), *columbă* (porumbiță, fr. *colombe*), *pave* (caldarâm ?, epave ?, fr. *pavé*, *épave*), *flegmă* (sânge rece, fr. *flegme*), *moriștii* (maurii, adj. fr. *mauresque*), *a erupe* (a izbucni, it. *erom-pere*), *orice viața are în ea d'inconsolabil* (*tout ce que la vie a d'inconsolable*), *sculpturile cui belle* (*le cui belle scolture*), etc. Unele neologisme se mai folosesc și azi dar puțin schimbate: *ardinte* (ardent), *vitral* (vitralii), *disform* (diform), *cadaver* (it. *cadavere*, cadavru), *adoară* (adoră), *gigantească* (gigantesc, gigantic), *solemnel* (fr. *solennel*, solemn), *esenția* (esența), *a se atrista* (fr. *s'attrister*, a se întrista), *carcer* (it. *il carcere*, carceră), *alcovă* (alcov), *astră* (astru), *a repoza* (fr. *reposer*, a se repauza), *mor* (maur), *markes* (marchiz), *amoare* (amor), *mesage* (mesagii), *cado* (cadou). Depărățeanu suferă precum vedem de eliadism (găsim la el și adjectivul *putinte*) și ar fi greu de cântărit ce este al lui propriu în comparațiune cu scrisul obscur al vremii. Personală este adunarea aceasta de vocabule, căreia îi lipsește numai măsura, în scopul expresiei poetice. Asta îl deosebește de filologi și-l face premergător

al poeziei mai noi. Sunt în poezia lui vorbe neoașe sau fabricate ce au meritat sau merită să intre în vocabularul literar: *rigă, a adăsta, columnă, auroral, îngerin, azurat, ușure*.

Atunci era *ușure* ce este-acuma greu !

Abia peste o jumătate de secol Tudor Arghezi avea să descopere din nou acest muntenism (pe care Eminescu îl folosise și el în *Geniu pustiu*) și să-l dea poeziei române:

Ușure ca o frunză, adânc ca o pădure.

Ca și Eminescu, mai târziu, Depărățeanu va suci limba în toate chipurile: *înconjură* în loc de *înconjoară*, *colini* pentru *coline*, *pasuri*, *zmaraldă*, *undulă*, *alatră*, *chiară* pentru *pași*, *smarald*, *ondulează*, *latră*, *chiar*. Să se compare, de pildă

Lumea unde *chiară* frații se urăsc

cu versul eminescian:

Nu vedeți ce 'nțelepciune e 'n făptura voastră *chiară*?

El scoate și pe arhaicul *au*:

Au sunt astrele mai bele
De cât ochi-ți plini de-amor?

ca Eminescu:

Au nu ai fost jună, n'ai fost tu frumoasă?

Invenții precum *a rubina*, *flamivom* (vărsător de flăcări?) sunt discutabile. Din păcate Depărățeanu vâără și unele muntenisme ca *dește*, *acilea*, *d'alea*, *ăla*, *a*, *ăi* (*a cavalerie*, *a mai dulce*, *ăi tineri*), precum și supărătoarele diminutive (*buzuliță*, *ciorăpel*, *apșoară*). La Depărățeanu se vede oricum căutarea unei expresii muzicale, lucru pe care nu-l întâlnim la Macedonski care își închipuia că temelia inefabilului poetic este silaba ca pur son.

Argeșul este, pe cât se pare, cea mai veche compunere dintre cele publicate (1851). Poetul de 17 ani cânta încă de pe-acum în ritm popular, o drăgoste « veche »:

O vie vulvoare,
O veche amoare,
Ce tare mă arde,

evocând primăvara pe valea râului Argeș:

Mândra primă-vară
A 'nzmăltat câmpia,
A destins magia,
Peste floricele,
Peste deal, vâlcele;
Și în crâng fetița,
Intinzând mânița,
Sub tâmpla-i frumoasă,
Somnului se lasă.

La 19 ani, acasă la Depărăți (1853), se înflăcăra de hoșii de pădure de altădată (*Haiducul*):

Ce era odată prin astă pădure !
Ce era odată prin aste verdure ! . .
Prin crângul acesta unde cântă cucul,
Ah ! pe-aci odată fluiera haiducul !

Hoșul zicea cântece « d'alea » și călătorul începea să « tremе », mai ales dacă era unul de « ăla » care strânge, un bănos

cu bani din hoție

Cei ce storcea aur din a Românie !

El îndeplinea o funcțiune socială:

A ! haiducul, p'ăștia cum mi-i mai tráznea . . .
Cum de bărbulița creștină 'i zmulgea . . .
Și baltacu în frunte când li 'l repezea,
C'o mână dau punga, cu-alta se 'nchina,
Cerând dela ceruri raiul cel frumos,
Căci martiri, baltacul, îi făcea ici jos !

În acest mod rustic Depărățeanu glorifică « ale mari poiene » ale României unde « păstorașul vise d'aur face » (*Scânteia*), hora care este « danțul nostru românesc » în jurul căreia se strâng bătrâni « impotenți », « mueri » și copilași « vermeli » (*Hora*), « bèlele » cu îi de fir ce nu îngăduie nimănu să se atingă de « rochițele » lor:

Căci, vezi cum floricelele
Țin frunza-ți dă parfumul,
Așa mi-ți dă și bèlele
Amor și-ți țin costumul

pe « mândra copilică » căreia zapciul i-a smuls « floarea din ... cosiță », tristă

In murgitul serei când vacile zbiară
 Și fetițe dalbe se joacă p'afară
 . . . . .
 Când țipă cimpoiul și plânge vioara
 Când se 'ntinde hora, dura, mărioara,

și pe care un « păstoraș » cântând din « flueraș » o îndeamnă să-și pună iia cea cu fluturi

Albele paftale, betele cu ciucuri

să-și întindă « ciorăpelu » pe picior și încălțată cu « strămtul pantofior », gătită « spilcă » să meargă la horă (*Zapciul*), pe « fata mare » care « n'are floare de vânzare » pentru boier (LV), în sfârșit viața câmpenească (*Vara la țard*):

Locuința mea de vară
 E la țară:
 Acolo eu voiu să mor
 Ca un fluture pe floare
 Beat de soare
 De parfum și de amor.

 Acolo e fericirea
 Și iubirea
 Timpului patriarhal;
 Viața, ce aci s'ascunde,
 Curge 'n unde
 Curge 'n unde de cristal !

In holde joacă « silfidele », prin poiene danțează « ielele », pe câmpuri « elfii » « ca 'mpărații 'ncoronai ». Atunci se poate vedea și « mireasa nopții » goală, care, amicului ce-i cere « din sân mere », îi arată luna. La țară e uitarea principiului rău care conduce lumea:

Nu mai voi s'aud de cine
 Face bine
 Sau de cine face rău:
 Dela mic până la mare
 Fiecare
 E victimă sau călău.

 Lumea noastră e un mare
 Stârv, din care
 Mii de bestii se nutresc
 Ce prin ghiare
 Impart hoitul omenesc !

Strofa este împrumutată de sigur din romanticii francezi (v. *Sara la Baig-neuse* în *Les Orientales* de V. Hugo) care și ei o luau dela Ronsard (v. *Chanson* în *Amours*):

Quand ce beau printemps je vois,
 J'aperçois
 Rajeunir la terre et l'onde,
 Et me semble que le jour
 Et l'amour
 Comme enfants naissent au monde.

Citarea (cu greșeli) a unor versuri de Petrarca nu trebuie să ne dea iluzii asupra cunoștințelor de limbă și literatură italiană ale poetului. Un vers, probabil întâmplător, ca « Scump tezaur » aduce totuși aminte de o celebră poezie a lui Chiabrera (*Riso di B.D.*):

Belle rose porporine
 Che tra spine
 Sull'Aurora non aprite;
 Ma ministre degli Amori
 Bei tesori
 Di bei denti custodite.

Toamna e firește anotimpul plângerii (*Elegie*):

Vântul ce 'n arbori plânge când trece,
 Sgomotul frunzei de pe vâlcea,
 Clopotul serei, aerul rece,
 Greierul toamnei... Toate plângea !

Depărățeanu e mai cu seamă un poet erotic. El zugrăvește femeia italie-nește, rafaelit. Ella are « capelură » blondă, « undoasă », « lucindă » ca un « seraf » (*Ella*). Versurile petrarchiene din *motto*:

Vergine bella che di sol vestita
 Coronata di stelle...

sunt începutul canzonei « alla Vergine Maria » (*Le rime*, CCCLXVI). Alta e « tenebroasă » cu capelură neagră, cu gene lungi și negre, semănând cu noaptea cea obscură, ascunzătoare de crime (*La o tenebroasă*). Ella, dansând undeva la Dresda, pare a fi

Elf fantastic de balade
 Ce-abia rade,
 Iarba 'n jocu 'i grațios

soră a Laurei lui Petrarca și ea cu acest mers sburat:

Non era l'andar suo cosa mortale,
Ma d'angelica forma.

Poetul privește

Prin geam, prin perdea

prin « gaza subfire » ce abia acoperă « corpul » « belei » care aromește în pat ca un puișor în pene. Versul din *motto*, tot petrarchian (*Non vedete voi' l cor ne li occhi miei* din sonetul *Lasso, ch' i' ardo, et altri non me 'l crede, Rime, CCIII*) arată ardența lui (*Din fereastră în fereastră*). Cutare femeie e o piatră « vilă », o « marmură impură » (va fi fost o prostituată?) pe care poetul care iubise « pietre multe » nu voește, spre supărarea ei, a o privi măcar. Depărățeanu citează pe Ronsard (« Ce marbre qui soupire ») însă imaginea pietrei este tipică în poezia italiană. Dante o folosise cel dintâi (*De vulg. eloquentia*, I, II, cap. X și XIII):

Similmente questa nuova donna
Si sta gelata come neve all'ombra,
Che non la muove, se non come pietra.

Mai de grabă *Somnoroasa*:

Dacă ora dimineței aur ține 'n gură,
Au nu știi tu, somnoroaso, c'aurul se fură?
Dormi!

este în modul ronsardian:

Mignonne, levez-vous, vous êtes paresseuse.

Fata din poezia XIII, deși de moravuri ușoare, găsește iertare prin împrejurările care i-au adus căderea:

Vai o știu !.
Minte-o țiu !.
Vântu-i fâlfâia rochița,
Frigu-i îngheța pielița,
Neaua îi albea cosița,
Ș'alerga,
Și striga,
Mică prin Parisul mare
Tristă în vesela-i serbare.

Poetul își amintește cu regret de o « dulce copiliță » cu buza virgină care « prin aprinsu-i sărutat » pieptul i-a secat (*Suvenire*):

Nu pot să uit acea zi
 Care ne-a 'ntâlnit:
 Era frig... și a-mi încălzi
 Corpul înlemnit,
 Lângă tine m'am strâns tare
 Să-mi dai sărutare.

Intre brațele-ți, avidă,
 Buza ta virgină,
 A mea buză acum lividă,
 D'o rouă divină,
 O scăldai plină d'amoare,
 Erai arzătoare !

O alta doarme cu fruntea-i ca o floare, cu pleoapele ca de nea pe sânul lui (XLII):

Vermelia-i guriță, umidă ca foița,
 Când roua matinală îi scaldă buzulița,
 De buză-mi se lipește...

Cu Ana își ascundea dragostele în colibă (XLVII):

Jelesc coliba mică,
 Cu trestie 'nvelită,
 Pe unde ploaia pică,
 Pe fața ta pârilită !

Și ușa-i sfărâmată
 Ce trist în vijelie,
 Se sbate sgâfânată,
 Țipând a sărăcie !

Și patul nostru moale
 Și dulce, plin de nalbă,
 În care să ne scoale,
 Venea ziua cea albă.

Ochiul uneia e înfocat ca un soare (*Soarele sufletelor*):

În noapte — o văzui încă, și 'n ochiul ei vălvoare
 Ardea... — Și pretutindeni cătai să văz ce soare,
 În ochiul ei s'oglindea... și 'n sombru feții nor
 P'al sufletelor soare văzui... văzui p' Amor !

Alta are pielea ca zmalțul, privirea languroasă (XXXVII):

Ușurele-i veștminte d'azur, persemănate,
De flori și diamante, pe dânsa când lucesc,
E cerul care 'ncinge, cu bolțile 'nstelate,
Cu nori și curcubee și sori pe Dumnezeu !

Una pășește îmbrăcată în albastru (XI):

Era 'n albastru. — Pare c'a cerului vergină
Atuncea se scăldase în undele cerești:
Era transfigurată. — Pe fața ei lumină
Vedeai precum resplendă pe fețele 'ngerești !

Depărățeanu le dă aprinderi erotice nebune (*Fetele*):

Vesele, cu rochii albe, c'a lor suflute de albe,
Fetele săreau prin selbă și cu drag le săruta,
Iarba peste piciorușe și copacii peste salbe,
Fetele săreau prin selbă și cu mierlile cânta.

și dorește de aceea să le vadă mai ales în sala de bal (LXIII):

Acolo să mă duceți să văz blondele virgine,
Danșând la sonul flautei ș'al dulcii violine,
Ș'agile și folastre, suptirele și gentile,
Zburând în turbilonul celor valțe și cadrile,
De numai crezi c'atinge pe jos micul lor picior,
Sau corpul lor că este corp d'al nostru muritor.

acolo unde sunt ochi mari ce omoară sufletele ca focul pe falene, unde femeile au « tãlii ca de viespe » și « dalbe sãnuri » ce « s'ardică și se strâng », unde « Cant » și Spinoza sunt învinși de Strauss și Liszt.

În ciuda acestei vocații pentru plăcere, sufletul poetului e nemulțumit. Privighetoriale ce se tânguiesc ca tânãra creolã indolentã, în leagãn, merele de aur din grãdini, vinul zeilor, rozele lui Hafiz îl lasã nesimțitor (XLIV).

Foarte multe din poeziile depărățenene au cuprins ideologic, social-umanitarist-patriotic, de obicei în ton sarcastic. Genul satiric era al vremii. Iată o cosmogonie:

Nainte, mai înainte d'a mundului creare,
Spiritul div pe 'ntinse tenebre se purta;
Neantul cerând noapte, viața luminare,
D'odată cu viața și ziua s'arãta:
Un far etern pe țărmul cereștilor lui unde,
Altar nestins în templul sub bolta cui s'ascunde,
Putintele, — își aprinde din focul lui divin.

Depărățeanu se slujește de ea spre a face o analogie, cam obscură, între Cosm și ginte. Și aceasta din urmă se naște dintr'o scânteie care devine vulvoare, iar agentul ei este geniul. Poezia e scrisă la Paris (16 Oct. 1857) și e cu puțință ca poetul să se fi gândit la Napoleon III, cultivat atunci de Români care vedeau în el (era anul Tractatului dela Paris) eliberatorul principatelor. În *Viața la țară* e un anume pesimism materialist. Motorul lumii e stomacul, deci voința oarbă de a trăi, iar lumea e un stârv din care se hrănesc toți:

Vai!... și cum își bate pieptul
 Înțeleptul
 Care zi cu zi cârpind
 Ale sale zile pline
 De suspine,
 Vede cărțile-i mințind!

În Paris, în Londra 'n Viena,
 De la Sena
 Pân' la marea de Azof,
 Vede, toată 'nvățătura
 Că e gura,
 Și stomachul — filozof!

Viața o veșnică stare pe loc cu schimbări de suprafață (*Nihil novi sub sole*):

Nu e nou nimic sub soare,
 Nu e nou nimic;
 Bea, mănâncă, doarme, moare,
 Și mare și mic.

De când plouă, de când tună,
 De când pe cer sunt:
 Soare, stele, nori și lună
 Și-oameni pe pământ.

Mieii sunt mereu victime,
 Lupii carnefici,
 Cei mai mari ca și 'n vechime,
 Bate ș'azi p'ăi mici!

Ce schimbare vezi în lume?
 Ce progres vedem?
 În costum, în formă 'n nume?...
 Astea poate-avem!

Progresul e minciună:

Acesta e progresul... — poetică minciună,
 Ce zice, când tempesta popoarelor răsună,
 « — Nainte-afla-vom soare » — Și n'aflăm de cât nor !
 Intensul nor în fundul cui gintele confuze,
 Cu arma lor în mână, cu vorba lor pe buze,
 Ca 'n fundul unei urne s'agită de destin.
 Aci și norme, reguli, și legi sunt nule toate,
 Prin $a + b$ fatalul x s'affli nu se poate !

Căci mundul este haoz incert.

Se prevăd în această poezie ideile din eminescienele *Glossa* și *Impărat și proletar*. Depărățeanu, liberal, pare a ironiza liberalismul, promovator, prin anarhie, de noi tirani:

Pe câmpia monarhiei,
 Poporul brutal,
 Trage plugul anarhiei
 Plugul infernal,

Ce răstoarnă brazde late
 De-aur, de argint,
 Surpă tronuri și palate,
 Face labirint:

D'ubliete, trape dese
 Și bastilii tari
 Norii unde-apun adese
 Sorii populari !

Și din sânge, ruinare,
 Vezi că face spic:
 Vreo republică din care,
 Iar tronuri s'ardic !

Isus (VI) este ființa în numele căreia jură strâmb atât regii și preoții, cât și liberalii ce strigă *fraternitate* (ideea va fi și a lui Eminescu):

Tot trist și plin de lacrimi, Isuse, ca 'nainte;
 Căci monștrii și tiranii ce văd numai morminte,
 Și moarte 'n visul lor,
 Acei ce-aprind rezelul, și vrăjile 'n cetate
 Acei ce-alerg pe strade strigând *Fraternitate*
 Și frații și-i omor !

Vinovați sunt bărbații ce conduc poporul românesc când umblă față de popor cu diplomația, politica și minciuna (XXV):

Poporul plin de patimi profunde, tenebroase
E muntele vulcanic cu pânțele roase,
Umplut de foc, de lavă, și fum năbușitor !

Cu prilejul caniculei din vara anului 1860 (*Căldura din August 1860*), poetul ironizează pe ultra-liberali:

In ăst timp de libertate
Și egalitate,
De unire, de dreptate,
Și fraternitate,
Insuși Dumnezeu din cer,
Nu mai e boier;
Ci cu toți sfinții egal,
Ultra-liberal,
De mult ce e popular,
S'a făcut brutar,
Și din ceru-i arzător,
Făcându-și cuptor,
A băgat în el o pită
De pâine dospită...

Și totuși « negrii », « strigoi » care amefesc « capuri june » și urăsc lumea întreagă nu pot fi liberalii (*Negrii*):

Luați aminte bine,
Sfârșitul vostru vine,
Cu lumea vă 'mpăcați !

Destul ne-ați supt cum mușcă
Păiajinii pe muscă
In pânza care țes !

Destul !... ; pe zid poetul,
Zărește cu profetul,
« Mane, techel, fares ! »

Ei trebuie să simbolizeze reacționarii radicali, spiritul fanariot, vrăjmaș oricăror prefaceri. Ei vor fi lupii care sug mama Românie (XXIII):

P'atunci să profetize, era cineva oare,
C'un timp veni-va când,
Mulțime de lupi macri, voraci, avizi, urlând,
Vor suge zi și noapte, cu-atâta lăcomie,
Pe mama Românie ?

veneticii ce « lividă buză mișcă » atunci când, țara se înalță (LXI, scrisă poate în 1859, în anul Unirii).

Multă vreme antologiile școlare au reprodus această poezioară morală, care nu înfățișează adevărata figură literară a lui Depărățeanu:

Erau trei sărmanii: doi copii ș'o mamă,
 Și pâine!... un singur codru într'o mahramă.
 Mama îl frânse în două și dete pe rând
 La fiește care câte o părțicea.
 — Mamă! atunci copiii ziseră plângând,
 « Ție ce-ți rămâne? » — « Voi » — răspunse ea.

Temperamental poetul este totuși un umanitar. În altă parte (XXXV), mama « dolinte » plânge de foame și de « intensul frig » pe paie în odaia umedă, având în brațe copilul cu gurița « de grenadă ». Copilul râde « și măicuțița râdea și ea cu el ». *Femeilor române* li se face îndemnul de a mângâia pe nefericiți:

Flori bele; îmbălzamați locașul negru, fără soare,
 Colibele, mansardele, bordeiul abătut,
 Sub chinuri, strămtorări, și infortuni și neavere.

Pelegrinul, dintr'o poezie prolixă, cum sunt toate acele care desvoltă idei, și care este, pare-se, exponentul învățatului disprețuit de cei avuți și de zbirii se bucură de simpatia poetului:

Aruncă acel grimoriu din palme-ți, pelegrine,
 Scitala-ți, ieroglifa, mai las' o pentru alții,
 Invețe-ți teurgica tiranii, sicofanții,
 Să poat' a scoate gnomii, sucubii din pământ,
 Să știe tot ca tine citirea în mormânt; —
 Ș'atunci în loc de zbirii ce sug, încatenează,
 Pe bietul om ca tine, ca mine, depărtează
 Din casa lui, din țară-i pe cale de exil,
 Lăsând, acasă mamă, soție și copil.

E întrebarea dacă, în mod acoperit, poetul nu se gândește la Eliade Rădulescu pe care îl apăraseră cu aprindere în 1859 (*Politica defăimătorilor lui Heliade*) numindu-l, pentru faptul surghiunirii, al doilea Dante Alighieri:

Citească și ei cartea-ți — dar vai! ei sunt urcați;
 De sus puțini spre cele de jos vezi aplegați!
 Tu însă, tot p'acolo, pe brazda ce e trasă,
 De domnul prin ruine, relice, muri de casă,
 Să eri zioa și noaptea, și ochiul tău tot jos,
 Văzând ce sombru este ce este luminos,

Ce trist e ce e vesel, ce mic e ce e mare;
 Fii frunza transportată de ape 'n depărtare;
 Și 'n fine părăsită p' o iarbă cu nomol,
 Iși dă și ea acolo umilul ei obol!

Câteva poezii sunt ocazionale. De pildă într'una (XVII) scrisă la Paris, la 20 Octomvrie 1857, se vorbește de stindarde, arcuri pe strade, torțe, făclii, de spectacolul minunat al unui palat cu « multe tinde, cu svelte colonade » plutinde în râu de foc. E vorba de o iluminare festivă a Parisului, căci în *Jurnalul* fraților de Goncourt, deasupra zilei de 21 Octomvrie (deci la 20) aflăm această însemnare:

« Un gouvernement serait éternel à la condition d'offrir, tous les jours, au peuple un feu d'artifice et à la bourgeoisie un procès scandaleux ».

Aceea dedicată « augustului prunc » (XXIX), la 1857, de către « acest străin poet » ce caută la Paris ceea ce n'are, adică libertatea, face firește aluzie la prințul imperial Eugeniu, născut în 1856. *La Italia* vorbește de Napoleon care merge « din lanțuri pe populi să dezlege ». Poetul se mânia că România mușcată și ea de străini nu se ridică să vină în ajutorul surorii sale:

Au nu ești tu suror' a Italiei cea bună,
 De stai... pe când Latini cu miile s'adună,
 Pe câmpul bătăliei? — Ce! toți Români, toți,
 Voiesc a trece 'n ochii Latinilor de Goți!

Poezia este scrisă dar în 1859, anul campaniei în Italia și a recuceririi Lombardiei dela Austriaci.

Depărățeanu are cunoștințe de literatură spaniolă, într'o vreme când Victor Hugo, Prosper Merimée descopereau poezia iberică. *Cancion* e o traducere din Gil Vicente. *Romance muy doloroso* este dat ca scriere originală, cu motiv spaniol, iar poetul a tăgăduit că ar fi imitat-o după *Le derviche* de V. Hugo, cum se spusese. Puțină informație avea pe atunci polemica literară! Poezia aflată în felurite colecțiuni era tradusă după *Cancioneros de Romances* (Anvers, 1568) de către Herder sub titlul *Aljama*:

Durch die Stadt Granada ziehet
 Traurig hin der Mohren König,
 Dorther von Elvira's Pforte,
 Bis zum Thor der Bivarambla,
 « Weh um mein Aljama! »

Cu titlul adevărat *A very mournful ballad*, o traducea și Byron:

The Moorish King rides up and down
 Through Granada's royal town;
 From Elvir's gates to those
 Of Bivarambla on he goes.
 Woe is me, Alhama!

Poezia lui Depărățeanu nu-i decât o tălmăcire:

Prin cetatea din Granada,
Morul rege se primbla
De la poarta de Elvira,
La cea de Vivarambla.
Ay de mi Alhama !

Cu toate ridiculele lui ciudățenii verbale, Depărățeanu a fost un poet plin de daruri pe care moartea l-a împiedecat să ajungă epoca de sedimentare a limbii române. Cu zece ani mai târziu, sub înrăurirea « Junimii » și fără apăsarea spiritului eminescian, putem să ne închipuim un Depărățeanu mai apropiat decât Alecsandri de valorile poemului inefabil. El are pentru asta subtilitatea emoției, sentimentul muzicalității și o mare măiestrie de construcție lirică. Este, în orice caz, singurul poet petrarchian, în substanță, nu în forme, al literaturii noastre. Extazul veneric, estetismul pictural, aurăria, lividitatea boticelliană, transparența, sunt notele tipice ale eroticei lui. Să reparăm numai puțin unele cuvinte ale batjocoritei poezii *Ella (bellă, astra, spuntă, vermelie, anunță, capelură, blond, reproduș-o)* și ne vom găsi în fața unui portret suav de Renaștere:

*Frumoasă, grațioasă, ca steaua tremurândă,
Ce iese 'ntâi pe ceruri era Ella de blândă
Din ochii ei azurul tot sufletul răpea,
Din buză-i toată vorba « amor, amor » zicea
Și sânii-urnă sacră de amor râdea prin ceața
Roșcată ce vestește pe soare dimineața
Iar pletele-i bălaie penelul cel mai fin,
Penelul lui Murillo sau al lui Perugin
O ! n'ar fi zugrăvit-o, așa era undoasă
Și 'n multe inelușe, lucindă, mătăsoasă
Cădea pe niște umeri de-un alb imaculat !*

Lila (cu ușoare îndreptări: *bela, vermeliiu*), are fineți extatice și hieratisme, necunoscute acelei vremi. Virginia plutește în lumina a o mie de făclii în fața poetului sumbru. E o imagine de vitraliu, un elf care rade iarba:

Cum se scaldă, vara 'n soare
Mândra floare,

Strălucindă pe câmpii,
 Inota atunci virgina,
 În lumina,
 A o mie de făclii.

Eu stam sombru, și spre fată,
 Câte-o dată,
 Căutând, îngălbeneam:
 În privirea mea profundă,
 Ca 'ntr'o undă,
 Se vedea cât o iubeam.

În antice catedrale,
 Pe vitrale,
 Astfel preotul obscur,
 Vede 'n râuri de lumină,
 O virgină,
 De *smalț roșu* și d'azur!

Dusă 'n vals o credeai fee,
 Nu femeie,
 Avea aripi, nu picior;
 Și n'au fluturii-aripioare,
 Mai ușoare,
 Și mai iuți în zborul lor.

Era astfel de gentilă,
 Și d'agilă,
 Că-ți părea cel mai frumos
 Elf fantastic de balade,
 Ce-abia rade,
 Iarba 'n jocu-i grațios.

Depărățeanu cunoaște valoarea sugestivă a cuvântului « Undă » pentru privire dă senzația repede a unei fierberi (a da 'n undă) marine și a răsfrângerii mișcătoare; « obscur », fiind vorba de preot, reînnoiește folosința adjectivului, fiindcă nu-i vorba de obscuritatea omului ci de împrejurarea că stă în partea obscură a bisericii.

Imaginea (căci Depărățeanu este un imagist) e legată de ritmică. Strofele din *Vara la țară* au exactitatea acordurilor metalice de clavecin și sunt colorate chiar când nu cuprind metafore rare:

Locuința mea de vară
 E la țară:
 Acolo eu voi să mor
 Ca un fluture pe floare
 Beat de soare
 De parfum și de amor.

Ele sunt exuberante, mișcate ca de un vânt și-și arată a doua
 culoare spre sfârșitul undeii:

Spicul blond cu paie de-aur.
 Scump tezaur
 Pentru mari și pentru mici,
 'Undulează 'n mii de valuri
 Intre maluri
 De sulfină și d'aglici !
 . . . . .

Insăși umbrele obscure
 Din pădure,
 Invelite 'n giulgiul lor
 Sar pe sumbra bălărie
 Intr'o mie
 De 'nvărtiri într'un picior.

O nebnatecie (« folâtrerie ») câmpenească, un repede joc
 aerian sunt caracterele acestei bucolice. Prin aburii care se strâng
 sub lună, pe marile poiene, copila își pune piciorul. Tabloul e
 imens, colcăitor de forme ascunse și învârtitoare, rece de mis-
 ticism nocturn:

Pus-ai tu vr'o dată în serile d'April,
 Mândro... piciorușul tău cel de copil,
 P'ale mari poiene, pe cari se desină,
 Luna când răspânde umeda-i lumină,
 Fantazme tremânde d'aburi; — ș'ai zărit
 Colo 'n fundul sombru, focul potolit,
 Unde păstorașul vise d'aur face,
 Doarme, au suspină doine... sfântă pace
 Liza, și când vântul arip' a mișcat,
 Searbăd licurește focul ațâțat,
 Pâlpâie și 'n aer, palidă scânteie
 Zboară din cenușe...

Pictura lui Depărățeanu are proiecțiuni mari, dar e afumată, pastorală, ca la Salvator Rosa, fără sălbăticii, numai cu spațiu fără fund al epiceii italiene:

Prin crângul acesta unde cântă cucul,
Ah! pe-aci odată fluiera haiducul!
Și prin bălăria asta legănată,
De dulce suflare d'aura 'nrouată,
Pe unde șopârla, astăzi se strecoară,
El încet cu flinta strânsă 'n subțioară,
Calul ca să-l prinză, el mi se târa,
Iși repezea plumbul după brânci la țintă,
In potera deasă 'și descărca a flintă.

Intâlnim și priveliștea de proporții cosmice, cometa care aleargă:

Comet' a cărei cursă, de nimeni hotărîtă,
Aleargă 'n jurul lumii, de patimi ogorîtă,
Ce 'n cale-i șovăește, la fiece pas șchioapă,
Și oarbă totdeauna... prin sticla telescoapă,
Vrea 'n ceruri să privească, cum ea știe bine,
Nebuna, unde merge, ce e, de unde vine!

care « cu părul său ca fânul zbârlit de pe coline », strivește în cale totul

Precum strivești pe câmpuri furnicile mărunte,
Ce-alearg' adun, se ceartă, se bate p'un grăunte,
Mai mare de cât ele... și-l țin mereu, de mor,
Cu el în guri, strivite sub tălpi de trecător! —

Figura furnicilor strivite e dintre acelea plăcute lui Leopardi (*La Ginestra*). De asemeni ruina e mai de grabă de tipul italian, ca la Parini și Foscolo, cu imaginea groazei nocturne cimiteriale cu bufnițe și șopârle:

Vr'un vot oare făcut-ai să nu vezi niciodată,
De cât ruina sombră, pustia dezolată,
Cetățile căzute, columnele stricate;
In ele 'n loc de oameni, șopârlele 'ncuibate,
Ciovlica care țipă și buha care geme,
Și șerpii cari fluier acolo să te chieме,
D'aproape și 'ndelete ruin' a contempla?

Ruina vai ! gunoiul e frate, cartea ta !
 Citește... vezi de lasă din mizerii de noi;
 Fatala roată 'n fugă-i mai mult de cât gunoi.

Din punct de vedere tehnic, Depărățeanu e un premergător metodei încadrării poemului în aceeași frază sau a reluării simfonice a unei teme, după romantici, după Musset de pildă. În *Elegie* nu atât ideea poetică în sine e muzicală

Vântul ce 'n arbori plânge când trece,
 Zgomotul frunzei de pe vâlcea,
 Clopotul serei, aerul rece,
 Greierul toamnei... Toate plângea !

cât readucerea aceleiași strofe cu o ușoară schimbare înainte de încheiere.

Spiritul satiric al lui Depărățeanu are această însușire că se poate desvolta în gratuitate. *Calul* este bunăoară un excurs liric al utilității calului, în care documentația fantastică

Moartea iarăși scofălcită,
 Și 'nvelită,
 În lințolu-i infernal,
 Cu a coasă la spinare,
 Fuge tare,
 Fuge tare tot pe cal !

Când fantastic zbiară surle,
 Și să urle,
 Face munții, ape, mal,
 Noaptea 'n selba cea obscură,
 Mi se 'ncură,
 Riga — Elfilor pe cal !

se împletește cu cea istorică:

Și tu a Romei belă fie,
 Românie,
 N'avuși tot ca ea, o cer !
 Un domn grec cu minți viclene.
 Mavroghene,
 Ce-și făcu calul boer?...

În *Demolițiuni* poetul privește dărâmarea unei zidiri și se întreabă de va fi fost castel feudal, carceră, mănăstire gotică, casa vreunui Otello, a vreunui hoț, însoțind toate aceste ipoteze de sarcasmul cuvenit dar mai ales desfășurând acea exactitate sonică și onomatopeică, pe care o va imita mai târziu G. Topîrceanu și care atinge viteza maximă în strofa de încadrare:

Lucrătorii de pe schele,
 Cu ciocane cu securi,
 Dau în ziduri foarte grele
 Și 'ndesate lovituri.
 Sar scânteie de prin pietre,
 Zbor funingeni de prin vetre,
 Totul cade zgomotos !
 Un cutremur și se pare,
 Că 'n teribila-i turbare,
 Susu 'ntreg aruncă jos !

Dela Depărățeanu ne-a rămas o singură dramă în cinci acte: *Grigore Vodă* (1864). Ar mai fi avut de gând să publice încă două: *Victime și cldăi* și *Antone Vodă*. Grigore Vodă este Grigore Alexandru Ghica al III-lea cel omorit de Turci la 1777, când cu pierderea Bucovinei. Cronicile (a lui Ioan Canta și a lui Enaki Kogălniceanu) vorbesc de iubirea domnului pentru norod și de nemulțumirea boierilor: « Nu era om împrăștiator; toate rănile le căuta înaintea Măriei Seale; și cuvântul ce grăiau era grăit, și era lăudat de către toți, și plăcut prostimei. Eară boierilor nu atât, căci nu putea să mănânce pe cei mici și săraci, că nu-i suferea Domnul nici de cum ». *Stihurile* atribuite fără cuvânt lui Enaki Kogălniceanu amintesc de uneltirea boierilor fugiți peste Nistru, printre care se afla paharnicul Ghica Dărmănescu fiind amestecat și Vornicul Manolache Bogdan, viitor caimacam, și povestesc uciderea lui Vodă Ghica. Doctorii trimiși de Domn Capugibașei sunt Fotaki și Gavrilaki. Se mai știe apoi că unii boieri, spre a fugi, se rugau să li să dea voie să plece din pricini de sănătate, pentru « schimbare de aer ». Printre boieri se afla un Costachi, nepotul domnului, Comisul Ghica Sulfearoglu. Este de neînțeles de ce Depărățeanu, cu destule știri despre boieri din cronică (afară de cazul când s'ar fi folosit de vreun manual), se slujește de nume de fantesie. Capugiul poartă nume apropiat, Kara-Highiorzades-Ahmed-Capigibașa (de fapt: Cara Hissarli-Zade-Ahmed-Bey, Capugibașa), medicii la fel. Boierii (miniștri) au nume bizare: Damian, Dan, Miron, Branta, Fiorescu, Ephes, Dies, Alecsandru, Mateo. Paharnicul Ghica Dărmănescu devine « poetul » Manea Dărmănescu. E și un Costache, căminar, și Vornicul Bogdan. Costachi e pe cale de a se căsători cu domnița Elena. E adevărat că domnul avea două fete Elena și Ruxandra (de care iarăși se pomeneste), dar ele erau măritate; întâia cu hatmanul Ilie Catargi, a doua cu Nicolae Balș. Mama lor se chema nu Sultana, ci Ecaterina.

Actul I. Intr'o piață din Iași apar boierii Branta și Costachi căminarul. Cel dintâi amintește celuilalt că a jurat să doboare pe Vodă. În sinea lui crede însă că Costachi s'a dat cu stăpânirea. Norodul chefuește, își bate joc de evrei. Un strigător vestește din partea Curții sosirea apropiată a Capugibașei. Se arată Rebeca ce iubește în taină pe căminar și care de după un stâlp aude hotărîrea boierilor uneltitori de a ucide pe Costachi îndrăgostit, deci trădător, de Elena, fata Domnului. Poetul Dărmănescu e cel mai îndârjit fiindcă iubește și el pe Elena. Un flăcău din popor, Radu, aține calea Rebecăi, ce tocmai voia să pândască pe Costachi spre a-l vesti de primejdie, o ia în batjocură, vine Isac tatăl evreicii, mai în urmă și Costache care admiră pe fată de departe și o scapă din mâinile prostimii. Poetul Dărmănescu încearcă să se apropie de Elena în drumul dinspre biserică spre palat dar rămâne nebăgat în seamă. Grigore Vodă iese o clipă în balcon și meditează asupra tristei soarte a țării.

Actul II. Sală în palatul domnesc. Scurtă vrajbă între Costache și poetul Dărmănescu, care se dovedește mai mult retoric decât hotărît. Costache, cu tot jurământul, se gândește să scape pe Domn. Branta se ivește și împărtășește conjuraților planul făcut cu Capugibașa, prefăcut bolnav, de a atrage pe Vodă. Vine Grigore Vodă. Boierii îl linguesc. Unul fiind, zice, bolnav, refuză slujba de vistiernic. Vodă ține un lung discurs sarcastic, apasă un resort în perete și apar pungi de bani îngrămădite. Le dă cui are un dram de sânge moldav. Căminarul exaltat cade în genunchi și, neprecupețit, făgăduiește credință Domnului, ceea ce desvâlue boierilor trădarea lui și aduce hotărîrea de a fi « curățat ». Sosește scrisoare dela Capugibașa că e bolnav și dorește să fie văzut de Vodă.

Actul III. Boierii se înfățișează Imbrohorului cu mare umilință. Dărmănescu citește o compunere originală. Costache este indignat de atâta slugărnicie. În piață, noaptea, Rebeca așteaptă pe Costache, Isac pe Rebeca, Branta și Dărmănescu pe Costache. Rebeca e târîtă de Isac și împiedicată de a scăpa pe căminar. Acesta intră în palat la Elena, pândit de cei doi. Dărmănescu cere lui Branta un înscris asupra intențiilor lor, de unde se vede că în fond nu are nici un gust de a omori pe Costache. Branta îi pune gând rău și lui. Domnul și Doamna primesc să dea pe Elena căminarului. Nunta va fi a doua zi.

Actul IV. Isac caută pe Rebeca. O crede amăgită de căminar. Boierii Ephes și Dies oferă evreului două pungi de bani ca să ducă pe Rebeca în casa lui Costache. Mai târziu trec căminarul și Rebeca. Aceasta a izbutit să-i destăinue complotul. Branta trage cu pușca, dar cade Isac. Costache ia în brațe pe evreică și o duce acasă. La curte, mireasa așteaptă nerăbdătoare pe mire. Branta vestește răutăcios că el a răpit o fată. Domnul trimite să-l bage la temniță.

Actul V. Costache e închis în temniță. Discurs imitat după acela al lui Despot Vodă de Alecsandri, în aceeași împrejurare. Rebeca a cumpărat pe paznici și vine să-i dea drumul. Apare și Elena, jigănită. Zadarnic încearcă Costache a-i lămuri împrejurările și a o face să împiedice uciderea Domnului

în care ea nu crede. Pe furiș Elena pune un om să ucidă pe Rebeca. Atunci când în sfârșit Costache izbutește s'o ia cu el și în fruntea poporului să alege la casa imbrohorului, e prea târziu. Grigore Ghica fusese ucis.

Ceea ce-i lipsește lui Depărățeanu în teatru este simțul istoric. Scenele n'au culoare locală. Lumea se strânge la « cabaret », la palat sunt « o mie de lampe, de lustruri și de candelabre », vase de China și de Japonia. Moș Dan găsește că Rebeca e un « Amor », Bogdan Vornicul își dă cu părerea că lucrul e « grav », Dărmănescu citează din Virgiliu, pentru el Elena e un silf, « Venere ieșită din unde », Rebeca suferă că lumea e « insolentă », boierul moldovean Miron se exprimă cu « acilea » și « d'alea », Vodă are « miniștri », oferă « ministerul », Dărmănescu rămâne « stupefact », dulgherul Cărăbăț crede că Rebeca e fata unui « creanțier », Dărmănescu e « vexat », vrea să fie « ministru ». Branta umblă cu « carabina ». Dărmănescu se înfățișează Elenei, zicând: « Am onoare », la Curte se iscă între tineri acest dialog:

Alexandru (către fată)

Frumos bal!

Fata

Da.

Mateo

Frumoase costume.

Fata

Da.

Alexandru

Dansați?

Fata

Nu!

Asta în anul 1777! Când vede pe Elena, Costache, precursor al lui Rică Venturiano, exclamă: « ânger radios! ».

Intriga este încurcată fără rost, caracterele sunt puerile, Dărmănescu poetul e un măscărici vanitos, umflat în pene, un alt exemplar al lui Ciubăr Vodă. Isac e cămătarul convențional cu ceva din boierul Sbierea al lui Hasdeu. Grigore Vodă, cu tot patriotismul lui, e lipsit de temperament și concepție și arată un democratism naiv:

Și floarea casei noastre ce tot îmbălsămește,
Elena, prea frumoasa Elena mea iubește,
Din cei mai răi, pe unul, iubește un boier!...

Pe unul din aceia ce storc cu mâini de fer,
 Pe văduva ce țipă, pe robul care plânge,
 Mușcat, bătut de dâșii, strivit până la sânge !
 Pe unul din aceia ce, pentrucă iubesc,
 Și sprijin totdeauna poporul românesc,
 Conspiră, complotază, voiesc să mă omoare,
 Din scaunul Domniei muncesc să mă doboare.
 Voiesc să-mi ia coroana din cap, sceptrul din mâini,
 Moldova mea din brațe, și viața din corp; — câini !

Scenele sunt adesea neserioase, de vodevil. Mai mulți tineri se strâng în « danț », luând cu sila și pe Rebeca și cântă în cor, cu acompaniament de orchestră legenda evreilor stropiți de coșul din ciorbă în învierea căruia ar fi văzut un temei de a crede în cruce :

Intr'o zi de Paști, drim, drim,
 Ouă roșii când ciocnim,
 Isac
 Leib, Herșcu și Avram.
 Blestemați de cer ca Ham,
 Cenac
 Plin d'un gras cocoș avea
 Etc.

Poetul Manea Dărmănescu citește Imbrohorului o urare bufonă care nu e lipsită de humor verbal, în mișcarea ei rotativă :

Cum ciripesc oarele,
 Când răsare soarele;
 Cum urue morile,
 Când se ivesc zorile
 Cum sbârnâie albinele
 Când roiesc stupinele;
 Astfel luminatule,
 Și prea înălțatule;
 Mult strălucitorule,
 Mare Imbrochorule !
 Noi strigăm cu miile,
 Toate evgheniile.
 Ciripim ca oarele,
 Când răsare soarele
 Uruim ca morile
 Când se ivesc zorile;
 Etc.

Opereta constă în faptul că toți boierii, plecați, « își mișcă capetele ca niște mageți de China după ritmul versurilor ».

Meritul este numai al câtorva versuri, desprinse din continențele istorice. Vorbind de Grigore Vodă, Vornicul Bogdan își exprimă această plastică dorință:

ași vrea să sparg un cap !
De solzii Majestății să-l rad ca pe un crap.

In loc să fugă de lovituri,

Ca taurul spre roșu el pasu-și va lungi.

Grigore Ghica spune despre Iași:

Am vrut și eu
Boieri, să văd orașul lui Ștefan la lumina
Făcliiilor; mai bine priviam numai grădina;
Orașul nostru pare, așa iluminat
Un trist coșciug de torțe funebre 'nconjurat.

In slugărnicia vicleană a lui Bogdan, este poezia înflorită a lingusirii orientale :

Prea luminate
Și prea 'nălțate Doamne, fiind pân la sfârșit
Măriei-tale cel mai plecat și umilit,
Supus rob, cu genunchii plecați, ștergând țărâna,
Sânt bine, sânt prea bine, sânt bine, sărut mâna.

Imbrohorul vorbește tot cu învârtituri stilistice și flori exotice. Dorește lui Vodă sănătate :

Și 'ntocmai precum află cămila apa vie,
Setoasă, când străbate nisipul din pustie,
Și dânsul în deșertul vieții, când va fi,
Să afle cu ce setea să-și poată potoli !

Dragomanul mai tălmăcește și aceste două cugetări ale Capugibașei:

Privește această țară frumoasă și senină;
Intocmai ca pe cea mai frumoasă a sa grădină;

Ce luna e 'ntre stele, Bosforul între mări,
Și codrul între arbori, Moldova e 'ntre țări!

.....
Ahmed bey zice astfel: precum un lac e al
Lebedei, un munte al cerbilor, un cal
Al omului, haremul femeilor, bazarul
Stambulului, suăsul Sultanilor, măgarul
Daidol și catârul Iafur ai lui Mahom,
Așa și țara aceasta e-a lui Hamir.

Toate acestea sunt numai insule de poezie, iar drama rămâne falsă în fundamentul ei și nereprezentabilă.

*

În singura culegere de versuri pe care Sihleanu a tipărit-o în Ianuarie 1857, cu puțin înainte de moarte, sub titlul *Armonii intime* (amintind lamar-tinianele *Harmonies poétiques et religieuses*), sunt poeziile de meditație romantică, de dragoste, de mulțumire rustică, de înflăcărare patriotică, vreo câteva balade și o satiră. Poetul stă pe malurile « singurate » ale râului călător, când vântul mișcă trestia și se gândește că viața lui e râul, iar trestia sufletul (*Sonetul I*). Din el a sburat credința. Nu-i mai rămâne decât să se închine duhului întunecimii (*Sonetul II*):

Credință, de tine totul mă desparte:
Am avut dorințe, — și-au rămas deșarte;
Am cerut iubire, — și-am avut suspin.

Vânturi a urgiei, veniți de mă bateți;
Din banchetul vostru, credincioși, mă scoateți;
Duh a 'ntunecimei, ție mă închin !

E cuprins de exaltări romantice, ar voi să ia parte la lupte sângeroase, s'audă vuirea bombei, să se afle pe oceanul în furtună, ori acolo unde printre munți gigantici și cataracte locuiesc fiii sălbatici ai naturii. Desgustul și ura îl frământă și ar atinge harpa de aramă cu care tristul Byron își cânta sălbateca durere. Ar dori orgii, bacante, în sfârșit « senzații de-acele ce doboară » deși sufletul său veșnic nemulțumit sboară spre țărături negre (*Strofe*). Alteori și-ar înneca întunecarea în beție, în șampania ce e ca un « Leteu » (*Beția*):

În beție nesfârșită
Mult îmi place-a înneca
Astă inimă zdrobită
Care încă stă cernită
Când șampania nu-oi bea.

Poetul invidiază pe omul care gustă pace la vatra căminului în vreme ce sufletului lui cu credința moartă arde și suferă de nostalgia migrațiunii:

Sufletul meu arde și ar vrea să zboare
Ca acele pasări vecinic călătoare
Ce nici într'o parte cuiburi nu-și clădesc.

Din mormântul înconjurat de «sălcii plângătoare» și de «negre cipa-roase» umbra unui «ingeraș» pe care îl iubise se ridică. Pădurilor miste-rioase ale copilăriei și echoului poetul le spune vestea regăsirii tovarăsei de restriște (*Pe un mormânt*):

Voi păduri misterioase
Anii mei ce ați hrănit
Floricele grațioase
Ce 'n tristeță mi-ați zimbit,

Și tu, echo de durere
Ce cu mine-ai lăcrămat,
A restriști-mi mângâiere
Pentru mine-a înviat.

Lumea este amăgire, fericirea se află «într'a naturii simple plăceri» (*Reve-dere*):

Acolo viața pacinică, lină
Curge ca unda dela izvor;
Ziua e dulce, noaptea senină,
Omul e vesel și zâmbitor.

Ascuns la țară, toamna, când ciorchinii sunt striviți în teasc sub picioare, în cântecul vioarelor, poetul nu mai dorește nimic:

Acum de lume eu sunt departe;
Din ea nimica nu mai doresc;
Totul de dansa azi mă desparte,
Căci fericirea aci găsesc.

Dragostea lui Sihleanu se înfățișează cu toată exagerarea și jelania roman-tică, byroniană mai ales. Sofia este «tainicul Luceafăr» căreia îi cântă pe harpă dorul lui «jalnic», vărsând «valuri de lacrimi de sânge» (*La Sofia*). Poetul zace în amorișoare «sub fiiarele sclaviei» și e bătut «d'a soartei cumplită vijelie». Femeia apare numai în vis ca o umbră pe fața căreia îndrăgostitul pune «setoase sărutări» spre a dispărea pe dată, căutată zadarnic «prin nori, prin cer, prin stele». Dar groaza de mormânt, suferința nu vor face pe poet s'o uite:

Sub fiarele sclaviei să zac în amorțire;
 În vecinic întuneric să calce mintea mea;
 Și groaza din morminte să 'nghețe a mea simțire;
 Voiu toată suferința, — dar, nu a te uita.

Poezia *La Sofia* a fost scrisă după 1853, poate chiar la Paris, deoarece atunci în culegerea *Lăcrămioare* apărea în capitala Franței *Steluța* lui Alexandri de al cărui început se vede înrăurită:

Tu care treci frumoasă în visurile mele
 Ca umbra fericirii în ore de suspin
 Și care-mi ești plăcută ca nopțile acele
 Când tainicul Luceafăr veghiază în senin.

O dragă nălucire, și astăzi vin spre tine
 Să-ți cânt pe a mea harpă un imn tânguitor,
 Căci multă suferință ai revărsat în mine
 De când mă 'nchin la nume-ți cu jalnicul meu dor.

Sofia e de altfel și ea « o dragă steluță luminoasă », un înger « slăvit » despre care poetul vorbește « cu stelele din ceruri » (*Te doresc*), « stea iubită » care i-a lucit (*Sonetul II*):

Adio, stea iubită, ce sufletu-mi slăvește
 Ca blânda zi în care pe cale-mi ai lucit:
 Adio înger dulce; la mine te gândește
 Căci dorul meu de tine va fi nedespărțit.

Sunt și poezii mai puțin mistice, în care rămâne violența, dar apare virilitatea. În *Barcarola* se întrevede idila eminesciană:

Valul doarme, vântul tace;
 Singur numai eu veghez,
 Și în barca mea îmi place
 L-a mea dulce să visez.

Vino, aură iubită,
 De mă mângâie ușor
 Pân la vremea mult dorită
 Când în brațe-i am să sbor.

În *Sonetul V* poetul aleargă pe furtună, în droșcă, spre casa iubitei. Iubirea ei este pentru el Cer și Rai și gândul de a fi uitat îl umple de furie geloasă cu înclinare spre omor (*Gelozia*):

Dar cum putea-voi să aflu, o furie geloasă,
 Că astă tinerețe, ce 'n mână palpita
 Va desmierda pe altul, și buza-ți călduroasă
 Pe-un soț va săruta.

Ii impută în altă parte (*Sonetul VII*) necredința:

De-ale mele lacrimi sfinte
Tu în taină îți râdeai,
Și-a mea inimă ce simte
În picioare o călcai.

Miezul nopții vine și el n'are somn, adăpat fiind « cu lacrimi de venin ». Sufletul lui este « mormântul unde zace trecuta fericire », iar desnădejdea îl face « nebun sălbatec » (*Veghiarea*):

De-atunci în rătăcire plutesc pe-a lumei valuri
Cu barca sfărâmată de vânturi, vijelii;
Ca un nebun sălbatec alerg prin văi, prin dealuri,
Pe piscuri singurate, prin negre, lungi pustii.

Tot ce-ar dori este să poată să urască femeia (*La ****):

Secretu fericirii e numai în nesimțire...
Știi tu ce doresc astăzi?... să pot să te urăsc!

La o porumbiță are în sfârșit jeluirea naivă a lui Ienichiță Văcărescu din *Amărită turturea*:

De ce aripa-ți plăpândă
Mi te poartă suspinândă
Când prin vale, când prin nori?

Varsă-ți focul, spune-mi mie
Nu cumva pe-a ta soție
Ca și mine ai pierdut?

Baladele lui Sihleanu au ieșit din această atitudine față de femeie și sunt fără îndoială obiectivări ale istoriei lui sentimentale. Modelul lor sunt poemele lui Byron. Dacă inscripția din fruntea baladei *Strigoitul* (*Away! — Away! Byron — Mazeppa*) n'ar aparține baladei *Mazeppa* a lui Victor Hugo, s'ar putea crede că Sihleanu știa limba engleză. Poemul imită la început alergarea pe cal a lui Mazeppa, iar pasajul căruia îi aparține citatul e acesta:

« Away! — away! — My breath was gone —
I saw not where he hurried on:
'Twas scarcely yet, the break, of day,
And on the foamed — away! — away! —

Un cavaler aleargă pe un cal sălbatec:

Cine-i cavalerul care călător
Repede ca vântul
Străbătea pământul

Fuge singuratec
Pe un cal sălbatec
Ce în urmă-i lasă foc scânteietor?

Pe fruntea lui e un strop stăruitor de sânge, semn al unei crime. Elementul acesta e shakespeareian (*Macbeth*):

Pe-a lui frunte rece, frunte de trufaș,
Stă un strop de sânge;
În zadar el plânge
Și se tot căiește;
Pata viețuește
Indelung 'pe fruntea unui ucigaș.

Sosit într'un loc pustiu, misteriosul cavaler sapă o groapă și se înmormân-tează de viu în ea:

În sfârșit sosește într'un loc pustiu
Pe un pisc sălbatec,
Trist și singuratec;
Și luând o sapă
El adânc își sapă
Un mormânt în care intră chiar de viu!

Curând după aceea, strigoiul cavalerului iese în miez de noapte pe munte și ne povestește cauza faptei sale. Svârlit din pruncie în lume și crescut de un străin se îndrăgostise de un înger, pe care îl iubi adânc, fierbinte

Cu-al tinereții foc arzător.

Intr'o noapte însă femeia dispăru și cavalerul, crezându-se trădat, nu găsi liniște până ce n'o descoperi. Atunci o ucise și află grozava împrejurare că iubita îi era mamă:

« O aflai însă; — fără de cruțare
« Băgai cuțitul în sânul său;
« Dar ea atuncea cu întristare
« Strigă: oprește, ești fiul meu! »

Avem de a face dar cu incestul lui Oedip, așa cum Eminescu a voit să-l desvolte mai târziu în *Grui-Sânger*. *Logodnicii Morții* anticipează de asemenea *Gemenii*, în același stil byronian (numele Conrad e un indiciu) care se lăsase spre Mediterana în această epocă (v. Prati, *Edmenegarda*, Bolintineanu). E legenda a doi strigoi de cavaleri care se luptă în fiecare noapte pe ruinele unui castel spart de trăznet. Poetul explică rostul viziunii. Intr'o noapte se face la curte nunta Emei cu Conrado:

Soțul e falnic, cu avuție;
 Conrad în lume e lăudat;
 Mai mult de-odată în bătălie
 Capu-i cu dafini fu 'ncoronat.

· Vräjmașii tremur la al său nume
 D'eroi cu slavă el e urmaș,
 Și moștenește acest renume
 Numai el singur, fără de părtaş.

Ema însă e tristă fiindcă iubește pe un altul, anume Oscar:

Dar trista Ema de mult jurase
 Mâna sa unui străin frumos,
 Ce într'o noapte se depărtase
 Pe-un cal sălbatec, dar credincios.

După ceremonie, mireasa se retrage în partea cea mai singuratecă a caste-
 lului și cântă, însoțindu-se cu harpa:

« O Oscar iubite
 « Mire-al meu dorite,
 « Pe ce negre tărâmurii ești tu călător?
 « Ah! vino lângă mine;
 « Căci fără de tine
 « Viața mă muncește, și aș vrea să mor! »

În vremea aceasta, într'o altă sală, Conrad benchetuește cu oaspeții și
 vasalii săi. Deodată între un fulger și un trăsnet intră în sală o fantomă neagră
 cu hainele șiroind de apă. Lepădându-și mantia și ridicând o cupă de vin,
 el zice un cântec cu profeții absconse, funebre, care înfiorează pe oaspeții.
 Apa ce i se prelinge pe haine e înspumată cu sânge:

« Aci totul să inspire
 « Ale morții reci simțiri
 « Celor ce cu fericire
 « Uită-a crimei suvenir
 « În a vinului uimiri!

« Dați-mi negre ciparoase
 « Cupa mea să 'mpodobesc;
 « Veniți, duhuri fioroase,
 « Și-ale lor plăceri voioase
 « Ajutați-mi să sdrobesc!

« Oaspeți, toți cu întristare
 « Imnul morții să 'ntonăți;
 « Și cu vinul prin pahare
 « Pentru crunta-mi răsbunare
 « Vă grăbiți de închinați! »

Cu toată mândria împotrivire a lui Conrad, acest soi de Minnesänger își cântă povestea: Fusese crescut din milă de un străin care îi lăsase la moarte o hârtie cu îndemnul de a o deschide după împlinirea vârstei de douăzeci de ani. Isgonit de oameni își pierdea sălbăticit urmele prin codri până ce într-o zi i se ivi o tânără femeie (care e Ema). Dragostea dintre cavalerul aspru și blânda fată prevestește aceea dintre Arald și Maria:

« Intr'o zi prin codru mie se ivise
 « O copilă jună ce se rătăcise;
 « Fierul meu îndată o amenință,
 « Dar a ei blândeță brațu-mi dezarmă;
 « Căci era frumoasă ca o nălucire
 « Ce mângâie dorul cu a sa ivire;
 « Căci era mai dulce ca un vis plăcut
 « Unde omul află tot ce a pierdut.
 « De-atunci la dânsa mă 'nchinai fierbinte ».

Crezându-se fără naștere ilustră, tânărul umblă să se încarce de slavă și se pornește « în taberi »

« Să câștig-un nume mare 'n bătlăii
 « Infruntând chiar moartea pentru vitejii ».

Un proiect de baladă eminesciană (cfr. *Op. l. M. E. III*, p. 223-25) cuprinde și această idee a cântărețului care încearcă să dobândească glorie spre a merita pe iubită. Oscar venea acum chiar dela bătaie, rănit, vesel că în hârtie se afla scris că este de vișă nobilă.

Bătrânul care îi fusese tată adoptiv era sluga părintelui său și-l crescuse în taină, deoarece fratele lui mai mare poruncise să-l arunce fiarelor spre a moșteni singur slava strămoșilor. Ideea este dar aceea ce se va regăsi în *Gemenii*, căci fratele e chiar Conrad și Oscar apare ca și Sarmis tocmai în clipa când acela gândea să se bucure de bunurile și femeia lui. Și ca și Sarmis, Oscar disprețuește și femeia care l-a trădat:

« Scumpă fericire ! dulce bucurie !
 « Puteam dar pe Ema s'o cer de soție.
 « Alergai cu grabă în al său palat
 « Dar vai ! o durere !.. eu eram trădat !
 « Căci necredincioasă azi se însoțește
 « Chiar cu cel pe care sufletu-mi urăște.
 « Setea răzbunării arde 'n peptul meu,
 « Mă cunoști Conrade ? — Eu sunt frate-tău ! ».

Frații se iau la luptă numaidecât în sgomotul tunetelor. Ema intră galbenă cu coama « undoasă » desfăcută, recunoaște pe Oscar, dar acesta o blestemă (o parte din blestemul viitor al lui Sarmis):

— « Fugi, femeie crudă, fugi de lângă mine,
 « Sângele meu cază de trei ori pe tine !
 « Ție închinamem, venitor, trecut;
 « Pentru răsplătire... tu m'ai vândut ! »

Amândoi frații cad morți, Ema ia și ea o spadă și se străpunge, un trăznet cade din cer și surpă castelul printre ruinele căruia călătorul vede acum noaptea umbrele fraților luptând:

Insă călătorul ce pe-acolo vine
 Inghețat de spaimă vede pe ruine
 Două umbre negre de viteji bărbați
 Ce mereu se luptă palizi, sângerăți.

Păgânul și creștina este o baladă în spiritul poemelor orientalistice ale lui Byron (*The bride of Abydos*, *The Giaour*, *The Corsair*). Elvira, al cărei tată a murit în « pragul templului sânt » în luptă cu păgânii, e închisă de « crudul Pașă » care a luat-o în robie, într'un turn:

În turnul de departe, ce stând pe vârf de munte,
 Ca uriașul rebelnic se 'nalță pân la nori,
 Elvira la fereastră, cu mâna sa pe frunte,
 Cântând așa, revarsă lungi valuri de plânsori.

Cântecul arată că în vreme ce Pașa o iubește pe dânsa, ea păstrează credința lui Roland. În închisoarea ei intră Sali, pașaua, care îi cerșește din nou dragostea:

« Eu sunt puternic, mare; la falnicul meu nume
 « Se 'nchină mii de populi ce gem sub jugul meu,
 « Și slava mea să poartă din lume 'n altă lume
 « Ca soarele din ceruri: sunt mai un Dumnezeu !
 « Vrei tu să-mi fii soție ? să fii a mea sultană ?
 « Să te 'nconjur de slavă, de fericiri cerești ?
 « Să vezi căzând la poale-ți trufia musulmană ?
 « Nu cer decât o vorbă... Ah ! zi că mă iubești ? »

Deși Sali se socotește devenit un rob târîtor, un câine ce « linge pasul » femeii, Elvira nu se 'nduplecă. Deodată vine știre că se apropie creștinii, în frunte cu Roland. Sali se jură că acesta va pieri. Bătălia este însă nesigură, păgânul caută pe Roland spre a se lupta, gloata îi desparte și ei « gem îngrozitor », de ciudă:

Pe un fugar sălbatic Sali cu înfocare
 Pătrunde prin mulțime, cătând pe-al său rival;
 Și vrând într'al lui sânge să stingă-a sa turbare
 Il chiamă, îl provoacă la spadă, la pumnal.

Roland aprins și dânsul de-o furiă vitează,
 Arzând ca să-și răzbune pe crudul răpitor,
 Il chiamă să se lupte; dar gloata-i depărtează,
 Ei nu se pot ajunge, și gem îngrozitor.

Desnădăjdut Sali se întoarce în cetate, imploră pe Elvira să fugă cu el, totul fiind pregătit, aceasta se împotrivesște și e ucisă. Când sosește Roland, prea târziu, se încinge din nou lupta, Sali sună de trei ori din corn și atunci cetatea ia foc (așa pusese la cale Sali) și amândoi vrăjmașii împreună cu oștirea sunt prefăcuți în scrum. Sihleanu încheie în felul lui Bolintineanu:

Așa mureau Eroii din vremile trecute,
 Ei îngropau cu dânsii pe-ai lor biruitori.

La Patria, Sonetul VI (La Sevastopol) sunt scrise la 9 Septembrie 1855, la Viena. Căzuse atunci Sevastopolul, după ce în 1854 flota anglo-franceză distrusese fortăreața Bomarsund, din insula Aland. Rușii ocupaseră Principatele până la 31 Iulie 1854 și acum domnea Barbu Știrbei, ocrotit de armatele austriace. Poetul nutrea cu toată lumea speranța că Rușii vor fi bătuți:

Te du cu Bomarsundul acolo unde zace
 Tot ce, lovit de soartă, în pulberi se preface,
 Căci gata e să bată și ceasul lui Cronstadt

fără a părea să se teamă de invazia austriacă, în anul chiar când apăruse la Paris *Memoriul asupra imperiului Austriei în cestiunea Orientului* oferit de Ion C. Brătianu lui Napoleon III. Oricum, campania aliaților în Crimeea (căci de aceasta trebuie să fie vorba în *La Patria*), o socotește o jertfă pentru mântuirea României:

Insă biruința astăzi încunună
 Sufile eroici care s'au jertfit
 Pentru-a României scumpă mântuire
 Pentru-a țării noastre sfântă dezrobire

dar sfătuiă totuși pe frații lui de sânge ca « într'o unire » (suntem în preziua mișcării unioniste) să-și apere singuri țara:

S'apărăm a noastre drepturi vechi și sfinte;
 Pe dușmanii noștri singuri să-i zdrobim.

Cișmegiul e singura compunere satirică a lui Sihleanu. Publicată în ziarul *Concordia* (Nr. 6) pricinui — se zice — dușmăni poetului. În ea găsim o pitorească descriere a vestitei grădini prefăcute de curând în parc public. Sihleanu admiră « arta ce din mort te face viu » și care a prefăcut lacul asurzitor de cântarea broaștelor în « rendez-vous » a « mii de oameni » fără treabă.

Aci vin femei din burghezie cu rochie de lână și turban de tulpan, dama din lumea bună care se îmbracă la «doamna de Lenfant» (croitoreasă, deci, la modă), bărbații sărăcuți cu surtucul pătat cumpărat la Moise jidanul (acesta era dar telalul), tinerii eleganți cu raglan croit de «grăsulul Coulovrin» (iată croitorul bărbătesc), parfumați cu Guerlin, actori dramatici pletoși, mame căutând gineri; școlari cu ghiozdanul plin de arșice, boiernași de mahalale care pun la cale țara. Se afla acolo o masă cu «tombatere», care țipau împotriva tinerilor răpitori ai slujbelor la Vornicje. Sihleanu se arată, cu humor, bonjurist:

Dar mai vrednic de vedere e-acea masă mult vestită
 Unde vine de s'așează lumea paraponisită.
 Auzisem de prin lume că din zori până 'nnoptat
 Imprejurul ei s'adună nelipsit și regulat
 Câțiva oameni jalnici cari, bând pe ceas zece cafele
 Și trăind într'un fum vecinic de ciubuc și narghelele,
 Unul altuia se vaită, vărsând lacrimi înfocate,
 Că nu au chiverniseală, și că slujbele sunt date
 Tot la oameni fără merit ce nu știu a profita
 De foloasele frumoase ce o slujbă poate da.
 M'așezai și eu pe-un scaun nu departe de-acea masă
 Vrând să aflu chiar prin mine fiecărui de ce-i pasă.
 Din ei unul se sculase; om cu ifos, giubeliu,
 Cu carotul pe mustață, cu binișul stacojiu.
 «Fraților, le zicea dânsul, am aflat o noutate,
 «De necaz, de supărare și acum inima-mi bate:
 «Piața urlă, lumea țipă că guvernul actual
 «Vrea să 'nnece Vornicia cu al tinerilor val,
 «Și să pună prin divanuri tot la Iorgi de Santa-Gura
 «Ce prin baluri și șosele ziua-noaptea cască gura,
 «Ce se plimbă 'n ochi cu geamuri, strânși în guler colțurat,
 «Care-i mușcă de ureche, și cu capul zarzavat,
 «Ce ne zic că noi în țară suntem molii rozătoare,
 «Pentru că avem mijloace și științe pișcătoare,
 «Haimanale de acelea ce cumplit ne biciuesc,
 «Ce ne strigă tombatere pe ori unde ne 'ntălnesc,
 «Și noi stâlpii vechi ai țării, cari știm cu vrednicie
 «Să 'mulțim din slujbulițe mica noastră avuție,
 «Azi cu toții împreună ne vedem catatreceți,
 «Și din ori și ce câștiguri depărtați și urgisiți.
 «A treut a noastră vreme! De acum pe duioșie!
 «Neputând să întreprindem nici chiar vechea meserie,
 «Căci auzii că și o bancă e aproape a se întocmi,
 «Că de-acum nici de dobândă să putem ne folosi,
 «Zic că astea sunt reforme, și că lumea înaintează!
 «Ba zău! mie-mi vine a crede că ca raci înapoiază!»

De-astea și altele mai multe zicea vechiul giubeliu
 Cu carotul pe mustață, cu binișul stacojiu;
 Iar cei ce stau de față ascultau a lui cuvinte,
 Muți și galbeni de 'ntristare ca fantasme de morminte.

Pentru un poet care moare la 23 de ani, poeziile lui Sihleanu sunt de un merit puțin comun și nu e îndoială că, trăind, autorul lor ar fi schimbat fața literaturii române din acele decenii. El avea o netezime de expresie și o ușurință a construcției care, cu toată pilda lui V. Alecsandri, rămân remarcabile. Limba lui, cu ușoare încercări de invenție (*singurate, rebelnic, feroase, undoase, fremătoasă*), e modernă. Poeziile lui Sihleanu pot fi uneori naive, din pricina tinereții, grandilocvente, prin romantism, dar se văd îndreptate ca și acele eminesciene către o personalizare hotărâtă, simplă, ce se întrevede. Intre lirismul de iatac al lui Alecsandri și nemișcarea lunatică a lui Eminescu, Sihleanu aducea un temperament sangvin, furtunos, interpretând romantismul, ca și Rușii, pentru o țară cu fii de boieri culți trăind între salon și primitivitatea dela moșie, biciuiți de turburea ereditate pe jumătate aristocratică, pe jumătate câmpenească.

Complexitatea bărbatului rafinat și sălbatic totdeodată, pe care se încerca Macedonski s'o înfăptuiască, cu gândul la presupusa lui ascendență polacă, o găsim la Sihleanu nefabricată, făcând firești modelele romantice. Căci de ce n'ar fi fost oare sincer Sihleanu în aceste versuri scrise la vârsta când instinctul războinic e intens

Imi plac a bătăliei priveliști sângeroase,
 Imi plac a două armii isbiri, loviri feroase;
 S'aud vuirea bombei și caii nechezând:
 Să văd arzând văzduhul, a plumburilor ploaie,
 Căști, sulți sfărâmate, de sânge lungi șiroaie,
 Cadavre ciopârțite și morți mereu picând

Într'o țară în care o familie boierească n'avea tradiție cărturărească, ci numai amintirea celei mai frământate și crunte istorii? Sihleanu se simte bine către piscuri și sălbăcie și, în priveliștea barbară, pe care o giganțizează asiatic ca s'o facă și mai fioroasă:

Imi place o natură cu fiii săi sălbateci,
 Cu piscuri dărâmate, cu țarmuri singurateci,
 Cu cedri-a căror frunte se 'nalță pân la nori,

Cu munții săi gigantic, din cari furioase
Șiroaie cad și umplu prăpăstii negricioase,
Cu sgomote și urlet ce umple de fior.

În câmpul intelectualității, caută « poezia ce muge ca furtuna »,
biciuind pe tirani, pamfletul, adică patima politică și ocara, miș-
cări sufletești naturale pe acest pământ cu schimbări dese de
domnie

Citesc cu desfătare pamfletul, poezia
Ce muge ca furtuna când biciuie trufia,
Când blestemă tiranii pe falnicul lor tron.
Imi place când desgustul și ura mă frământă
S'ating coarda d'aramă a harpei care cântă
Sălbateca durere a tristului Byron.

Neliniștea blazată a lui Childe Harold s'a prefăcut la Sihleanu
într'o ardoare valahă de isprăvi pe munte, prin bălți, prin bără-
ganuri:

Dar sufletul meu vecinic spre negre țărături zboară
El vrea mișcări, senzații de-acele ce doboară
Și 'n lupte ne târăște cu-a soartei vijelii
Intocmai ca vulturul ce nu vrea câmpul verde,
Câmpia înflorită... , o lasă, și se pierde
Prin nori, prin munți de ghiață, prin bălți și prin pustii.

Chemarea pădurii « misterioase » are ceva eminescian, dar
Sihleanu e un spirit de explorator, nu de filosof. El vrea să în-
frunte viforul, ninsorile de munte, dintr'un atavism de muntean :

De mii de ori mai bine pe piscuri singurate
Voiu viața mea să curgă sub vifor și ninsori;
Pe capul meu să urle furtunile turbate,
Și totul să răsune de gemete, plânsori.

Românească e și aplecarea către chiuirea autumnală la cramă,
în cântecul vioarelor:

Ah! mult îmi place când toamna vine
Să fiu afară la deal, la vii,
Să văz butucii plini cu ciorchine
De struguri rumeni și aurii.

. . . . .

Două vioare înviersunate
 Țipând puternic chiamă la joc:
 Flăcăi și fete și măritate
 Alerg cu grabă și plini de foc.

Dragostea însăși, cu toată haina romantică, e a unui fecior de boier, dintr'o țară în care nesfârșirea moșiilor dă proprietarului gusturi și libertăți de domn absolut. *Sonetul V*, cu alergarea tânărului în droșcă, noaptea, pe vreme de vijelie ce clatină și cerul, a tânărului căruia i s'a năzărit să-și vadă iubita și strigă nebunește la surugiū, e de o vigoare rară, de o epică arhaică, orientală:

Era noaptea 'ntunecoasă,
 Nici o stea nu mai lucea;
 Vijelia furioasă,
 Cerul chiar se clătina.

Pe o cruce negricioasă
 Buha jalnic se văita,
 Și 'n pădurea fremătoasă
 Echo trist îi răspundea.

« Mână iute cu 'nfocare,
 « Mergi ca vântul, și mai tare »
 Surugiului strigam.

Căci pe-ăst timp de îngrozire
 Ca fantasmă, nălucire
 Spre iubita mea sburam.

In compunerile epice, versurile ce mai pot să plutească în vreme, sunt acele cu priveliști carpatine, cu intemperii:

... In acele timpuri
 Peste munți sălbateci, peste văi adânci,
 Ca un cuib de vulturi se 'nălța pe stânci
 Un castel a cărui frunte îndrăznează
 Se pierdea în sânul norilor de ceață.

Noaptea jumătate într'un turn sunase
 Balul se sfârșise; oaspeții plecaser;
 Dar afară muge groasnici vijelii
 Cari cleatin vârful munților pustii.

Totul se răstoarnă d'astă rea furtună;
 Armonii sălbateci peste tot răsună;
 Stâncile se clatină, — arborii trosnesc,
 Fulgere fantastici ca în Iad sclipesc,
 Și-ale ploaiei unde negre, turburate
 Cad ca niște valuri repezi și turbate
 In grozavă spaimă tot s'a cufundat;
 Duhul răutății pare neîmpăcat !

Armonii intime și-a intitulat Sihleanu poeziile, dar intimitate este prea puțină în ele. Unul din fragmentele cele mai frumoase e acela descriind lupta între Conrad și Oscar, luptă dreaptă, smeiască, în care nimeni nu sare să-i despartă, la lumina torțelor, și când acestea se sting, la aceea a fulgerelor :

Precum două vânturi ce din depărtare
 Unul către altul suflă cu turbare,
 Cavalerii ageri iute se pornesc;
 Armele lor crude crâncen se lovesc.
 Dar cum două valuri se izbesc turbate
 Și 'napoi fug iarăși repezi, spumegate,
 Amândoi cu spaimă crunții acești frați
 Indărăt se-azvârlă palizi, sângerați.
 Sângele lor curge; ura însă crește;
 Privitorii tremur; — nimeni nu-i oprește;
 Ci ei toți afară fug înspăimântați,
 Căci de întuneric sunt amenințați:
 Torțele stau gata toate gata a se stinge;
 De-ale nopței umbre sala se încinge,
 Și tot se mai bate negrii luptători
 Luminați de fulgeri repezi, trecători !

G. CĂLINESCU

NOTĂ. — *Cancion* a lui Depărățeanu este scoasă din *Auto de la Sibila Casandra* de Gil Vicente (1470?—1539?), unde formează un intermezzo popular; « ¡Muy graciosa es la doncella! / Digas tú el marinero / que en las naves vivías, / si la nave, o la vela, o la estrella / es tan bella ». Cfr. *Historia de la literatura española* por Juan Hurtado y I. de la Serna y Angel González Palencia. Madrid, 1921, p. 376.

ESTETICA MIORIȚEI

De peste o jumătate de secol, « Miorița » este înțeleasă greșit. I se atribue tot soiul de înțelesuri. « Resemnare în fața destinului » — exclamă unii. « Participare a Naturii la Jalea Românilor » — adaugă alții. Etc., etc.

Înainte de «descoperirea» Mioriței de literați, era mult mai bine. Oamenii ascultau sau spuneau balada Mioriței, și le plăcea. Simțeau că era, acolo, ceva mai de seamă, deosebit de alte cântece, prin frumusețe și emoție; era deasupra tuturor poveștilor pe care le știau. Simțeau asta, știau sigur că-i așa, și nu simțeau nevoia să știe de ce e așa.

De altfel, nu era prea greu de ghicit. Un lucru ne place mai mult ca altul pentru două cauze generale, care țin, una de gradul de *originalitate*, alta de gradul de *intimitate* al emoției provocate. În ambele privințe, « Miorița » întrece alte cântece.

În « Miorița » găsim ce nu găsim aiurea. Personajele nici nu se lamentează ca în doine, nici nu se umflă în pene ca în baladele de vitejie, nici nu-și exprimă, lat și satisfăcut, buna dispoziție ca în cântecele de chef, nici nu jonglează, frivol și zâmbitor, cu rimele, ca în versurile de dragoste, nici — în sfârșit, — nu povestesc, ca în basme, pentru gustul de a povesti. Printr'un rapid percept de eliminare, omul simte intuitiv că în « Miorița » este « altceva », sigur altceva decât în alte bucăți. Țăranul nu-i profesor de psihologie. Dar de un lucru își dă seama. Că această poveste a Mioriței îl înduioșează altfel decât celelalte; îi dă o emoție de o intimitate mai caldă, mai secretă, mai răscolitoare. De ce?

Dar mai înainte de asta să revenim la fapte. Căci, în nobilul său elan de a decora poemul Mioriței cu tot soiul de intențiuni, critica literară de până acum a nesocotit întru câtva faptele. Ca dovadă, prima ei grijă a fost asasinarea anticipată a eroului.

Asasinat pe care nimic nu-l justifică. Niciodată baciul din povestea noastră nu a fost mai departe de primejdia de a fi omorât ca în momentul conversației lui cu Miorița.

Firește, un cioban din acele vremuri ducea o viață aspră și periculoasă. O avere însemnată de păzit, avere adăpostită în locuri sălbatece și nesigure, bântuite de fiare, de boli, de stihii, de dușmani omenești răi și lacomi; o existență de luptător atent, unde fiecare clipă cuprindea într'însa pândă și aprehensiune; în asemenea condiții, vestea venirii hoților nu putea avea nimic senzațional. Este o eventualitate plauzibilă și banală — chiar pentru ciobanul de astăzi. Amintiți-vă de Nichifor Lipan din « Baltagul », pe care d. M. Sadoveanu nu putea, fără motive de verosimilitate psihologică, să-l pună a lua în glumă sfaturile prudente ale prietenilor, cărora el le povestea, cu mare chef, cum știuse să scape, de atâtea ori, neatins din mâinile tâlharilor.

Există totuși, în viața primejdioasă a ciobanilor, o primejdie mai mare decât oricare alta. Este aceea aleasă de autorii Mioriței. De epidemii, de elementele naturale, de bandiți, te poți, de bine de rău, apăra. Dar în fața falsului prieten ești dezarmat. Il primești fără sfială și, când te aștepti mai puțin, îți dă lovitura pe la spate. Așa încât situația cu care începe poemul, adică complotul celor doi « colegi », — baciul Ungurean și Vrâncean, — este, din toate, cea mai gravă cu putință.

Dar această situație închide într'însa un curios paradox. Primejdia, aci, poate trece brusc dela infinit la zero, fără tranziție. Pericolul e infinit, tocmai pentru că, venind dela prieteni, celui periclitat nici prin gând nu-i trece să ia vre-o măsură de apărare. De îndată însă ce *știe*, de îndată ce a aflat că are de a face cu falși amici, pericolul dispare; dispare cu totul. Inștiințat, ciobanul nostru nu are nici măcar să se apere. Fără cea mai mică osteneală, el evită atentatul. N'are decât să întrerupă orice relații cu foștii prieteni. Aceștia dacă vin la dânsul, vin ostentativ nearmați, ca să adoarmă orice bănueli. Dacă ar veni pe picor de război, ar ști că vor fi bătuți, căci ar fi din punct de vedere strategic într'o poziție de inferioritate față de baciul nostru, care duce, cu câinii săi și cu adăposturile naturale în care locuiește, un război de defensivă, totdeauna mai ușor. Și apoi să nu uităm și alte fapte ca să zicem așa militare. Baciul cel atacat — ne-o spune povestitorul

însuși — are « câini mai bărbați », și chiar mai *mulți*, căci numărul de câini e proporțional cu acela de oi, și el are — tot povestea ne spune — « oi mai multe ». În rezumat, lupta fățișă ar fi în avantajul lui. Deci cei doi « intriganți », dacă nu-l vor putea ataca pe calea cealaltă, a trădării, nu-l vor mai ataca de loc. Încă odată, simpla aflare a complotului reduce dimensiunile primejdiei brusc, dela infinit la zero. Niciodată, ca în momentul când Miorița îl informează, ciobanul nostru nu a avut mai puține motive să moară. Teoria asasinatului anticipat fabricată de critica literară nu are nici un fundament psihologic.

Ni se va reproșa, poate, că dăm o întorsătură cam modernă explicațiilor unor fapte de altădată. Să nu uităm însă că avem aci de a face cu sentimente eterne și universale: sentimentul luptei, al invidiei, al lăcomiei, al temei, al trădării, al primejdiei, al solidității. Ele sunt lucruri constante, independente de timp și spațiu. Și tocmai pentru a scoate mai bine în relief particularul împrejurărilor de atunci și acolo, comparăm aceste împrejurări cu altele, din vremea noastră, diferite, dar comparabile totuși, pentru că au ceva comun: elementul esențial: sentimentul subjacent, care e omenesc, din toate timpurile și din toate locurile. Așa că metoda noastră de a explica un același sentiment, punându-l în situații exterioare foarte contemporane, este o metodă perfect plauzibilă, și pe care o vom duce până la sfârșit.

Iată acum alt tablou din dramă.

Miorița, fiind « năzdrăvană », cunoaște complotul. Dar nu-l spune. Nu-l spune numaidecât. De ce? E foarte simplu. Când iubim pe cineva și avem să-i dăm o veste proastă, preferăm să tăcem. Iar dacă trebuie să-i spunem (cum e cazul aci, căci altfel s'ar întâmpla o nenorocire și mai mare), ne tot codim, și amânăm până în ultimul moment, potrivit principiului că o știre rea e bine să o aflăm cât mai târziu.

De trei zile, Miorița știe. Și numai în ziua a treia, foarte aproape de « apusul de soare », când urma « să i-l omoare », își înștiințează stăpânul. Până atunci, ea se află într'o stare de agitație continuă, pe care o remarcă și baciul:

« Mioriță lae	Gura nu-ți mai tace
Lae bucălae	Ori ești bolnăvioară,
De trei zile 'ncoace	Drăguță Mioară ?

Acest « gura nu-ți mai tace » este foarte corect observat cliniceste, căci niciodată ca atunci când vrem să tăcem despre un anumit lucru nu răbufnesc mai multe cuvinte fără șir și fără însemnătate. Este derivația freudiană consecutivă refulării.

Miorița aflase ceea ce nu aflase baciul. Căci ea era « năzdrăvană ». Dar, atențiune. Nu năzdrăvană, așa, pur și simplu, ca în basme. Miorița nu este personaj de basm, ca zmeii, ci mai mult de fabulă, ca acele Insușiri Morale personificate (dacă se poate spune) într'un animal ales, conform oscilațiilor de idei convenind cel mai bine cu situația. Aci situația obiectivă era aceea de cioban. Eroul putea deci fi un câne, un lup, un cal, un măgar, o oaie. S'a ales aceasta din urmă, pentrucă convenea mai bine situației psihologice a fabei. Sentimentul ce trebuia întruchipat era prietenia, afecțiunea, solitudinea. Fabula avea nevoie de un animal de gen feminin pentru a exprima asemenea gingașe și duioase lucruri. Căci solitudinea aceasta, ca a unei fete tinere pentru un bărbat puternic pe care îl admiră și îl stimează, devotamentul acesta pur și întru nimic sexual, nimic interesat materialicește — avea nevoie, drept simbol de un personaj feminin cum « oița bârsană » tocmai este.

Acum înțelegem și caracterul ei « năzdrăvan ». Căci se știe că, pentru ființele care îi sunt dragi, o femeie e parcă înzestrată cu « double vue », cu un instinct telepatic infailibil. Caracterul « năzdrăvan » al Mioriței este ca talentul supranatural al persoanelor pe care le vedem capabile de presentimente și ghiciri uimitoare. Credem, și nu credem că e vorba de « supranatural ». Exact ca baciul nostru, care, vorbind de asta, se exprimă nu la modul indicativ, ci la modul dubitativ:

« De ești năzdrăvană ».

De ce acest *dacă*? De sigur, autorul poemului nu l-a ales, voit, ci l-a selectat, *păstrându-l*, ca pe forma care se potrivea mai bine cu gândul lui confuz. (Se numește poet acela care nimerește exact ceea ce noi, pe cale de deducție, conchidem, *post-factum*, că trebuia spus.)

Urmează, acum, al treilea « act » al piesei. Miorița s'a hotărât să spună tot. Aci, ea arborează o serie de conduite de asemeni foarte exacte psihologicește. Atunci când vrem să aducem cuiva, care ne este scump, o veste neplăcută, începem prin a ezita; apoi

involuntar, căutăm să-l încurajăm cu tot soiul de atenții plăcute, ca și când agrementul acestor amabilități ar putea atenua ceva din dezagrementul știrii pe care i-o vom da; după aceea, încercăm să « pregătim » pe interlocutor, făcând aluzii mai întâi vagi, apoi din ce în ce mai precise, la un moment dat acestea devenind atât de precise încât ne vedem noi înșine prinși în propriul nostru joc, fără puțință de a mai da îndărăt. Atunci, brusc, spunem ce aveam de spus; tot, și cât mai iute, mai rezumat, ca să scăpăm cât mai de grabă de secretul cel apăsător. După care, epuizați, ne cufundăm într'un mutism îndelungat.

Aceasta e schema generală a conduitelor omenеști într'o asemenea ocazie, schemă valabilă pentru toate timpurile și locurile, indiferent de decor și de cuvintele întrebuițate. Urmăriți textul « Mioriței ». Veți regăsi, fază cu fază, toate etapele descrise mai sus.

Mai întâi, trei zile de ezitare.

Pe urmă, hotărîrea de a spune tot.

La început, vorba de simplă « amabilitate »:

Drăguțule bace,	La negru zăvoi
Dă-ți oile 'ncoace	Că-i iarba de noi
Și umbra de voi.	

După aceea, faza aluziilor :

Stăpâne, stăpâne Îți chiamă ș'un câne.

« Un » câne, oricare, că așa-i stă bine ciobanului, să aibă, în general și pentru orice eventualitate, un câne pe lângă el.

Dar acest câne oarecare se transformă într'unul precis:

Cel mai bărbătesc Și cel mai frățesc.
--

Aluzia, aci, a devenit prea străvezie. Miorița și-a descoperit intențiile. Nu mai poate da îndărăt. Și-a dat — cum am zice azi metaforic — și-a « dat cărțile pe față ». Nu-i mai rămâne decât să spună iute tot. Iute, ca să scape numaidecât. Ceea ce și face:

Că l'apus de soare Vor să te omoare	Baciul Ungurean Și cu cel Vrâncean.
--	--

După care cuvinte, istovită de emoție, tace. Tace, până la sfârșitul poveștii.

Miorița — asta o pricep și recunosc chiar și criticii ei — simbolizează delicatețea, duioșia, discreția, tot ce e gingaș, liliac, decent și pudic. Iată de ce Miorița tace. Sinceritatea adevărată e zgârcită la cuvinte. Emoțiile profunde sunt emoțiile reținute. Miorița, din acel moment al povestirii, nu ne mai spune nimic. O aflăm, indirect, din ce ne spune baciul, din ce face el. Căci el face, atunci, niște lucruri foarte curioase, și chiar absurde la prima vedere.

Intr'adevăr, o conduită foarte logică ar fi să ia măsuri exterioare în vederea pericolului. De pildă să-și strângă câinii, să-i așeze « strategic », să-și pună oile la adăpost, etc., etc. Dar nu; căci cei doi dușmani nu știu că el știe. Vor veni deci intenționat singuri, poate chiar fără câni, tocmai ca să nu bată la ochi. N'au nevoie de altă armă decât încrederea baciului.

O altă conduită logică în aparență ar fi ca el, afând primejdia, să o liniștească pe Miorița, arătându-i, cu accente de bună dispoziție în voce, că de-acum nu-i pasă, căci, de vreme ce știe, nu i se mai poate întâmpla nimic.

Fără îndoială, asta ar fi foarte logic. Decât, în toate acestea, am uitat-o pe Miorița. Dacă tace, nu înseamnă că s'a liniștit. Deși, cu rațiunea, un om poate conchide că pericolul a fost conjurat, că « un om prevenit face cât doi », că « o primejdie cunoscută este pe jumătate evitată » — totuși « le coeur a ses raisons que la raison ignore ». Poți cu mintea crede una, și cu inima continui a te simți dezolat sau înfricoșat. Mai cu seamă o inimă « feminină » ca a Mioriței nu se liniștește așa lesne. Și apoi, anxietatea ei purta moștenirea grea a trei zile de confidență refulată, trei zile de tăcere chinuitoare; asta e de ajuns pentru a diforma, sentimental, realitatea și a face, cum se spune, « din țânțar armăsar ».

Miorița era încă — și trebuia să mai stea multă vreme — sub teroarea hrănită de trecut. O știm asta, nu din vorbele ei (căci tace), nici din faptele ei (căci nu ne sunt povestite), ci indirect, din atitudinea baciului. Este foarte subtilă această tehnică artistică « obiectivă », bazată pe adevărul de psihologie potrivit căruia un om își adaptează totdeauna conduita lui după sentimentele bănuite la interlocutor. Să nu se spună că aceasta e o tehnică literară foarte « modernă ». Un poet genial poate face, în orice timp, lucrurile

cele mai « moderne ». Și autorii « Mioriței » au fost, fără îndoială, o succesiune de « momente » de geniu, începând, bineînțeles, mai cu seamă cu primul autor (căci trebuie să fi existat un asemenea « prim-autor »).

Dar să revenim la baciul nostru.

El se află într'o situație psihologică foarte banală și curentă. Reacțiunea lui cea mai « corectă », ar spune Janet, ar fi una din acele conduite « duble », când trebuie să-ți lichidezi propria ta anxietate, și, în același timp, să te adaptezi și la stările sufletești ale interlocutorului.

Ce face, în general, un om când se gândește la o eventualitate care e foarte gravă în principiu, dar în fapt destul de improbabilă? Vocabularul psihologic dispune de un cuvânt foarte propriu pentru asemenea situații: este sentimentul « perplexității », caracteristic printr'un fel de « vis treaz », de destrăbălare a gândurilor, printr'o « imajerie » luxuriantă, dar cam incoherentă, nu totuși complet incoherentă de vreme ce visele, ele înseși au — cum s'a spus — o « unitate dramatică » destul de consistentă.

Să părăsim un moment pe ciobanul din Miorița și să ne gândim la experiențele noastre personale. Care din noi, aflându-se în preajma unor examene școlare, n'a simțit cum « cade », involuntar, în lungi perplexități: ne aducem aminte de cine știe ce neînsemnate lucruri din trecutul îndepărtat, ne înduioșăm amintindu-ni-le, ne ironizăm în treacăt pentru a ne fi înduioșat de așa ceva și continuăm a evoca imagini absurde de evenimente inactuale, foarte personale și foarte lipsite de vre-o însemnătate practică; iar peste toate astea planează, ca niște aripi negre de umbră transparentă, gândul terifiant al examenului proxim, terifiant, firește, dar numai în principiu, căci examenul doar nu l-am dat încă, și apoi suntem relativ bine preparați, și chiar de n'am fi, am putea avea noroc să ne întrebe ceva ce știm, și chiar de am avea nenoroc, poate tot n'o să cădem, și chiar dacă om cădea, n'o să ne prăpădim, etc., etc. Este cazul tipic de pericol care e inactual, improbabil și totuși obsedant. Reacțiunea noastră e căderea în perplexitate. Evenimentul care a fost punct de plecare devine punct de convergență, centru de unitate, ciment care corectează tendința de fărâmițare a gândurilor care curg, multe, într'o imajerie luxuriantă.

Ciobanul din Miorița se găsește tocmai într'o situație de acest gen. Are în fața lui o primejdie inactuală, de mediocră gravitate. Il turbură, dar nu destul ca să-l facă să ia atitudini de apărare, atitudini precis utilitare. E cazul tipic când omul e tentat să « cadă în perplexitate ».

Dar perplexitatea reclamă singurătate, și baciul nu e singur. Dacă ar fi, ar lăsa gândurile să-i curgă; s'ar « juca » cu ele, le-ar țese, ca într'un vis, în jurul ideii centrale. Le-ar așeza și reaseza, ca sunetele într'un cântec, ca imaginile într'o poveste.

Dar nu e singur. Miorița stă lângă dânsul. E încă vibrantă de spaimă, și are nevoie de vorbe liniștitoare, de ceva care să-i distragă gândul. Decât, remediul acesta nu-i totdeauna eficace. Uneori omul vrea să scape de obsesia neplăcută, și totuși parcă i-ar face plăcere tocmai să tot mestece și să frământa în loc imaginea obsedantă. De aci izvorăște acea tendință, de care vorbește Freud, tendința de a scăpa de greutatea refuzării transformând în literatură toate gândurile refulate. Când vrem să consolăm un copil pentru că n'a putut avea ce dorește, cea mai sigură metodă e să prefacem dorința lui nesatisfăcută într'un splendid basm, să construim o poveste strălucitoare, luând ca punct de plecare și ca centru de interes obiectul care îi fusese refuzat. Prin asta evităm acele întoarceri înapoi, care sunt totdeauna dureroase. Le evităm, căci nu există întoarcere înapoi la ceea ce n'ai părăsit. Și tocmai nu părăsim gândul cel chinuitor, ci-i anihilăm veninul metamorfozându-l într'un decor de vis și de poveste. De câte ori n'au făcut asta părinții noștri pentru a ne descreți fruntea și a ucide, cu literatura, părerile noastre de rău.

Baciul din « Miorița » are o reacțiune asemănătoare. Liniștește pe oița cea speriată, transformând imaginile chinuitoare într'un basm pasionant. Vestea care i-a făcut frică, o pune în centrul poveștii și în jurul acestuia țese un strălucit decor de feerie. Cel mai bun antidot al panicii este bagatelizarea obiectului ei. În cazul Mioriței, moartea este oarecum « futilizată » prin alegorie. Ceea ce pierde în seriozitate, câștigă în frumusețe. Devine tema unui joc literar, destinat să o amuze pe Mioară, să o distragă dela gânduri triste. Și copilul, mai ales când este vorba de o fetiță, numaidecât se lasă furat de mirajul unui basm sau a oricărei improvizații de acest fel, ludico-estetică. Amintiți-vă de copiii din « Poussière »,

romanul de pe acum celebru al Rosamondei Lehman. Ca să facă pe Judith să nu mai plângă de o mare nenorocire care tocmai i se întâmplase, prietena ei începu să sară frenetic prin o odaie și « țopăia așa de caraghios — ne spune atunci Judith — încât, cu toată disperarea mea, nu m'am putut ține să nu râd cu hohot ». Procedeu acestă de transformare a nenorocirii, în joc, această terapeutică, prin literatură, este o medicină sufletească primitivă și populară, pe care o știu practica nu numai poeții geniali, ci simplele doici rurale față de copiii săteni.

Și este tocmai ce face baciul din Miorița. Ceea ce e însă remarcabil aci este că o asemenea procedare convine nu numai ca tratament pentru Miorița, dar și ca reacțiune la propriile sentimente ale baciului. Intr'adevăr, asta îi va permite să-și continue căderea în propria lui perplexitate, de vreme ce procedura perplexității este ea însăși un vis treaz și o poveste de gânduri fantastic aranjate în jurul aceluiași fapt pozitiv. Și se mai potrivește și cu firea baciului nostru, fire întâmplător poetică, dispusă deci la astfel de soluțiuni sentimentale pe cale de literatură.

Așa dar, acea imajerie țesută în jurul faptului fundamental al morții improbabile — reală, totuși, de acea realitate a posibilului; fantasticul decor de basm în care se preface conținutul veștii omorului amânat, este o conduită unică având darul să lichideze trei situațiuni sentimentale deodată: panica Mioriței, perplexitatea ciobanului și apucăturile literare firești ale acestuia din urmă. Este un caz tipic de « politelism » psihologic caracteristic literaturii de bună calitate.

* * *

Pasajul poemului unde se petrec toate acestea merită o analiză mai detaliată. Găsim într'însul o serie de efecte progresiv gradate:

Oiță bărsană,	Ca să mă îngroape
De ești năzdrăvană	Aicea pe aproape
Și de-a fi să mor	În strunga de oi
În câmp de mohor,	Să fiu tot cu voi
Să spui lui Vrâncean,	În dosul stâniei
Și lui Ungurean	Să-mi aud câniei.

Despre chestiunea cea serioasă, despre eventualitatea morții, abia trei cuvinte, nu se poate mai evasive; și imediat, o lungă

avalanșă de « mărturii de afecțiune » față de Mioriță și față de semnele ei; cu alte cuvinte, important nu e că el va muri, ci faptul că *chiar mort*, va rămânea sufletește cu oițele lui, cu câinii, etc. Și chiar construște, cu colaborarea lor, un fel de combinație de fluerașe diverse, pentru ca:

Vântul când a bate	Ș'oiile s'or strânge
Prin ele a răzbate	Pe mine m'or plânge.

Suntem aproape în plin vis și basm și joc de imagini. De acum înainte, chëștiunea morții trece pe planul al doilea, devenind simplu motiv literar; principalul e frumusețea în sine a decorului de poveste care urmează. Transiția dela ordinea de idei anterioară (preocuparea de a fi « drăguț » și tandru cu oițele sale) și ordinea de idei cea nouă (preocuparea de pură estetică a improvizatorului de feerie) se face prin cuvintele:

Iar tu de omor	Să le spui curat
Să nu le spui lor,	Că m'am însurat.

Odată ce i-a venit ciobanului ideea aceasta a însurătorii, o duce, cum ar zice Cocteau, « jusqu'au bout d'elle-même », brodând tot ce se poate broda în jurul ei:

Că la nunta mea	I-am avut nuntași
A căzut o stea	Preoți munții mari
Soarele și luna	Păsări lăutari
Mi-au ținut cununa,	Păsărele mii
Brazi și pâlținași	Și stele făclii.

Este ceva foarte interesant în tot acest lung pasaj al baladei, dela « Oiță bârsană, de ești năzdrăvană » până la « Păsărele mii, și stele făclii ».

Spuneam că această feerică imajerie traduce mai multe stări sufletești în același timp. De sigur. Mai multe lucruri deodată, și tot timpul. Dar *nu tot timpul la fel*.

Câteodată, baciul se gândește în principal la Mioriță și în mod accesoriu la el însuși. Alteori invers, prinde a cugeta mai cu luare aminte la soarta lui personală. În ambele cazuri, el face același lucru: *se joacă cu vestea*; dar o dată se joacă mai mult *pentru el*, pentru plăcerea lui decât pentru a Mioriței, altă dată viceversa.

Este aci ceva foarte frecvent la fenomenologia jocului în doi. În cursul unei improvizații ni se întâmplă să fim cuprinși, când de propria noastră voluptate, când de interesul față de efectul pe care jocul îl face asupra partenerului. Este o oscilație permanentă, ca între doi poli. În poezia Miorița se pot delimita niște adevărate zone în acest sens. Recitiți sau puneți pe cineva să vă citească acest pasaj din « Miorița », și ascultați-l din punctul de vedere de care vorbeam. Veți constata că un fel de centru de gravitate parcă se tot deplasează între doi poli.

* * *

O mică observație în trecut. Spuneam că Miorița nu îndrăznește să spuie baciului știrea cea rea și, din solitudine, îl ia cu binișorul, cu « pofteli » și circonlocuțiuni de amabilitate.

Pe de altă parte, Baciul, la rându-i, simte o mare dorință de a fi « drăguț » cu Mioara. Între ei există raporturi permanente de amabilitate, acea amabilitate izvorită nu din politețe protocolară, ci din tandrețe, din acea ușoară timiditate pe care o dă adevărata intimitate.

Iată de ce adjectivul « drăguț », cuvânt banal și chiar dulceag, este în poezia aceasta de un farmec nespus. Îl vedem pe poet permițându-și luxul de a-l repeta la distanță de un vers:

Sau ești bolnăvioară,
Drăguță Mioară?
 — *Drăguțele Bace*, etc.

Încă ceva. Același adjectiv: « drăguț » are aci două semnificații distincte. În gura Mioriței, traduce irezistibilul refugiu în formule de alintare, pentru — cum zic Francezii — « a auri pilula », pentru a atenua amărăciunea unei vești greu de înghițit. În fața unui lucru înfiorător, omul reacționează cu diminutive și termeni ca să zicem așa « alintativi ».

Cu totul altceva înseamnă cuvântul « drăguț » în gura Baciului. « Drăguță », aci, nu mai are semnificație specială și *ocasională*, ci una generală. Traduce o situație permanentă: relațiile de mare și calmă dragoste dintre cioban (om puternic, bărbat, călit în lupte și primejdii) și Miorița (ființă plăpândă, emoționabilă, sfioasă, așa cum este o... domnișoară). Cuvântul « drăguț » este

traducătorul general al iubirii proteguitoare, al gentileței tandre, al afecțiunii celui puternic față de cel slab. Nu are acea funcție ad hoc pe care o are, în conduita ei, Mioara, preocupată de ceva precis: să spună, cu cât mai multe menajamente, vestea cea rea.

A face ca același cuvânt, repetat la mică distanță, să însemne două lucruri deosebite este unul din cele mai sigure semne de valoare poetică (cf. Eminescu: «Și când se va întoarce *pământul* în *pământ*», unde același cuvânt înseamnă rând pe rând existență și neexistență).

* * *

La un moment dat, baciul se oprește brusc din povestit. Jocul, deodată, ia sfârșit. Căci iată, s'a întâmplat ceva neprevăzut. În curgerea relativ senină a gândurilor baciului, a răsărit ceva altfel de grav decât tot ce fusese până atunci. A răsărit figura maică-sii. Ciobanul nu se mai gândește la lucruri de nimic ca cele precedente, la inoperante comploturi, la improbabile asasinate, ușor evitabile cu un minimum de precauțiuni. Acum se gândește la ceva realmente serios. Se gândește la durerea mamei lui, când va afla că a murit. Căci de murit tot va muri odată. Poate chiar înaintea maicăi și înaintea Mioriței. Dintre ei trei, el e care duce o viață de primejdii. De sigur, scapă el de cea de mâine, de cea de anul acesta, de cea de anul viitor. A mai scăpat el și alte ori. Dar odată și odată tot o să i se înfunde. Așa e meseria de cioban. O știe prea bine; a știut-o dela început. Că zilele îi sunt puține — pentru a afla asta n'are nevoie de denunțatori dibaci și prieteni năzdrăvani. Acum, fiindcă a venit vorba de maică-sa, judecă realist și general. Ipoteza desperării «maicuței bătrâne cu brâu de lână» întrebând pe toți de fiu-său îl depărtează brusc de jocul literar în care se angajase. Și cu această ocazie, se grăbește să o previe pe Mioriță; îi spune ceea ce noi, în proză, am spune aproximativ așa: «Când e vorba de mama, nu mai e admisibilă gluma și alegoria; acum vorbim adevărat».

S'a terminat cu metaforele. Mamei trebuie să-i spui o minciună din celelalte. De pildă, fiindcă vorbeam de însurătoare, ideea este foarte bună: spune-i că m'am însurat. Însurat bine,

ca să se bucure. Dar să nu care cumva să-ți scape vorba și să începi cu metafore, cu brazi muntoși, cu preoți munții mari și alte asemenea. Acelea sunt bune pentru joaca noastră. Cu mama nu încapе joacă. Trebuie să creadă că chiar m'am însurat, real, nu alegoric. Numai așa își va putea ea explica absența mea oricât de « îndelungată ».

Acest pasaj din Miorița e ca un act în două tablouri. Tabloul întâi e povestea unui om care e obligat să se facă autor de povești. Actul al doilea: acest om e subit obligat să renunțe la poveste și să se adapteze la o situație deosebită de cea precedentă, la o situație foarte realistă. Abilitatea poetului poporan a fost de a face astfel tranziția între cele două atitudini opuse, încât schimbarea de gând să fie lină, aproape nesimțită. Ceva mai mult: în cele două situații, eroul întrebuințează exact aceleași vorbe. Când ciobanul începe, de convență cu Miorița, să transforme eventuala tragedie într'o vastă și sclipitoare glumă, întrebuințează un cuvânt plin de ironie, cuvântul « curat »:

Iar tu de omor	Să le spui <i>curat</i>
Să nu le spui lor.	Că m'am însurat.

Acest « curat », care de obicei înseamnă « pe șleau », direct, sincer, pe față, verde, fără înconjur, aci desemnează situația cea mai exact contrară. Insurătoarea baciului e o minciună, ba chiar o dublă minciună: întâi pentru că baciul nu s'a însurat, și al doilea pentru că nici nu-i vorba de însurătoare adevărată, ci de un simplu simbol poetic. Așa încât să numești toate astea « a spune curat » este o enormă șagă, o atitudine de mucalit, atitudine de altminteri specifică povestitorilor. Amintiți-vă de acel surâs ascuns pe care adulții, când se joacă cu copiii, îl au mai ales în momentele când trebuie să pară cât mai dramatici. Amintiți-vă încruntarea de sprâncene humoristic firoasă a copilului care face pe zmeul sau pe tigrul; este o expresie emoțională înrudită cu tonul ironic al baciului când zice: « să le spui curat că m'am însurat ». E ca și când ar spune: « Noi suntem niște gospodari serioși, care nu vorbim pe căi piezișe; noi ce spunem, aceea este, și nu alta. Noi spunem omului « curat » ce avem de spus ». Și asta tocmai când vorbitorul începe a povesti lucruri de care ambii știu că sunt pură invențiune. În cursul oricărui joc pot exista asemenea momente când

mistificarea reciprocă și liber consimțită devine enormă. Momentul când, în balada noastră, se spune « curat » e tocmai unul din acestea.

Iată însă că același cuvânt, cuvântul « curat », plasat într'o frază absolut identică, marchează și inaugurează o situație inversă. Spuneam că ciobanul, la un moment dat, se răzgândește și, abandonând atitudinea de joacă, trece brusc la aceea serioasă și real gravă; asta o știm după cuvintele:

Să te 'nduri de ea	<i>Și-i spune curat</i>
Tu, mioara mea,	Că m'am însurat,

În urmă se confirmă schimbarea de orientare a gândului ciobanului, printr'un « iar » adversativ, urmat de un « nu »:

Iar la cea măicuță
Să *nu-i* spui, drăguță,
Că la nunta mea, etc. . . .

Acest « iar » și acest « nu » sunt însă simple confirmări. Încă cu 26 de versuri înainte, începem a bănuși vag că baciul își « cotește » gândul:

<i>Iar</i> dacă-i zări	Mândru ciobănel
Dacă-i întâlni	Tras printr'un inel?
Măicuță bătrână	Fețișoara lui
Cu brăul de lână,	Spuma laptelui
Din ochi lăcrămând	Mustăcioara lui
Pe câmpi alergând	Spicul grâului
Pe toți întrebând	Perișorul lui
Și la toți zicând:	Pana corbului
Cine-a cunoscut	Ochișorii lui
Cine mi-a văzut	Mura câmpului !..

Urmează un al doilea avertisment, prin verbul « a se îndura »:

Tu mioara mea
Să te 'nduri de ea.

Toate aceste preparative arată că acum, fiind vorba de altceva decât de oițe, trebuie să se vorbească altfel. Apoi intervine versul hotărâtor, care printre celelalte manevre de cârmă,

unele preparante, altele perfecționante, constituie « le coup de volant » decisiv, « lovitura de bară » cea mai energică, aceea care marchează net virajul. Și acest vers e:

Tu mioara mea	<i>Și-i spune curat</i>
Să te 'nduri de ea	Că m'am însurat.

Am insistat asupra acestor detalii de pură tehnică verbală, pentru că ele dovedesc din partea autorului anonim al « Mioriței » un rafinament de estet migălos, pasionat după reușite de acestea aproape acrobatic, unde exact același cuvânt, plasat exact la fel, înseamnă odată da, altădată nu, prima oară alb, a doua oară negru. De sigur, țăranul genial care a compus sau perfecționat în acest chip balada « Mioriței » nu a făcut-o precugetat. Doar de aceea este cineva artist, ca să « nimerescă », somnambulic, cele mai migălos precise potriviri.

Să se mai observe încă o frumusețe doveditoare de mare rafinare și subtil esteticism. « Miorița » se termină extrem de modernist. Are acel « sfârșit fără sfârșit » pe care îl afectionează literatura contemporană. Nu se isprăvește cu un eveniment mărcant, ci cu niște vagi veleități de recădere în perplexitate. Baciul, tot spunând Mioriței ce anume să nu spună maică-sii, este pe punctul de a reveni la conduita anterioară, la atitudinea de vis și metaforă, a basmului și a joacii; este pe punctul de a schimba pentru a doua oară bordul îmbarcațiunii. Totuși nu-l schimbă de-a-binelea. Navighează încă în apele realismului, a socotelilor grave și serioase; simțim însă că vântul îl lasă pe nesimțite și că e gata-gata să realunece în spre perplexitate:

Iar la cea măicuță	Brazi și păltinași
Să nu spui drăguță	Preoți munții mari
Că la nunta mea	Păsări lăutari,
A căzut o stea	Păsărele mii,
C'am avut nuntași	Și stele făclii...

și povestea se termină, la propriu și la figurat, prin ceea ce în limbaj tipografic se numește « puncte-puncte », adică prin topirea tuturor lucrurilor și tuturor gândurilor într'un vag crescând.

Ceea ce-i, iarăși, extrem de « evoluat » esteticeste și de un « artisticism » foarte contemporan.

În « Miorița » nu-i vorba de nici un fel de fatalism sau *resemblance*. Un baci, zilnic încolțit de primejdii, nu se lasă răpus cu una cu două. Și atitudinea lui desinteresat-literară, felul lui metaforic de a primi vestea complotului e încă o dovadă că avem de a face cu un om ce nu se turbură pentru atât de puțin lucru.

Pe de altă parte, în Miorița nu-i vorba de nici un fel de misticism, sau de « *sentiment al morții* ». Până la moarte mai este cale lungă. Deocamdată avem doar o modestă veste, într'o privință mai mult liniștitoare decât îngrijorătoare, în tot cazul o veste din cele mai frecvente în cariera de păstor de munte. Moartea aci e pretext literar, nu sentiment actual și direct.

În sfârșit, nu e vorba de nici un fel de « *panteism* ». Dacă jocul literar al baciului se numește panteism, atunci oridecâteori ne permitem o comparație poetică între un sentiment al nostru și o stihie oarecare suntem, ca doctorul lui Molière, panteiști fără voie.

Nimic din toate aceste docte lucruri nu există în Miorița, sau, în tot cazul, nu asta e principal în acest poem. Originalitatea Mioriței consistă tocmai în banalitatea sentimentelor care îi stau la bază. Sunt sentimente de culoare cenușie, sentimente cotidiene, șterse; stări sufletești durabile și continue, ca afecțiunea, sollicitudinea, amabilitatea, cuviința față de un om « mai mare » și tandra gentilețe față de o ființă mai mică și mai copilăroasă; este sentimentul perplexității, al jocului, al prieteniei, stări sufletești care n'au nimic din accentul retoric al jalei de doină, al veseliei de chef, al scânteierii de madrigal din versurile de dragoste, al triumfului din cântecele de vitejie sau al « extraordinarului » din poveștile cu zâne, zmei, feți frumoși și fete de împărat, în fața cărora copiii de astăzi — epocă de monetă-hârtie — sunt plictisiți, constatând că totul — lucruri și oameni — este de aur...

În literatura mai inferioară, sentimentele sunt tot atâtea Dumineci șufletești. În literatura de bună calitate, sentimentele cotidiene și oarecum « cronice » înlocuesc sentimentele « de zile mari », strălucitoare, subite și nedurabile — sentimentele de... aur și poleială. Sentimentele care ne emoționează mai mult sunt acele făcute nu din poleială, ci din cenușă, din trecut care arde și se consumă clipă de clipă pentru a reînvia fără preget; sunt acele « *dusty answers* », stări sufletești « prăfoase » și în vecinică devenire.

Miorița a însemnat descoperirea, dintr'o dată, a acestei psihologii de penumbră, de vis, împletire de viață exterioară cu viață interioară. La personajele Mioriței trecerile dela un gând la altul se fac lin, pe nesimțite, întocmai ca în mediocra și patetica noastră existență de toate zilele ¹⁾:

D. I. SUCHIANU

---

¹⁾ Acest studiu l-am scris în urma insistențelor regretatului G. Ibrăileanu, căruia, acum vre-o patru luni, când era încă în stare de a primi vizite, îi spusese, în cursul unei conversații întâmplătoare, ideile principale. Ibrăileanu mi-a spus atunci să scriu aceste idei.

În acest studiu m'am referit exclusiv la varianta Alecsandri. Celelalte trebuie considerate — cu câteva rare excepții — ca un simplu material brut, mai puțin decât o ciornă. Distanța dintre ele și textul Alecsandri e ca aceea dintre basmul lui Kunisch și Lucefărul lui Eminescu.

Ibrăileanu, odată, la Iași, ne povestise, în redacția « Vieții Românești », o butadă a lui Caragiale cu privire la Miorița și la docții ei interpreți filozofico-culturali — butadă care mi-a fost pe urmă repovestită de tatăl meu, care-l cunoscuse și el pe Caragiale. Iată « teoria critică » a lui Caragiale:

« Mă, proștilor, nu vedeți voi că în Miorița e vorba de un Român de-al nostru, bețiv ca tot Românul, și care pune, la chef, pe țișan să-i cânte: — « Ia zi, mă, cioară, un flueraș! » Și pe urmă: « Mai știi, mă, baragladină, ș'un alt flueraș? » « Hapoi sa va zic pe hăl de os ». « Și alt flueraș mai știi, mă? » « Hapoi sa va zic pe hăl de lângă hăsta, sa va zic pe hăl de fag ». « Zi-l mă și p'ăla »; și așa, până ce Românul cade lat sub masă, copleșit de voie bună și de umanitate ».

Încă un cuvânt. În studiul de față se vorbește de o mulțime de lucruri ce par foarte moderne, ca perplexitate, timiditate, activitate ludico-literară, banalitate, politeță, sentiment al răzgândirii, refulare, solitudin, etc., etc. Mă aștept la reproșul de anahronism și modernizare — cu orice preț. Imi permit însă a observa că toate stările sufletești pomenite mai sus nu au modern decât numele. A le tăgădui existența la contemporanii Mioriței, e ca și când am nega posibilitatea activității glandelor cu secreție internă la oamenii de pe vremea lui Decebal, sub motiv că endocrinologia a fost « inventată » abia în epoca lui Claude Bernard.

SCRISORI TRIMISE DE TITU MAIORESCU LUI DUILIU ZAMFIRESCU

8.

Reichenhall e frumos, într'o
căldare de munți înalți
până peste 2500 metri.

Reichenhall lângă Salzburg
Villa Flora
Duminică, 12/24 Aug. 1890

Iubite domnule Duiliu,

Ne-am întors dela Cap Nord și am rămas aici de pripas și de odihnă. Mai stăm la Reichenhall până Marți 21 August/2 Septembrie, apoi îndelete prin Viena, Peșta acasă. Când aș ști, unde te afli acum ! Dacă te afli în Nordul Italiei, am fi aproape unii de alții, și de ! iute merg drumurile de fier.

Am pornit Marți 3/15 Iulie la 8^{1/2} ore dimin. din Berlin și am sosit (prin Rostok ¹⁾-Warnemünde-Gjedser) la Copenhaga 7^{3/4} sara. Joi în 5/17 Iulie am fost la Helsingör să visităm castelul Kronborg cu terasa lui Hamlet, sara la Helsingborg în Svedia. Apoi prin Göteborg, pe la cascadele de la Trollhättan, stavilarele (« écluses ») lui Ericson în faimosul Götacanal (care leagă pe apă prin mijlocul Svediei peste lacurile Wenern, Wetern și Mölaren, Göteborg cu Stockholm) la Christiania, unde am stat 2 zile, am făcut o excursie cu poșta (fiecare călător într'o minunată trăsurică cu numai 2 roate și un cal, « Kariol ») la Humledal

---

¹⁾ Rostock.

și Drammen; Miercuri 11/23 Iulie la 2 d. am. din Christiania cu C. F. la Drontheim (Norveg. Throndhjem,¹⁾ ceteste Troniem), unde am sosit Joi dimineața în 12/24 Iulie. A doua zi, Vineri sara, la 10 ore, ne-am îmbarcat pe vaporul de turiști « Capella », care în 9 nopți și 8½ zile (până Sâmbătă 21 Iulie/2 Aug. dimineața) ne-a dus la Cap Nord și ne-a adus cu bine înapoi la Drontheim. (Cheltuiala p. vapor dela Dronth. la Cap Nord și înapoi, în cea mai bună cabină, cu mâncare, serviciu, cu tot 425 frci de persoană). Marea în acest timp odată 3 ore foarte agitată, apoi vr'o 5 ore și earăș vr'o 4, și 2 ore la Cap Nord agitată, încolo liniște ca pe lac.

Sâmbătă 14/26 Iulie pe la amiază am debarcat pentru 2 ore, ca să ne suim pe insula Thorghatten la un tunel natural, prin care se vede marea cu nenumărate insule mici de stâncă, ca printr'un telescop uriaș; în aceeaș zi pe la 6½ sara am trecut peste linia polară, Duminecă dimineața la 15/27 Iulie am stat o oră dinaintea orașelului Henningsvår pe una din minunatele insule Lófoten; pe la 2 ore în grandiosul Ramsfiord (munți de stâncă până la 2000 m. înălțime, coborînd deadreptul în mare, cascade enorme, ghețari până la mare, și trecerea brațului de mare așa de strîmtă, încât par'că ești pe Dunăre la Peșta), Luni 16/28 Iulie debarcat pentru câteva ore la orașul Tromsø, de unde în ½ oră cu trăsura în Tromdal la un campament de Laponi cu o cireadă de vr'o 300 de reni, apoi la o instalație pentru exploatarea balenelor, 2 balene și mulțime de delfini văzuți în mare, Marți, 17/29 Iulie dimineața la Hammerfest, cel mai nordic oraș al pământului (oteluri, școală, biserică, stație telegrafică și meteorologică), și înfine, în aceeaș zi, la 7½ ore sara sosit la Cap Nord, ancorat, suit (1¼ oră comod în zig-zag) la platoul stâncos și mlăștinos al enormei stânci Cap Nord (295 metri deasupra mării), cinat sus, băut champagne, așteptat acolo miezul nopții și avut parte de cel mai splendid soare neînterupt! Temperatura + 150 R. (din cauza caldului Golfstream). La întoarcere cules flori de pe platou (myosotis, campanula, enzian), pe vapor pescuit ½ oră, prins « morues » mari, buni de mâncare (grozavi numai sub forma unturei de pește, ce o beau copiii slabi), apoi iar Hammer-

---

¹⁾ Trondhjem.

fest, Tromsö, coborît Vineri 20 Iulie de pe vapor pentru a ne duce ½ oră la marele ghețar Svartisen, la nivelul mării (pe când în Șvițera regiunea gheței vecinice începe de la 3000 metri în sus), și, cum am spus, Sâmbătă 21 Iulie/2 Aug. înainte de amiazi debarcat earăș la Drontheim.

Pe lângă toate impresiile extraordinare ale acestei călătorii, cea mai curioasă este lipsa totală de întunec în această epocă a anului.

Deja la Christiania ne-am trezit în prima sară surprinși, că, uitându-mă eu pe uliță în lumină de amurg, am văzut bine pe un orologiu de biserică 11 ore. Dar apoi de la Drontheim încolo nu mai e deosebire de zi și noapte, și ai la început oarecare greutate să-ți aduci aminte, când să te culci și când să te scoli. Ai sta vecinic treaz și te-ai enerva peste măsură.

Duminică 22 Iulie/3 Aug. am plecat cu drumul de fier (plăcut după vapor ca variație) la Upsala, unde am stat o noapte, apoi am ajuns la Stockholm, unde am stat până Sâmbătă 28 Iulie sara.

Stockholmul e cel mai frumos oraș ca priveliște, precum în genere Suedia e plăcută, curată, amabilă, elegantă, surprinzătoare prin progresul mașinilor de tot felul (vagoanele mult mai comode, mai *elastice* — deabia auzi roatele și nu simți mișcarea; telefoane în *toate* casele, electricitate și în trenurile accelerate, elevatori (lift) în mijlocul pieței ca să te urce (pentru 5 centime) la un faubourg de sus (150 metri; de aici își va fi luat Eiffel ideea, care pare numai o simplă amplificare după cele făcute de mult la Stockholm), stururile și marchizele la ferestre elegante, comode, totdeauna solide, etc. etc.).

Farmecul unic al Stockholmului e, că-ți înfățișează într'o *singură privire*, d. e. de pe balconul nostru de la Grand Hôtel, *tot* ce-ți poate da un oraș ca frumusețe: port de mare, la stânga marea plină, la dreapta curentul intrării lacului Mölaren în port, deasupra un elegant și foarte lung pod de piatră și fier, mai departe alt pod, peste care trec trenurile drumului de fier, vis-à-vis, castelul și palatul regal, dedesupt la dreapta cafeneaua « Strömparterren », pavilion de concert, iluminare multicoloră dela 10 ore sara înainte, globuri electrice la port și palat, pe quai la stânga Muzeul Național (edificiu frumos și mare),

tramways, trăsură, care și căruțe, vapoare, șalupe, bărci în vecinică mișcare, 2 parcuri, partere de flori, statua lui Karl XII, a lui Gustav Adolf, a lui Gustav III (cel omorât de Ankantröm), *stânci* colosale în mijlocul orașului — toate acestea, cum zisei, cu o singură privire — armonizate sub lumina stranie hyperboreală ¹⁾.

Dar destul! Doar n'am să fac un articol descriptiv. Din Stockholm la Norköping (visitarea unei familii cunoscute la Pontresina în vila ei nespun de frumoasă), apoi la Malmö, Copenhaga, Berlin, München, Reichenhall. Am luat câteva sute de fotografii, le-am lipit într'un album, ad usum amicorum (delphinii i-am lăsat la Cap Nord), când vei veni la București.

Complimente Doamnei Zamfirescu de la nevastă-mea și de la mine, și vechea strângere de mână prietenească Dumitale ²⁾.

9.

Reichenhall, Luni 20 Aug./1 Sept. 1890

Iubite Domnule Duiliu,

Că ți-a trecut Mavrocordato înainte, e o ciocoierie de-a lui Lahovary. Este *posibil*, nu sigur, că pe la Octomvrie să se facă o *identificare* Ministerială cu « constituționalii », adică cu noi. Atunci ar intra Carp în Ministeriu și eu m'aș amesteca uneori în ale administrației guvernului, ceea ce până acum — de la retragerea noastră — am evitat absolut.

Pentru acest cas posibil te rog să-mi răspunzi la București cât mai curând: Unde dorești să te duci ca Prim Secretar? Ce este socrul D-tale, ce rol joacă, ce poziție ocupă în Italia? Și — « last, not least » — ce avere ai de când te-ai însurat?

Se 'nțelege că nu poți lua aceste întrebări drept indiscrețiune din partea mea. Știi, că asemenea date au însemnătatea lor pentru cariera diplomatică.

---

¹⁾ O stropitură lungă de ceară străvezie, prin care rândurile se citesc numai ca pe sub apă, aduce aminte și astăzi, după aproape cincizeci de ani, ceasul de noapte când Titu Maiorescu scria la lumânare prietenului mai tânăr de peste Alpi.

²⁾ Scrisoarea 34 a lui Duiliu Zamfirescu.

Cu 100.000 frci pe an ai vrea să mă desrobești din advocatură, ca să am răgazul de a scrie? — Ți-o las mai efin cu jumătate; o fac și cu 50.000. A la rigueur și cu 40.000. Dar când ai până acum numai 5000 ca procente din capital, 7300 din Profesură, trebuie să trimiți 11.000 franci pe an la Berlin¹⁾, înțelegi, că restul trebuie să-l scoți din salahorie. Și « primum vivere, deinde philosophari ». Ceeace de altminteri, precum știi, nu m'a împiedecat încă de la seninătatea vieții. Fiecare din noi e mărginit în limitele firii sale și a unei poziții devenite definitive de la 40 de ani încolo; și gândurile, ce ar fi fost, dacă n'ar fi fost ce a fost, sau cum ar fi, dacă ar fi cum nu e, le-am alungat de mult. Dar adevărat este, că mă apucă — așa la 2 luni odată — dorul de a scrie ceva mai cu temei și o adâncă părere de rău, că pentru așa ceva nu am timpul liber.

Toate merg « à bâtons rompus » în viața mea literară. Imi pare însă că aș avea multe de spus și de scris, care uneori tind să-mi spargă țeasta de tare ce bat la ușe, însă e probabil, că mulți se coboară în groapă ca o pușcă încărcată și ruginită în dorul de a face explozie — proastă imagine, dar exactă idee.

Precum vezi, ploo afară, și atunci ploo și înlăuntru.

Nevastă-mea stă întinsă pe o canapea și cetește George Elliot, e veselă ca totdeauna, și aceasta mă readuce și pe mine la simțământul unei realități în definitiv plăcute.

Complimente și salutări amicale da tutti a tutti²⁾.

10.

București, 4/16 Oct. 1890.

Iubite D-le Z.,

Eram în întârziere cu răspunsul la o scrisoare a D-tale, și acum îmi vine și cea de la 6 Oct.

Știi, sau te rog să știi, că scrisorile D-tale îmi fac totdeauna plăcere și dar vorba D-tale « pardon de această prea lungă scrisoare » nu-și are loc. Aș vrea să am și eu răgazul să mă las plăcerii de a-ți răspunde mai des și mai regulat. Dar acest răgaz nu-l am decât foarte rar.

¹⁾ Pensie alimentară fostei soții.

²⁾ Scrisoarea 33 a lui Duiliu Zamfirescu.

tramways, trăsuri, care și căruțe, vapoare, șalupe, bărci în vecinică mișcare, 2 parcuri, partere de flori, statua lui Karl XII, a lui Gustav Adolf, a lui Gustav III (cel omorât de Ankantröm), *stânci* colosale în mijlocul orașului — toate acestea, cum zisei, cu o singură privire — armonizate sub lumina stranie hyperboreală ¹⁾.

Dar destul! Doar n'am să fac un articol descriptiv. Din Stockholm la Norköping (vizitarea unei familii cunoscute la Pontresina în vila ei nespus de frumoasă), apoi la Malmö, Copenhaga, Berlin, München, Reichenhall. Am luat câteva sute de fotografii, le-am lipit într'un album, ad usum amicorum (delphinii i-am lăsat la Cap Nord), când vei veni la București.

Complimente Doamnei Zamfirescu de la nevastă-mea și de la mine, și vechea strângere de mână prietenească Dumitale ²⁾.

9.

Reichenhall, Luni 20 Aug./1 Sept. 1890

Iubite Domnule Duiliu,

Că ți-a trecut Mavrocordato înainte, e o ciocoierie de-a lui Lahovary. Este *posibil*, nu sigur, că pe la Octomvrie să se facă o *identificare* Ministerială cu « constituționalii », adecă cu noi. Atunci ar intra Carp în Ministeriu și eu m'aș amesteca uneori în ale administrației guvernului, ceea ce până acum — de la retragerea noastră — am evitat absolut.

Pentru acest cas posibil te rog să-mi răspunzi la București cât mai curând: Unde dorești să te duci ca Prim Secretar? Ce este socrul D-tale, ce rol joacă, ce poziție ocupă în Italia? Și — « last, not least » — ce avere ai de când te-ai însurat?

Se 'nțelege că nu poți lua aceste întrebări drept indiscrețiune din partea mea. Știi, că asemenea date au însemnătatea lor pentru cariera diplomatică.

---

¹⁾ O stropitură lungă de ceară străvezie, prin care rândurile se citeș numai ca pe sub apă, aduce aminte și astăzi, după aproape cincizeci de ani, ceasul de noapte când Titu Maiorescu scria la lumânare prietenului mai tânăr de peste Alpi.

²⁾ Scrisoarea 34 a lui Duiliu Zamfirescu.

Cu 100.000 frci pe an ai vrea să mă desrobești din advocatură, ca să am răgazul de a scrie? — Ți-o las mai eftin cu jumătate; o fac și cu 50.000. A la rigueur și cu 40.000. Dar când ai până acum numai 5000 ca procente din capital, 7300 din Profesură, trebuie să trimiți 11.000 franci pe an la Berlin¹⁾, înțelegi, că restul trebuie să-l scoți din salahorie. Și « primum vivere, deinde philosophari ». Ceeace de altminteri, precum știi, nu m'a împiedecat încă de la seninătatea vieței. Fiecare din noi e mărginit în limitele firii sale și a unei poziții devenite definitive de la 40 de ani încolo; și gândurile, ce ar fi fost, dacă n'ar fi fost ce a fost, sau cum ar fi, dacă ar fi cum nu e, le-am alungat de mult. Dar adevărat este, că mă apucă — așa la 2 luni odată — dorul de a scrie ceva mai cu temei și o adâncă părere de rău, că pentru așa ceva nu am timpul liber.

Toate merg « à bâtons rompus » în viața mea literară. Imi pare însă că aș avea multe de spus și de scris, care uneori tind să-mi spargă țeasta de tare ce bat la ușe, însă e probabil, că mulți se coboară în groapă ca o pușcă încărcată și ruginită în dorul de a face explozie — proastă imagine, dar exactă idee.

Precum vezi, ploo afară, și atunci ploo și înlăuntru.

Nevastă-mea stă întinsă pe o canapea și cetește George Elliot, e veselă ca totdeauna, și aceasta mă readuce și pe mine la simțimântul unei realități în definitiv plăcute.

Complimente și salutări amicale da tutti a tutti²⁾.

10.

București, 4/16 Oct. 1890.

Iubite D-le Z.,

Eram în întârziere cu răspunsul la o scrisoare a D-tale, și acum îmi vine și cea de la 6 Oct.

Știi, sau te rog să știi, că scrisorile D-tale îmi fac totdeauna plăcere și dar vorba D-tale « pardon de această prea lungă scrisoare » nu-și are loc. Aș vrea să am și eu răgazul să mă las plăcerii de a-ți răspunde mai des și mai regulat. Dar acest răgaz nu-l am decât foarte rar.

¹⁾ Pensie alimentară fostei soții.

²⁾ Scrisoarea 33 a lui Duiliu Zamfirescu.

Am vorbit cu A. Lah. despre D-ta. L-am găsit în cunoștință deplină de cauză asupra împrejurărilor D-tale și te-am găsit bine notat. Al. Balș îmi spunea, că primul Secretar Mavroc. are vechimea legitimă de la prima sa numire (rău fiindu-i carieră întreruptă de guvernul colectivist), că cei ce vin acum la rând de vechime pentru înaintare, ești D-ta și Mavrodin pe aceeași linie, dar că la prima vacanță e probabil că va trece întâi Mavrodin din cauze «umanitare», el fiind așa de sărac, încât câți-va franci mai mult pe lună să-i fie o chestie vitală. Dar la a doua vacanță D-ta, și anume la Roma, de unde se va deplasa Mavroc., pentru care e indiferent, unde se află, numai să fie în străinătate...¹⁾.

Ți le scriu aceste, fiindcă te privesc. Dar n'aveai trebuință să-mi explici «per longum et latum», că nu pentru aceasta îmi atinseși într'o scrisoare trimisă la Reichenhall chestia poziției D-tale oficiale. Aceasta o știam și ți-am și răspuns de la Reichenhall, că o știam. D-ta ești unul din puținii oameni pe lume care sunt discreți, prea discreți, ceea ce nu strică. Dacă m'am informat pe la Lah. și Balș, am făcut-o fiindcă eu mă interesam, nu fiindcă m'ai fi îndemnat D-ta.

Or cum, m'am bucurat să te văd bine notat la toți (și à propos de aceste: la întrebarea D-tale despre Almanacul «Românului» pe 1891 răspund: dacă ar fi Carp la Externe, ai putea trimite ceva acolo; dar fiind pasionatul om de partid Lahov. la Externe, nu știu cum s'ar privi lucrul, și atunci vorba vechie: *In dubiis abstinendum*).

Nu așa de bine notat e P...²⁾

¹⁾ Urmează o parenteză de cinci rânduri în franțuzește. Chiar începutul arată de ce nu pot fi comunicate: «soit dit *tout-à-fait entre nous*...».

²⁾ Urmează o pagină, lăsată afară, cu fapte și păreri, de ordin prea personal ca să poată fi aduse la cunoștință. Este păcat numai pentru că, în felul acesta, îi scapă cititorului una din trăsăturile de căpetenie ale lui Maiorescu, interesul față de infinitul mic social.

De altminteri, poate că apariția unor asemenea amănunte, cu formă de anecdotă și uneori chiar de cancan, cel puțin colportat, dacă nu urzit, s'ar lămuri mai mult decât printr'o trăsătură de fire, prin găsirea lui Duiliu Zamfirescu în străinătate și dorința sau potrivirea să afle lucruri care îl țineau aproape de viața de toată ziua a lumii bună bucureștene.

Sunt și eu cu desăvârșire de părerea D-tale contra lui Flaubert-Zola. Nu au inima *caldă*. Cetesc, recetesc acum pe Dickens. Eată un scriitor cald. Te rog, recetește-l cu Doamna Zamfirescu împreună: d. e. « Temps difficiles »; sau or ce. Ce măestrie în producerea simpatiei pentru miseria claselor de jos ! Ce rază de soare peste toate scrierile ! Pe când Flaubert-Zola-Maupassant scriu sub cerul cenușiu al scepticilor blazați, și scrierile lor îți devin apăsătoare ca a treia săptămână de ploaie.

Dar cu explicarea subiectivității și obiectivității nu mă unesc. D-ta definești :

« A se vedea pe sine și lumea din afară schimbată întrucâtva și colorată după propria sa gândire și propriul său sentiment, este partea scriitorului subiectiv. Dimpotrivă, a se vedea pe sine și lucrurile ce-l înconjură mai deaproape ca făcând parte din lumea externă, este aceea a scriitorului obiectiv ».

Eu zic (vezi și prefața mea la Comediile Caragiale (« Convorb. », 1 Sept. 1885 — partea despre moralitatea artei) și art. « poeți și critici » (« Convorb. », 1 Apr. 1886):

Toate impresiile omului asupra sa și asupra lumii sunt subiective. Cine își poate exprima aceste impresii subiective (la el, ca la toți oamenii subiectivi) cu atâta putere deosebită, cu atâta coloratură deosebită în forma exprimării, încât să devie mai « sugestiv » în această formă de expresie, are individualitate de stil.

Cu toată această subiectivitate fatală a omului, care autor se numește obiectiv? (ca Gæthe, Shakespeare, Leopardi, Eminescu) (se înțelege: obiectiv « cum grano salis », relativ mai obiectiv în comparație cu alții, care sunt exclusiv sau egoist-subiectivi)? — Acela, care primește dela obiectele observate și apoi descrise de dânsul niște impresii — ce e drept totdeauna subiective, dar cel puțin *neamestecate* cu alte impresii *egoist-interesate ale sale*; impresii în a căror primire și exprimare autorul *se uită pe sine*, se pierde, își pierde egoismul.

D. e. un conferențiar la Ateneu vrea să vorbească despre Eliade. Or ce va zice despre Eliad, nu poate spune decât impresia sa subiectivă. *Dacă spune însă curat, limpede și cinstit numai impresia produsă asupra lui prin operele și figura lui Eliad*, el poate da despre Eliad o descriere pe cât omenește se poate de obiectivă,

adică un obiect oglindit în cea mai curată subiectivitate omească. Dacă însă (și aceasta se întâmplă în cele mai multe cazuri, de aceea scriitorii « obiectivi » sunt așa de rari) în această impresie a sa despre Eliad se mai amestecă (se asociază psihologicește în capul lui) și alte impresii piezișe, egoistic-personale, adică relative la persoana vorbitorului în afară de obiectul Eliad; dacă d. e. vorbitorul, crezând că sunt în auditor cocoane încântate de Eliad, căroră n'ar vrea să displacă, își drege frasa după gustul lor, sau dacă se gândește în genere, cum să captiveze auditorul cu vibrații de coarde populare, cu vre-o declamație patriotică, vre-un compliment la puternicii zilei, vre-o fioritură pentru gingașele d-șoare, etc. etc.: atunci este vederat, că impresia sa despre Eliad și exprimarea acestei impresii, totdeauna subiective, nu mai este cel puțin subiectiv-curată, adecă mărginită la impresia primită dela obiect, ci este înlănțuită, turburată, falsificată cu alte gânduri *egoist*-subiective, cu vanitatea de a plăcea cocoanelor, de a linguși pe puternici, de a-și înlesni el cariera vieții sale... tot lucruri *heterogene de obiect*.

Atunci vorbitorul sau scriitorul este *subiectiv în înțelesul mai restrâns, în înțeles defavorabil*.

Creangă e obiectiv: el descrie poporul așa cum îl vede el subiectiv, dar așa *numai cum îl vede*, fără alt gând pieziș, decât de a-l vedea și de a-l descrie curat cum îl vede, uitându-se pe sine și uitându-se numai la popor.

Delavrancea e rău subiectiv: el descrie poporul așa cum îl vede în parte, dar o altă parte a vederii lui este simultan ocupată de gândul heterogen de a face efect cu scrierea lui, de a « epată » lumea, de a-i turna expresiile cele mai neobicinuite, de a trece *el* de mare scriitor popular à propos de descrierea poporului: își amestecă dar egoismul, vanitatea, meschinăria sa în imaginea primită dela obiectul expunerii, și prin urmare nu capătă și nu poate exprima decât o imagine turburată, înstrăinată de propria ei fire, amestecată cu elemente, ce nu se țin de ea.

E cam difus ce am scris, dar cam așa ceva este deosebirea, de care vorbim, între subiectiv și obiectiv.

Foarte spiritual, încântător subiectiv e Byron. Primește o puternică impresie dela Don Juan, o dă puternic în expresie, însă mai dă alături și pieziș gânduri individual-egoiste de ale

lui, își răsbună de hipocritul puritanism al societății engleze, care l-a blesat, expulzându-l din mijlocul ei, mai împunge pe bigota de nevastă-sa etc., și oscilează astfel între impresia subiectiv-curată despre obiect și între dorința lui egoistă-turburătoare de a-și răsbuna. Lord Byron prin urmare nu este scriitor obiectiv. Am sfârșit și a 3-a coală, și rămân al D-tale devotat ¹⁾).

II.

București, 1/13 Martie 1891.

Mult iubite domnule Zamfirescu,

Situația politică stă acum așa: («acum» înseamnă: în săptămâna aceasta; ceva modificări în septem. ²⁾) viitoare nu sunt excluse), că guvernul (în esență Vernescan) vrea să distrugă în alegerile viitoare dela 9/21, 10 și 11 Apr. pe «Junimiști», ca nu cumva să iese Carp, A. Marghiloman și eu deputați.

Însă colectivității sunt de o tărie de organizare și de o îndrăsnală față cu slăbiciunea-ridicolul guvernului, încât probabil situația după alegeri va fi a lor.

Cel mult se poate întâmpla să iese vr'o 30 deputați intermediari (junimiști, liberali-disidenți, radicali împreună) care ar avea în Cameră rolul important de a hotărî direcția limbei dela cumpănă. Dar o majoritate hotărîtă și guvernabilă în favoarea Guvernului Floresco-Catargi-Vernescu este exclusă din mintea tuturor dela noi.

Așa fiind atmosfera, Miniștrii sunt hesitanți (afară de numirile noilor Prefecți), și nici o schimbare mai pronunțată în sensul lor nu îndrăsnesc să o facă.

În ceea ce te privește dar pe D-ta personal, cred că — după prevederile omenești — poți fi în liniște. Guvernul actual nu va face nimic, iar pe la Iunie e posibil un guvern colectivist, de care nu ai să te temi.

Eu personal sunt mulțumit de situația noastră politică. Acum 3 ani eram numai vr'o 3 junimiști-politici: Carp, T. Rosetti și

¹⁾ Scrisoarea 36 a lui Duiliu Zamfirescu.

²⁾ săptămânile.

eu, trecând în lumea noastră de teoretici-academici. Astăzi suntem vr'o 60, între cari și Germani și A. Marghiloman, și am dovedit prin reforma minunată a agiului, prin legea vânzării bunurilor în loturi mici la țărani, prin inamovibilitate și prin legea pensiilor, că suntem oameni de acțiune practică și că nici nu există organizatori în afară de noi. Peste mult 3 ani va trebui dar să ne revie apa la moară, sub o formă sau sub alta. Direcția noastră de altminteri este de acum înainte spre liberali. Conservatorii au devenit imposibili în vechia accepțiune a cuvântului.

Al D-tale totdeauna devotat ¹⁾).

12.

București, Sâmbătă 28 Sept./10 Oct. 1891.

Iubite Domnule Duiliu,

Mulțumesc pentru foarte amabila grabă cu care ai făcut să mi se trimită cărțile de drept comercial. Au sosit ieri, sunt tocmai ce doream, am și trimis (tot ieri) prin mandat poștal costul lor cel foarte mic librăriei Bocca după socoteala trimisă împreună — aceasta a mers bine și iute ca în poveste.

Scrisorile noastre (a D-tale cu plângerea în contra stupidei presupuneri că D-ta ai fi corespondentul Loredano, și a mea cu comanda cărților) s'au încrucișat. Din întâmplare vorbisem amândoi de același fapt. Dar în urma scrisorii D-tale am mai scris eu însumi alăturata notiță ²⁾ în « Constituționalul ».

Ceea ce nu a împiedicat pe *Liberté* (a d-lor Sturdza-Beldimano) să scrie după vr'o 5 zile, că corespondențele din urmă

¹⁾ Poate scrisoarea 43 a lui Duiliu Zamfirescu. Se simt goluri de scrisori pierdute.

²⁾ In loc să citeze, cum avea la început de gând, pentru că scrisese întâi: « următoarea notiță », șters apoi și înlocuit cu: « alăturata », Maiorescu dă chiar tăietura din ziar: « Față cu știrile neexacte care se mai răspândesc prin unele ziare, declarăm din nou și pentru a treia oară, că d-l Duiliu Zamfirescu, secretarul legațiunii dela Roma, nu este și nu a fost niciodată corespondentul ziarului *Constituționalul*, că niciun rând nu ne-a venit vreodată dela d-sa, nici direct nici indirect, că prin urmare și în deosebi corespondențele noastre din *Venezia* și *Pallanza*, semnate Loredano, nu sunt nici scrise, nici inspirate de d-l Zamfirescu ».

semnate Loredano sunt insignifiante și probabil fabricate în București « pentru a amăgi cercetările asupra adevăratului corespondent, care pare a fi la Roma ».

Când vede cineva persistența erorii, poate avea speranță că odinioară în viitor va fi și oarecare tărie pentru adevăr. Căci persistența existând, nu va fi greu să o folosești pentru adevăr în loc să o vezi astăzi întrebuițată la eroare. Căci în definitiv adevărul e lucru mai firesc decât eroarea, care undeva și cândva trebuie să-și dea în petec.

Tot optimist !

Mulțumiri încă odată, complimente Doamnei Zamfirescu (putem spera să o vedem de iarnă în București?) și cu mare bucurie la revedere ! ¹⁾.

13.

București, 17/29 Noemvrie 1891.

Iubite Domnule Zamfirescu,

Ce muscă te-a pișcat? Mai sunt mosquitos în Noemvrie pe la Roma? Sau suflă vreun scirocco pe așa vreme iernatică? Sau ai avut un atac de friguri paludiene, de ai văzut așa în negru articolul meu despre Ollănescu-Horațiu?

Nu voia să fie și nu este negru, din contră: evită negrul, și rămâne trandafiriu sau cel puțin alb. Am lăudat ce era de lăudat în conștiință, și am tăcut asupra restului. Și nu am tăcut, fiindcă nu aș fi spus lucrul verde cum îl cred — în materie literară nu încap transacțiuni, ci rămâne *magis amica veritas* —, ci fiindcă nu ar fi înțeles poate publicul — și ar fi interpretat în defavoarea lui Ollănescu ceea ce *in mare parte* nu e vina lui, ci a nivelului încă prea puțin urcat al limbei noastre *obicinuite*.

Faptul e, că afară de traducerea *ad amphoram*, (pe) care am și reprodus-o întregă, celelalte sunt de o trivializare a impresiei totale, care nu respiră de loc eleganța lui Horațiu.

Era bine să o spun aceasta? Mi-a părut că nu. Dar i-am scris-o ieri lui Ollănescu într'o lungă și caldă scrisoare.

---

¹⁾ Scrisorile 48 și 49 ale lui Duiliu Zamfirescu.

Pe aici val-vârtej politic mai mare decât or când, și poate (nu sigur) căderea Guvernului.

Ce va fi pe urmă? Beizadea Mitică tranziție? Sturdza direct cu colectivității? Poate Lascar Catargiu cu Lahovari-Știrbei? Nu tocmai imposibil o combinare cu câțiva Junimiști? Peste cel mult 8 zile va fi născut curiosul copil politic al devergondajului actual ¹⁾...

Că Petrașcu vrea să-mi dedice cartea, e o mare amabilitate din partea lui. E evident, că omul are talent; mai mare talent are Ollănescu; mult mai mare Caragiali — toți trei, după simțimântul meu, îndoiși ca caracter, dar asta e treaba lor și nu influențează de loc asupra relațiilor noastre literare; deși... Dar în fine!

Observările ce le faci și le repeți asupra prea puținei activități literare ale mele, îmi sunt totdeauna bine venite și le găsesc totdeauna adevărat prietenești. Eu primesc în genere cu dragă inimă or ce sinceră critică personală, de or ce soi și în or ce direcție.

Numai, vezi, domnule Duiliu, nu pot cu nici un chip face mai mult decât fac, mi-ar lipsi literal timpul material. Dă-ți puțin seamă: mă scol de regulă dimineața la 5½ și lucrez în iatac cu lampa aprinsă până la 8, în fie ce zi, apoi cafea, de la 9—11½ iar lucru, oameni (Carp, Marghiloman, studenți, transilvăneni, visite), de la 1 înainte sau procese, sau pregătiri la cursul universitar, care e frecventat de o lume nebună (până în coridor cu ușa deschisă), sara odată pe săptămână literatură, odată musică, odată club politic, de vr'o 2-3 ori cetire cu nevestă-mea (terminăm Carlyle, revoluț. franc.).

Dar ce iese din acest lucru?

Întâi cursul universitar. Mare lucru pentru mine; cursul totdeauna din nou rumegat, ținut în curent, suggestiv pentru tine-rime. De aici o alipire a celor mai inteligenți absolvenți ai facult. de litere de mine, care *acum* chiar e pe cale a se traduce în colaborarea lor regulată la «Convorb.» *poate* peste 1 an în încredințarea revistei pe numele lor.

---

¹⁾ S'a lăsat aproape o pagină, care începe cu aceste cuvinte: «A propos de devergondaj» și dă intimități din unele familii, care nu pot fi aduse la cunoștință.

Al doilea. Am scos în anul acesta « Aforismele Schopenhauer » în nouă ediție și revisie. Mic lucru, dar *trebuia* făcut, 436 pagine de tipar revăzute, coalele imprimate corectate, etc.

Al treilea o cărticică ca discursul meu asupra reformei învățământului, 198 pagine imprimate, scrise și acelea, corectate în 3 probe... timp și muncă, mare, mică, dar trebuie făcută.

Al patrulea: noua ediție a criticelor, revăzută cu cea mai mare băgare de samă; 3 volume vor eși, primul începe cu « poezia română » din 1867, sunt acum deabia la corectura coalei a 7-a... și cele multe înainte.

Al patrulea: ¹⁾ Socec cere o nouă ediție (a șasea) a lui Eminescu; și a cincea e sleită; corecturi peste corecturi la tipografie.

Al cincilea: tot acum, chiar acum, i-a venit lui Haimann idea să tipărească în volum pe « Lascar Viorescu » de Kozebue ¹⁾, tradus de nevastă-mea, și vrea să apară la Dechemvrie. Sunt vr'o 360 pagine de tipar. Pe fiecare zi o coală de corectură. Nu e vorba, nevastă-mea și-o face, șade colo vis-à-vis de mine la masă, ea corectează « Lascar », eu corectez « Criticele », ne mai întrebăm unul pe altul, mai modificăm, muncim ca niște salahori cu ziua.

Al șaselea: în marele proces al moștenirii Sturdza-Vodă sunt avocatul lui Dimitrie M. Sturdza. Am câștigat în prima instanță în un proces, la apel în altul. A fost și vorba de figura istorică a lui Mihalache Sturdza. Se publică toate pledările în volum. Refă și scrie o pledare de 3 ore — un mic volum. Tot acum, în aceslaș timp.

Această e știință, literatură, revisuire, scriere sau rescriere, tipăritură și corectură — într'una, într'una, fără repaos. Dar eu nu cred să fie astăzi doi oameni în România, care să lucreze mai fără preget decât nevastă-mea și cu mine.

Toate aceste în vremea de la 1 Martie, când am eșit din Minister, până acum. Și mai aștept în curând să mă apuce o nouă (a patra) ediție a « Logicei ».

Dar va fi de folos? Mai știi? Unii vor avea o impresie de la curs, alții din Critice, alții din ideile asupra instrucțiunii, alții

---

¹⁾ In loc de: Al cincilea. Fără să vrea, Maiorescu și-a mai împușinat din treburi.

din Schopenhauer, alții din pledarea Sturdza, alții din ediția Eminescu, alții din Kozebue... ¹⁾.

Multe raze și răzuțe împrăștiate, dar ori-cum: o neobosită activitate. Și vezi, că nu ți-am vorbit de întruniri politice, de articule prin « Constit. », de pledările zilnice, de scrisori și relații literare.

Dar și eu aștept să se termine această prea mare muncă de reeditări, pentru a face ceva nou dacă pot. Deocamdată sunt împleticit pe *această roată* de Ixion...

Când anume vii la București? — In planul nostru e, ca la 19/31 Decemvr. să plecăm din București, la 23 Dec./3 Ian. să fim pe 2 zile la Roma (cu Negruzzeștii) și apoi 8 zile la Neapol. La 6/18 Ianuarie 1892 înapoi.

Quod Dii bene vertant! ²⁾

Al D-tale prietenește devotat ³⁾.

14.

București, 20 Noemvr./2 Dec. 91.

Iubite D-le Zamf.,

In pripă! Iacă o scrisoare ce o primesc de la Ollănescu (Te rog, trimite-mi-o înapoi). Nu e un răspuns la scrisoarea mea către el, ni s'au încrucișat scrisorile. Vezi, că am avut eu dreptate și nu D-ta cu scirocco sau cu infecția palustră?

Criză Ministerială! Ați scăpat de Exarcho. Ridiculi situației sunt Catonul « neo-dinastic » Blaramberg și imponderabilul Fisi-cian Poni, care dispar în întuneric.

Situația se apropie de o combinare Catargiu-Junimistă, Lahovari la Externe, atunci *nu* Exarcu la Roma. Ruptură completă, la cuțite, între Catargiu și Vernescano-Florescani.

Caraghioasă lume.

Al D-tale totdeauna vesel ⁴⁾.

¹⁾ Kotzebue.

²⁾ Ceea ce zeei să facă să iasă bine!

³⁾ Scrisoarea 50 a lui Duiliu Zamfirescu.

⁴⁾ Scrisoarea 51 a lui Duiliu Zamfirescu.

15.

București, 4/16 Martie 1892.

Iubite Domnule Duiliu,

Comisie de răspuns la Mesagiu, comisie bugetară au venit peste celelalte ocupări cu vârf și mi-au răpit or ce moment liber până în pătrarul de oră, în care îți scriu acum pentru a-ți mulțumi, din partea neveste-mi și a mea, de trimiterea frumosului, prea frumosului intaglio prins în formă de broșă. Ce să-ți fac, dacă ești în Țara unificată de « Rè ¹⁾ galantuomo ».

În alăturare un articol în legătură cu partea relativă la cultura italiană din scrierea D-tale asupra lui Tolstoy, cultură care a scos un vlăstar și în Anglia. Poate intercalezi un rând despre aceasta ²⁾.

Studentii se adună regulat Vinerea la mine, îți păstrează o bună aducere aminte și au început a aduce din ce în ce mai multe scrieri de ale lor, de regulă bune.

De pe la Externe aflu că o mare mișcare diplom. se pregătește de Paști și că înaintarea D-tale la prim-secretariat trece *la toți* ca dela sine înțeleasă.

Termină și trimite-ne Tolstoi până când mai ești în Statu-quo.

Ce face Doamna Zamfirescu? Se poate zice: vivat sequens? ³⁾

Te rog, complimentele noastre mult simpaticei compatrioate româno-romane, și o prietenească și prăpădită salutare de la al D-tale ⁴⁾.

16.

București, 4/16 Iunie 1892, Joi.

Iubite D-le Zamfirescu,

Două zile a fost absent Ministrul Lahovari, azi a venit el pe la mine, auzind că fusesem de 2 ori la el.

¹⁾ Re.

²⁾ Este vorba de un articol, tăiat din ziar și datorit lui Karl Lentzner: « Englische Sonettdichtung im XVI. und XVII. Jahrhundert » (scris de mâna lui Maiorescu pe margine: « Allgemeine Zeitung. München. 11.III.1892, Beilage »).

³⁾ Se aștepta o naștere.

⁴⁾ Scrisoarea 52 a lui Duiliu Zamfirescu.

Zice că te-a mutat după propria D-tale dorință, că are o bună părere de D-ta, că locul Atena are absolut acelaș rang și că la prima vacanță de Prim-Secretariat vei fi numit, fără a putea preciza epoca. Vechia istorie !

Relațiile mele personale cu A. L. sunt slabe, cu Gen. Manu sunt rele de când cu stupida lui retragere de la Guvern, cu L. Catargiu sunt *nule*.

Știi că-ți sunt prieten din inimă; îți poți închipui că aș fi făcut tot ce-mi stă prin putință pentru D-ta. In actuala fază a geloziei între Junimiști și Mano-Lahovariști nu pot și n'am putut face nimic.

Ia și D-ta lucrul cu răbdare, e probabil că pe la primă-vară (dacă nu mai nainte) Externele se vor modifica, din multe cauze pe care nu vreau să le încredințez unei scrisori. Și poate ai constatat și D-ta, ca și mine, că după o presiune negativă a soartei, vine un îndoit *salto vitale*.

Sunt convins că va veni în curând și la D-ta.

Respectuoase complimente Doamnei, simpaticei Doamne Zamfirescu, din partea noastră a amândora, și D-tale o îmbrățișare de la ¹⁾

17.

București, 16/28 Scpt. 1892.

Dragă Domnule Zamfirescu,

Ți-am primit semnul de viață din Atena, poeziile le-am trimis la Socec spre publicare în chiar numărul « Conv. » de la 1 Octombrie; deocamdată am făcut astăzi, din acest număr, corectura continuării articolului D-tale « Tolstoi ». Căci Jacques Negruzzi e absent din țară, a fost la Genua, acum va fi pe la Bellaggio, la 1/13 Oct. se întoarce.

Din poeziile trimise, « Ofelia » ne pare foarte frumoasă, nouă și altora.

Eu fac și corectura la vol. II « Critice », care va apărea peste vr'o 5 săptămâni.

---

¹⁾ Scrisorile 54, 55, 56 și 57 ale lui Duiliu Zamfirescu.

Ollănescu e aici, cu nevastă-sa. Dar până acum ne-am văzut reciproc numai pe cartoanele cărților de vizită. La otel Continental zicea portarul că pleacă peste vr'o 3 zile. Unde? Probabil la Atena. Sau și-a început deabia concediul? Sau sunt schimbări în diplomație, fiindcă e ¹⁾ și E. Ghica și Crezzulescu aici?

Nu știu nici eu, dar mite D-ta. A. Lahovari deabia a sosit din Paris, e acum la Sinaia, și nici eu nici Carp nu l-am văzut încă.

Îți spune Atena ceva? Dar asemenea spuse trebuie să fie con-vorbiri: dacă taci D-ta, tace și ea.

Sau nu mai taci, și atunci nu mai tace nici ea?

In or ce caz, șederea D-tale la Atenă îți va fi cândva de folos sufletesc. Trebuiai neapărat să cunoști și lumea elenică din intui-ție, după ce te-ai familiarizat așa de mult cu cea latină.

Cum vezi, prietenii caută mângâiere, până va aduce timpul schimbarea dorită în împrejurările din afară.

Cu vechie prietenie ²⁾.

18.

București, 7/19 Martie 1893,
Duminecă.

Iubite Domnule Zamfirescu,

Te-ai trezit în fine din amorțea! Două scrisori mie ³⁾, una ca să fie scrisă, dar a doua caldă ⁴⁾, o scrisoare lui Jacques cu bune observări asupra novelei lui Popovici, și alaltăeri două poezii, o sentimentală justă cu Siretul și o lirică înaltă cu Partenon-primăvara, primăvara! Gioventù dell'anno, e... della vita! ⁵⁾.

D-ta ți-(a) aduci aminte de «noapte bună» și de terasa mea, de unde s'ar fi desghetat relația noastră, căci înainte aș fi fost «posomorît cu D-ta pentru politica domeniului Coroanei». Apoi

¹⁾ sunt

²⁾ Scrisoarea 58 a lui Duiliu Zamfirescu.

³⁾ Scrisorile 64 și 65 ale lui Duiliu Zamfirescu.

⁴⁾ Scrisoarea XXII din «Studii și Documente» vol. I, pag. 81 de I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș.

⁵⁾ Amintire din versurile lui Metastasio, Tinerețea anului și... a vieții.

vezi, tocmai nu. Mie mi-ești drag tocmai de când cu domeniul. Eu ți-am recunoscut îndată sinceritatea articolelor din « Indépendance », dar și D-ta îmi vei fi recunoscut sinceritatea părerii, că în acel moment și din acea cauză nu puteai fi candidatul nostru la alegeri. Și pe când Dela Vrancea din cauza împotrivirii mele la candidatura și a lui, a devenit și a rămas turbat încontra mea, D-ta ai fost neschimbat: ți-ai dat D-tale dreptul părerii D-tale, dar mi-ai dat foarte natural și mie dreptul părerii mele. Și atunci am simțit eu, că ai acea inimă dreaptă și sinceră, care e temeiul oricărei bune relații între oameni și care e așa de grozav de rară la noi (vezi Petrașcu, Caragiale, Slavici, Coșbuc, etc. etc.). Ear talentul D-tale din « Noapte bună » și din altele — asta e altă chestie.

Eu și imprudența D-tale cu Domeniul Coroanei și imprudența cu D-ra Văcărescu le găsesc bine ca inimă, deși nu sunt lucruri cu minte. Dar viața se însărcinează cu loviturile ei a da omului acea « minte », pe când inima par'că ar vrea să-i-o ia, și multă inimă trebuie să aibă cineva pentru a mai păstra ceva din ea la o vârstă înaintată...

I. Popovici e bănățean, de vr'o 22 de ani, cu o boală de inimă, blond, ochi mari albaștri, cam palid și cu pleoapele și buzele puțin învinețite — cyanosă din cauza hipertrofiei cordului — (știind boala lui), și-a terminat Institutul teologic la Caransebeș, venise ca scriitor la « Liga Culturală » în București pe vr'o 7 luni (120 frci pe lună, din care 40 trimitea maichi-si-că lui « îi ajung 80 lei ») și de 3 zile întors la Caransebeș ca să-și treacă examenul final și să se facă preot în Lugoș, dacă va isbuti — viață mai liniștită, cum se cuvine unui bolnav de inimă.

A venit acum vr'o 8 săptămâni la mine într'o dimineață (până atunci îl opriseră Coșbuc și Slavici de a veni la mine), cu vr'o 5 poezii, dintre care 2 foarte sus ca delicateță de simțiri și de expresii... îți poți închipui: un bănățean cu delicateță de simțiri și de expresii!! Am luat cu asalt o asemenea rarissima avis, l-am invitat în micul nostru cerc de Sâmbătă seara, ne-am împrietenit toți literaricește cu el, ne-a adus în curând novela maistorească din « Convorbiri », ne-a lăsat încă una de acelaș gen, împreună cu câteva poezii, pentru un număr viitor al « Convorbirilor... », et voilà.

Cercul literar cu studenții (acum licențiați în litere) merge din ce în ce mai bine, *cald* și bine. De la 1 Mai (anul 27) băieții intră în redacția « Convorbirilor ».

Aseară le-am cetit « Parthenon » și « Siretul ». Incântare ! Mai ales de Parthenon. Jacques (cam matufit) se opunea la strofa a doua, cu strania stilizare dela rândul al doilea spre a treilea, și la « Pentelic »-Penteleu ! Eu găseam puțin clară pentru public citarea anume a lui Sofocle pentru amor (poate mă matufesc și eu. Doamne, de aș simți-o din vreme, ca să nu ajung ca balerinele cele bătrâne, car(e) tot mai ambetează publicul stăruiind a se prezenta pe scenă cu fustele scurtate !). Dar băieții te-au susținut uni-sono, « sus și tare », mai ales cu Sofocle la amorul, care răstoarnă imperii, deși este pe obraji trandafirii, tot felul de Amor, Antigone d. e.

Așa să fie dar și așa să rămâe !

.....

Complimente Doamnei, simpaticei Doamne Zamfirescu. De vară, pe la 3/15 Iulie la Bruxelles, două zile. Să fie numai soarta propice și să ne dea aceste două zile, D-voastră și nouă, fără jenă, fără oboseală. Wenn die Soldaten... ¹⁾

10/22 Martie 1893.

Numai *între noi*, confidențial ²⁾,

află, că cel mult până la sfârșitul Aprilie a. c. vei fi numit prim-secretar, probabil tot la Bruxelles. Se retrage Pertic. cu titlul de Consil. de Legațiune. Dealtminteri devin 3 locuri vacante de prim-secretar (Popovici, D-ta și un al treilea de înaintat).

Alaltăieri Jaques și cu mine te-am propus membru corespondent al Academiei. Atârnă de la aprobarea ședinței plenare. Probabil se va face. Membrii actuali vor fi probabil aleși Naum și D. Ollănescu.

In locul decedatului Al. Moruzi se numește Petrescu din Minist. Afac. Str.

¹⁾ Să nu se uite că Maiorescu iubea muzica și că putea să aibă în minte tot felul de fragmente de opere și de coruri.

²⁾ Carte de vizită. Nu se vede de unde a fost scrisă, o excepție la precisul Maiorescu.

20.

București, Sâmbătă, 19/31 Martie 1893.

Iubite D-le Zamfirescu,

Plecăm azi la Venezia-Viena, în totul 14 zile absență — vacanța Paștilor. Poetul Brătescu și limbistul Rădulescu (2 coloane ale noului edificiu al « Convorb. ») vin cu noi.

Primești « Constituționalul »? Atunci vei fi cetit scrisoarea fără tact, prin care Vlahuță, numit de Academie membru corespondent, *refuză* primirea.

În urma acestei scrisori, Academia a decis ca deocamdată să nu se mai pue la vot numiri de membri corespondenți până nu se vor chibzui măsuri pentru evitarea unor asemenea gaminerii.

De aceea votarea D-tale în plină ședință rămâne să se facă în sesiunea anuală viitoare, dar în secția literară, unde ai fost propus, ești deja votat cu unanimitatea membrilor prezenți (noi 2¹⁾, Tocilescu, Roman, Vulcan, Quintescu, Caraiani, Ollănescu, Naum, Sbiera. Lipsea numai Hășdeu).

Știu că nu-ți face « nici cald, nici rece »²⁾. Dar tot se cuvine să știi, cum s'au petrecut lucrurile.

Bine inspirata D-tale poezie « Parthenon » rămâne firește cum ai făcut-o, fără o iotă schimbată. Așa și e frumoasă.

Și Sofocle, și inversiunea din strofa a 2-a, și Pentelicul sunt caracteristice la locul lor, și cine n'o simte, tant pis pour lui.

Bine că s'a amânat alegerea Academică — o blagă — și că nu se amână Prim-Secretariatul — lucru serios.

Respectuoase complimente Doamnei Zamfirescu și un shake-hand D-tale. Vine primăvara !

21.

București, 1/13 Iunie 1893.

Iubite Domnule Zamfirescu,

Azi e 1 Iunie, și am așteptat această dată³⁾, fiindcă știam că secătura de P.⁴⁾ după numirea sa de Consil. de Legațiune, cu

¹⁾ Probabil Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi.

²⁾ Scrisoarea 66 a lui Duiliu Zamfirescu.

³⁾ Scrisorile 68 și 69 ale lui Duiliu Zamfirescu.

⁴⁾ S'a prescurtat numele.

condiția dimisiei, mai ceruse or cerșise favoarea unei funcționări de 3 săptămâni în această nouă calitate, pentru a avea o panglică belgiană mai de samă.

Am fost chiar azi la Externe, am vorbit cu Secretarul General Ghica. Mi-a arătat lista ancienității, ești trecut pe ea cel d'întâi la rând, și mi-a spus că este hotărîrea Ministrului, de a te numi peste câteva zile prim-secretar la Bruxelles, căci astăzi s'a primit definitiv demisia lui P. ¹⁾.

Prin urmare, în mod — ce e drept — neplăcut, înaintarea D-tale se va fi întârziat cu o lună și jumătate peste cele prevăzute în scrisorica mea din urmă. Mie mi-a fost această întârziere tot așa de neplăcută, ca și D-tale (dar să știi, că nu e altă cauză decât cerșitoria lui P. ²⁾), așa de neplăcută, încât nu aveam curajul să-ți scriu până când nu voiu afla ceva pozitiv.

Am aflat, și e bine. Întârzierea a și trecut. Lucrul se face!

Minunata D-tale poezie «sunt culcate romanite!». Așa de frumos-antic-sensuală, cu benghiul ei cu tot.

Asta într'un fel, și Parthenonul într'alt fel sunt efectul cel mare ce ți l-au făcut cele două priviri adânci în lumea antică, din Roma și din Atena, și iacă la ce a fost bună greaoa strămutare vremelnică în căldura Atticei. Dar în definitiv, ce e mai bine: să rănești scoica pentru a avea mărgăritarul? sau să te lipsești de mărgăritar, dar să fii lipsit și de rănire? După ce a trecut rana, e bun mărgăritarul.

Dar contra «Glyceriei» alăturatele observări generale. ³⁾

Complimente Doamnei și cea mai prietenească strângere de mână D-tale.

T. M.

Noi vom fi la Paris, pe vr'o 3—5 zile, pe la 14/26 Iulie. E posibilă o repezire de la Bruxelles? Și Dragomirescu și Negulescu sunt la Paris.

(urmează)

Pentru note și textul întocmai
EMANOIL BUCUȚĂ

¹⁾ S'a prescurtat numele.

²⁾ S'a prescurtat numele.

³⁾ «Alăturatele observări» nu s'au păstrat.

CARAGIALE ȘI POEZIA

I. L. Caragiale a scris și a publicat versuri dela debuturile sale și până către sfârșitul vieții. Încă din timpul ostanelilor sale anonime, pe vremea când lucra în gazetărie ca obscur corector, girant responsabil sau secretar de redacție, spre a se întreține în București, susținându-și totodată pe mama și pe sora sa, nutrea ambiția unei notorietăți literare. Prima publicație în care îl putem identifica este « Ghimpele », de sub conducerea lui G. Dem. Teodorescu (Ghedem), în 1874. Despre colaborarea sa la acest periodic umoristic, de nuanță liberală, avem două mărturii ale lui Macedonski.

Întâi sub pseudonimul Sallustiu, în « Liga Ortodoxă », I, 3, 3.XI 1896, organ scos anume pentru a susține pe Mitropolitul Ghenadie, caterisit, servindu-i însă și ca monitor literar, în continuarea « Literatorului », i-a consacrat un articol dușmănos, intitulat « I. L. Caragiali și opera lui ». Aci se poate citi: « Neajutat de nimeni se insinuă la *Ghimpele* . . . ». A doua oară, Macedonski iscălește Luciliu cu pseudonimul său redacțional dela « Literatorul » în « Forța morală », revista săptămânală scoasă pentru a susține campania calomnioasă a lui Caion. De astădată, ceva mai precis, dă și data: « La *Ghimpele*, în 1875, batjocorește pe conservatori cu vocabularul său surugiesc (« Forța morală », II, 10, 6 Ianuarie 1902) . . . Cum în aceeași vreme se întâlnește și scrisul lui Macedonski la *Ghimpele*, putem să ne încredem în memoria sa, cel puțin referitor la colaborarea lui Caragiale, dacă nu și cu privire la calificativele sale excesive. Intr'adevăr Caragiale scria la *Ghimpele* cu semnătura contrasă *Car.*, cronice, cronice fantastice, sonete și epigrame (1874—1876). Ba chiar i se pot atribui două sau

trei articole din 1876, semnate *Palicar*. În cadrul acestei cercetări nu ne interesează cronicile sale în proză. Reținem deocamdată primele sale producții în versuri. « Sonet unui cavaler de industrie » (2 Iunie 1874), datează cu câteva luni înainte de întinsa poemă « Versuri » apărută în *Revista contemporană* (anul II, semestrul II, Nr. 10, 1874, reprodusă în volumul de « Versuri », îngrijit de d. Barbu Lăzăreanu și republicată de d. N. Iorga în revista noastră dela 1 Aprilie 1934, după o semnalare a unei cercetătoare italiene).

Sonetul are o înfățișare grafică liberă încadrând trei catrene, — dintre care primele două au rimele regulate, — între două versuri de « leit-motiv ». Il reproducem cu titlu de curiozitate :

Fals, malonest, venale, hidos ești, cavalerie !

Prea bine ți-au zis unii Coșcar Coșcarovici;
Figura ta, ce 'nspiră disgust și desplăcere,
Impertinentă, vilă, tot palme par'că cere:
Cum dracul fruntea 'n lume cutezi să mai rădici ?

Vestitele 'ți scandaluri azi nu mai sunt mistere.
De când, ca parasiții, te-ai pripășit p'aici,
Nu vezi, când vrei prin lume și tu ceva să zici,
Cum fug toți d'ale teale cuvinte deletere ?

În loc să 'ți vezi rușinea, stigmatizat cum ești,
Și, dându-te căinței să plângi și, de durere,
Să 'ți dai în pept cu pumnul, ai cutezat, misere,
P'o plată de nimica, să 'njuri pe cei onești . . .

Fals, malonest, venale, hidos ești, cavalerie !

« Calendarul Ghimpelui » pe anul 1875, reproduce două epigrame semnate *Car*, apărute fără semnătură în *Ghimpele* dela 19 Mai 1874.

UNUI AMIC INECAT ÎN DATORII

Ești mâncat de cămătari,
Cum e lemnul vechi de cari
Și țeara de prinți coșcari ! . . .

UNUI POETASTRU

- Tânăru' X... are darul
 D'a scrie 'n poezie.
 — Dear... carte ceva știe?...
 — A 'nvățat abecedarul!

Epigramele sunt mai slabe decât însuși «sonetul», care are măcar oarecare vehemență.

Mai valoros este «Sonet contimpuranilor mei» («Ghimpele», 20 Iunie 1876), care amintește tema din «Epigonii» lui Eminescu.

Fără de graiuri gure și ochi fără 'de priviri,
 Făr' de mișcare forme, și încă, vai! ce este
 Mai sec în astă lume și mai nemernic, țeste
 Făr' de gândiri și inimi lipsite de simțiri!

Așa ne pomenirăm, d'o-dată, fără veste,
 Trecând p'aci, prin jocul capricioasei firi.
 Bizar! Ființe fără ființă, trecem peste
 Pocitul vis al unei smintite 'nchipuiri!

În vreme de 'njosire, în tină și din tină,
 Ne căpătarăm locul l'a soarelui lumină;
 Zadarnic ne născurăm și făr' să trebuim!

Pă semne-așa ne scrise pustia de ursită:
 Pă-cum ne fuse vremea meschină ș'umilită,
 Meschini și mediocri să fim și să murim!

Dacă mai lungul poem «Versuri» din «Revista contimporană», prevăzut cu oarecare suflu și străbătut de duhul romantic al revoltei, nu ar constitui semnul unei vocații lirice, acest sonet, de mai puternică simțire și de expresie uneori lapidară, arată un sensibil progres. Caragiale nu a stăruit însă în această direcție, îndreptându-se către literatura dramatică, în care și-a descoperit adevărata sa vocație. Cronicile din *Ghimpele*, prin ascuțimea lor, anunță pe autorul satiric. Ultima producție versificată, după încetarea colaborării sale la *Ghimpele*, este sprintena cronică rimată «Pohod la șosea» (în *Claponul*, Nr. 2, 1877, precum și în micul calendar al *Claponului*, 1878), în care surprinde aspectele străzii, în timpul trecerii Rușilor prin București. Până la *Moftul român*

(prima serie, 1893), Caragiale nu va mai publica, timp de șaisprezece ani, nici un fel de poezie. Faptul este semnificativ și ne îndeamnă să examinăm care sunt pricinele determinante ale unei atât de prelungite întreruperi. Considerând pe de altă parte că genul pe care-l va aborda la *Moftul român*, va fi parodia, putem socoti încheiate ambițiile unei produceri lirice originale. Chestiunea deci se lămurește și comportă un răspuns categoric. Caragiale și-a dat seama că nu trebuie să persiste într'un gen care cere o vocație neîndoielnică. Prin naștere și creștere actoricească, dobândise un caracter îndreptat în afară. Nu iubea nici natura, nici singurătatea, care favorizează stările lirice, interioare. Era făcut din plămada acelor oameni care simt nevoia poruncitoare de a ieși din eul lor, chinuit de neliniști.

Din poema *Versuri* și din *Sonet către contimporani*, reiese că I. L. Caragiale a trecut printr'o perioadă de criză morală, vecină disperării romantice. Și-a revenit însă repede din primejdia care-l amenința, refugiindu-se în tovărășia zgomotoasă a semenilor. Părăsind pentru totdeauna solilocviul liric, a știut să combată cu eficacitate înclinările sale depresive. Scriitorul, de structură realistă și satirică, și-a ațintit ascuțimea intuitivă asupra fenomenalității sociale: gesturile, vorbele și purtările oamenilor. Când nu mai lucra, cu priviri sfredelitoare, demonul observației, se cheltuia puterea neostenită a improvizației verbale, fără alegerea auditorului. Iar dispoziția spre reculegere, se canaliza în direcția artistică a prelucrării scrisului. În acest fel, împărțindu-și timpul, oricât de inegal, între adunarea materialului său de observație și fixarea acestuia în scris, Caragiale a ucis în fașe disponibilitățile sale morale, care, la vârsta hotărâtoare, și în anumite momente de cultură, determină o orientare lirică. Firește, lirica noastră nu a pierdut, prin noua îndreptare a lui Caragiale, un poet chemat. Imboldul creației personale în versuri a fost la dânsul mult mai slab decât acela imitativ. Într'adevăr, revenind la vers, după o absență de aproape douăzeci de ani, maturizat sub raportul experienței omenești și artistice, autorul comediilor și al *Năpastei* n'a manifestat în poeziile sale nici o ambiție creatoare, punând versul în serviciul anecdotei, al chestiunilor personale și al polemicei literare. De altfel, singura sa poezie semnată I. L. Caragiale este «Versuri» din «Revista Contimporană».

Celelalte apar fără semnătură, sau iscălite « Ion », « Luca », ori cu inițiala I. sau L. E așadar o producție pe care nu și-o revendică.

Caragiale s'a arătat, în versuri, lipsit de originalitate și de putere. N'a putut, prin alte cuvinte, să transpună în vers vigoarea sa de poet comic. În poeziile din *Moftul român* nu recunoaștem forța de caracterizare, care a dat viață comediilor sale. Marele său talent satiric își arată un revers minor în producția versificată. Tot odată, cercetarea unora din aceste poezii, îndreptate împotriva școlii macedonskiene, pune în lumină mai puțin caducitatea acesteia, decât opacitatea parodistului față de fenomenul liric. După o îndelungată activitate poetică, Al. Macedonski aderă la simbolismul francez. Pentru prima oară își subintitulează două din producerile sale (*Literatorul*, XI, Nr. 2, August, 1890), « poezie simbolistă — instrumentalistă », adăogând la sfârșitul ultimei, un « comentariu ». După o întrerupere de doi ani, revista reapare și face loc unui fel de manifest, « Poesia viitorului », în care Macedonski explică simbolismul și instrumentalismul (« *Literatorul* », 15 Iulie 1892).

Noua orientare a *Literatorului*, ațâță verva lui Caragiale într'un șir de pastișe. Într'una din ele, efectul e căutat prin congestia epitetelor (« Cameleon-femee », « sonet decadent, simbolist-vizualcolorist », cu însemnarea: « În 14 versuri, 32 de noțiuni simboliste, dintre care 9 pur vizuale, iar 23 propriu zis coloriste și dintre acestea 21 simple și 2 compuse »), dar parodia cade alături de obiect, nesituându-se pe terenul propriu al esteticei instrumentaliste. Tot astfel celelalte parodii, prin folosirea poantei anecdotice, care era eliminată de simboțiști, vădesc superficialitatea. Condiția esențială a pastișei este însușirea procedeelelor caracteristice unui poet sau unei școli literare, și reducerea lor la absurd prin îngroșarea notei specifice. Caragiale nu și-a asimilat în prealabil secretul instrumentalismului, care este de natură fonică: aliterații, alternări de vocale sau de grupuri de sunete, având ca scop unitatea melodică a versului și simfonizarea versurilor după legi proprii. În sfârșit, subtitlurile « pastel simbolist-darwinist », « simbolist-dantist », « strofe simboliste-profetiste » sau « poemă apocaliptică-simbolistă-profetistă » denotă deplasarea obiectivului. În pastișe ca « Excelsior » și « Sonet », socialismul este

combătut odată cu macedonskismul, slăbind eficacitatea atacului. (Un articol împotriva idealului social în artă, dar nesușținut, în *Epoca literară*, I, 10, 17 Iunie 1896: Cronica. Pomada fermecată.) În prima serie a « Moftului român », de altfel, cele mai reușite bucăți ca *Ion prostul*, *Suveran și curtezan*, satiră democrată, sau *Amiază maură*, gratuit denumită simbolistă-orientală, sunt anecdotice și nu au nimic de-aface cu simbolismul.

În anecdotă așa dar, Caragiale și-a aplicat mai fericit iscusința de versificator corect, decât în parodierea simbolismului a cărui instrumentație nu și-a putut-o însuși. Din punct de vedere tehnic, pastişele simboliste ale lui Anton Bacalbașa, primul redactor al « Moftului român », arată o mai vioaie surprindere a procedeelelor de școală.

În colaborare cu umoristul D. Teleor, Caragiale a dat pe tema « Prea sărac », o modestă improvizare (*Epoca*, 11 Decembrie 1896).

Seria a doua a *Moftului român* (1901) conține « Ab irato », sonet parnagian, reprodus după « *Epoca literară* », I, 4, 6 Mai 1896, un instantaneu de două catrene « Mauvaise humeur » și o lungă poemă, *Amicului meu Gion*, în care Caragiale își varsă focul împotriva lui D. Sturdza, care-l respinsese dela premiul academic și îl redusese din buget. Cu toată verva pusă la contribuție cu acest prilej, socotim mult mai reușită o altă piesă vindicativă, îndreptată contra lui B. P. Hasdeu, în *Moftul român*, I, 10, 1893. Poezia este intitulată *Magnum Mophtologicum*. Imitând introducerea de basm a *Luceafărului* și ritmul respectiv al poemei, autorul dă un specimen foarte reușit al echivocului pipărat. Așa s'a răzbunat Caragiale, ca om de spirit, pe academiicianul care a combătut premiera *Comediilor* sale. Impăcându-se apoi cu Hasdeu, care a aderat la sărbătorirea jubileului său de 25 de ani de activitate literară, autorul lui *Magnum Mophtologicum* a renunțat să-și reproducă excelenta bucată în « Calendarul Moftului român » din 1902.

Seria a doua a *Moftului român* conține și un duel epigramistic cu D. Teleor. Caragiale nu a excelat în acest gen, corupându-l cu calambururi. Cea mai cunoscută epigramă a sa e făcută cu procedeul descompunerii cuvântului, ca în jocurile de inteligență.

UNUI CLUBMAN

La cărți, c'un as ești asasin,
 Cu spada 'n luptă spadasin;
 Dar fără spadă, fără as
 Tu singur spune — ce-ai rămas?

(*Moftul român*, II, 13, 24 Iunie 1901).

Intorsătura de spirit, asociativă, propriu zis epigramatică, i-a ipsisit lui Caragiale, care avea mai multă dexteritate în calambur, adică în asociere și disociere de sunete.

Caragiale s'a folosit de ritmul poeziei populare într'o mai lungă improvizare, *Sfânt-Ion*, *Baladă haiducească*, în care a povestit pare-se o pățanie reală, după un chef cu urmări care l-ar fi dus pentru câteva ceasuri în beciurile prefecturii de poliție.

A tras din această poezie o cârtică format quasi-fotografic de 6/9 cm., cu data conceperii 1890 și indicația apariției Joi, 27 Februarie 1897, în atelierele tipografiei *Epoca*.

Urmărind cronologic producția de versuri carageliene, anul răscoalelor țărănești ne duce la faimoasele fabule. Ele au apărut în *Convorbiri critice*, de sub conducerea d-lui M. Dragomirescu, nesemnate, apoi sub semnătura *un mare anonim* și cu specificarea transparentă că se datoresc celui mai mare scriitor român în viață.

D. M. Dragomirescu și unii elevi ai d-sale le consideră capodopere ale genului. Fără să împărțăm această judecată, recunoaștem unora din ele prețul conciziunii. Vom distinge așa dar între « Mic și mare », « Boul și vițelul » și « Temelia », pe de o parte, bucăți de mai puțină valoare și « Duel », « Bietul Ion » și « Mângâiere », care sunt mai bune.

Intr'adevăr, nu trebuie exagerată însemnătatea piesei « Boul și vițelul », variantă ingenioasă a fabulei lui Grigore Alexandrescu și mai ales valoarea strict didactică a celorlalte două, « Temelia » și « Mic și mare ».

În schimb, fabula « Duel », deși inspirată liber după bucata lui Ranetti « Plugul și tunul », este superioară modelului, prin aceea că are un desnodământ realist, care contrazice condițiile școlărești ale moralei.

De o extremă concisie epigramatică e « Mângâiere », care subliniază politica guvernanților, de a căuta instigatori, în loc de a cerceta cauzalitatea socială a răscoalelor.

Psihologia țaranului este bine surprinsă în « Bietul Ion ». Aceste trei fabule, închid în ele o înțelepciune practică, ale cărei concluzii dezamăgite depășesc tradiția didactică a speciei.

Din ciclul poeziilor apărute în « Convorbiri critice », epigrama prea dezvoltată « Savant » e încă o dovadă de puțină aptitudine a lui Caragiale pentru acest gen. Dimpotrivă, micul apolog « Talmud », răspuns unui publicist ieșan dela « Opinia », care-l acuzase de improductivitate, este o excelentă ilustrare a migalei artistice carageliene, și prin aceasta, destinată să rămână.

Alte două mici poezii din « Convorbiri critice » publicate sub pseudonimul Piccolino sunt nereprezentative.

Acțiunea lui Take Ionescu (« fiul lui Belzebut ») și ura contra frunțașilor conservatori (« ciocoi ») i-au mai inspirat lui Caragiale pretențioasa « Litania pentru sfârșitul lumii » și o piesă didactică « Semnul », apărute aproape simultan în ziarele *Opinia* dela Iași și *Ordinea* dela București (Februarie 1908).

Poeziile pe care editorul « Versurilor » le-a adunat sub rubrica « Parodiile din Epoca literară 1896 » au apărut în realitate în foiletonul « Universului » dela 3 Aprilie 1909. Pastișând de astădată pe Bolintineanu, Alecsandri, Coșbuc și Eminescu, Caragiale s'a arătat mult mai bun imitator decât în pastișele simboliste. În special parodierea lui Bolintineanu vădește asimilarea desăvârșită a ritmului mecanic, caracteristic acestuia (să se adauge și « Pașa din Siliștra », desăvârșită pastișe, dictată în 25 minute lui Iosif, ca o demonstrație a ușurinței cu care lucra Bolintineanu, în *Luceafărul*, XI, 14, 1 Aprilie 1912).

Ultima ieșire a lui Caragiale în contra poeziei moderniste s'a produs într'un alt foileton al « Universului », dela 27 Februarie 1909, *Poeme în proză*. Adversarul modernismului precede pastișele sale cu această introducere:

« ...Stadiul actual al evoluțiunii literaturilor națiunilor civilizate este caracterizat prin pornirea, nu ! prin școala, nu ! prin biserica, dacă ne putem exprima astfel, simbolisto - mistico-enigmatico - chintesentistă, *Pontifex Maximus Mauritius Maeterlinckus*.

Doritor de a fi omul stadiului actual, depun aci, ca umil prinos la biserica maeterlinckă, câteva *poeme în proză*... ».

Înainte de a prezenta aceste poeme adaogă câteva rânduri fără duh, spre a arăta că această literatură beneficiază de impunitate.

« Literatura. — Sat.

Opinia publică, critica? — Câini? nici gând...

Scrii. Umbli slobod...

Ba bine că nu !... Ciomag nu-ți trebuie !... » ș. a. m. d.

Ce conțin cele cinci poeme în proză, maeterlinckiene?

Prima, « Astrul amanților », e o mică scenă rurală de dragoste, contrariată de ivirea lunii; a doua, « Orgie antică », înfățișează pe un poet în focul compunerii unei poeme cu acest titlu, răpus de căldura lui Cuptor, comandând o bragă; a treia, « Doina », e o pompoasă descriere în proză ritmată și vocabular poporanist, a Carpaților; a patra, « Premiul », în aceeași proză ritmată, povestește întâmplarea unei babe, care era să fie călcată de o bicicletă; ultima, « Cuminte », este o simplă anecdotă evreiască, în proză ritmată. Am redat conținutul acestor așa zise poeme în proză, pentru a învedera degenerarea pastişei, care nu mai are nimic comun cu modelul. Încă o dată, Caragiale se lasă surprins în urile sale literare, manifestate sub haina unei pretinse parodii, care nu se mai ostenește să se supună condițiilor genului.

Depășit de producția lirică a timpului său, autohtonă și străină, Caragiale a crezut că poate compromite promovarea unor formule noi de sensibilitate artistică, printr'o vervă facilă și inoperantă.

În cuprinsul cercetării noastre despre « Corespondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol », publicată în această revistă, am reprodus un rând de improvizări versificate, până atunci inedite, și de specii deosebite (o pastişe a Tricolorului lui Alecsandri, o Fabulă democratică, un răvaș de băutură în grai moldovenesc, o improvizare inspirată de un duel între doi avocați armeni dela Focșani, transpunerea în dialect ardelean-rostogănesc a devizei de pe fântâna slujnicilor din Lipsca, o felicitare de anul nou în stil de factor poștal, la care am adaogat varianta rostogănească a unei poezii bacchice publicată în « Tribuna » dela Arad, Nr. 239, 23.XII.1906/5.I.1907).

Caragiale se îndeletnicea așa dar în orele sale libere cu improvizări nepretențioase, pentru prieteni. În *Moftul român* din 1901,

a făcut de două ori în versuri reclama băcăniei și bodegei prietenului său, d. Gh. Mateescu, actualul primar al Sinaei. Acestuia din urmă i-ar fi adresat chiar o bogată corespondență versificată, care s'a pierdut.

Mai păstrăm dela Caragiale, în manuscris autograf, o inedită pastişare a poetului antidinastic N. T. Orășanu, cu titlul: «Mare farsor, mari gogomani, Teatron politicon».

Trecerea noastră în revistă a versurilor lui Caragiale se încheie cu o poezie ocazională, inedită.

Indemnat de prietenii săi să vină dela Berlin pentru a asista la sărbătorirea sa cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, Caragiale refuză sub pretext de boală. În noaptea de 29 Ianuarie 1912, a aniversării sale, compune pe tema parabolei fiului risipitor, această «Fabulă», care are valoarea unui document confesional.

FABULĂ

Lui A. Vlahuță

A fost odată un băiat,
O secătură, un stricat...
Frați, mamă, îl nesocoteau,
Și mici și mari îl huiduiau
Ba, uneori, îl și băteau.
O vieță l-au tot umilit
Pân' ce stricatul horopsit
Din casa măsii a fugit...
Intr'un târziu și-au amintit
De-acel copil neprocopsit,
De-acel bun-de-nimic, de-acel
Fugar pribeag, de-acel mișel,
Și milă le-a venit de el...
La ziua lui l-au cam iertat,
Acasă, veseli, l-au chemat
Și cu dulceți l-au îndopat...
Pân' ce stomachul și-a stricat

MORALA

După prea amară vieță
Nu fii lacom la dulceață.

30 Ianuarie st. v., 1912.
dis de dimineață.

În aceste versuri aproape impersonalizate, se ascunde tâlcul patetic al înstrăinării sale. Autorul va fi fost emoționat în noaptea de veghe a compunerii, dar nu și-a putut fixa sentimentul în accente mișcătoare.

* * *

Cu excepția onorabilă a unor fabule și a câtorva pastișe bolin-tiniene, versurile lui Caragiale nu prezintă un interes deosebit.

Eroarea lui Caragiale este de a fi crezut că poezia este adaptarea prozei la ritm și rimă. Înțelegând lirismul sub unghiul ocazionalului mărunț, marele prozator a ignorat rosturile poeziei adevărate. Insuși fiul său Luca Ion Caragiale, prea curând dispărut și care a fost prevăzut cu un real temperament de poet liric, fantastic și grațios, a cunoscut inconformismul liric al părintelui său.

În prețioasele sale « Amintiri despre Caragiale » (Idea europeană, I, Nr. 29—30, 4—11 Ianuarie 1920), a scris răspicat: « Una din antipatiile lui Caragiale era de sigur poezia lirică ». Tot dela el deținem că I. L. Caragiale « evita să vorbească despre opera poetului » Eminescu și că, din toată poezia românească prefera baladele lui Coșbuc ! Amănuntul e caracterizant. Autorul « Comediilor » și al « Momentelor » nu avea nici o aderență la fenomenul liric, în esența sa, interior. Cum se explică totuși sensibilitatea sa muzicală și cultul pe care-l închina lui Beethoven ?

Muzica avea exclusiv darul să-i răscolească firea, să-i descue izvoarele ferecate ale sensibilității. Poate că, încă din 1876, după « Sonet contimpuranilor mei », printr'un act de voință, punând capăt unei cariere lirice posibile, rupsesse vraja care i-a stăpânit tinerețea. Este o simplă ipoteză de domeniul vieții morale, ca să nu adoptăm explicarea cea mai comodă: incompatibilitatea funciară între spiritul satiric și sensibilitatea lirică.

Izvoare: I. L. Caragiale, *Versuri*, culese și adnotate de Barbu Lăzăreanu, București, 1922, « Viața Românească »; *Sfint Ion, baladă haiducească*, București, tip. Epoca, 1897, fără indicație de autor; *Moftul Român*, 1893 și 1901, seria I și II; Șerban Cioculescu: *Correspondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol*, Fundația pentru literatură și artă « Regele Carol II »; periodicele: *Ghimpele*, *Opîmia* (Iași), *Tribuna* (Arad), *Luceafărul*; *Mare farsor*, *Mari gogomani*, Teatron politikon, N. T. Orășanu și « Fabulă » lui Al. Vlahuță, inedite, în manuscris autograf.

ȘERBAN CIOCULESCU

DESPRE « AUTENTICITATE »

Frumusețea titlurilor stă în lapidaritate. Cum însă numai cuvintele abstracte sunt prin firea lor rezumative și deci lapidare, pentru cronica aceasta mi s'a prezentat dintr'odată ca titlu: « ideea de autenticitate ». Dar sfârșitul celor ce urmează va arăta că împreunarea cuvintelor de « idee » și « autenticitate » este cu neputință de realizat, deoarece înțelesul curent al cuvântului « idee », abstract și generic, se respinge cu acela al « autenticității », înțeles concret și particular acesta. Incât, nemulțumindu-mă cu o lapidaritate numai formală, am preferat urîțenia acestui « despre autenticitate », adică despre preocuparea scriitorilor moderni de a fi autentici, de a realiza tensiunea vieții celei vii, ca să zic așa, dar și despre sfortărea critică de a recunoaște în opere pulsația vie și de a transforma intuirea autenticității în criteriu al judecării literare.

În publicistica noastră militantă, cu alte cuvinte în acea publicistică a vremii care prin stăruință ostensibilă și oarecare paradă, dacă nu scandal, umple un deceniu sau două cu o anumită atmosferă, un grup de tineri, azi scriitori formați, au pus în circulația anilor 1925—35 o serie de noi concepte. Să zicem concepte, deși orientarea acestor scriitori se îndreaptă în contra conceptelor, în contra mortificării vieții prin mijlocirea inteligenței, în contra rezultatelor logice și rezumative ale unei existențe omenești. Foile noastre literare lărmuiau la un moment dat ca de o gălăgie de școlari nesupraveghiați, din care se puteau distinge vorbele: « trăire », « experientialism », « valoare existențială », « asceză » « mântuire », etc... În numele unor asemenea lozinci de viață proprie, s'a înjghebat repede o formațiune de luptă, un fel de unitate de șoc, numită « generație ». Mișcarea manifesta veleități de organizare și atrupamente tactice luau naștere, deși cultul sensibilității personale sau experienței proprii parcă nu tocmai la astfel de adiționări trebuia să ducă. Dar oricum ar fi, starea de spirit a deceniului amintit a fost răscolită de fermentul vitalismului și chiar azi câte o publicație dacă mai vociferează în

numele « generației », operele unui Mircea Eliade justifică tămbălăul de mai acum vreo câțiva ani. Ideile însă au o istorie, care în cele din urmă se limpezește dela sine. Și în această perspectivă, la originea micului iureș « trăirist » găsim activitatea unui scriitor poate rău înțeles câteodată de « generație », dar scriitor puternic, personal și *generos*. Este vorba de d. Camil Petrescu, care ia o categorică atitudine, cele mai adeseori polemică, împotriva « pozițiilor » citate. Principiul noii formulări de viață individuală este « autenticitatea », care la d. Camil Petrescu servește de nucleu unei întregi concepții. Lucrul devine evident la simpla citire a volumului de eseuri *Teze și Antiteze*.

Dela articolul de aparență jurnalistică și până la studiul literar, totul în acest volum pornește dintr'o concepție unitară, dintr'un sistem de gândire colorat de o sensibilitate intensă, se ramifică, după cum vom vedea, în direcțiile cele mai neașteptate, trunchiul ideii de autenticitate alcătuiind în sfârșit « arborele valențelor lui active ».

Să încercăm așa dar a lua cunoștință de substanța acestei cărți, mai înainte de a ne opri și lămuri asupra semnificației critice a autenticității. Incercarea este plină de dificultăți, deoarece d. Camil Petrescu, pentru un motiv sau altul, s'a oprit a-și da în vileag doctrina tutelară în toată întinderea și complicația ei de principii. Cu toate acestea, convingerile teoretice ale d-lui Camil Petrescu, dacă rămân încă neîmpreunate de autor în jocul luminos al *teoriei*, pot fi deduse din modul cum judecă d-sa realitățile literare, critice, filozofice, sociale și politice, pot fi adică recunoscute după indicațiile exterioare, ca torențele subterane după vuiet.

Punctul de plecare al gândirii d-lui Camil Petrescu este bergsonist, iar dezvoltările — husserliene. Manifestările inteligenței noastre au ca obiect al cercetării filozofice devenirile vieții. Ceea ce prin natura sa este curgător, nu poate fi cunoscut ca realitate statică, fără a se aduce prin aceasta un grav prejudiciu naturii sale. Fenomenul *viață* cere din partea inteligenței cercetătoare, respectul procesivității ei. Dintr'un astfel de punct de vedere rezultă aruncarea la coș a tuturor ustensilelor abstracte ale investigației filozofice, renunțarea la arsenalul de idei generale, părăsirea cugetării categoriale și deci opțiunea sensibilă pentru concret, singurul mod de cunoaștere efectivă cu putință. Dela « filozofia concretului » pornește d. Camil Petrescu, filozofia care se mulțumește să câștige în adâncime ceea ce la cea dintâi privire pare a pierde în întindere. De altfel întreaga cultură modernă se înfățișează autorului ca fiind o multiplă manifestare a interesului pentru concret.

În *Noua Structură*, studiul cu care se deschide volumul și prin al cărui titlu trebuie să înțelegem ciclul modern de cultură, găsim gruparea mai tuturor direcțiilor spiritului modern în jurul tendinței comune de restrângere la faptul concret. Astfel în filozofie cunoașterea se îndreaptă azi « spre rădăcinile și misterele vieții însăși », schimbând procederea graduală și logică a celor vechi cu fulgurarea intuiției. Chiar în știința propriu zisă, fizica și chimia modernă își nimicesc conceptele mecaniciste de mai înainte; postulatele implacabile îndură criza pe care le-o provoacă relativitatea einsteiniană și « mecanica ondulatorie ». Biologia, sub aceeași influență a ideilor vitaliste, trece la studiul « funcțiunilor ». În medicină, preocupările despre boală în genere fac loc celor despre bolnav, de unde și vorba: « nu există boli, ci numai bolnavi ». Fiziologia modernă nu mai consideră trupul un fel de mașină; îl socotește organism a cărui natură se ascunde în secrețiunea glandelor interne, revelându-ni-se prin endocrinologie. Avem azi « o problematică nouă a personalității », accentul nemai căzând pe « elemente, pe angrenarea lor subsumatorie, ci pe totalități, pe contururi instabile dar fulgurant funcționale ». Incât conștiința dispăre din atenția psihologului, pentru a i se substitui inconștientul. Poziția centrală a d-lui Camil Petrescu se sprijinește din toate părțile pe stâlpi surprinzători. Vreau să spun că doctrina autorului, născută din joncțiunea bergsonismului cu fenomenologia lui Husserl, se dezvoltă chiar în direcții neașteptate. Într'adevăr, în perspectiva *Noii Structuri*, nici politica nu rămâne nezdrcinată. Dintre mișcările de opinie publică, autorul respinge deopotrivă marxismul ca și fascismul sau magismul, ca reprezentând în chipuri felurite aceeași strivire a individualității vii, și întrevăde puțința unui Stat *noocratic*, care, instaurat prin revoluția ultimă și nesângeroasă, va asigura « primatul spiritualității » prin exclusivă conducere a intelectualilor, așa cum în Franța teoretizează un Ar. Dandieu, un Em. Mounier, un Robert Aron, etc..., doctrinarii recente mișcări « personaliste » din 1932 (v. *Despre noocrația necesară*). Rolul preponderent acordat intelectualilor în concepția unui astfel de Stat să nu facă pe nimeni să apropie pe d. Camil Petrescu de Julien Benda, cum am văzut undeva. Căci frenezia raționalistă a celui din urmă nu are nici o legătură cu neliniștea vitalistă din *Teze și Antiteze*.

Cât despre literatură, ca să ajungem și la chestiunea care formează obiectul cronice de față, artiștii moderni, sub puterea exemplului Proust, au făcut din roman expunerea numai a ceea ce cu adevărat le-a trecut prin conștiință, jurnal de experiențe proprii, literatură subiectivă, spovedanie intimă, care nu ia în seamă regula clasicistă a « caracterelor », acestea necuprinzând

atât putere de imaginație în alcătuirea lor, cât raționamente deductive; roman cu un singur personaj, autobiografie necesară, prin care ni se poate reda în chip exclusiv procesivitatea vieții. Orientarea vitalistă a spiritului modern formează pecetea timpului nostru. Sau, cum spune d. Camil Petrescu: « Disolvarea noțiunilor solide, instalarea ipoteticului mobil, reorientarea atenției asupra actului originar, promovarea fluidului, a devenirii... » sunt tot atâtea caractere ale epocii. Iar d. Camil Petrescu socoate necesar sincronismul cultural. Încât, literatura sa se însumează noului ciclu de cultură prin temperatura ei unică, prin creșterea din faptul arzător al vieții, prin « autenticitatea » stărilor de conștiință exprimate, ca și prin refuzul consecutiv de a se opri asupra vre-unei « intrigi » cu « caractere », « moment culminant » și « desnodământ ».

Dar contactul cu autenticitatea realității concrete nu este la d. Camil Petrescu numai sorgintea literaturii sale; este chiar principiu de valorificare critică a oricărei lucrări literare. Romanul ca și poezia trebuiesc deci să fie judecate în ele însele, fenomenologic și substanțialist, fără digresiuni psihologice, istorice sau de orice altă natură. De altfel criteriul autenticității capătă în *Teze și Antiteze* o aplicare imediată. Astfel despre *Amintirile Colonelului Lăcusteanu*, criticul-fenomenolog observă: « Personajul are toate arterele prinse în concret, e voluntar ca viața însăși în impulsunile ei... și sub aspectul acesta, valoarea acestor amintiri este neobișnuită. E o sinceritate egoistă, neconștientă despre felul ei, nu construită din afară, ea crește din celulele ei proprii dezvoltate. Evolute. » *Modalitatea și tehnica romanului polițist* sunt respinse pentru lipsa de aderență cu viața, iar Panait Istrati este considerat pe baza faptului de a fi integrat literaturii mondiale « o parte din experiența milenară a simțirii românești ».

Acum, după ce am văzut că *Teze și Antiteze* cuprind un fel de sistematică a concretului, o paradoxală sistematizare a ceea ce ar trebui să pară nesistematizabil, « principiul director » al d-lui Camil Petrescu ne apare limpede: este acea « autenticitate » care îi este atât de organică, încât stă la baza întregii sale activități și care fără îndoială a dus la nașterea « generației ».

Așa dar ultimul deceniu de atmosferă literară, de răfuieli tineresti cu bătrânii, de publicistică tinerească, puerilă câteodată, dar totdeauna interesantă și, cu d. Mircea Eliade, chiar fecundă, este azi « întors » cum am spune de formularea substanțialistă a d-lui Camil Petrescu.

CRONICI ENGLEZE: HOUSMAN ȘI CHESTERTON

Literatura de dincolo de Canalul Mânecii a înregistrat vara aceasta două mari dispariții.

Au părăsit-o, pentru cele de veci, marele poet care răspundea la numele de *Alfred Edward Housman*, iar, la o lună după acesta i-a fost fulgător smuls, la vârsta numai de 62 de ani, unul din cei trei sau patru mari prozatori englezi, catolicul militant, popularul *Gilbert Keith Chesterton*.

Doi mari paradoxali, specimene ale literaturii engleze contemporane de o originalitate mergând până la excentricitate.

Alfred Edward Housman! Cine știe că acest nume aparținea unui moșneguț de 77 de ani, care, cu pași mărunți, sclivisit și pedant, străbătea săptămânal aleele Colegiului Trinității din Cambridge, spre cursul lui de Latină? Și că acest profesor, erudit și fastidios, straniu și distant, pe lângă un mare voluptuos al singurătății (mai intim cu Meleager și ceilalți poeți ai Antologiei Grecești, decât cu colegii sau studenții săi) ascundea sub jacheta lui impopulară, pe acela care a influențat mai mult ca oricare altul poezia engleză a vremii sale, — și aceasta, nu cu cine știe ce rime noi sau tomuri laborioase, ci cu o plachetă de șaiszeci și șase de balade și cântece (fiecare cam de câte trei, patru catrene) care apăreau la 1896, sub titlul neobișnuit de *A Shropshire Lad* (*Flăcăul din Shropshire*, adică din ținutul său natal).

După *Flăcăul din Shropshire*, A. E. Housman ne-a mai dat o plachetă, tot așa de puțin ostentativă, de *Ultime Poeme* (*Last Poems*), care împreună cu cele dintâi — și unele nu chiar așa de izbutite — abia dacă împlinesc un volum.

Acest volum însă cuprinde, alături de poemele lui Thomas Hardy, printre lucrurile cele mai tari ce s'au scris în poezia engleză actuală până la Hopkins sau Lawrence, și dincolo de acești cinici și pesimiști, rămâne un nou punct de plecare pentru poezia așa numită Georgiană.

Ce este *A Shropshire Lad*? E un mănunchi, cum am spus, de balade, de factură poporană, dar de o rară originalitate, în care, cu reminiscențe din ținutul său natal, și cu sumedenie de nume proprii legate de locuri și persoane trăite, autorul cântă întâmplări din preajma morții.

E vorba în acest cântec de flăcăi și fete de țară, iubiri violente, beții, omoruri și spânzurători, care revin cu o monotonie de rebeb, a cărui singură coardă e la poet: coarda morții.

Regina de aer și beznă

Incepe să strige și chiuie:

O, tinere ucigător,

Ca mâne nici tu nu mai ești.

iată, dacă vrei, refrenul întregii poezii a lui Housman, dar pe care, așa de monocord cum e în fond, dânsul îl variază în accente desnădăjduite, cu virtuozitatea elementară a țipătului.

După ce am străbătut cu degete imaginare mătâniile acestea de agată neagră, lumea lui Housman ne lasă pe retină o singură viziune: viziunea unui fel de bălci de țară, mânat parcă din scrânciob în scrânciob, din șanț în șanț, din spânzurătoare în spânzurătoare, de spectrul carnavalesc al morții, — o singură idee ne stăpânește: ideea pe care poetul însuși ne-o redă, când se întreabă, nu fără rânjel: « Ce brută, ce nemernic, a mai făcut și lumea asta ! ».

Uneori Meleager — după cum s'a remarcat — sau alt poet al Antologiei Grecești iese din mormântul sonor al veacurilor și dă poetului modern ecouri și mai din adânc, ca în balada: *Mi-e inima plină de păreri de rău* (*With rue my heart is laden*).

Dar pretutindeni, obsesia tragică a efemerului, gândul că viața e numai un joc succint al morții, gând care dă și poemelor sale un accent de sugrumare, în orice caz o respirație scurtă, o palpație accelerată, și mai ales acea frăgezime de « floare strivită » din fraza criticului Richard Rees. Inseamnă că pesimismul lui Housman nu-i obsesie alegorică și dipsomană ca la James Thomson, autorul *Cetății Noapții Groaznice* (*The city of dreadful night*), nici — ca la Hardy — un sistem filozofic inspirat de Schopenhauer și chinuit de ideea « Intâmplării Oarbe » (*Crass Casualty*), nici o reacție de hipersensualitate ca la D. H. Lawrence; ci: un *sens absolut al morții*, un comerț ilicit, dar absolut, un comerț barbar cu « Neagra Curtezană ».

Și e tocmai ceea ce dă suferinței sale autenticitate, și face din cântecele sale, simple dar de o inegalabilă artă a neașteptatului, o imensă poezie, a cărei virtute cardinală e: « ce sel de la force, l'amertume », de care ne vorbea odată uitatul Sainte-Beuve.

E ceea ce i-a asigurat și rolul revoluționar — de care pome-neam — la data apariției. Până la dânsul, poezia engleză gâfâia încă sub aparatul greoi al convenționalului victorian, oricât acest aparat fusese momentan ușurat în linia pură și simplă a Școalei Prerafaelite. O renoație începe să facă tot cam pe la 1896, așa zisa Mișcare Estetică, ricoșe a simbolismului francez, având în dreapta pe Oscar Wilde, în stânga pe marele critic Walter Pater, iar la mijloc *Clubul Viersuitorilor* (*Rhymers' Club*) din care au ieșit poeți ca William Butler Yeats, Lionel Johnson, John Davidson, Arthur Symons. Dar ca și simbolismul francez, poezia acestora, cerebrală și idiosincronică, rămânea o poezie de cenaclu, de aer confinat, manierată, salonardă.

A trebuit să vină *Flăcăul* lui Housman, ca să răbufnească în aceste încăperi închise un aer tare, de țară, și chiar să spargă

aceste încăperi cu cântecul lui simplu, de durere barbară, de ceartă amară cu viața.

Curios lucru, poezia engleză modernă a luat viață dintr'un poet al morții, dintr'unul — poate — din cei mai mari poeți universali ai morții.

De ce n'a mai scris Housman după aceea? Cancerul morții i-a iertat inima? Se rezolvase în el toate abcesele durerii? Ori catedra universitară și știința îl posedau?

Cert e că acela care-și refugiase tinerețea în poezie a găsit de ajuns ca să-și îngroape anii maturi și bătrâni, sub vasta cupolă a morții locale, care e clasicismul...

Housman s'a născut poet și a murit profesor de Latină...

* * *

Din moarte trecem direct în viață cu celălalt mare răposat englez: *Gilbert Keith Chesterton*. Nimic mai antipodic: Housman, mare pesimist, Chesterton, mare optimist. Lumii engleze are să-i vină greu să se obișnuiască cu ideea că pasionatul de romane polițiste și copii, iubitorul de Dumnezeu și bere, falstaffianul, prolificul și exuberantul G. K. C. (cum era numit, ca și popularii Wells și Shaw, cu simplele inițiale ale numelui) nu mai e.

Vreme de 40 de ani — adică de când debuta — împrăștiind rumoare, ca ziarist liberal și până acum două, trei luni, când își terminase Autobiografia și pornea cu soția sa, cu automobilul, în Franța, între faimoasele dineuri londoneze, la care lua parte cu marea lui poftă de mâncare și speechurile de un haz nespus, și Beaconsfield, locuința sa de țară, unde sta toată ziua inconjurat de copii — ai lui sau adunați din vecini — Chesterton a purtat, cu statura lui uriașe, o împreunare populară de Falstaff și Dr. Johnson.

Cu eroul shakespearean avea comun faconda inepeuizabilă, umerii și pântecul de autoritate — cu care Shaw spunea spiritual că nu poate lupta din pricină că, dacă stă în fața lui Chesterton, dincolo de el, ca de la poalele unui munte, nu mai poate vedea nimic! Cu Dr. Samuel Johnson, petulantul critic și moralist al secolului al 18-lea, se înrudea prin imbatabilu-i spirit dialectic, rectitudine de judecată, bun simț și onestitate.

În această dublă postură Chesterton a străbătut patru decade de literatură engleză, fecundând-o cu genialitate proteică, în *jurnalism* de cea mai temută vervă (*The Speaker* și *Daily News*); *desenuri* și *caricaturi*; *eseuri* ca acelea din colecția: *In ce păcătuște lumea* (*What's wrong with the World*) și *Nimicuri teribile* (*Tremendous trifles*), care l-au așezat în fruntea eseistilor englezi; *poezii* de o rară savoare, ca *Balada Calului Alb* (*The Ballad of*

the white Horse); *critică și istorie literară* (cărțile despre Dickens, favoritul său, Browning, Chaucer sau despre «Epoca Victoriană în Literatura engleză»; *polemică* necruțătoare, ca aceea din *Eretici (Heretics)* — unde atacă magistral pe Kipling, Wells, Bernard Shaw — sau din *Săptămânalul lui G. K. (G. K.'s Weekly)* — scris în întregime de el însuși; *romane* politiste și romane alegorice, de idei, ca *Omul care a fost Joi (The man who was Thursday)*, *Nevinovăția părintelui Brown (The Innocence of Father Brown)*, sau *Sfera și Crucea (The Sphere and the Cross)* — unde dintr'un balon care acostează pe clopotnița Catedralei Sfântului Paul se încinge o luptă între știință și religie; *teatru, doctrină religioasă*, ca aceea închisă în cărțile despre Thoma d'Aquino și Francisc d'Assisi, sau în *Ortodoxie (Orthodoxy)*, — prin care cel ce fusese convertit la catolicism, de istoricul Hillaire Belloc în 1922, se integrează mișcării catolice a vremii, și ne dă cea mai mare carte a sa, și una din cele mai mari cărți ale secolului.

O personalitate cât de vastă și multiplă cu greu se poate încuie în câteva rânduri. Dar dacă vrem să facem silueta lui Chesterton, vom spune că ceea ce reprezintă dânsul în primul rând este: restaurarea glumei în literatura engleză.

Acoperită încă de praful, majusculele de idei răскоapte și pedanteria epocii victoriene, literatura engleză avea, până la sosirea lui G. K. C., un mare cusur: *uitase să rădă*. Și iată că pe peluzele ei fanate, se dă deodată tumba un Pierrot al lui Cristos, un pamflet al crucii, un Falstaff convertit la strană, temător de toate cele sfinte dar și de ipocrizie, acoperind cu râsul lui franc, zarva pretențioasă a raționaliștilor, făcând apologia oamenilor din popor, a legendelor sacre și aceluși adevăr simplu și definitiv care stă ascuns în lucrul mâinilor lui Dumnezeu, în *minune*.

Tuturor cărturarilor și filozofilor, Chesterton — virtuos al paradoxului — le opune ființa sa favorită... măgarul, asinul biblic, pe care-l cântă dela primele sale versuri, și-l face să spună ironic oamenilor:

Proștilor ! Am avut și eu ceasul meu,

Ceasul meu grozav și bun :

Era zvon în urechile mele

Și palmi erau în calea mea.

Și, vai, cum își râde Chesterton de Kipling, Wells sau Bernard Shaw, «ereticii aceștia perfecți, numai că falsi, complet falsi» în efortul lor steril și pretențios de a profetiza, de a vedea, rațional în viitor, când tot adevărul se află în trecut, în datele acestea pe care Dumnezeu le-a dictat și omenirea le-a acceptat, de veacuri.

Omenirea nu va înainta cu o iotă — spune dânsul — oricât se va împăuna cu invenții și idei; rațiunea e neputincioasă în deslegarea tainelor lumii; fiindcă ea merge alături cu drumul; a pierdut sensul realităților eterne; și un nebun e perfect logic, perfect rațional în lumea lui; el îți va demonstra cu precizie inebriabilă că e Napoleon sau Sfânta Eulalia! Numai că logicii lui îi lipsește ceva: a pierdut contactul cu realitatea. Raționaliștii sunt nebuni care au pierdut contactul cu realitatea. Trebuie să ne întoarcem la realitate: la acea singură realitate care e *dumnezeirea*.

Și din hazul acela cu care Chesterton acoperă neputința rațională a omului în nebuna lui pretenție de a se ridica — în înțelegere — deasupra lui Dumnezeu, naște o înșorită apologie a adevărului sfânt, a filozofiei scânteetoare, făcută paradoxal din cele mai simple și mai adânci primare ale adevărului omenesc.

E, în esență, filozofia Biblicii, cartea pe care Chesterton a cunoscut-o cum puțin o cunosc; și toată simplitatea, toată voia bună, toată bucuria pură din scrisul său e bucuria Damascului, bucuria adevărului revelat, bucuria luminii care-ți iese în cale și care trebuie să fi făcut și din apostolii de odinioară oameni foarte veseli. . .

De aci tot sensul adânc al humorului chestertonian. Și Wells râde, dar cu pretențiozitatea auto-didacticului. Și Shaw râde, dar râsul lui, ca și al lui Voltaire, este grimasă. Și Lawrence râde, dar din rancună și cinism.

Râsul lui Chesterton e din inimă; și e cântec; e cântecul mistriei medievale, atunci când, ca o ciocârlie în soare, tencuia la cer pereții catedralelor.

DRAGOȘ PROTOPOPESCU

NOTĂ DESPRE LITETRATURA DRAMATICĂ

Dacă cineva ar face socotelile ultimului nostru deceniu literar — ale acestui deceniu care i-a văzut debutând, manifestându-se și ajungând la o relativă maturitate de creație pe scriitorii din «tânăra generație» — ar fi poate mirat observând rezerva lor aproape totală față de literatura dramatică.

Mi se pare că niciodată nu s'a scris mai puțin pentru teatrul românesc decât se scrie azi. Emil Nicolau și Haralamb Lecca reprezintă în literatura noastră dramatică un moment mai productiv decât al nostru. Și nu cred că e o simplă întâmplare faptul că din când în când, la o distanță de cinci-șase ani, scenele buceștene îl reiau pe Haralamb Lecca, jucându-i «Suprema forță» sau «Jucătorii de cărți». Nu e nici o simplă întâmplare, nici un

simplic act de pietate. Haralamb Lecca este în teatrul nostru un clasic fără voie. Ne întoarcem spre el, probabil pentru că producția actuală nu este în stare să îndeplinească exigențele — totuși așa de modeste, așa de reduse — ale repertoriului original.

Această sărăcie, pe care o marchează literatura noastră dramatică de azi, este cu atât mai ciudată, cu cât ea corespunde unei adevărate activități febrile în celelalte domenii literare și artistice.

Când romanul, poezia, critica și eseu au câștigat în ultimii zece ani o vivacitate, pe care niciodată n'au avut-o înainte, când și sub raportul producției materiale (adică al numărului de cărți tipărite — criteriu elementar, desigur, dar nu lipsit nici el de interes) și mai ales sub raportul valorilor, fiecare din aceste genuri a trăit în ultimul deceniu o perioadă de reînnoire — reînnoire de substanță, de stil, de spirit — singur teatrul a rămas în afara acestei mișcări generale, ca și cum el n'ar fi fost solidar cu ansamblul celorlalte domenii de artă și literatură, ca și cum el ar fi dus în mijlocul lor o existență de insulă.

Când spun *teatru* nu înțeleg *scenă*. Înțeleg *literatură dramatică*. Poate că pe scenă s'au petrecut unele lucruri interesante. Interesante din punct de vedere actoricesc sau regisoral. Aș putea să spun că nu cred, dar prefer să spun că nu știu. Nu acest aspect al lucrurilor mă interesează aici. Ceea ce e sigur este că în literatura teatrului, nu s'a întâmplat în ultimii zece ani nimic. Câteva lucrări izolat interesante, poate da. Dar o literatură dramatică vie în întregul ei, organică prin necesitățile ei de expresie și de creație, hotărât nu avem.

Nu este om care să nu ne aducă în epică sau în lirică un nume nou, o realizare neașteptată, un mesaj personal. Sunt cărți confuze, sunt talente inegale, sunt conștiințe artistice care se caută încă — dar marea lor calitate este că *sunt*.

În zece ani, literatura românească a fost solicitată de o lungă serie de debutanți — nu toți valabili, nu toți originali, nu toți destinați să creeze, dar, din acest material prim, timpul a putut să aleagă și va mai putea alege în viitor, anumite realizări clarificate.

Este pretutindeni în tânăra noastră literatură o abundență, pe care m'am ferit totdeauna să o laud global — ba chiar m'am silit să o denunț, în tot ce avea dela caz la caz mecanic, artificial și nesincer — dar care așa cum se găsește, este fără îndoială un remarcabil fapt de istorie literară.

În această abundență, care — recunosc — ia uneori forme îngrijorătoare de inflație, aparițiile puternice, definite și personale, n'au lipsit.

Nu voi invoca numele cele mai cunoscute și nici operele de cea mai largă circulație.

Dar mă gândesc la o carte ca *Mathesis*, eseul de nobilă substanță al d-lui Constantin Noica, și mă gândesc la un poet ca d. Eugen Jebeleanu.

De ce în teatrul românesc al ultimilor zece ani nu avem nimic corespunzător acestor fapte? De ce literatura dramatică nu înregistrează manifestări corespondente celor de pe planul poeziei, al eseului sau al romanului? De ce un alt Constantin Noica sau un alt Eugen Jebeleanu nu s'a orientat spre teatru și de ce în zece ani literatura dramatică românească nu a câștigat nici un nou element și nu a întreprins nici o nouă experiență?

Dacă un organism este în criză atunci când funcțiunile sale de nutriție și de circulație sunt oprite, atunci teatrul nostru trece printr'o gravă criză, căci în zona sa superioară — adică a literaturii dramatice — el a pierdut de mult contactul cu noile resurse de viață, de inspirație și de muncă.

Reîntorcerea la Haralamb Lecca este de-a-dreptul simbolică. E un act definitoriu. El arată precis vârsta la care se găsește astăzi literatura noastră dramatică, spiritul ei, exigențele ei, ambițiile ei de gândire, de sensibilitate, de bogăție psihologică.

Când în poezie, punctul culminant este Arghezi, când în epică este Rebreanu, în teatru punctul limită este Haralamb Lecca.

Există în celelalte domenii ale literaturii noastre etape absolut și definitiv depășite. Este sigur că nu ne vom mai întoarce niciodată la momentul Vlahuță. Este sigur că nu vom mai reface niciodată etapa Gârleanu. Proza românească, versul românesc sunt astăzi la un stadiu de evoluție ce anulează capitole întregi din istoria noastră literară, lăsându-le doar un interes pur și simplu documentar.

Ei bine, nu există în teatrul nostru etape depășite, nu există capitole anulate. Nu am mai citit de mult, de vreo 15 ani, o piesă de Emil Nicolau, dar m'aș mira ca recitind-o să o găsesc de o prea mare distanță de limitele actuale ale dramaturgiei noastre.

Există un decalaj între teatrul nostru de o parte și proza sau poezia noastră de altă parte. Este între ele o deosebire de stadiu. Trăesc, s'ar zice, în timpuri diferite. Literatura noastră dramatică de azi nu e contemporană cu romanul nostru de azi, cu gândirea noastră, cu lirica noastră.

S'a întâmplat, în poezia românească, în ultimii 10—15 ani, o profundă transformare de tehnică, de vocabular, de inspirație, pe care nimeni nu o mai poate nesocoti. Elementele de expresie și de sensibilitate, pe care pe vremuri le aducea apariția revoluționară a unui Arghezi, Barbu, Maniu sau Blaga, sunt astăzi încorporate poeziei românești și ele marchează un nivel dincoace de care nu se mai poate descinde.

Transformările sunt la fel de mari în roman. Cele câteva teme rudimentare, ce au alimentat altă dată romanul românesc (drama

«inadaptării», conflictul sat-oraș, descompunerea boierimii, etc.), sunt astăzi defuncte. Romanul și-a descoperit cu Rebreanu, cu Hortensia Papadat-Bengescu, cu Camil Petrescu, perspective sociale mai largi, ținuturi psihologice mai ascunse, mijloace de expresie mai complexe.

Teatrul nu urmează aceeași evoluție. El rămâne la preocupările sale dela 1910 și, în orice caz, dela Alexandru Davilla până astăzi nu cucerește, în chip efectiv, nici o poziție nouă.

Cred că acest divorț între teatru și ansamblul culturii noastre este un fapt de mare gravitate. Trebuie să ne întrebăm dacă prin această lentă atrofieri a unui întreg gen de creație literară, nu se pune în primejdie o funcțiune centrală a culturii noastre.

Intr'adevăr, teatrul nu este numai un gen literar, care poate trece întâmplător printr'o criză, fără ca prin aceasta celelalte domenii de creație artistică să se resimtă. Nu putem vorbi despre criza literaturii dramatice, așa cum am vorbi despre criza nuvelei. Și semnificația este alta — și consecințele sunt altele.

Teatrul îndeplinește într'o cultură o funcțiune de sinteză, pe care nici un alt gen nu și-l poate asuma. El reprezintă punctul direct de contact al unei culturi cu publicul. El mai reprezintă laboratorul în care sensibilitatea unei epoci își găsește, își formulează, își legiferează conștiința de sine. Toate drumurile de artă se întâlnesc în teatru și numai prin teatru ele își pot stabili unitatea spirituală.

Poezia unei epoci este solidară cu plastica ei, cu muzica ei, cu gândirea ei, și această solidaritate nu poate avea altă expresie mai completă decât teatrul.

În orice caz, un lucru e limpede: marile bătălii de orientare artistică s'au dat totdeauna în teatru. Romantismul a avut «bătălia lui Hernani», iar simbolismul la rândul lui a făcut din «Peleas et Mélisande» o nouă bătălie. Revoluțiile și rezistențele se definesc cu cortina ridicată. Scena precipită marile explicații: ea aduce la lumină, cu substanță, cu claritate, uneori cu violență, procese de creație care în poezie sau în epică sunt mai lente, mai greu de recunoscut, mai ascunse.

De aceea mi se pare îngrijorătoare absența tinerilor scriitori din teatrul românesc actual. Ar fi timpul ca ceea ce s'a cucerit în roman și în poezie, să fie dus mai departe în literatura dramatică, pentru ca de acolo să treacă în conștiința marelui public, până la care o carte ajunge foarte rar, dar un spectacol ajunge aproape totdeauna.

Teatrul ajută circulația valorilor, limpezirea lor, selectarea lor. Când teatrul abdică dela această chemare, el anulează o întregă funcțiune de cultură.

POETUL ȘI BIOGRAFUL SĂU

Precât omul a intrat în legendă, pre atât opera lui a luat crusta metalelor rare și cu sonorități din somn, lăuntrice, iar că de 30 de ani încoace, atâți meșteri Manole se străduie să zidească, la fiecde noapte de an, biserica operei sale, este iarăși un semn care își are lumina și înțelesul în însăși marginea care împrejmuie fruntea lui Eminescu. Zidurile durate la fiecde noapte de an s'au năruit în ziua următoare fiindcă i-a fost scris acestui creator de sfințenii noi, să rămâie numai și numai în jocurile singuratice ale versului.

De o bucată de vreme însă indiferenței care a bântuit în jurul operei și vieții sale, i-a luat locul interesul și fervoarea readucerii lui printre noi, a restaurării operei sale, a evocării tragiceii sale vieți.

Ba, mai mult, abundența și varietatea cărților ce se scriu în ultimii șase, șapte ani despre Eminescu, calitatea lor și întrecerea dintre filologi, romancieri și biografi de a ne aduce vie înainte, figura nefericitului bard, reprezintă de-a-dreptul un record. S'ar zice că patruzeci de ani au trebuit să treacă pentru ca, ajunsă cenușă, țărâna vieții lui să înflorească a doua oară, între pagini de roman, și opera lui să-și găsească criticii necesari și să fie, pentru prima dată, cercetată temeinic.

Ediția lui Constantin Botez în care opera genialului viersuitor e pentru prima dată valorificată lexic și textul poeziilor sale restituit sensului prim, a adus și contribuția variantelor care a deschis o perspectivă nouă asupra travaliului poetului.

Mă gândesc de pildă la inepta legendă răspândită ani de-a rândul de atâți nechematei: colportarea «vieții dezordonate» pe care o ducea poetul. Ei bine, în fața travaliului susținut, de mare efort și de unică nobleță pe care îl dezvoltă ediția lui Constantin Botez, constă abia ce personalitate artistică organizată sălășluia sub aparent halucinantă trăire și dezordonare. Și gustând ciornele și infinitele variante ale versului care arată, în cea mai strictă intimitate, pe lângă caratul pur al poeziei și istețimea meșteșugului dus până la ultima artă, m'am bucurat că, încă o dată, se destramă această stupidă legendă a artistului diletant și improvizator, când degetele lui se sfințeau de ritmul cotidian al unei ucenicii care dezvoltă prezent în dosul fiecărui vers, ochiul în fațetă de uriaș artist. Fiindcă orice mare și autentic artist se cinsteste prin truda lui până la istovire și până la izbândire. Cu satisfacție legitimă constăți până la capăt superioritatea variantei ultime față de ciorna dela început. Melodia e, firește, subterană, și prezentă ca și principiul vieții în miezul unui fruct, dar lucrătura exterioară trebuie să treacă prin câte topiri de aliaje și flăcări de foc pentru a da veninul substanțial și unic dela urmă, vital, inimitabil și inalterabil, ca boabele de grâu milenare găsite în criptele faraonilor.

Alături de ediția lui Constantin Botez, au apărut în Colecția « Clasicii Români comentați »: « Scrierile politice », « Scrierile literare », « Literatura populară », comentate de D. Murărașu și o ediție a Poeziilor comentată de Constantin Botez.

Scriitori ca E. Lovinescu și Cezar Petrescu s'au cinstit să romanteze viața poetului, primul în « Mite » și « Bălăuca », cel de-al doilea în trilogia « Luceafărul », « Nirvana » și « Carmen Saeculare »; editura « Cartea Românească » a retipărit și ea o nouă ediție din poeziile lui Eminescu, adnotată de d. G. Adamescu; au mai apărut atât de numeroase broșuri, cărțuții și plachete cu comentarii, date noi și contribuții la viața și opera eminesciană...

Așa dar, ceea ce urmașii poetului au ignorat cale de patru decenii, se pune la loc cu vârf și îndesat în acest ultim deceniu. Și creșterea literară și politică a lui Eminescu, cât și restaurarea la locul care de mult i se potrivea, e un fenomen cu totul emoționant, și el va repune într'adevăr în toate drepturile care se cuvin geniului care, mai adânc, mai esențial și mai deplin ca toate celelalte mari figuri literare românești, reprezintă sensibilitatea și melodia subterană a structurii românești în ce are ea mai organic și mai veșnic.

Au apărut atâtea cărți despre Eminescu, dar calea cea mare, cea temeinică și prima într'adevăr luminoasă, a tras-o criticul G. Călinescu cu a sa « Viața a lui Mihai Eminescu ».

Înainte de a sublinia evenimentul pe care l-a constituit apariția *Vieții* și *Operei* lui Eminescu scrise de d. G. Călinescu, trebuie să întârziem câteva clipe asupra persoanei celui care s'a cinstit să ia asupra-și truda de mucenic a acestui travaliu și să-l ducă în mod fericit la capăt.

D. G. Călinescu este o figură încă nedefinitiv fixată în atenția marelui nostru public. Ca orice autentic cărturar, criticul acesta a început modest și studios cu o licență strălucită, urmată de doi ani de doctorat în istoria literaturii românești la școala românească dela Roma, condusă de înființatorul ei, Vasile Pârvan. Doritor de a relua firul întrerupt dela dispariția « școlii latine » și după o muncă înverșunată, d. G. Călinescu a făcut să apară în italienește o operă de admirabilă informație și documentare despre misionarii catolici italieni în principatele românești. Întâiul volum apărut în anul 1925 se numește « Alcuni missionari catolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII », iar al doilea volum apărut în 1930 se chiamă: « Altre notizie sui missionari catolici nei paesi romeni ».

Format la tradiția aceasta de studii documentate și crescut spiritualcește sub auspiciile austerului și tenacului muncitor care a fost Vasile Pârvan, era firesc ca d. G. Călinescu, deși cu

aptitudini reale de critic literar, să practice această critică, după chiar propria d-sale mărturisire, mai mult ca un divertisment și o slujbă de ecarisaj literar, decât ca o profesie și un comandament, și să prefere aplicarea la travaliul unei opere de trainică documentație și erudiție.

Rezultatul acestei benevole sihăstriei intelectuale a întrecut într'adevăr toate așteptările. « Viața lui Mihail Eminescu » este întâia operă apărută în românește în care, plecând dela date biografice și informații de sursă controlată, viața marelui poet este zugrăvită cu un impresionant talent epic, cu o remarcabilă cuviință, iar poetul însuși înfățișat într'o înălțime de predestinat transcendent. Opera aceasta a instaurat pentru prima dată la noi obiceiul unei cărți de nivel minim despre Mihai Eminescu peste care nu se va mai putea trece. Dela *Viața* aceasta scrisă de d. G. Călinescu, n'a mai cutezat să se ivească nici un Octav Minar și să trivializeze nemuritoarea figură. Și nici nu cred că va mai cuteza vreunul.

Mai mult încă, dela apariția acestei minunate, neîntrecute, *Vieți*, toți care s'au ostenit să scrie despre primul nostru mare poet, au căutat să păstreze o decență, o ținută și o seriozitate de informație care să nu împietzeze monumentul ridicat de talentul, truda și probitatea artistică a d-lui G. Călinescu.

Prin cartea aceasta epocală, d. G. Călinescu l-a așezat pe Eminescu pe soclul de respect, de cuviință care dela început i se cuvenea, și a arătat, primul, oamenilor de talent și de erudiție, prilejul și drumul adevărat spre a-l cunoaște pe marele poet.

Literatura noastră n'a avut până la d. G. Călinescu norocul ca o personalitate de dimensiunea lui Eminescu să-și găsească un zugrav și un critic atât de potrivit și de atât de mare talent. Nu mi se pare exagerat să afirm că, dintre toate viețile marilor scriitori întocmite de scriitori tot atât de mari, pe care le-am citit și în literaturile streine, « *Viața* lui Mihai Eminescu » este cartea aleasă, de artă supremă și care mi-a plăcut cel mai mult. De sigur că aici intră și un element subiectiv, personal, Eminescu fiindu-ne o figură scumpă și asimilată sufletului și conștiinței noastre. Cred însă că rar erudiția, informația, echilibrul meșteșugului și talentul literar au reușit să realizeze o carte care va înfrunta generațiile viitoare.

Dar succesul obținut cu « *Viața lui Mihai Eminescu* » n'a reușit să turbure seninătatea muncii d-lui G. Călinescu, nici nu l-a ispitit să se culce pe laurii câștigați, ci a fost un îndemn la muncă serioasă și o datorie parcă. Cu aceeași competență și tenacitate impresionantă, criticul a pornit să dea explicația și jocul interior al *operei* eminesciene.

Alături de *Viața* poetului, creație literară de unică vigoare epică, « *Opera* lui Mihail Eminescu » va fi piatra de temelie și

încercare de care se va lavi de aci înainte oricine se va încumeta să se ocupe de opera lui Eminescu. Tot astfel cum generațiile viitoare o vor buchisi de pe băncile școalei, inițiindu-se din timp în alfabetul valorilor eminesciene.

CAMIL BALTAZAR

JURNALUL LUI JULES RENARD

Cine nu-l cunoaște pe Jules Renard, nici după împrejurările vieții, nici după scris, poate fi, întru câtva, edificat prin următoarele cuvinte ale lui Remy de Gourmont: « L-ai fi crezut sănătos pe Jules Renard, și el era foarte bolnav; l-ai fi crezut bogat, și el era sărac; l-ai fi crezut fericit, și el a vrut să se sinucidă; l-ai fi crezut filozof, și el nu putea suporta nici măcar aparența unei critici; l-ai fi crezut naturalist, și el prefera, tuturor, pe Victor Hugo ».

Dar după un contact direct cu mărturisirile lui Renard se poate constata că acele contradicții între aparență și realitate, menționate de Gourmont, constituiesc numai o verigă neînsemnată din tot aspectul desolidarizării sale sufletești. Contradicțiile intime ale lui Renard sunt de o tensiune mult mai gravă, atrase fiind pe toate planurile de un conflict central, purtat între atașamentul față de tradiție al omului cumsecade și tendința diabolică de a se exprima cu un coeficient nou și autentic de experiență. Aceste amănunte pot fi urmărite atât în « Jurnalul » ¹⁾ cât și în corespondența ²⁾ sau părți din opera sa.

O înlănțuire de aspecte neobișnuite și, aparent, ireconciliabile spintecă tot parcursul jurnalului său, derutând cu atât mai mult pe cercetător cu cât nu avem în față o figură artistică dezordonată, ci o formațiune sufletească burgheză și coerentă. De aci, multe din trăsăturile acestei fizionomii vor trebui despicate prin analogii.

În acest mod, va trebui cuprinsă natura multiplă a lui Renard, care se dublează, după genul de activitate pe care-l întreprinde sau după experiența în care e încadrat. Amănuntul va reieși în evidență, în deosebi, la privirea diferenței radicale, care se stabilește între experiența sa pasivă sau exterioară și cea activă, intimă și morală. Aceste două moduri de viață nu se află într'un raport de indiferență, ci într'unul de contradicție.

Dar chiar înlăuntrul experienței sale morale, vom descoperi ciudate aderențe și afinități reciproce între aspecte incompatibile;

¹⁾ Cf. *Le Journal de Jules Renard*, 4 vol., Paris, Bernouard, 1927.

²⁾ Cf. Jules Renard, *Correspondance inédite*, 2 vol., Paris, Bernouard, 1927.

așa ni se prezintă, între altele, interesanta perspectivă a conștiinței de realizare pe jumătate, de semi-ratare, precum și perseverența în aspirația, conștient zadarnică, spre perfecțiune.

Fizionomia morală a lui Renard mai prezintă și acel enigmatic aspect delfic, care a provocat afirmații contradictorii privitoare la bunele intenții ale jurnalului; așa, André Billy crede că a găsit, în aceste mărturisiri, un adevărat document de confesional, corespunzând unui monahal și neîndurat examen de conștiință; Benjamin Crémieux, dimpotrivă, notează ca specific jurnalului, tocmai «imoralismul» promovat de Gide, ca doctrină a omului ce se acceptă și se acomodează în mediul propriilor păcate. O astfel de controversă, pe care ne vom încerca s'o arbitrăm, nu provine decât dintr'un strâns complex de situații sufletești, care radiază tâlcuri felurite, ce trebuiesc desprinse unele de altele pentru a le descoperi coerența relațiilor.

În sfârșit, însăși rațiunea acestui jurnal pare absurdă; paginile comentate de noi au fost scrise de un artist care dorea, cu nesat, succesul și care, în același timp, a așternut conștient într'însele, plâsmuirile sale cele mai realizate, pentru a fi cunoscute atunci când nu se va mai putea bucura de zvonul lor.

Paginile cele mai bune au fost inserate și de Amiel în jurnalul său, operație logică însă, amintindu-ne că moralistul elvețian se arăta indiferent la perspectivele succesului imediat și ale vanității. Cazul Jules Renard vom vedea că ne oferă un flux mult mai complicat, de oscilare neconținută — fatal, refractară stabilizării — între valorile culturale circulante și documentul intim, nealterat al propriei vieți; echilibrul perfect între aceste forțe sufletești potrivnice nu s'a stabilit niciodată la Renard.

Dificultățile menționate sunt întreținute și de stilul, adceea eliptic, al jurnalului, împovărând cuprinderea determinată a acestei naturi. Nu avem de a face cu un gen de confesiuni asemenea celor amintite — ale lui Amiel — redactate parcă intenționat pentru altcineva, care să aibă posibilitatea de a culege, în voie, datele privitoare la cazul său de conștiință. La Renard, dimpotrivă, forfotesc crâmpie de observații sau de gânduri cu care numai el e familiarizat, exteriorizate adesea prin câteva notații scurte sau printr'o izbucnire a unei dialectici începute și continuate subteran.

Prevenindu-ne astfel și pe noi de cele ce vom întâmpina, putem pătrunde mai adânc în cercetarea acestui caz.

* * *

Individualitatea lui Renard, care, potrivit circumstanțelor exterioare, pare limitată și aproape plată, ne lămurește asupra compensației pe care și-o găsește pe un alt plan infinit de viață.

« Pentru ce să te deplasezi ? » se întreabă el. « Dela o înălțime de vis se vede totul ». Intr'adevăr, dorul său de perfecțiune aspiră la cuprinderea acestui tot care nu se lasă cunoscut.

Aci e momentul să constatăm că, alături de toți artiștii ce se mărturisesc, Renard este singurul care nu se cruță câtuși de puțin, am îndrăzni să afirmăm, aproape singurul de o sinceritate nediscutată. La el e exclusă acea ipocrizie *à rebours*, pe care *André Maurois* o remarcă în jurnalele lui Byron, Rousseau sau Dostoiewsky, unde autorii respectivi ajung să se calomnieze; tot Maurois notează că, dimpotrivă, Renard nu dorește altceva decât să redea o cât mai fidelă icoană a sa.

Astfel amănuntele negative descoperite, cu atâta subtilitate, de Renard în caracterul său, sunt rodul unei perfecte obiectivități. Numai Amiel se luptă să-și pătrundă lipsurile cu o sinceritate atât de intensă; dar cine nu recunoaște, în același timp, și încercarea neconținută de a se desvinovăți? Cel mai aspru rechizitoriu, pe care și-l aduce Amiel, își găsește mereu replica într'o pledoarie, fie chiar indirectă. Nimic din această încercare cochetă de a redeveni demn în propriii săi ochi, la Renard. Dimpotrivă, își denunță obiectiv și sec vanitatea, invidia, lenea, fără să intervină nici gestul instinctiv de apărare la loviturile pe care și le dă, nici voluptatea mistică de a-și resimți nimicnicia.

Această atitudine imperturbabilă l-a îndemnat pe Benjamin Crémieux, după cum am amintit, să vadă într'însul tipul imoralist, acel care nu-i îngrozit de neajunsurile sale morale, continuând să le cultive chiar și după ce a luat cunoștința de întinderea și densitatea lor, pentru a nu se reduce sau artificializa.

Billy, dimpotrivă, discerne în această rece și crudă introspecție, o pornire profund creștină și ascetică, o flagelare pe care și-o administrează cu biciul propriilor imperfecții, pentru a se purifica.

Comparând aceste opinii contradictorii, recunoaștem, mai întâi, eroarea poziției lui Crémieux, deoarece însuși Renard afirmă că jurnalul său trebuie să aibă o țintă practică, de îndreptare; pe lângă aceasta, deși Renard nu este profund credincios, îl vedem mărturisind, adesea, că formațiunea sa sufletească se apropie de cea a sfântului.

Eroarea lui Crémieux e totuși departe de a îndreptăți afirmația lui Billy. Aci nu putem avea speța literaturii creștine, de confesional, deoarece lipsește tonul unei participări afective, care poate fi găsit atât la Rousseau cât și la Amiel. În niște pagini de confesional, autorul nu-și expune lipsurile cum ar nota, d. p., cifrele unei societăți de asigurare care și-a încheiat bilanțul, ci le însoțește cu o feroare patetică de umilnă sau de extaz.

Ce rămâne, deci, de pe urma acestor două controverse? Numai constatarea, foarte anemică, a faptului că, într'adevăr,

jurnalul a fost redactat cu o intenție practică, morală; aceasta, însă, nu edifică, în deajuns, fiind un loc comun, aproape pentru orice intenție de confesiuni scrise.

De aceea, centrul de interes al jurnalului trebuie găsit în cortegiul acestei intenții morale; complectarea dorită se pare că poate fi aflată în convingerea asupra ineficacității funciare a îndemnului moral, care împrumută jurnalului un ton surd, aproape mort. Conștiința anticipată a propriei slăbiciuni, care clatină reușita unei întreprinderi ca cea de față, împrumută acestor confesiuni un aer veșted, de indiferență, ca asupra unei inițiative gratuite, ce, numai prin absurd, ar putea să dea roade. « Noi nu putem decât să gonim imoralul și nelogicul », spune Renard, « dar nu le putem împiedica să vie ».

Un scepticism integral este exclus de aci, fiindcă autorul nu se bazează numai pe o neîncredere în sfortărea omenească, ci și pe un fel de nădejde ascunsă, mânăndu-l la continuarea jurnalului și simțind, totuși, cum îl « sterilizează ». Singura cărare, care înviează aceste dezolate priveliști spirituale, este orgoliul, ce nu-l părăsește niciodată. Avem în față acea orgolioasă luciditate modernă, care știe că poate scruta ceva până la fund, chiar dacă obiectul denunțării nu este decât propria mediocritate.

Pentru a-l încadra mai bine, ar trebui să-l privim ca pe o perfectă întruchipare a acelei « Verstockung », a acelei « încremeniri » reieșită din principiul dramatic al lui Gerhardt Hauptmann. La acesta, tragicul personajelor se evidențiază tocmai prin opreliștea care le împiedică de a fi tragice; intenția, cămara virtualităților morale este înneacă, dela început, de oportunism și, în deobște, de ponderea conjuncturilor de comoditate din viață; singurul bun salvat rămâne luciditatea.

Această luciditate nu-l aduce la desnădejde pe Renard, fiindcă-l îndeamnă să privească și laturile pozitive ale naturii sale, talentul său artistic, spiritul, rafinamentul, sinceritatea sau entuziasmul pentru o cauză care i s'ar părea justă. Dar calitățile pozitive erau departe de a-i prezenta perfecțiunea pe care o dorea; bunăoară, recunoscându-și talentul, ar fi dorit geniul, în locul spiritului, ar fi voit marea inteligență sau, mai presus de toate, în locul vieții psihologic condiționate ar fi năzuit către imposibila trăire în spirit pur. Inseși reveriile sale, la care ținea atât de mult, erau surprinse că se izbesc de mister, asemenea găzelor într'un geam. Deci niciodată nepriceputa și amăgitoare « psyche » n'a cedat locul acelei autentice « pneuma » la Jules Renard.

Constatarea unor astfel de însușiri mediocre, alcătuiind totuși un temei efectiv, îl împiedicau să desnădăduiască. « Un

om care ar avea absolut netă viziunea neantului, s'ar ucide numaidecât », spune Renard. Deși n'a lipsit mult, n'a recurs niciodată la această tentativă fiindcă-și recunoștea calități autentice. Astfel de constatări mântuitoare i-au rarefiat desnădejdea, paralizând-o numai într'o aspirație desnădăjduită către perfecțiune; în virtutea acestei aspirații a continuat toată viața să-și redacteze jurnalul, stăruint a păstra, totodată, aceeași neîncredere în eficacitatea lui.

Asemenea năzuință, din pricina convingerii de gratuitate, își pierde, de multe ori, substratul practic și se transformă într'o reverie, pe care Renard urmărește s'o izoleze chiar și de activitatea sa artistică, unde, adesea, curiozitățile de fraze sau notațiile, pe care el nu vrea să le trăiască, constituiesc singurele alimente.

* * *

Procesul creației la Renard culminează în interesul pe care ni-l trezește modul său de inspirație. De multe ori, un artist, în mărturisirile sale, se descrie cu exactitate, dar aspectele văzute just sunt, adesea, greșit interpretate, mai cu seamă în speța inspirației. De aceea, în cercetarea confesiunilor de artiști, se poate stabili o prețioasă delimitare între momentele înțelese de autor ca aparținând propriei inspirații și cele care, efectiv, îi trădează această operație. La Renard constatăm următoarele asupra presupusei sale inspirații: « Tot ceea ce scriu », spune el, « resimt la un moment dat ca o bucurie de a scrie. Această bucurie trece, revine, dar există și este comunicabilă, și d-voastră, de asemenea, trebuie s'o resimțiți. În ce moment? Nu știu. La prima, la a doua lectură, dar este fatal s'o resimțiți ». Sau în altă parte: « Inspirația nu este, poate, altceva decât bucuria de a scrie, ea nu precedă scrierea ».

Dar o asemenea bucurie nu este inspirația însăși, după cum crede Renard, ci numai o dispoziție stenică însoțitoare. Se pare, deci, că acest moment trebuie căutat în alte manifestări ale artistului, în deosebi, în acea reverie menționată anterior. Astfel îl vedem declarând: « Am sensibilitatea unei lire și cea mai ușoară suflare de vânt mă face să vibrez ». Sub această banală locuțiune se identifică momentul de descărcare al unor impresii, colectate prin cunoscuta sa reverie, pomenită până la obsesie. « A visa este a înțelege ca artist », spune el, promovându-și, astfel, reveria la rangul de categorie a orientării și cunoașterii. Sau « a visa, a visa pierdut și a nu lăsa să apară nimic; a fi asemenea unor fântâni în care dorm adevăruri livide », ne deschide perspectiva unui domeniu vrăjit, din care, de multe ori, îi va fi dificil să se desprindă.

Altădată declară: « Povestea pe care o scriu există plăsmuită, cu o desăvârșită măiestrie, undeva în aer. Eu n'am altă treabă decât de a o găsi și a o copia ». Momentul găsirii este inspirația, care-l așează în fața unei viziuni, parcă dinainte încheiate, corespunzătoare revelației. Cum se anunță acest simptom? Asemenea unei presimțiri; îl surprindem pomenind de « micul fior prevestitor al unei fraze frumoase... ».

Astfel de momente, care vestesc, însă, numai câte o frază, se repetă des la Renard, asemenea unei succesiuni de « aprinderi și stingeri. De aceea într'un moment de decepție, se plânge că *Poil de Carotte* este « o carte slabă, incompletă, prost compusă, fiindcă nu mi-a venit decât prin răbufniri ».

Renard ne prezintă deci un tip al inspirației minore. Pe când marile opere sunt precedate de intuiții globale, de multe ori de un ton dominant, o culoare, care așterne fundalul sau atmosfera, unde, ca într'un fum, încep să se desprindă chipuri, inspirația, la Renard, este o simplă scăpărare, care nu poate deschide mai mult decât zarea unei fraze.

Inspirația acestui artist înfățișează numai disparate piese morfologice din organismul operei, fără să ne dea mimarea anticipată a procesului ei biologic, fără atmosfera întregului, care trebuie căutată, apoi, în mod trudnic, de autor.

De aceea, îl vedem plângându-se că operația cea mai grea în compunerea unei opere este integrarea în spiritul ei pentru crearea atmosferei. Notăm că această pregătire artificială a tonului dominant, modalitate de subordonare a autorului la cerințele operei iar nu de creștere a operei din spiritul autorului, se aseamănă mai mult cu efortul de evocare al istoricului, decât cu imperativul inițial și spontan care comandă întreaga plăsmuire a artistului propriu zis. Numai după ce și-a creat atmosfera, pe această cale, discerne el ceea ce ar fi trebuit, dela început, implicat în inspirație, adică o viziune totală, omogenă. Așa vorbește el de un « stil roșu » privitor la operele sale, elaborate în întregime: « Dacă literaturile au colori, îmi închipui că a mea e roșie ».

Acest gen de inspirație frecventă — dar cu un conținut redus, ne semnificativ pentru atmosfera întregului — se pare că ar fi rodul neîncetatei sale indeciziuni între dorința exprimării și censura inhibiției; o atare operație, corespunde amintitei sale oscilații între valorile manifestate, comunicabile, ale artei și cultivarea excesivă a fondului său intim, care nu poate hrăni aceste valori decât printr'o proprie înstrăinare și reducere. Avem, deci, de a face cu consecințele unei reverii închise, dispusă, în principiu, să acorde concesiile elementului exterior, dar suferind în clipa inspirației o sfâșiere, pe care caută, repede, să și-o

acopere; prin aceasta, reveria sa aspiră, din nou, să rămână intactă și să păstreze în străfundurile sale toată acea floră stranie de adevăruri livide și mute.

* * *

O căutare de echilibru se poate constata în tendințele de stil ale lui Renard, unde repudiază prescripțiile rigide, găsind stadiul cel mai luminos al orientării stilistice în însușirea de a discerne domeniul artei de limita purei divagații. Îl vedem stabilind, în această privință, o demarcare între scriitor și povestitor, analogă aceleea văzută de Amiel între filosof și gânditor. Scriitorul, la Renard, și filosoful, la Amiel, s'ar depărta de povestitor sau gânditor, printr'o dominare autoritară a materialului respectiv unită cu o notă de justețe și autenticitate. Această exactitate a scriitorului, pentru Renard, se identifică unei concepții lirice a artei, autorul fiind constrâns să transcrie numai propriile sentimente și senzații, deoarece restul poate cădea în arbitrar.

Pentru a înlătura acest arbitrar și a se prinde de rădăcina esențialului, îl vedem postulând, uneori, un stil cu totul lipsit de imagini. Renard declară că un atare gen de scriere s'ar realiza numai prin notarea subiectului, a predicatului și a atributului. Această frustă metodă de frazare ne oferă o similitudine cu unele aspecte din schematica expresionismului modern. Când vedem reclamat un asemenea stil la Renard, nu ne putem opri gândul dela ultima consecință a acestei perspective, realizată, ca o curiozitate, de Hasenclever în drama sa: « Die Menschheit » ale cărei dialoguri nu depășesc, de multe ori, un singur cuvânt, intenționat de valoare sintetică.

Nu însă aceasta este cea mai importantă poziție înnoitoare la Renard; aportul său principal este în acele « curiozități de fraze » care ar putea fi numite, mai explicit, virtuozități sau capricii de fraze; sunt izbucniri neașteptate și fine de imagini, fără vreo legătură prealabilă exterioară, ca frânturi dintr'o frază al cărui corp s'ar afla în niște culise nevăzute. Acest joc scânteietor de cuvinte a fost așternut de Renard în *Histoires naturelles*, dar mai cu seamă, în jurnal. În încercările acestea, compozitorul Ravel a aflat o strânsă afinitate cu propria sa structură artistică și le-a făurit un echivalent limbaj muzical, deși Renard n'a putut, niciodată, pătrunde în rostul acestei înrudiri, găsindu-și domeniul cu totul străin de al celorlalte arte.

Cele relatate constituiesc laturile de noutate ale scrisului său; însă focarul năzuințelor sale stilistice a rămas tot apărarea coloraturii tradiționale. Astfel, face prețioasa mențiune a unui stil « vertical, diamantat ». Acest stil, care trebuie să se susțină

prin propriile forțe, este o reacțiune de bun simț tradiționalist la modul decadent de scriere pe care-l desaproba în vremea sa, manieră complicată și inesențială, ce luase unele aspecte din tehnica târzie a contrapuncticii muzicale, amintind și de baroc.

Astfel, pomeneste de disprețul pentru echilibru în scrisul fraților Goncourt, constatând ceea ce Flaubert numea « căderi de fraze » adică niște plâsmuiri stilistice care se îndoaie și curg parcă, astfel încât nu se pot susține prin propria lor arhitectonică, reclamând contraforturile unei acordări anorganice și artificiale între elementele componente. Renard postula, dimpotrivă, un stil puternic și vertebrat.

Pentru a limpezi această chestiune, ne vom permite ilustrarea ei, mai întâi printr'o frază artistică a fraților Goncourt, apoi printr'o construcție stilistică de Renard; ambele expresii vor prezenta o temă identică, de deșteptare a unor pure senzații auditive, produse prin evocarea unor voci omenști, detașate, în întregime, de prezentarea concretă a persoanelor care produc sunetele. Prin această apropiere tematică se va putea discerne, mai lămurit, divergența esențială dintre cele două optici artistice.

Prima frază a fraților Goncourt este aleasă din romanul *D-na Gervaisais*, înfățișând vocile de cor ale Capelei Sixtine, în timp ce execută o litanie, de Vinerea Patimilor. Fraza e următoarea: « Vocile nu mai încetau, voci de aramă, voci care asvârleau, deasupra versetelor, vuietul surd al pământului deasupra scriului, voci de un gungași ascuțit, voci de cleștar care se sparge, voci care se umflă cu un râu de lacrimi, voci care sboară una în jurul celeilalte, voci tânguitoare unde urcă și coboară o plângere tremurătoare, voci pline de simțire, voci de rugă extatică răpite de uraganul cântului bisericesc, voci tresărind în vocale de suspine, voci al căror viu avânt se prăbușește, deodată, într'o prăpastie de tăcere, de unde țâșnesc, iarăși, alte voci răsunătoare, voci stranii și turburătoare, voci de flaut înmuiate, voci între copil și femeie, voci de bărbați feminizați, voci a căror rostogolire în gâtlee pare dată de pubertatea unor îngeri, voci neutre și fără sex, fecioare și martiri, voci fragile și pătrunzătoare, atacând nervii prin neprevăzutul și nefirescul sunetului ».

Renard, la rândul său, în modelul extras, de noi, din *Poil de Carotte*, încearcă să redea șoaptele ce au loc, după culcare, în dormitorul unui colegiu « Dela căpătâi la căpătâi, șoaptele se încrucișează, și, dintre buzele în mișcare, se împrăștie, prin tot dormitorul, un murmur neînțeles, înlăuntrul căruia, din timp în timp, se deslușește șuieratul scurt al unei consoane. Este ceva înăbușit, neîntrerupt, nesuferit în cele din urmă,

și se pare, într'adevăr, că aceste limbuții nevăzute și forfotitoare, ca șoarecii, se muncesc să roadă din tăcere ».

Pilda lui Renard, urmărind, de asemenea, să ne lase în plină taină de senzații auditive, însoțite de acea panică nelămurită, provocată de desfășurările care amenință să nu se mai termine, e realizată, totuși, prin mijloace logice, prin străvechea construcție de stil hipotactică a gramaticilor greci, de subordonare a elementelor. Frații Goncourt, dimpotrivă, n'au căutat o frază care să le încadreze intențiile ci mai curând una care să mimeze aceste intenții; astfel, s'au depărtat însă, de condițiile organice ale exprimării unind construcția primitivă paratactică cu barocul, printr'o cuprindere de elemente individualiste, lipsite de o puternică coeziune și de raporturi copulative. Prin urmare, expresia de « stil vertical » are o pronunțată intenție polemică și nu poate fi determinată decât prin raportarea la un stil opus.

Acest stil al lui Renard nu este, însă, numai un simplu mod de apărare a tradiției; nu avem de a face, deci, cu un stilist în genul lui Flaubert, pentru care de altfel, Renard nutrea puțină simpatie. Stilul unui contemporan, oricât ar fi de desăvârșit, trebuie să conțină și trăsături din factura reportajului gazetăresc, pentru a deveni o expresie vie și a nu se prezenta anacronic.

Astfel, menționează Renard observația pe care a făcut-o Anatol France cu privire la stilul lui Flaubert, căruia-i descoperă neajunsul de a fi prea rigid, prea închis în norme abstracte de perfecțiune. France susține că această dificultate a provenit din faptul că Flaubert n'ar fi scris, niciodată, de comandă, exercițiu care împrumută stilului o suplețe neobișnuită.

Pentru Renard, de asemenea, stilul preferat nu este cel ce realizează numai perfecțiunea arhitectonică sau justetea, ci și condițiile elasticității care deformează puțin, putând fi satisfăcute prin prezența scăpărătoare a acelor « fluide electrice » admirate în fraza lui Baudelaire.

Această concesie, în cerințele de perfecțiune ale stilului, la care Renard ținea totuși atât de mult, trebuie privită ca o acceptare a unui « fatalism istoric »; epoca noastră nu mai poate fi aptă pentru expresia unei înalte desăvârșiri. Aci se afirmă, încă odată, acea luciditate atât de particulară lui Renard. În această fuziune de perfecțiune a micilor dimensiuni și de porniri vivificatoare cu aspect practic și cotidian, se poate găsi miezul concepției sale stilistice. O astfel de străduință migăloasă, care l-a consacrat drept unul din meritoșii stilști francezi, nu constituie decât tot o formă de penetrație a tendințelor înnoitoare în concepția sa tradiționalistă.

Ca încheiere, intenționăm să cuprindem într'o perspectivă mai vastă acea îmbinare de tradiționalism și de elanuri neașteptate către o formă proprie și nouă de artă, surprinsă aproape în fiecare ramură a experienței sale.

Această fuziune se pare că ar proveni din ascendența sa rustică, legată de cultură. Mentalitatea rustică este, evident, încercuită și tradiționalistă; dar această trăsătură se menține intactă atâta vreme cât spiritul rustic respiră în propriul său mediu; când, însă, își depășește mediul și, mai cu seamă, când o astfel de structură mentală pătrunde în cadrele vechi ale culturii, se prezintă, în câmpul acesteia, ca un element nou. De aci, fiind mai puțin familiarizată cu formele tipice culturale, prezintă o tendință marcată către eterodoxie și reformă; această pornire e, însă, stăvilită prin înclinație de a păstra a omului rustic; astfel ni se luminează cele două direcții divergente, uneori fuzionând, complet, alteori rămânând exterioare spiritului lui Renard.

Cât privește celelalte aspecte antitetice, la acest scriitor, ironia fină și naivitatea, aspirația morală și scepticismul total, antagonismul care se iscă, uneori, între tendințele sale creatoare și gusturile contemplatorului, nu sunt decât piese de analiză, care, după cum am văzut, se bucură de o aproximativă corelație intimă.

Mai presus de toate, din urzeala acestor confesiuni, se vede că Renard scapă, treptat, sensul propriu, utilitar, al întreprinderii sale, modificându-i o adevărată natură în exercițiul unei speciale obișnuințe de a-și satisface spiritul. În locul încercării de remediere efectivă a tipurilor sale, acel tip contemporan reprezentat de Renard, se mulțumește cu simpla lor formulare. Acest elan al destăinuirii pierde caracterul militant, pe care i-l împrumută tipul religios și intră într'o zonă parazitară, de abandonare a interesului pentru rațiunea inițială, de tehnică morală, a confesiunilor. Astfel, de mărturisiri prezintă o importanță de ordin, exclusiv, teoretic și documentar; rudimentul de practicitate dintr'însele, adică de căutare a unui progres pe plan etic, nu depășește pragul elementar al metodei magice, în care se speră că numai prin numirea sau plămuirea unor întruchipări potrivnice, acestea vor dispărea.

Concluziile finale au fost atinse indirect, ca multe din fațetele greu de surprins ale cazului examinat, pentru a cărui satisfacătoare cuprindere, numai adâncă simpatie și compătimită resimțită față de această actuală fizionomie de artist, ne-au putut fi de ajutor.

CRONICA PLASTICĂ

N. DĂRĂSCU

Printre artiștii noștri din generația mijlocie, d. N. Dărăscu a trecut întotdeauna drept unul din reprezentanții cei mai credincioși ai impresionismului. Clasificarea aceasta, cu care critica l-a onorat încă de acum mai bine de cincisprezece ani, a și făcut ca numele său să fie foarte des asociat cu acela al d-lui J. Steriade, încă unul din pictorii care, în arta noastră, au adus cu mai multă stăruință viziunea de lumină și de jocuri străvezii de atmosferă a picturii franțuzești de după Claude Monet.

Dar dela această clasificare, nu lipsită de temei la timpul ei, și până azi, a trecut destulă vreme pentru ca cei doi artiști, pășind în anii lor de plină maturitate, să-și revizuiască mijloacele de expresie, să-și adâncească propria viziune și să-și găsească sensul adevărat al temperamentului lor.

D. Steriade nu a părăsit nici astăzi impresionismul. Paleta sa e și acum încărcată de colorile filtrate prin lumină, iar viziunea sa nu e mai puțin pariziană decât acum douăzeci de ani. În desenele colorate mai cu seamă, în acele fugare schițe de peisaj, pline de vervă și de spontaneitate, în care liniile se destramă și se șterg ca într'o vibrație neîncetată a luminii, d-sa a rămas mai credincios modului de exprimare al impresionismului de după Monet. Dar în tablourile de ulei, în expoziția de acum doi ani, atât de însemnată pentru cariera artistului, am găsit și o altă viziune, mult mai plină și mai consistentă, în care o culoare saturată de lumină se așează dens pe pânză, dând imaginii o materialitate și o greutate, care nu mai sunt ale picturii din vremea lui Monet. Apropierea de Pissaro erau evidente în acele tablouri și ele ne întorceau oarecum la începuturile impresionismului, acolo de unde pictura modernă avea să-și desfacă apoi drumuri din ce în ce mai eliberate și mai îndrăznețe.

Cu d. Dărăscu ne aflăm de sigur pe aceleași căi, dar evoluția d-sale ne aduce în alte regiuni, care nu sunt mai puțin interesante pentru pictura de azi. Impresionismul său de-acum vreo cincisprezece ani nu mai era de sigur acela al lui Monet. Lumea văzută de artist era mereu scăldată în lumină, colorile ei învăluite de reverberația orelor și a anotimpurilor, dar artistul urmărea și o anume conturare a imaginii, o anume exprimare, nu numai a fugarului, dar și a unei realități mai statornice, pe care impresionismul ținuse să o ignore, fără să o poată totuși înlătura. D. Dărăscu era un impresionist prin paleta sa nuanțată, prin subiectele pe care și le căuta mai de obicei în lagune venețiene, în ținuturi acvatice, de Delta sau de Dunăre, sau pe țărmurile însortite ale Dobrogei. Dar ochiul său căuta și găsea, chiar în această lume

de fluidități și de palpări, puncte de reazăm tari, conture ale lucrurilor, forme, care desvăluiau viziunea mai adâncă a artistului și oarecum aspirația lui către altceva decât impresionism. Cunosc unele « Veneții » ale artistului, cu portice roșcate oglinindu-se în apă,— în colecția Băncii Naționale sau în aceea a d-lui Trembinski, — unde subiectul impresionist e dat prin puternice pete de culoare, care fac plastice până și umbrele fluide aruncate în apă. Intr'un alt tablou, pe care l-am avut acum un an la Expoziția dela Bruxelles, o priveliște de dealuri dobrogene, care trebuie să dateze de-acum vreo 10-11 ani, artistul, părăsind aproape preocupările de lumină sau de atmosferă, trecea de-a-dreptul la frământarea plastică a lucrurilor și la exprimarea lor în conture viguroase și adâncite. Nu lipseau în picturile d-lui Dărăscu din această epocă, nici lucrări de adevărată compoziție constructivă, cum întâlnim în bucata mai veche, expusă de curând și la Fundația Dalles, unde un Balcic perspectiv e arătat între siluetele înalte ale pietrelor de cimitir turcesc, cu figuri în primul plan și cu linii ondulate de dealuri, care dau o compoziție legată, arhitectural văzută și plastic exprimată.

D. Dărăscu alterna astfel, adeseori, între două moduri de a vedea esențial deosebite. Unul vorbea despre începuturile sale, legate de mirajul impresionist; celălalt vestea alte drumuri, mai energic apăsate în concret și îndreptate către un sens mai plastic al picturii. Intre aceste două feluri de a vedea era posibilă însă și sinteza, care, rezumând experiența artistului, să răspundă mai adânc temperamentului său. Și sinteza aceasta ne-a fost dată în expoziția cu totul remarcabilă pe care artistul a prezentat-o de curând la Fundația Dalles. După un lung răstimp, în care activitatea pictorului n'a mai putut fi urmărită decât sporadic, în Saloanele oficiale, la expoziții ocazionale sau prin lucrări intrate în unele colecții particulare, d. Dărăscu ni s'a înfățișat în sfârșit cu o mare expoziție, pe care trebuie să o socotim de acum ca pe o etapă decisivă în cariera sa.

Subiectele lucrărilor de acum nu se îndepărtează mult de cele preferate de artist în picturile sale mai vechi. Peisajul dobrogean sau dunărean și naturile moarte, florile mai cu seamă, constituie și acum temele sale principale. Balcicul în deosebi, cu aprinsele colori și cu jocul nesfârșit al reverberațiilor sale de lumină, stă pe primul plan al preferințelor artistului. E ca o străduință de a relua mereu aceleași teme de inspirație, dintr'o nevoie parcă a pictorului de a da expresie unei viziuni mereu înnoite.

Căci pictura d-lui Dărăscu se înfățișează acum cu modulații și cu rezonanțe care sunt altele decât ale picturii sale mai vechi. Ele pornesc de sigur tot din formația sa impresionată; dar cu o

unitate de viziune și cu o putere de a face complex și personal, care scot la iveală toate marile resurse ale pictorului, până acum incomplet sau uneori contradictoriu exprimate. Impresionismul atenuat al d-lui Steriade se întoarce — am văzut — către viziunea consistentă și uneori aspră a unui Pissaro. Pictura, pornită din aceleași regiuni, a d-lui Dărăscu se îndreaptă mai de grabă către modul clar și aerian de expresie al lui Cézanne.

N'aș vrea să dau totuși un accent prea greu acestei apropieri, care indică mai mult un punct de contact decât un adevărat model pentru artistul nostru. Căci ceea ce e caracterul mai adânc al artei lui Cézanne, viziunea sa constructivă și formală, lumea străvezie și arhitecturată, pe care artistul francez o vedea în desfășurarea ideală a unui spațiu pluridimensional, nu se regăsește de sigur în pictura d-lui Dărăscu. Dar, fără aceasta vizualitatea oarecum rațională, fără căutarea unui sens formal dominant, d. Dărăscu e totuși pe urmele lui Cézanne, în intuiția complexă a desfășurărilor sale spațiale, în valoarea multiplă pe care o dă colorilor, ca și în jocul acelei atmosfere albastrii, atât de unitară în tablourile sale de acum. Accentuarea lineară a formelor nu se mai întâlnește în aceste tablouri; plastica nu mai e delimitată prin conture. Imaginea e mai de grabă fluidă și continuă. Dar desfășurarea ei în adâncime e plină de efecte și de valori sensibile, care dau acestei picturi forță și realitate.

Virtutea d-lui Dărăscu e însă mai cu seamă în intuiția justă și în subtilitatea de exprimare a atmosferei peisagiilor sale. În acest sens, impresionismul său își dă azi rezultatele cele mai prețioase. Căci ochiul pictorului e în stare de analiza cea mai fină și de surprinderea nuanțelor celor mai precise. E destul să citez, din expoziția din urmă, cele trei pânze în care aceeași imagine a golfului Balcicului e zugrăvită la ore și anotimpuri variate. O asemenea încercare, cu asemenea rezultate, așează un artist pe treapta cea mai înaltă a artei sale. D. Dărăscu se menține pe această treaptă în cele mai multe din tablourile înfățișate în expoziția sa din urmă. Peisagiile variate, cu efecte multiple de lumină, de iarnă sau de apă, florile delicat zugrăvite, pe fonduri nuanțate albastrii, care par a voi să dea și ecoul cromatic al imaginilor, naturile moarte, ieșite toate din aceeași paletă plină de vibrație și de subtilități, sunt ale unui artist, care, stăpân pe secretele artei sale, e de acum în stare a exprima, cu libertate și cu accent personal, propria sa viziune. D. Dărăscu nu ajunge întâia oară la asemenea rezultate. Dar niciodată arta sa n'a fost mai sigură, mai unitară și mai stăpână pe sine decât acum. Drumul artistului, fără șovăiri, se arată clar și simplu. În pictura românească de azi, el se deschide către orizonturile cele mai limpezi.

A. BALTAZAR

Dela expoziția d-lui Dărăscu însă, în care am avut oarecum concluziile evaluate ale impresionismului românesc, va trebui să ne întoarcem mult înapoi, până la începuturile acestei mișcări în arta noastră, pentru a înțelege și aprecia just operele unui pictor ca Abgar Baltazar, înfățișate de curând în expoziția comemorativă a artistului, la Pinacoteca Municipiului.

Inițiatorii acestei expoziții au avut dreptate să încerce a scoate din uitare opera fugară a acestui pictor, care, cu un talent vrednic de mai mult noroc, avea să dispară înainte de a fi împlinit 30 de ani.

A. Baltazar a început să picteze pe la 1900 și și-a terminat cariera în 1909. A fost deci, deopotrivă, contemporanul anilor de apoteoză ai lui Grigorescu, ca și contemporanul lui Luchian. Și pictura lui se încadrează între acești doi artiști, oarecum la răscrucea drumurilor vechi și a celor noi în arta românească.

Influența lui Grigorescu e vizibilă mai ales în unele bucăți cu peisaje și figuri, în care un colorit tandru, înecat în revărsări de soare, se aliază cu un sentimentalism ușor al subiectelor, întors către idilic. Ca și Luchian din primele tablouri, Baltazar se lăsa câștigat de gustul și de maniera târzie a lui Grigorescu, de care nimeni dintre pictorii acestei generații nu avea să scape neatins.

Dar tânărul artist avea să se orienteze repede către drumurile noi ale picturii. Gustul său avea să se îndrepte mai cu seamă către Luchian, al cărui exemplu îl urma cu o fidelitate și cu o înțelegere, rare în acel moment. Paleta sa luminoasă, încărcată de colori concentrate și strălucitoare, e, în lucrările cele mai bune ale artistului, paleta lui Luchian. Subiectele sale, peisaje de crânguri, vederi mănăstirești, priveliști de periferic urbană sau de târguri, naturi moarte și chiar figuri, sunt asemenea subiecte ale lui Luchian. Pictorul e uneori stângaci în exprimare, pasta sa prea abundentă nu-și găsește o totală armonie în realizarea tablourilor. Dar străduința sa e evidentă de a căuta o expresie vie lucrurilor și de a da picturii un sens coloristic, pe care Luchian însuși atunci îl crea picturii românești.

Și de sigur tot prin Luchian, artistul avea să ajungă și la pictorii francezi moderni, a căror influență e vizibilă în tablourile sale. Căci, fără a fi avut puțința vreunei călătorii la Paris, Baltazar se arăta tot atât de stăpânit de exemplul unui Manet sau Toulouse-Lautrec, pe cât era de subjugat de pictura lui Luchian. Manet și Toulouse-Lautrec însemnau însă tot Luchian, pentru artistul care nu-i putuse cunoaște decât prin intermediul acestuia. Baltazar era atât de fidel contemporanului său mai mare, încât îi împrumuta chiar preferințele din pictura franceză. Și, ca orice temperament înclinat a se devota, el împingea uneori admirația până la imitație. Picturile din ultimii săi doi-trei ani ajung a fi

imitații, mai cu seamă după Toulouse-Lautrec. Trăsătura spirituală a maestrului francez, tendința de șarje dusă până aproape de caricatură, le regăsim la Baltazar, adaptate la tipuri și scene de mahala bucureșteană, care nu sunt totuși lipsite nici de humor și nici de calități picturale.

Artistul ar fi putut însemna mai mult, de sigur, dacă destinul ar fi fost mai îngăduitor cu el. Căci pictorul, care arăta fără îndoială destul talent, avea să se găsească la capătul carierei sale, mai înainte de a fi ajuns să-și exprime propria personalitate. Activitatea lui Baltazar se oprește acolo de unde arta lui trebuia abia să înceapă. În pictura românească însă, din preajma lui 1900, manifestarea lui fugară nu rămâne fără însemnătate. Ea reprezintă un episod dintre cele mai caracteristice, în străduințele artei noastre de a-și găsi drumuri noi și mijloace înnoite de expresie.

N. VERMONT

În aceeași vreme, dar cu totul în alt spirit, avea să-și înceapă cariera și un artist ca N. Vermont, a cărui expoziție retrospectivă am avut-o de curând la Ateneul Român.

Intors în țară în 1900, după studii la München și la Paris, contemporan și prieten al lui Luchian, contemporan al întregii mișcări de prefacere a picturii noastre din ultimele trei decenii, Vermont rămâne totuși în mijlocul acestei picturi un drumet izolat, călcând senin și fără șovăire pe drumuri care nu mai sunt de mult ale contemporanilor.

O formație academică și un temperament de sentimental înclinat către atitudini romantice l-au ținut la o parte de tot ce a putut fi inovație sau spirit neliniștit al vremii noastre. A putut lucra ani de zile la Paris, în vremea când triumfau marii impresionisti, și pictura sa nu arată nici măcar a fi bănuit existența unui Cézanne, a unui Renoir sau a unui Monet. A putut petrece aproape un deceniu în Germania, în vremea unui Slevogt sau a unui Hans von Marées, și tablourile lui nu vorbesc mai mult decât despre un Lenbach, un Fritz von Stuck sau despre Academia dela München.

În pictura românească, gustul lui s'a îndreptat dela început către Grigorescu, adoptându-i uneori subiectele, atitudinea de visător romantic și câteodată și paleta. Dela Luchian n'a luat nimic. Cel mult s'a întâlnit cu el în zugrăvirea unor tipuri pitorești de țigănci sau vânzători de stradă. Unul căuta însă în asemenea figuri pretextul împerecherii unor colori tari și armonios strălucitoare, celălalt căuta subiectul pentru el însuși, pentru elocvența lui ilustrativă.

Inclinarea pictorului era, de altfel, în genere, înclinarea academică, spre subiect. Ea avea să-l ducă și la compoziția religioasă,

pe care a cultivat-o în pictura lui de chevalet și la atâtea alte scene și compoziții, în care efectul urmărit nu era numai cel plastic, dar și cel de anecdotă sau de ilustrație.

Vermont n'avea să părească acest mod de a înțelege pictura niciun moment în întreaga-i carieră. Cu o consecvență, care pleca de sigur din temeinice așezări ale temperamentului, el avea să calce neîncetat pe aceleași drumuri. Până și în lucrările din ultimii lui ani, pe care le-am întâlnit în expoziția din urmă, el se gândea, zugerând, tot la Grigorescu, pentru care admirația îi rămăsese întreagă. Arta lui e astfel consecventă și senină. Ea satisfăcea de sigur gustul și aspirațiile artistului. Izolată însă în neclintite idealuri academice, ea se încadrează greu în propria ei vreme, îndreptată pe alte drumuri și către alte aspirații.

AL. BUSUIOCEANU

ȘTEFAN LUKIAN

Dincolo de ceea ce ochiul percepe concret, dincolo de tot ce se chiamă motiv sau subiect, din acel regat fără de formă și hotar al imponderabilului, se revarsă uneori coloarea luminoasă de o serafică muzicalitate.

Vrajă sau beție de culoare, oricum i-am spune, căci din jocul și capriciul mirajului de culoare se desprind forme plastice.

Mai înainte de linie sau contur, coloristul înăscut discerne acorduri, contraste și valori.

I-a fost dat lui Lukian să fie pentru pictura română, acel generator inițiat, care a sintetizat pe căi intuitive, aspirațiile noilor generații spre piscuri de adevăr și lumină.

Dacă în perioada formației sale Lukian s'a adăpat la izvorul artei moderne franceze și dacă unele influențe se interceptează în opera sa, personalitatea artistului e așa de puternică, încât constituie un focar independent, ce a determinat risipa de cromatism atât de caracteristică picturii noastre contemporane.

Coloarea la Lukian nu e numai rezultanta unei senzațiuni vizuale, a unui fenomen optic; ea depășește obiectivul înregistrat, căci artistul transpune climatul stărilor sufletești, — arta lui Lukian germinând din spiritualitate.

Pictorul e feciorul boierului Dimitrie Lukian, originar din Moldova. Fire romantică, Ștefan Lukian a scris versuri în tinerețe, cânta din flaut și era un pătimaș sportsman; ciclist intrepid, a câștigat prima cursă București—Giurgiu, a avut cai de curse, a dus o viață de dandy, elegant și de o ținută impecabilă, om de viață și de societate.

Multă vreme, pictura nu a fost pentru Lukian o profesiune, ci mai de grabă o pasiune; abia mai târziu, după vârsta de patruzeci de ani, ținut pe patul suferinței din cauza unei boale necruțătoare, s'a consacrat în totul picturii.

Că a fost predestinat unei creații superioare, nu încapă îndoială. Încă din primii ani de Belle Arte (1885), manifestă însușiri excepționale și e refractar rutinei academice. Lukian caută alte orizonturi și întâlnește pe Grigorescu care, pe acele vremuri, era proscris de meșterii școlii, fiind considerat diletant și amator.

În o mulțime de lucrări din tinerețe, mai cu seamă în unele acuarele bucolice, se poate urmări ceea ce a putut învăța Lukian dela Grigorescu.

Terminând școala de Arte frumoase din București (1890) Lukian pleacă la München, unde nu găsește o atmosferă prielnică de dezvoltare. În acest scurt popas, Lukian frecventează cu predilecție muzeele, cercetează în special vechea Pinacotecă, unde studiază copiind pe vechii maeștri.

Amintindu-și de acele vremuri spunea: « Când îl copiam pe Rembrandt, simțeam că mă înalț ».

Pleacă apoi la Paris (1891), unde se înscrie la Academia Jullian, școală ce trecea pe atunci drept cea mai independentă.

Care era atmosfera la Paris pe acele vremuri?

Manet murise în 1885 și gloria lui se răspândea uriașă. O artă liberă de convențiuni academice, o tehnică largă și sintetică, o paletă vie și luminoasă caracterizează pictura lui. Lucrările sale de « plein air » (Le Linge, Argenteuil, etc), premergătoare impresionismului, atrăgeau curiozitatea și entuziasmul tineretului de pe acele vremuri.

Lukian, care frecventa la Paris pe celebrul colecționar român Georges de Bellio, avu prilejul să se familiarizeze cu operele impresionistilor francezi din colecția ilustrului compatriot, unde se găseau peste 100 de pânze, din cele mai interesante, de Manet, Monet, Renoir, Degas, Sisley, Pissaro, etc., în timp ce în muzeele franceze nu se găseau operele acestor independenți, care, abia mai târziu, prin donația Caillebotte, au pătruns în Musée du Luxembourg, nu fără rezistența înverșunată a oficialității academice.

Lukian nu pare să fi cunoscut în de-ajuns opera lui Cézanne; de altfel meșterul francez trăia izolat la Aix și nu expunea la saloane, iar prima expoziție mai importantă a operelor sale a fost organizată de Vollard în 1895, doi ani după dela plecarea lui Lukian din Paris.

Pe lângă predilecția pentru Manet, Lukian primi înrăurirea incisivului Degas, compozitorul inventiv al scenelor de interior, al câmpului de curse. Unele pasteluri de ale lui Lukian, cum ar fi Alecu Literatul, Moș Nicolae, diverse scene de curse și de interior,

ne seduc prin compoziția lor ingenioasă, prin acel « mis en page » în care excela Degas.

Lukian pare să se fi interesat la Paris de încercările unora din tinerii artiști ce roiau împrejurul Academiei Jullian (Maurice Denis, Emile Bernard, Sérurier, Odilon Redon, Bonnard, etc.) și de unele preocupări estetice ce au fost formulate cu răsunet de Maurice Denis. « Se rappeler qu'un tableau, avant d'être un cheval de bataille, une femme nue ou une quelconque anecdote, est essentiellement une surface plane recouverte de couleurs en un certain ordre assemblées ». Ca și dâșii, Lukian trebuie să fi manifestat interes și admirație pentru Gauguin, a cărui artă, de un sintetism oarecum decorativ, n'a rămas fără ecou în pictura de maturitate a meșterului român.

Analizând una din lucrările importante ale lui Lukian, compoziția denumită Lăutul sau Toaleta copilului (1912), vom constata că armonia intensă și luminoasă este obținută prin acordul unor suprafețe colorate încercuite în forme largi, fără ca formele să fie reliefate prea plastic, pentru ca difuziunea și cursul ondulației coloristice, să nu fie stânjenită. Cu acest prilej, e interesant să menționăm că pictorul francez Marquet, cu prilejul unei călătorii prin țara noastră (1933), examinând acest tablou, mi-a confirmat aceste presupuneri.

În arta română, Lukian a fost acela care a eliberat viziunea picturală de preocupările unui realism direct, ridicând plastica autohtonă la un nivel de intelectualitate, ce nu fusese atins de nimeni până atunci.

În pictura lui Lukian, forma, lumina și culoarea, converg spre o artă sintetică, în care culoarea ține rolul preponderent. Ca și la Cézanne, se poate spune de arta lui Lukian: « à partir d'un certain point de réalité, on ne termine pas un tableau en ajoutant, mais en retranchant ».

Prin culoare, Lukian nu înțelege o îmbrăcăminte și nici un mozaic de pete colorate; culoarea lui Lukian nu se difuzează în elementele spectrului solar și nu e nici vibrație în atmosferă ca la impresionisti, ci e organică și germinează din natura lucrurilor. În opera lui Lukian, lumina nu e un artificiu și efect, lumina nu rezultă din contrastul jocului de clar-obscur, lumina lui radiază din fiecare moleculă de culoare, iar întreaga suprafață a picturii sale e un câmp incandescent.

Un tablou de Lukian e, înainte de toate, armonie și lumină, căci artistul pare că ar fi vrut să închine prin opera sa, un imn culorii și luminii.

Guillaume Apollinaire spunea de Matisse: « Si l'on devait comparer l'œuvre d'Henri Matisse à quelque chose, il faudrait

choisir l'orange. Comme elle, l'oeuvre de Matisse est un fruit de lumière éclatante ».

Cu totul pe alte căi decât Matisse, Lukian a ajuns aproape la aceleași rezultate: o pictură luminoasă care dă o imagine vizuală agreabilă și o mare emoție spirituală.

Pe când în opera meșterului francez, dominantă e optimismul și fantezia, în pictura artistului român s'a strecurat o melancolie, o discretă duiosie, caracteristică melodiei și poeziei populare, iar prin interpretarea cromatică a motivelor dela noi, atât ca armonie și compoziție cât și ca preocupări de materie de culoare, materia lui e transparentă, « strălucind ca smălțul unei oale ». Lukian ține de acel specific românesc mai mult decât alții care l-au căutat în superficialul anecdotic și ilustrativ al motivelor populare.

K. H. ZAMBACCIAN

ACTUALITĂȚI FRANCEZE

Amintirea lui Jean Jaurès revine, în mod firesc, cu mai multă putere în Franța revendicărilor sociale și a reformelor din această vreme. Cea mai promptă actualitate se desprinde, astfel, din cartea pe care d. Félicien Challaye a consacrat-o ilustrei figuri a socialismului francez. Această lucrare, în care este evocată viața lui Jaurès și în care sunt expuse în mod sistematic ideile lui filosofice, politice și sociale, mai are meritul de a formula cu precizie ceea ce a alcătuit originalitatea lui Jaurès și de a fixa locul propriu al luptătorului și gânditorului francez, într'un domeniu privit adeseori prin prisma insuficienței a generalității și a uniformității.

Jaurès a fost, mai ales, o impresionantă personalitate prin energia desfășurată în activitatea practică și prin aptitudinea convingerilor pentru care a militat. De aceea, lucrarea d-lui Félicien Challaye, în care expunerea sistematică a ideilor ocupă un loc cu mult mai întins de cât evocarea vieții lui Jaurès, ni se pare a fi răsturnat justele proporții. Viața lui Jaurès ne apare cu mult mai interesantă și cu prilejul evocării temperamentului lui tumultos, ideile par să dețină mai degrabă un rol auxiliar. Dar cartea d-lui Félicien Challaye face parte dintr'o colecție închinată filosofilor și autorul a fost în situația de a încerca o sistematizare pe care Jaurès, totdeauna în luptă și mișcare, n'a realizat-o. Ori cum, cetitorul va reține ceea ce este esențial și anume, imaginea omului, a personalității încăpătoare și originale din care ideile au isvorât cu forță dar în armonie, într'o organică adaptare dintre gând și faptă.

D. Félicien Challaye constată că metoda de gândire a lui Jaurès a fost concilierea contrariilor. « Metoda lui Jaurès, inspirată de universala lui bunăvoință, urmărește să împace, într'o sinteză originală, punctele de vedere opuse ale gânditorilor cari l-au precedat ». Intr'adevăr, prima trăsătură a personalității lui Jaurès a fost marea lui capacitate de unificare a diversității, prin care omul unui partid și al unei doctrine sociale, a spart de fapt limitele obișnuite ale acestui cadru de manifestare. Marea aspirație către unitate, care domină gândirea lui Jaurès, purcede din spiritul lui religios; întreaga filosofie care ne este expusă și adâncă încredere omencască de care a fost susținută, apar d-lui Félicien Challaye ca expresia unei naturi religioase. Concilierea contrariilor, așa dar, a realismului cu idealismul, a individualului cu socialul, a factorului economic cu cel moral, a diversității cu unitatea, se desprinde din metafizica religioasă a lui Jaurès, rezumată în idealul unei « universale bucurii printr'o universală armonie ». Socialismul lui Jaurès este expresia originală a personalității lui și dacă se pot găsi influențe numeroase în noua sinteză pe care o creează, ceea ce este personal, ireductibil legat de un anumit temperament, rămâne primordial în gândirea lui. Jaurès a fost un mare optimist; analizând consecințele morale ale sistemului expus, d. Félicien Challaye folosește citate din care rezultă valoarea atribuită de Jaurès speranței, încrederii în viitorul omenirii. Vom reda unul dintre acestea, deosebit de caracteristic pentrucă unește speranța în viitor cu respectul trecutului, ilustrând deopotrivă spiritul conciliant al lui Jaurès și natura convingerilor lui. « Cei ce au luptat în veacurile trecute, indiferent de partidul, de religia, de doctrina lor, prin simplul fapt că au fost oameni cari au crezut, cari au dorit, cari au suferit, cari au căutat o soluție, au fost toți, chiar acei cari în luptele de atunci păreau a fi conservatori, toți au fost, prin forța neînvinsă a vieții, puteri ale mișcării, ale înaintării, ale transformării și noi suntem aceia cari primim freamătul, tresăririle și mișcările acestea și suntem credincioși întregi acțiuni a trecutului după cum, îndreptându-se către mare, fluviul este credincios isvorului ». De sigur, tăria convingerilor lui Jaurès aparține mai ales temperamentului robust care se manifestă în marea lui capacitate de optimism și mai puțin teoriilor emise, în care spiritul conciliant, ori cât ar fi dus la o nouă sinteză, ilustrează multilateralitatea atenuantă a gândirii lui filosofice. Dacă revoluționarul Jaurès își întoarce cu atâta pietate privirea către trecutul omenirii, dacă în doctrina pe care o elaborează, toată diversitatea ideilor tinde a fi transpusă în unitate, pentru a nu se pierde nimic din valoarea câștigată a gândirii omenesti, putem întrevedea în metoda concilierii contrariilor, corectivul critic al unei năvalnice personalități.

Intreaga acțiune desfășurată de Jaurès, a lăsat mai ales amintirea acelei arte a marelui elocvențe. Strălucita pregătire intelectuală a fostului normalian, a străbătut întotdeauna existența activă a luptătorului politic și înțelegem că uimitoarea lui elocvență n'a fost niciodată pricina unei necontrolate depășiri a intențiilor și aspirațiilor lui autentice. Când d. Félicien Challaye, încercând să întrunească într'un sistem, ideile filosofice ale lui Jaurès, descrie metoda concilierii contrariilor, d-sa realizează și portretul moral și intelectual al marelui om politic francez. Spiritul conciliant ne apare ca semnul marelui lucidități a lui Jaurès, în care cele mai generoase porniri și cea mai nestrămutată încredere în viitor, au făcut loc spiritului critic și voinței de adevăr. Astfel, întreaga expunere teoretică a d-lui Félicien Challaye tinde indirect la portretul lui Jaurès și autorul însuși recunoaște această legătură: «Inercarea de a înțelege, privind dinlăuntru viața și personalitatea lui Jaurès, ne pregătește să înțelegem gândirea sa filosofică și mai întâi metoda pe care o aplică în soluționarea problemelor puse de univers, de om și de omenire ».

În personalitatea lui Jaurès s'au împletit, într'o unitate organică, ideia cu fapta; printr'aceasta el a ilustrat o mare tradiție a civilizației franceze. Rolul spiritului în domeniul acțiunii este și astăzi obiectul unor neterminate discuții teoretice în Franța și însăși prezența acestei preocupări dovedește vitalitatea unei tradiții neobosite, chiar când se întâmplă ca soluția propusă să fie potrivnică. Un tânăr critic și scriitor politic, d. Thierry Maulnier, în cartea sa recentă *Mythes Socialistes*, reia, printre altele, aceeași problemă. Conștiința sa socială — deși depărtată de idealurile unui Jaurès ca și de poziția liberalismului burghez — se găsește pe linia aceleiași tradiții franceze, când deplânge insuficiența intervenției spiritului în domeniul realităților. « Oamenii de gândire s'au desobișnuit să considere cunoașterea realității și transformarea lumii ca o misiune firească, cea mai firească înaintare a inteligenței. Gândirea este atât de slabă încât nu mai construiește decât în abstract, departe de supărătoarele constrângeri ale lumii și când, împinsă de sentiment, din *necesitate*, pătrunde în real, i se pare că-și trădează natura, că intră într'un domeniu străin și că nu are loc aici decât în măsura în care se găsește în serviciul maselor puternice, a mulțimilor, a partidelor, a miturilor și a națiunilor ». Prin erorile lor, aceste poziții contrarii se justifică reciproc, afirmând incapacitatea spiritului în domeniul realităților, individualismul idealist aduce un argument materialismului socialist, după cum acesta din urmă, aservindu-se intereselor unei clase, justifică poziția celui dintâi. Domeniul politic este pentru d. Thierry Maulnier acela care reclamă

mai mult funcțiunea inteligenței și în care sentimentele sunt totdeauna primejdioase pentrucă duc la miturile colectiviste.

D. Thierry Maulnier tinde la o poziție proprie, la o doctrină în care inteligența trebuie să se aplice cât mai mult la realitate. « Intre idealismul care nu știe să transforme lumea și materialismul care nu știe să păstreze suveranitatea spiritului, acolo unde spiritul făurește lumea, voim să găsim drumul nostru, adică în splendida *realitate* ». Autorul se apropie de doctrina tineretului francez din jurul revistelor *Esprit* și *Ordre Nouveau*, despre care ne-am ocupat altădată, mai ales când critică noțiunea abstractă a libertății în concepția individualistă și participarea abstractă la societate a formelor colectiviste, în numele libertății imediate și concrete. Nu este locul aici să ne ocupăm mai pe larg de ideile numeroase, uneori de o claritate insuficientă, pe care le găsim în articolele publicate de d. Thierry Maulnier sub titlul *Mythes Socialistes*. Este însă de un interes, totdeauna reînnoit să reținem felul în care problemele politice și sociale sunt prezente în preocupările scriitorilor francezi și mai ales în tendințele celor tineri. Rezumând pe acelea ale d-lui Thierry Maulnier și ale unei părți din tineretul francez, reținem mai ales voința de a depăși, printr'o gândire nouă, toate doctrinele trecutului și aceea de a spori în importanță rolul inteligenței printr'o cunoaștere aplicată a realității.

Aspirația de a pătrunde în domeniul politic, fără a se îngloba în categoriile existente ne apare, de altfel, ca semnul celui dualism francez în care intră deopotrivă individualul și socialul. Caracterele generale ale civilizației franceze, parvenită mai mult ca oricare alta la unitate, lasă totuși loc nu numai diversității tipurilor dar și câtorva fundamentale antinomii a căror surprindere este totdeauna semnificativă. Aici am urmărit totdeauna să descifrăm, cu prilejul actualității, ceea ce ar putea constitui laolaltă, permanentul portret al Franței. Astfel, în vreme ce se comemorează cei cincizeci de ani ai simbolismului, când revistele ne vorbesc de succesul obținut de expoziția organizată la Biblioteca Națională cu acest prilej, în care totul reamintește rafinamentul, izolarea și spiritul antisocial al unor poeți pentru care aproape nimic nu mai exista dincolo de poezie, ni se pare potrivit să înregistrăm cartea d-lui Tristan Rémy, *Faubourg Saint-Antoine*, care a obținut de curând premiul populist. Curentul populist în literatura franceză, pornit din grija de a relua un realism care fusese abandonat, nu a prilejuit, până acum, opere de o însemnătate deosebită. El și-a făcut totuși drum și premiul acordat anul acesta d-lui Tristan Rémy pentru *Faubourg Saint-Antoine* ne atrage atenția asupra unui scriitor calificat să descrie un mediu din care el însuși face parte. *Faubourg Saint-Antoine*, deși este intitulat

roman, cuprinde două părți independente, două nuvele în care autorul descrie cu obiectivitate, mediul umil al cartierului parisian care poartă același nume. D. Tristan Rémy nu urmărește să emoționeze prin niciun accent personal, prin nicio intervenție în care să străbată intenția de « a face literatură ». Descrierea rece și obiectivă pe care o face nu este totuși lipsită de efecte emoționante, după cum absența ori cărei analize psihologice, simpla înfățișare a omului exterior și a moravurilor, nu e fără indirecte lumini asupra resorturilor lăuntrice a oamenilor care se mișcă în aceste pagini. Cele două nuvele ale d-lui Tristan Rémy cuprind descrierea lumii muncitoare și simple din Faubourg Saint Antoine, realizată cu mijloacele modeste dar sigure ale scriitorului din aceeași lume și continuă în cadrul inspirației, care se numește astăzi populistă, linia acelei literaturi franceze în care omul este căutat pretutindeni și pretutindeni este găsit omenescul. Într'un articol recent, d. François Mauriac cerea romanului să nu aparțină niciunui curent literar ci să fie numai omenesc. Dar posibilitățile de a descoperi omenescul sunt multiple și rostul curentelor literare stă în orientarea scriitorilor către acele izvoare de inspirație care se găsesc la un moment dat părăsite. Literatura populistă surprinde mai ales aspectul social al omului și după cum învederează și cartea d-lui Tristan Rémy, face să străbată un anumit spirit egalitar, o anumită uniformitate a umanității, atât de opusă singularității artistice pe care a ilustrat-o altădată poezia simbolistă.

ALEXANDRU VIANU

ANALELE DE PSIHLOGIE

Sunt puține activități, în câmpul cercetărilor teoretice românești, care să impresioneze prin rezultatele lor, așa cum, negreșit, trebuie să impresioneze pe oricine activitatea Societății Române de Cercetări Psihologice. În alți termeni, semnalam lucrul acesta și anul trecut, tot în revista de față, cu prilejul apariției primului număr din Analele de Psihologie. Cu atât mai mult și mai hotărât, trebuie s'o repetăm astăzi, după trecerea de un an, răstimp în care Societatea de Cercetări Psihologice nu numai că și-a continuat activitatea dar i-a intensificat ritmul, ceea ce se poate vedea atât din darea de seamă asupra activității Societății, — dare de seamă inclusă în corpul noului număr din Analele de Psihologie — cât și din cuprinsul acestor Anale înseși, apărute de curând cu un număr sporit de pagine, adică un număr sporit de studii, cercetări și recenzii.

Tot cu prilejul de care vorbeam mai sus am arătat, însă, elementul care ni se pare cel mai de preț în activitatea acestei Societăți, mai de preț chiar decât orice contribuții originale la studiul psihologiei. Elementul acesta, care se întâlnește deosebit de rar și este deci cu atât mai prețios în cultura românească, e efortul către organizarea unei munci colective. Nu se va sublinia niciodată îndeajuns folosul pe care-l trage orice disciplină din organizarea activității cercetărilor ei. Iar pentru cultura românească, orice exemplu în acest sens e sortit să aibă nu numai o înrăurire în sânul disciplinei unde s'a produs, ci influențe binefăcătoare și pentru alte domenii de activitate, unde, chiar dacă este activitate, din plin, lipsește deseori organizarea ei.

Numărul cel nou al *Analelor de Psihologie* — este vorba de volumul al doilea, apărut pe anul 1935 — îndreptățește atât încrederea noastră în rezultatele pe care cercetarea psihologică bine condusă le poate obține, cât și nădejdea că spectacolul unei temeinic susținute munci colective va putea avea ecou în lumea muncitorilor intelectuali din țara noastră. Cu gândul că dăm seamă despre rezultatele menționate și, pe de altă parte că împuternicim răsunetul ce trebuie să-l aibă activitatea Societății de Cercetări Psihologice, întreprindem darea de seamă ce urmează privitoare la cuprinsul volumului II din *Analele de Psihologie*.

Numărul se deschide, și de astădată, printr'un studiu al d-lui prof. C. Rădulescu-Motru, inițiatorul și președintele Societății de care e vorba, precum și directorul *Analelor de Psihologie*. Sub titlul de « Psihotehnica și Munca Națională », conducătorul mișcării psihologice din București reia câteva din ideile care l-au frământat vreme îndelungată și arată ce covârșitoare însemnătate are studiul, și mai ales practica, psihotehnice pentru a putea aprecia la adevărata lui valoare factorul uman în organizarea muncii. Semnalând cu satisfacție faptul că, prin Legea muncii pusă în discuția Parlamentului în sesiunea 1935—36, se hotărăște la noi organizarea de institute psihotehnice în vederea unei bune orientări profesionale, autorul arată care sunt începuturile de până acum ale laboratoriiilor psihologice universitare, și ce rezultate sunt de așteptat dela organizarea rațională a muncii. În felul acesta, studiul nu atinge numai problemele speciale aparținând psihologiei, ci și interesele mari ale națiunii românești, interese care, într'un fel sau într'altul, sunt, poate, discutate astăzi mai mult decât oricând. Dar nu e prima dată când cititorul va putea observa că nota caracteristică a scrisului și activității d-lui prof. C. Rădulescu-Motru este actualitatea. Dela metafizică până la psihotehnică, ceea ce s'a dezbătut întotdeauna în gândirea profesorului, a fost plin de semnificație pentru ziua de azi.

Cercetător cu merite deosebite în mișcarea psihologică delat noi, d. Const. Georgiade aduce, în numărul de față al Analelor, o întinsă expunere privitoare la « Metodele de Studiu în Psihologia Copilului », constituind, după cum ne spune autorul, primul capitol din lucrarea: « Problemele psihologiei copilului ». Interesul acestor cercetări nu este numai teoretic, ci și de a crea un instrument util pentru toți educatorii de copii din țara românească. În sensul acesta se adresează unei pătri largi, pe care nu se gândește numai s'o informeze, ci și s'o cucerească pentru ideile noi și metodele psihologiei moderne.

În schimb d. Const. D. Gib scrie câteva pagini de interes strict teoretic, în legătură cu « Hermann Lotze și Cercetările sale în domeniul Psihologiei ». Paginile acestea vin să ne arate că școala psihologică din București nu caută numai rezultate și metode de lucru psihotehnic, ci se interesează și de psihologia generală, și încă de un capitol mai pretențios al ei: istoria. Dela cercetările acestea, d. Const. Gib, prin calitățile sale de analiză conștiințioasă și pătrunzătoare, poate oricând trece la orice altă disciplină a filosofiei.

Ultimul studiu mai dezvoltat este cel al d-lui I. M. Nestor, intitulat: « Metode experimentale de cercetare psihologică a copilului de 6—7—8 ani, care intră în clasa I primară sau clasa II-a primară ». D. I. M. Nestor — trebuie s'o reamintim cu acest prilej — este secretarul Societății Române de Cercetări Psihologice, redactorul Analelor de Psihologie și centrul viu al mișcării psihologice din București. Nu odată a fost relevată hărnicia d-sale. Vom semnala totuși acum, alături de această excepțională putere de muncă, și o foarte merituoasă putere de sacrificiu, autorul nostru părăsindu-și — cel puțin provizoriu — propriile sale probleme, pentru a se devota cauzei psihologiei românești, în ce are ea mai greu dar și mai util, în misiunea de a cuceri pe toți pedagogii pentru promovarea și utilizarea corectă a metodelor de a cerceta și îndruma spiritele tinere. Dacă într'o zi școlile românești se vor conduce după alte norme, mai științifice decât cele de azi, meritul îl va avea, printre primii de sigur, d-l I. M. Nestor.

Notele volumului II din Anale ne aduc un material egal de prețios, deși concentrat. Multe din ele, dacă nu toate, sunt studii prin substanță și note numai prin întinderea redusă în care au fost redactate. În fruntea acestor note întâlnim micul studiu al d-lui I. Brucăr, intitulat « Psihologie individuală și educație ». Avem surpriza să găsim pe autor — cunoscut de sigur cititorului din lucrările sale anterioare în câmpul filosofiei generale — informat la zi și asupra psihologiei de azi, nu numai a metafizicei și teoriei cunoașterii, cum îl știam. Dacă n'am fi preveniți asupra

cercetărilor originale pe care le întreprinde în momentul de față d-sa, ne-am lua îngăduința să-i cerem, pentru publicul românesc, o istorie completă, deși succintă, a filosofiei contemporane în toate tendințele ei, istorie pe care nu ne-ar putea-o da mulți alți cercetători filosofici dela noi.

Nu ne mai rămâne decât să menționăm, deși în felul lor toate notele ar trebui subliniate, paginile d-lui prof. Dr. G. Marinescu, scrise în colaborare cu d. Dr. Louis Copelman, « Contributions expérimentales aux phénomènes de l'orientation dans l'espace »; însemnările d-lui Egon Weigl intitulate « Raporturi social-psihologice în lumea animalelor »; schița de studiu « Martorul și opinia publică » a d-lui Dinu Rocco; « Profilul psihologic al tuberculoșilor » de Dr. N. Schachter; « Despre examenul psihologic al unui bolnav mintal », de d. A. Manoil; în sfârșit, discuția de adevărat specialist pe care o întreprinde d. Const. Georgiade în legătură cu un studiu mai vechiu al d-lui G. Zapan, apărut în Revista de Filosofie. Tot la note publică d. I. M. Nestor răspunsurile la ancheta internațională pe care a întreprins-o d-sa referitor la « Studiul psihologic al școlarului cu ajutorul fișelor individuale ». Din aceste răspunsuri se poate vedea că nici celelalte țări nu sunt încă puse la punct cu cercetările psihoteneice și mai ales cu aplicarea lor.

Ceea ce urmează, adică jumătate din volumul de trei sute de pagini al Analelor, sunt recenzii. Despre ele vom spune doar atât: niciodată n'am întâlnit mai multe în corpul aceleiași reviste românești. Iar în materie de recenzii, cantitatea este un criteriu de care trebuie să se țină seama.

C. NOICA

ALEXANDRU VIANU

Unul dintre acei reprezentanți ai generației tinere, pe care o dorim în jurul acestei reviste de sinteză culturală, nu mai e. Colaboratorul nostru a dispărut dintre noi, în chip fulgerător, între predarea manuscrisului unei cronici și corectura ei. Toate nădejtile puse într'un spirit care unea o curiozitate iscoditoare cu o judecată neobișnuit de matură s'au năruit, îndurerând astfel adânc, prieteni și camarazi.

C. P.

REVISTA REVISTELOR

STREINE

LE MOIS

Nr. 66 — 1936

Această « sinteză a activității mondiale » face loc de astădată unui tablou al poeziei noastre contemporane. Prezentarea poartă titlul *Positions et aspects de la nouvelle poésie roumaine* și o datorăm d-lui Ilarie Voronca, poetul al cărui nume cititorul l-a văzut pe coperta a numeroase volume de versuri, românești și franțuzești.

D. Ilarie Voronca observă printre altele că poeții români de azi stau cu operele lor la înălțimea confrăților din apus. La aceasta, crede prezentatorul, poeții noștri au fost ajutați de posibilitățile poetice ale limbii românești. Dintre calitățile limbii noastre, cea mai remarcabilă, pe care o formulează autorul, este prospețimea: « cuvintele par a fi păstrat toată forța vrăjitoarească a timpurilor când s'au născut; nu numai că reprezintă obiectele pe care le semnifică, dar fac corp cu ele ». O altă împrejurare favorabilă progresului arătat este instinctul poetic al poporului român, căruia i se datoresc versuri populare ca: *Lună, luniță — Glas de porumbiță* (traducere din franțuzește, fără a cunoaște originalul românesc, n. r.).

După considerații de felul celor de mai sus, urmează tabloul propriu zis al poeziei noastre contemporane. E în totul o grijă de a nu fi uitat niciun aspect, deși numai enunțativ, niciun nume, deși numai semnalat. De altfel, însuși autorul ne spune aceasta în primele rânduri ale concluziei pe care o transcriem:

« Nu vom putea în scurta noastră prezentare să stăruim asupra aportului personal al fiecăruia dintre noii poeți români. De reținut este că toate carierele poetice românești de azi stau sub zodia câtorva personalități de mare forță, ca Arghezi, Bacovia, Maniu, Vinea, Crainic, Blaga, Pillat, Philippide, astfel că poetul tânăr român găsește hrană și influență autohtonă suficientă și poate fi în ritm cu poeții altor țări, păstrând în același timp o formă și o experiență pe care a învățat-o dela înaintașii săi ».

Ceea ce în chip deosebit ne mai interesează din sumarul volumului 66 este articolul *La route Londres—Stamboul* al d-lui Sergiu Dimitriu, președintele Oficiului Național de Turism din România. D. Sergiu Dimitriu face

în special o expunere asupra pitorescului pe care îl va străbate ramura desfăcută din Budapesta pentru a ajunge la Constanța. E o expunere clară și sobră.

LE FRONT LATIN

Nr. 10 — 1936

Numărul este consacrat Portugaliei de azi. Propunerea publicației este de a se crea un «Comitet Franța-Portugalia». Sumarul se completează cu *Un morceau de la latinité en danger* de Roger Jacquemin, cu *La république du Honduras* de Julián Lopez Pineda, cu *Visage du Portugal* de Philippe de Zara și o serie de informații privind stările politico-sociale din mica țară latină.

CAHIERS DU SUD

Nr. 184 — 1936

Din sumarul foarte bogat al acestui număr semnalăm cititorilor noștri *Eléments d'une mise en scène du Cid*, de Robert Brasillach. După d. Brasillach, «Cidul nu este o piesă în cinci acte, e o piesă în patrusprezece tablouri. Dacă nu o socotim astfel, nu înțelegem nimic din desfășurarea și ritmul ei. Altădată, se reprezenta în decor simultan: am renunțat la acea dispoziție. Ritmul nu trebuia să fie diferit și rapiditatea succesiunii tablourilor trebuie să înlocuiască pentru noi unitatea decorului. Aceasta este axioma care va regula pentru noi reprezentarea spațială a Cidului. Dar vechea împărțire în cinci acte capătă înțeles când, în locul spațiului, considerăm timpul. Grupele de tablouri se organizează în secvențe ale ceasului. Este grupul de prânz, de ora cinci după masă, grupul de început de noapte, acela de ora zece dimineața și grupul ceasurilor calde de a doua zi. Piesa nu ține într'adevăr decât douăzeci și patru de ore (aproape), dar în două zile. Aceasta pentru reprezentarea în timp a Cidului. Punerea noastră în scenă trebuie să țină seamă de axioma spațială și axioma temporală». Aceste idei, care vor interesa de sigur pe oamenii de teatru, sunt dezvoltate în articolul d-lui Brasillach.

CONFERENCIA

Nr. XIV — 1936

Alături de conferințele d-lor Henry Bidou, Louis Jouvet și Alfred Cortot, *Conferencia* publică pe aceea a d-lui Marcel Berger: *Le sport et l'esprit*. Pentru actualitatea subiectului reproducem frumosul sfârșit al acestei conferințe, care a rămas neținută din pricina unor anumite evenimente, după cum ni se spune din partea redacției.

Iată acest final:

«L'utilisation des loisirs! Des leaders de tous les partis m'ont confié, dans le privé, avec quelle rigueur ils sentaient poindre et grandir en impor-

tance le problème, ce problème des problèmes... Aménagement des « distractions ! ».

Il y aura du temps pour tout ! Les spéculations morales, artistiques, philosophiques garderont, conquerront des adeptes. Mais aussi les sportives. A toutes, un seul mot conviendra : le mot jeu.

Krishnamurti, — c'est un nom que ne reniera pas Maurice Magre, — ce jeune Hindou inspiré, admet, dans le jeu, dans le « *Nô* » du brahmane, la clef, le moyen de la vie.

Cri sublime, véritable cri d'homme. Car le mot suprême échappe et nous échappera toujours. Etincelles d'un foyer céleste, mais nous qui nous agitons sur cette terre à la manière de feux follets, pouvons-nous prétendre à connaître l'origine, la durée, le sens de notre propre rayonnement ? Ne lui attribuons pas tant d'importance ! Mais pas de désespoir non plus, pas de cette détresse métaphysique à quoi seul répond le suicide. Vivons, mes amis..., jouons ! Oh ! les belles heures que nous offre le monde, si nous ne lui réclamons rien d'autre que des prétextes à de beaux jeux ! Le beau jeu que l'amour, et déjà que le regard qui se perd innocemment dans le regard, et les pressements de mains au clair de lune ! Le beau jeu que l'art et que de créer cette collection d'êtres de chimère, plus vrais que des êtres vivants ! Le beau jeu que la lutte contrôlée, que le choc entre forces adverses, chaque fois qu'ils ne dégénéreront pas en cette stupide et cruelle chose : la guerre, opposé du jeu ! C'est là que ressurgit le sport, et je n'ai pas lâché mon sujet. Car quelle activité complexe, image elle aussi de la vie symbolique et plus proche encore de celle-ci que ne l'est l'art !

Déjà, cette création de l'esprit, l'histoire sportive a commencé d'envoûter les enfants des hommes. Un peuple souffre moins, il est moins près de s'abandonner aux impulsions de la révolte, le jour où une pâtre est accordée à son appétit juvénile, le jour d'un match Lenglen-Wills ou d'un Dempsey-Carpentier. Vagues d'effervescence collective dont nous sourions, nous qui savons, et dont il est permis de sourire !

Mais de quel enthousiasme humain ne pourrions-nous sourire aussi ! Vous indignez-vous de ces folies ? Moi, elles me ravissent et me consolent. Il me plaît de voir une nation s'échauffer pour un grand athlète autant que pour un grand poète. L'exaltation est bénie, l'admiration est bienheureuse. Et celles-ci, qui se déchaînent autour d'un idéal, d'un symbole ! J'aime mieux voir en vedette ces noms dans les gazettes : Hélène Boucher ou Ladoumègue, que celui-ci : Sarajevo ».

LES NOUVELLES LITTÉRAIRES

Nr. 714 — 1936

Deși cu oarecare întârziere, găsim totuși folositor a spune acum câteva cuvinte despre numărul întocmit de această publicație cu ocazia cincente-narului Simbolismului francez. Este cu totul interesant să citești considerațiile unui Ed. Dujardin, « martor al simbolismului », sau ale unui Gustave

Kahn, « născocitorul versului liber ». Cititorii noștri pot reține cu folos acest număr, din care desprindem *Le Symbolisme et nous* de Jean Cassou :

« Ce qu'évoque tout d'abord en nous le souvenir du Symbolisme, c'est une idée de très étrange éloignement. Relisant un choix de lettres de René Ghil, que ses amis ont récemment publié, j'admirais, à travers une extraordinaire distance, cette volonté de vivre isolé, sinon cette volonté tout court, s'exprimant jusque dans les formules de politesse, à moins que toute la lettre ne se réduise à une formule de politesse. Pas un mot, dans cette correspondance exemplaire, où ne se marque le rappel de l'oeuvre à faire, toujours présente à l'esprit du maître et des disciples ou des amis, toujours absente par contre de ce qui peut, alors, se passer dans l'univers. Et l'on reste respectueusement effaré devant cette force de résistance qui maintient, à travers le temps, un même vocabulaire; un même rituel et par conséquent une même religion; une même attitude et somme toute une même âme. Oui, c'est une chose extraordinaire que cette fidélité à un formulaire bizarre, signe d'un souci constant et d'une obsession fixe. Ainsi le Symbolisme a-t-il fabriqué des êtres humains, toute une flore de personnages rares, une serre chaude sociale, où se développèrent des sentiments et des ouvrages extrêmement spéciaux et assurément pleins de grandeur.

On me montrait l'autre jour, à la Bibliothèque Nationale, où se prépare une exposition des choses le plus curieuses ou les plus illustres de cette époque, une photographie d'Henri de Régnier, d'ailleurs parue ici même — un Henri de Régnier barbu, et dont l'expression fermée va jusqu'à une farouche sauvagerie. Sans doute un nonchalant gentilhomme, plein de sagesse et de mélancolie, surgira-t-il plus tard derrière cette silhouette singulière, et qui prononcera sur les villes mortes de précieuses harmonies et sur le destin des hommes ce jugement terrible qu'on a si souvent cité : « Vivre avilit ». Mais là, dans ce portrait où on le voit, tenant près de lui un torse grec et le regard hautain et hermétique, il révèle je ne sais quelle horreur solitaire qui dépasse ce que nous croyons superficiellement savoir. Mallarmé va rejoindre, par delà l'esthétique du temps, telle une autre révélation contemporaine, par exemple l'anarchique pureté tolstoïenne ou la frénésie obstinée des héros d'Ibsen. Il ne faut pas voir dans le Symbolisme qu'un ensemble de modes, mais le témoignage de tout un vaste et frissonnant repli de l'âme humaine.

Sans doute peut-on s'amuser des cygnes et des bijoux et des billets jargonants qu'à propos de leur ultime plaquette échangèrent des employés de ministère anxieux de se créer des alibis non moins consolants que princiers. Les fureurs du Symbolisme apparaissent particulièrement comiques, ou tragiques, ou tragi-comiques, si on mesure tout l'abîme de nullité sociale qu'elles comblaient. Et dans l'échec du moindre poète ou artiste symboliste — et quand je dis échec, j'entends aussi la froide et majestueuse mélancolie des oeuvres de ceux d'entre eux qui ont connu le succès — il reste toujours un aspect d'héroïsme nullement indigne du gigantesque échec et du gigantesque succès de leurs précurseurs et de leurs maîtres, les pathétiques

aventuriers de la poésie, Nerval, Baudelaire, Corbière, Villiers, Verlaine, Rimbaud, Mallarmé, Lautréamont. Et tels d'entre eux demeurent, par le tragique et l'audace de leur destin, tout près de ces maîtres et par ticipant de leur immense grandeur: Laforgue, Jarry, Elskamp.

« Mon esprit? ricane Rimbaud du fond de son enfer. Il en veut, mon esprit! ». Plus moyen d'arrêter l'esprit qui s'était mis à fonctionner sans frein dans le sens de tous les rêves et de toutes les tentations et à construire des mondes éblouissants. Dès lors, des générations de poètes se gorgèrent d'harmonies spécieuses, de péchés et de songes. L'esprit en voulait toujours. Ce fut une débauche de pensée pure que ces deux ou trois âges symbolistes, mais dont l'orgie se teinte d'une détresse infinie dès que surgit, comme chez les meilleurs, la conscience de la réalité vraie: le siècle, un siècle de bruine monotone et accablante, lui-même entre deux siècles, ce qui est d'une aussi mauvaise ivresse que de n'être qu'entre deux vins, un temps de petites existences mesquines et de silhouettes anguleuses et ridicules, une époque qui bâille son ennui à travers Huysmans et Toulouse-Lautrec. Alors dans la chimérique vapeur des bassins royaux et des hallucinantes eaux dormantes, ce qui se configure, c'est la sordide quotidienneté des vagabondages sur les quais de la Seine ou dans le dédale d'une ville de province belge. Et tout le tragique apparaît de telles destinées encloses, celle du pur et bon Redon qui s'interroge dans ses écrits intimes, celle du merveilleux maître Mallarmé, dans ce modeste décor où la pendulette de Saxe marque les heures d'une lente, mortelle, inapaisable, désespérée neurasthénie.

Ce n'est pas sans une fervente émotion que nous décidons aujourd'hui de nous replonger dans cette atmosphère d'après-midi pluvieux et de demi-teinte, où s'exhalèrent, succédant aux grandioses folies des héros de la bohème et du génie, les songeries des poètes symbolistes. Au delà de ceux-ci, c'est d'abord un nouvel hommage que nous rendons à ceux-là, qui avaient mené la tentative poétique à ses confins extrêmes et fait entendre à notre langue des sonorités prodigieuses. Ils sont, ceux-là, Rimbaud, Verlaine, Mallarmé — et leurs contemporains non moins maudits, Gauguin, Van Gogh, — les créateurs qui ont poussé à sa force extrême l'idée même de création. Et ceux qui les ont suivis et qui peu à peu s'éloignent resteront les représentants d'une très grande époque de la pensée française, riche en noblesse et en imagination, et où les poètes s'étaient formé de leur office une idée aberrante et magnifique ».

ROMÂNEȘTI

SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ

Nr. 6 — 1936

Cuprinsul: D. Gusti — *Sociologia unităților sociale*; Roman Cressin — *Monografia comunei Șanț*; prof. C. Brăiloiu — *Lazărul*; Helmut Haufe — *Cercetări asupra structurii agrare a României*.

Cronici: Iosif Venczel — *Dela autocunoașterea națiunii la știința națiunii*; Ștefania Cristescu — *Dialectologia geografică, monologia culturală și știința neamului în Germania*; Traian Heroiu — *Societatea « Progresul Silvic » și munca la sate*.

Documente: Octav Iosif — *Plan pentru cercetarea vieții religioase a satului*. Recensii și însemnări.

Sociologia unităților sociale este o comunicare pe care d. D. Gusti a ținut-o în 1935 la Congresul Internațional de Sociologie dela Bruxelles. Congresul a fost consacrat problemei « Formele elementare ale vieții sociale ». După o clară expunere de idei, d. Gusti se referă la societatea românească:

« Care sunt formele elementare ale societății românești? De sigur nu putem încerca aici o analiză amănunțită a unei realități sociale atât de complexe, cum e o națiune europeană. Vrem să fixăm numai câteva linii de orientare.

« Fiind vorba de o realitate socială sedentară, adică legată de un anumit teritoriu, cele dintâi elemente componente sunt unitățile sociale legate de teren. Anume: orașele, corespunzând vieții industriale, comerciale și administrative centrale; satele, corespunzând vieții agrare, și stâna, corespunzând vieții păstorești din timpul verii (iarna se confundă uneori cu satul obișnuit). Sub forma aceasta se prezintă în genere societatea românească pentru cercetarea sociologică. Fiecare din aceste unități sociale se divide în lăuntru într'o sumedenie de alte unități sociale, mai ales orașele și satele, în comunități, instituții și grupări. Noi n'am cercetat până acum decât incomplet vieța de oraș, un singur cartier din București. Motivele sunt destul de simple. Orașele au un caracter fluid și internațional mai pronunțat, deci pot fi tot așa de bine studiate și în altă parte; trăim apoi noi înșine vieța de oraș, încât facem încontinuu observații cu privire la această unitate socială; datele oficiale care se dau despre ele sunt în genere sigure și ușor de controlat; în sfârșit, sunt forme în desvoltare pe care le vom găsi și mai târziu. În schimb am cercetat satele și vieța păstorească legată de stână. Acestea sunt forme originale, cu multe aspecte care nu se găsesc decât la noi, profund diferite de oraș, greu de prins din datele oficiale, care nu pot surprinde vieța lor lăuntrică și mai ales forme sociale în plină transformare, cu multe elemente tradiționale în curs de dispariție. Comunicările prezentate de Institutul Social Român congresului internațional de Sociologie din partea elevilor și colaboratorilor mei se referă la aceste două genuri de realități sociale. Dintre ele însă satul este foarte complex, încât am desprins câteva din elementele lui caracteristice, ca să contribuim astfel și prin material concret la problema formelor elementare ale vieții sociale ».

GÂND ROMÂNESC

Nr. 6, 7 — 1936

Din curata revistă clujană, cronica literară a d-lui I. Chinezu interesează prin limpezimea judecăților și fermitatea punctului său de vedere. Considerațiile privesc ultimul volum de « poeme într'un vers » al d-lui I. Pillat.

« Despre « Poeme într'un vers » s'au rostit cele mai variate păreri. Dela aspectul grafic — un vers singuratic pierdut în vasta întindere a unei pagini, — până la caracterul *axiomatic*, pentru a cărui « ilustrare » s'a recurs la comparații glumețe cu ghicitorile, s'a vorbit despre multe de toate. Nu s'a insistat însă îndeajuns, credem, asupra unui aliniat din prefață în care d. Pillat și-a spus credința despre rostul acestui volum. « Un singur vers, născut și nu făcut, purtat ani de zile, adesea inconștient, filtrând poate ani de patimi, rezumând în el versuri multe, nescrise, și atâtea fețe și locuri — să ne poată reda taina călătoare a poeziei redusă la unica ei bogăție de a fi goală și eternă ».

Rândurile acestea ne lămuresc asupra locului pe care *Poemele* îl ocupă în producția integrală a d-lui Pillat. Ele au, înainte de toate, un înțeles rezumativ, presupunând un lung proces de elaborare, concentrând într'o singură frază o serie indefinită de stări sufletești, întocmai cum o sentință rezumă o serie de raționamente nerostite și un ultim acord chiamă ecourile întregii simfonii.

O poezie obișnuită înseamnă o serie de relații intelectuale și muzicale — mai mult sau mai puțin explicite. D. Pillat reduce întreaga această structură polifonică a poeziei la o singură frază, — reprezentativă în gradul cel mai înalt, — lăsând în seama cititorului să suplinească treptele discursive pe care *Poemele* le sar, dar le presupun.

Le presupun *organic* — cu toată libertatea interpretării pe care ele o îngăduie, — fiindcă aceste *Poeme* sunt doar eliptice, și nu « ermetice » în sensul în care de acest cuvânt elastic s'a legat noțiunea de arbitrar, de interdicție logică, de incomunicabile conținuturi subiective. În poemele d-lui Pillat plutește același duh de limpezime mediteraneană ce alcătuiește esența întregii lui poezii, deasupra lor, ghicești boltindu-se aceeași armonioasă boltă albastră care e simbolul artei lui de sigură construcție.

Un singur vai dar câte ecouri în păduri.

(Poemul într'un vers).

Acest mic poem — o definiție a întregului volum — sintetizează tot ce am încercat să spunem până aici.

Lipsit de implicațiunile de melodii și de sensuri ale poeziei obișnuite, poemul într'un vers, bizuindu-se numai pe forțele lui proprii, pune la grea încercare puterea de realizare a artistului. O mare putere de sugestie, o plenitudine maximă a expresiei și economia liniilor dintr'o inscripție: iată ce se cer poemelor de acest fel. Poemele d-lui Pillat au aceste calități. Câteva exemple:

Imbrățișare

Suia o viță de-aur pe negrul chiparos.

Melancolie

Foșniră împușcate lungi aripi. Dor târziu.

Trecutul

În ochii verzi porți marea spălată de furtuni.

Tinerețe

Pe frunza toamnei pasul sfios al căprioarei.

Rolul pe care tăcerea o are în poezie în general, în poemele acestea devine de esențială importanță. Proiecția pe fondul de imensă tăcere albă a acordului unic, capabil să stârnească în suflet o melodie întreagă dintr'un crâmpoi: acesta e poemul într'un vers.

Pândit de banalitatea epigramei sau de inconsistență, poemul într'un vers nu poate scăpa acestei îndoite primejdii decât ancorând într'o profundă și autentică sensibilitate. Pentru ca să-l credem pe poet atunci când spune că « Nu vorbele, tăcerea dă cântecului glas » (Artă Poetică), el trebuie să dea întreaga semnificație singurătății. E ceea ce izbutește să facă d. Pillat în *Poemele sale*, svelte, triste, ca plopii tineri presărați la mari depărtări, pe șesuri întinse ».

LUCEAFĂRUL

Nr. 7, 8 — 1936

Foarte credincioasă regiunii unde apare, revista *Luceafărul* dela Timișoara aduce totdeauna câte un studiu asupra problemelor Banatului. Trecutul ținutului este răscolit cu mare dragoste și rezultatele obținute apar în această publicație care este un fel de monitor cultural al Timișoarei. Astfel studiul d-lui Gheorghe Cotoșman despre *Urme străvechi de românism și ortodoxism* în Banat este dintre cele mai interesante. Iar ca literatară, vom menționa poezia d-lui I. Dobridor, intitulată *Reverie*:

Luna s'a prins de-un ciucur de albă catifea,
Eu n'am avut o floare, eu n'am avut o stea.
Sufletul meu o apă cu svon de porumbei
Nu te-ai oprit vreodată și n'ai cerut să bei.

Eu n'am avut o floare, eu n'am avut o stea
Să crească din adâncuri, involt, pe viața mea;
Când nuferi albi de lună se joacă 'n fund de ape,
Domniță, ești departe, sufletul tău aproape !

VIAȚA BASARABIEI

Nr. 5, 6 — 1936

Această « revistă lunară de cultură », mai mult decât oricare alta, reflectează numai posibilitățile culturale ale Basarabiei. Directorul ei, d. Pan Halippa, publică versuri, dar pare a supraveghia îndeaproape încadrarea publicației numai în preocupări care interesează Basarabia. Aplaudăm. N'au niciun rost acele reviste care, apărând în câte un colț de țară, înșiră pe copertă colaboratori bucureșteni. Dar lucrul nu trebuie spus cu aer de polemică așa cum face d. Vladimir M. Neagu în articolul *Cultura românească în Basarabia*. Este adevărat că *Pagini Basarabene*, revista gospodărită de d. George Dorul-Dumitrescu, apela nemăsurat de mult la scriitorii din București în vederea umplerii unui sumar, dar totul devine mai acceptabil când este spus cu rețineră. Sunt oarecare excese în considerațiile d-lui Neagu, excese nefolositoare ideii juste pe care o susține. Mult mai convingător despre orientarea strict regionalistă a *Vieții Basarabiei* este numele colaboratorului ei ca V. Luțcan, N. F. Costenco, N. P. Smochină, Th. Simensky, Moroșanu, Porucic, etc., etc....

FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ
ȘI ARTĂ «REGELE CAROL II»

CPT.-COMANDOR P. C. FUNDĂȚEANU. *Libertatea mărilor și prizele maritime* . . . . . epuizat

BIBLIOTECA «ENERGIA»

Au apărut:

M. CONSTANTIN-WEYER. <i>Cavaler de la Salle</i> , traducere din limba franceză de Paul I. PRODAN	Lei 40
L. F. ROUQUETTE. <i>În căutarea fericii</i> , traducere din limba franceză de E. FLĂMÂNDĂ	» 40
ALAIN GERBAULT. <i>Singur străbătând Atlanticul</i> , traducere din limba franceză de A. VIANU	» 20
COLONEL T. E. LAWRENCE. <i>Revolta în deșert</i> , traducere din limba engleză de Mircea ELIADE, cu o hartă (2 volume)	» 60
RENÉ BAZIN. <i>Pustnieni din Sahara, viața părintelui Charles de Foucauld</i> , traducere din limba franceză de Alexandru HODOȘ	» 30
MIHAI SĂDOVEANU. <i>Vieța lui Ștefan cel Mare</i>	» 30
C. ARDELEANU. <i>Domnul Tudor</i>	» 30
R. P. HUC. <i>Descoperirea Tibetului</i> , traducere din limba franceză de Apriliana MEDIANU	» 30
HOMER. <i>Odissea</i> , traducere în proză din limba elină de E. LOVINESCU	» 60
JAKOB WASSERMANN. <i>Vieța lui Stanley</i> , traducere din limba germană de Radu CIO-CULESCU	» 40
H. M. STANLEY. <i>Autobiografie</i> , traducere din limba engleză de Mary M. POLIHRONIADE	» 60
R. M. HUC. <i>În China</i> , traducere din limba franceză de Natalia BĂLUTĂ	» 40
F. YEATS-BROWN. <i>Bengali</i> , traducere din limba engleză de Radu GEORGESCU	» 40
JAKOB WASSERMANN. <i>Christofor Columb</i> , traducere din limba germană de I. SÂNGIORGIU	» 40

BIBLIOTECA «INFORMATIVĂ»

A apărut:

Ing. I. ORBONAȘ. <i>Manual de atelier mecanic</i>	Lei 80
---	--------

BIBLIOTECA «ARTISTICĂ»

Au apărut:

O. HAN. <i>Sculptorul D. Paciurea</i> , cu 24 de planșe	Lei 60
AL. BUSUIOCANU. <i>Andrescu</i>	» 120

BIBLIOTECA «ORĂȘE»

Au apărut:

MIRCEA DAMIAN. <i>București</i> , cu 48 de planșe	Lei 120
TUDOR ȘOIMARU. <i>Constanța</i> , cu numeroase ilustrații în text	» 80

BIBLIOTECA «DOCUMENTARĂ»

Au apărut:

<i>Amintirile Colonelului Lăcusteanu</i> , publicate de RADU CRUTZESCU	Lei 70
ELENA G-ral PERTICARI-DAVILA. <i>Din viața și corespondența lui Carol Davila</i>	» 200

BIBLIOTECA «ENCICLOPEDICĂ»

Au apărut:

CONST. C. GIURESCU. <i>Istoria Românilor</i> , I, ediția II-a, revăzută și adăogită, cu numeroase ilustrații în text	Lei 200
Dr. G. BANU. <i>Sănătatea poporului român</i>	» 200

SCRIITORII ROMÂNI CONTEMPORANI

Au apărut:

R o m a n e

JOACHIM BOTEZ. <i>Insemnările unui Belzer</i>	Lei 60
C. GANE. <i>Trecute vieți de Doamne și Domnițe</i> , II, cu numeroase ilustrații în text	» 160
ADRIAN MANIU. <i>Focurile primăverii și flăcări de toamnă</i>	» 60
SĂRMANUȘ KLOPSTOCK. <i>Feciorul lui Nenea Tache Vameșul</i> , II	» 70
LUCIA DEMETRIUS. <i>Tinerețe</i>	» 50
N. M. CONDIESCU. <i>Insemnările lui Săftim</i> , I	» 60
N. M. CONDIESCU. <i>Peste mări și țări</i> , cu 20 acuarele originale de S. MÜTZNER	» 800

Au apărut:

Esseuri, Critică

PAUL ZARIFOPOL. <i>Pentru arta literară</i>	Lei 60
PERPESCIUS. <i>Mențiuni critice</i> , II	» 80
G. M. CANTACUZINO. <i>Isoare și poșasuri</i>	» 60
N. IORGA. <i>Oameni cari au fost</i>	» 80
EM. CIOMAC. <i>Vieța și opera lui Richard Wagner</i>	» 60
M. D. RALEA. <i>Valori</i>	» 50
N. IORGA. <i>Oameni cari au fost</i> , II	» 90
ȘERBAN CIOCULESCU. <i>Corespondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarișopol (1905—12)</i>	» 40
G. CĂLINESCU. <i>Opera lui Mihail Eminescu</i> , II, III	» 140
C. ANTONIADE. <i>Renașterea italiană. Trei figuri din Cinquecento</i>	» 70
N. IORGA. <i>Oameni cari au fost</i> , III	» 90
ALICE VOINESCU. <i>Montaigne</i>	» 70
EM. CIOMAC. <i>Poezii armonice</i> , I	» 60
G. CĂLINESCU. <i>Opera lui Mihail Eminescu</i> , IV și V	» 150

Au apărut:

Versuri

DEMOSTENE BOTEZ, <i>Cuvinte de dincolo</i>	Lei	60
Z. STANCU, <i>Antologia poezilor tinere, cu portrete de Margareta STERIAN</i>	»	60
G. BACOVIA, <i>Poesii, cu o prefață de Adrian MANIU</i>	»	40
G. GREGORIAN, <i>La poarta din urmă</i>	»	60
ADRIAN MANIU, <i>Cartea Fării</i>	»	40
G. LESNEA, <i>Cântec deplin</i>	»	40
GEORGE SILVIU, <i>Pașse psalul spune</i>	»	40
V. CIOCĂLTEU, <i>Poesii</i>	»	60
N. DAVIDESCU, <i>Helada</i>	»	60
N. DAVIDESCU, <i>Roma</i>	»	60
ION POGAN, <i>Zogar</i>	»	40
RADU BOUREANU, <i>Golful Sângelui</i>	»	50
ION MINULESCU, <i>Nu sunt ce par a fi</i>	»	50
VIRGIL CARIANOPOL, <i>Scrisori către plante</i>	»	40
ADRIAN MANIU, <i>Poesii din Carmen Sylva</i>	»	100

EDIȚII DEFINITIVE

TUDOR ARGHEZI, <i>Versuri</i>	Lei	100
---	-----	-----

TRADUCEREA SFINTEI SCRIPTURI DE Pr. V. RADU ȘI GALA GALACŢION

Au apărut:

<i>Cântarea cântărilor</i>	gratuit	
<i>Cartea lui Iov</i>	»	
<i>Elemente</i>	»	
<i>Eclesiastul și Cântarea Deborci</i>	»	

SCRIITORII STRĂINI MODERNI ȘI CONTEMPORANI

Au apărut:

E. MADACH, <i>Tragedia omului</i> , traducere în versuri din limba maghiară de Oct. GOGA	Lei	40
LUIGI PIRANDELLO, <i>Răposatul Matei Pascal</i> , traducere din limba italiană de A. MARCU	»	40
M. CHOROMANSKI, <i>Gelonie și medicină</i> , traducere din limba polonă de Gr. NANDRIȘ	»	50
R. L. STEVENSON, <i>Comoara din insulă</i> , traducere din limba engleză de Radu GEORGESCU	»	50

Au apărut: BIBLIOTECA DE FILOSOFIE ROMÂNEASCĂ

D. D. ROȘCA, <i>Existența tragică</i>	Lei	60
T. VIANU, <i>Estetică, vol. I</i>	»	100
PETRE PANDREA, <i>Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu</i>	»	60
LUCIAN BLAGA, <i>Orizont și stil</i>	»	60
MIRCEA ELIADE, <i>Yoga, Essai sur les origines de la mystique indienne</i>	»	200
T. VIANU, <i>Estetică, vol. II</i>	»	100
C. RĂDULESCU-MOTRU, <i>Românismul, Catehismul unei noi spiritualități</i>	»	60

BIBLIOTHÈQUE D'HISTOIRE CONTEMPORAINE

A apărut:

G. I. BRĂTIANU, <i>Napoleon III et les nationalités</i>	Lei	60
---	-----	----

OPERELE PREMIATE ALE SCRITORILOR TINERI, 1934, 1935 și 1936

Au apărut:

VLADIMIR CAVARNALI, <i>Poesii</i>	Lei	20
EUGEN JEBELEANU, <i>Înimi sub săbii, poeme</i>	»	40
HORIA STAMATU, <i>Mennon, versuri</i>	»	40
DRAGOȘ VRÂNCEANU, <i>Cloșca cu puii de aur, versuri</i>	»	40
EMIL CIORAN, <i>Pe culmile disperării</i>	»	50
CONSTANTIN NOICA, <i>Mathesis</i>	»	40
ȘTEFAN BACIU, <i>Poemele poetului tânăr</i>	»	20
VIRGIL GHEORGHIU, <i>Marea vânătoare</i>	»	20
SIMION STOINICU, <i>Pod eleat</i>	»	20
ION BIBERI, <i>Thanatos</i>	»	60
V. GEORGESCU, <i>Drept și viață</i>	»	40
AL. DIMA, <i>Zăcămintele folklorice în poezia noastră contemporană</i>	»	40

Sub tipar:

ST. TEODORESCU, <i>Spre un nou umanism</i>		
--	--	--

COMPOZITORII ROMÂNI CONTEMPORANI

P. CONSTANTINESCU, <i>Sonatină pentru pian și violină</i>	Lei	120
---	-----	-----

Cărțile noastre se găsesc de vânzare în principalele librării din țară. Ele se pot trimite franco la domiciliu în toată țara.

FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ
ȘI ARTĂ «REGELE CAROL II»

39, Bulevardul Ișcar Catargi, 39 — București, I — Telefon 240-70 206-40

